

รูปแบบโรงทานตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทย
A MODEL OF ALMSHOUSE ACCORDING TO BUDDHISM
IN THAI SOCIETY

นางสาววรินทร์ ทวีโชติชัยกุล

ดุขฎีนิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุขฎีบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๐

รูปแบบโรงงานตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทย

นางสาววรินทร์ ทวีโชติชัยกุล

ดุชะฎีนิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุชะฎีบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๐

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

**A Model of Almshouse According to Buddhism
in Thai Society**

Miss. Warinthorn Thawichotichaikun

A Dissertation Submitted in Partial Fulfillment of
the Requirements for the Degree of
Doctor of Philosophy
(Buddhist Studies)

Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University

C.E. 2017

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้นับดุชฎินิพนธ์ เรื่อง “รูปแบบโรงงานตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทย” เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร ปริญญาพุทธศาสตรดุชฎินิพนธ์ สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

(พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร, ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบดุชฎินิพนธ์

(พระเมธาวินัยรส, ผศ.ดร.)

ประธานกรรมการ

(ผศ.ดร.วุฒินันท์ ก้นทะเตียน)

กรรมการ

(รศ.ดร.สมิทธิพล เนตรนิมิตร)

กรรมการ

(พระปลัดสมชาย ปโยโค, ดร.)

กรรมการ

(พระมหาทวี มหาปญโญ, ผศ.ดร.)

กรรมการ

คณะกรรมการควบคุมดุชฎินิพนธ์

พระปลัดสมชาย ปโยโค, ดร.

ประธานกรรมการ

พระมหาทวี มหาปญโญ, ผศ.ดร.

กรรมการ

ชื่อผู้วิจัย

(นางสาววรินทร ทวีโชติชัยกุล)

ชื่อวิทยานิพนธ์	: รูปแบบโรงงานตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทย
ผู้วิจัย	: นางสาววรินทร์ ทวีโชติชัยกุล
ปริญญา	: พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (พระพุทธศาสนา)
คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์	: พระปลัดสมชาย ปโยโค (ดำเนิน), ดร., พธ.บ. (สังคมศึกษา), พธ.ม. (พระพุทธศาสนา), พธ.ด. (พระพุทธศาสนา)
	: พระมหาทวี มหาปัญญา (ละลง), ผศ.ดร., ป.ธ.๙, พธ.บ. (ปรัชญา), ศน.ม.(พุทธศาสน์-ศึกษา), M.Phil., Ph.D. (Buddhist Studies)
วันสำเร็จการศึกษา	: ๒๖ พฤษภาคม ๒๕๖๑

บทคัดย่อ

ดุษฎีนิพนธ์ฉบับนี้มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ (๑) เพื่อศึกษาคำสอนเรื่องการให้ทานและโรงงานในพระพุทธศาสนา (๒) เพื่อศึกษาโรงงานตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทย และ (๓) เพื่อวิเคราะห์การให้ทานผ่านโรงงานตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทย งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ

ผลการวิจัยพบว่า คำสอนเรื่องการให้ทานและโรงงานในพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าทรงยกย่องธรรมทานเลิศกว่า อามิสทาน เพราะธรรมทานจะให้แนวปฏิบัติเพื่อพัฒนาชีวิตสู่ความเป็นอริยบุคคลได้ ขณะเดียวกันก็สอนอามิสทานในฐานะปัจจัยหล่อเลี้ยงชีวิตที่พระสงฆ์ได้ต้องรับจากศฤงคาร ในการให้ทานนั้นสามารถให้ได้ทุกสถานที่ แต่ก็มีการกำหนดสถานที่ให้ทานเป็นการเฉพาะ เรียกว่า โรงทาน ได้แก่ สถานที่สำหรับแจกจ่ายสิ่งของที่ใช้ในการดำรงชีวิตมีอาหารเป็นต้น

โรงงานตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทย ตั้งขึ้นตามค่านิยมของหลายภาคส่วน คือ (๑) พระพุทธ ศาสนา (๒) ศาลเจ้า โรงเจ (๓) หน่วยงานภาครัฐด้านสังคมสงเคราะห์ และ (๔) มูลนิธิจิตอาสา องค์การอาสาสมัครภาคประชาชน มีการตั้งโรงงานในสังคมไทยตั้งแต่สมัยสุโขทัย เรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน จำแนกโรงงานได้ ๓ ประเภท คือ (๑) โรงงานที่ตั้งแบบถาวร ตามวัดและสำนักปฏิบัติธรรม (๒) โรงงานที่ตั้งแบบชั่วคราว ตามสถานที่จัดงานบุญ เช่น งานพระถวายพระเพลิงพระบรมศพ และ (๓) โรงงานที่ตั้งช่วงเหตุเหตุการณ์สำคัญตามสถานที่เกิดภัยพิบัติ เช่น น้ำท่วม ไฟไหม้ชุมชน ผู้ที่ตั้งโรงงานในสังคมไทย

การให้ทานผ่านโรงงานตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทย เป็นกิจกรรมที่ได้รับความนิยมอย่างกว้างขวาง ทั้งในหมู่พระสงฆ์ ส่วนราชการ เอกชนและประชาชนทั่วไป พบว่าสิ่งของที่แจกในโรงงานส่วนมากเป็นอาหารและเครื่องดื่ม จึงเห็นว่าควรมีการปรับปรุงแนวทางใหม่ ดังนี้ (๑) ควรจัดการให้มีของแจกในโรงงานอย่างหลากหลาย (๒) จัดให้มีการแจกของแก่ผู้รับตามความจำเป็น

(๓) โรงทานของวัด ควรมอบหมายให้คฤหัสถ์เป็นคนทำเพื่อไม่ให้ผิดพระวินัย (๔) ควรตั้งโรงทานแบบถาวรตามส่วนราชการหรือที่สาธารณะ (๕) ควรใช้โรงทานเป็นสถานที่สงเคราะห์ประชาชนด้านอื่นๆ (๖) ควรมีการจัดระบบโรงทานเพื่อให้มีความโปร่งใส และ (๗) ควรปลุกฝังแนวคิดจิตอาสาแก่ประชาชนให้เข้ามาช่วยงานโรงทาน

Dissertation Title : A Model of Almshouse According to Buddhism
in Thai Society

Researcher : Miss. Warinthorn Thawichotichaikun

Degree : Doctor of Philosophy (Buddhism)

Dissertation Supervisory Committee

: Phrapalad Somchai Payogo (Damnoen),
B.A. (Social Studies), M.A. (Buddhist Studies),
Ph.D. (Buddhist Studies)

: Assist. Prof. Dr. Phramaha Tawee Mahāpañño (Lalong),
Pali ix, B.A. (Philosophy), M.A.(Buddhist Studies),
M.Phil. (Buddhist Studies), Ph.D. (Buddhist Studies)

Date of Graduation : May 26, 2018

Abstract

The dissertation has three objectives: (1) to study the teachings of giving and almshouse in Buddhism, (2) to study almshouse according to Buddhism in Thai society, and (3) to analyze the giving through almshouse according to Buddhism in Thai society. This research is a Qualitative Research.

The results of the research found that giving is a teaching that the Buddha taught his disciples, monks (*Bhikkhu-Bhikkhuni*) and householders (*Upasaka-Upasikā*). The buddha taught that the *Dharmadāna* is better than *Āmisadāna* because *Dharmadāna* will provide a way to develop life into a noble man. At the same time, *Āmisadāna* is as a nourishing factor of life that monks have to receive from the householders. Giving can be done anywhere, but there is a specific place to give, it is called almshouse a place to distribute necessities that are used for living as in the Pali called “*ḍanagga*” and “*ḍanasālā*.”

Almshouse in Thai society organized according to the value of giving of many sectors: (1) Buddhism, (2) spiritual shrines, (3) Government agencies in social work, and (4) volunteer foundations. The public volunteer organizations have been organized almshouse in Thai society since the Sukhothai Period to the present. There is three types of an almshouse in Thai society: (1) permanent established almshouse at the Buddhist temples and meditation centers. (2) temporary setting almshouse at merit-making event place, for instance, the royal funeral of the king’s dead body. And

(3) specific almshouse that set up By the place of a disaster such as a flood and fire at the community.

The giving through almshouse according to Buddhism in Thai society is widely popular activity among the Buddhist monks and government, private and general public sectors. The items distributed in the almshouse were mostly food and drink. So the given guidelines should be revised as follows: (1) Should not focus only on food and drink. (2) Provide distribution to the recipient as necessary and good for health, such as offering no dessert. (3) Almshouse at the temple, should ask people to do on behalf in order not to violate the monastic rules. (4) Set up a permanent almshouse in government. (5) Should use almshouse as the place to assist the people in other. (6) It should be organized to ensure transparency. (7) Should cultivate volunteer ideas to help the people. Educate the public about sacrifices the money and power and Help people in normal times and in trouble as to grow the perfection.

กิตติกรรมประกาศ

ดุชฎินิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลงได้ เพราะได้รับความเมตตาช่วยเหลือจากหลายๆ ท่านทั้งที่เป็นอาจารย์ที่ปรึกษาดุชฎินิพนธ์ คณะกรรมการตรวจสอบดุชฎินิพนธ์ บุคลากรประจำบัณฑิตวิทยาลัย และบุคคลอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง ดังต่อไปนี้

ขอขอบพระคุณ พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร, ดร. คณบดีบัณฑิตวิทยาลัยที่เปิดโอกาสให้ผู้วิจัยได้เข้ามาศึกษาวิชาการทางพระพุทธศาสนา ตลอดจนเจ้าหน้าที่ประจำบัณฑิตวิทยาลัยทุกท่านที่อำนวยความสะดวกในการติดต่อประสานงานกับบัณฑิตวิทยาลัยด้วยดีตลอดมา

ขอขอบคุณกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิทั้ง ๓ ท่าน คือ

(๑) พระเมธาวิเชียร, ผศ.ดร. ประธานกรรมการตรวจสอบดุชฎินิพนธ์

(๒) รศ.ดร. สมิตธิพล เนตรนิมิตร กรรมการตรวจสอบดุชฎินิพนธ์ และ

(๓) ผศ.ดร. วุฒินันท์ กันทะเตียน กรรมการตรวจสอบดุชฎินิพนธ์ ที่ได้เมตตาตรวจสอบวิพากษ์วิจารณ์และให้คำแนะนำในการในการแก้ไขดุชฎินิพนธ์จนเสร็จสมบูรณ์

ขอขอบคุณคณะกรรมการควบคุมดุชฎินิพนธ์ ๒ ท่าน คือ

(๑) พระปลัดสมชาย ปโยโค, ดร. ประธานกรรมการควบคุมดุชฎินิพนธ์ และ

(๒) พระมหาทวี มหาปณโณ, ผศ.ดร. กรรมการควบคุมวิทยาดุชฎินิพนธ์ ที่ให้คำแนะนำในการค้นคว้าข้อมูล-เรียบเรียงข้อมูล และช่วยตรวจทานเนื้อหาจนงานวิจัยนี้เสร็จสมบูรณ์

ขอขอบคุณพระนิสิตและฆราวาสนิสิตปริญญาเอก พระพุทธศาสนาแบบ ๒.๒ รหัส ๕๓ ทุก รูปทุกท่านที่ช่วยให้คำแนะนำ ดูแลรูปแบบในเล่มจนเสร็จสมบูรณ์

ขอขอบคุณแม่กมลวรรณ ดวงจันทร์ นางวัฒนา ตันศิริรัตน์ ที่ได้อบรมเลี้ยงดูและแนะนำให้กำลังใจด้วยดี จนกระทั่งสำเร็จการศึกษา

วรินทร์ ทวีโชติชัยกุล

๒๖ พฤษภาคม ๒๕๖๑

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	๑
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	๓
กิตติกรรมประกาศ	๕
สารบัญ	๖
สารบัญแผนภูมิ	๙
สารบัญตาราง	๑๐
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	๑๑
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๖
๑.๓ ขอบเขตการวิจัย	๗
๑.๔ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	๗
๑.๕ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๘
๑.๖ วิธีดำเนินการวิจัย	๑๙
๑.๗ กรอบแนวคิดในการวิจัย	๒๒
๑.๘ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	๒๒
บทที่ ๒ คำสอนเรื่องทานและโรงทานตามแนวพระพุทธศาสนา	๒๓
๒.๑ คำสอนเรื่องทานตามแนวพระพุทธศาสนาเถรวาท	๒๓
๒.๑.๑ ความหมายของทานตามแนวพระพุทธศาสนา	๒๓
๒.๑.๒ ความสำคัญของทานตามแนวพระพุทธศาสนา	๒๕
๒.๑.๓ ประเภทของทานตามแนวพระพุทธศาสนา	๒๖
๒.๑.๔ วัตถุประสงค์ของการให้ทานตามแนวพระพุทธศาสนา	๓๑
๒.๑.๕ หลักธรรมที่ส่งเสริมการให้ทานตามแนวพระพุทธศาสนา	๓๙

๒.๒	โรงงานในคัมภีร์พระพุทธศาสนา	๔๗
๒.๒.๑	ความหมายของโรงงานตามแนวพระพุทธศาสนา	๔๗
๒.๒.๒	คติและค่านิยมเกี่ยวกับการตั้งโรงงานตามแนวพระพุทธศาสนา	๕๒
๒.๒.๓	ประเภทและเจ้าของโรงงานตามแนวพระพุทธศาสนา	๖๓
๒.๒.๔	จำนวนที่ตั้งของโรงงานตามแนวพระพุทธศาสนา	๗๓
๒.๒.๕	การจัดการในโรงงานตามแนวพระพุทธศาสนา	๗๔
๒.๒.๖	บุคคลผู้มารับแจกในโรงงานตามแนวพระพุทธศาสนา	๗๖
๒.๒.๗	สิ่งของที่แจกในโรงงานตามแนวพระพุทธศาสนา	๗๘
๒.๒.๘	วัตถุประสงค์ของการตั้งโรงงานในคัมภีร์พระพุทธศาสนา	๘๐
๒.๒.๙	ประโยชน์ของการตั้งโรงงานในคัมภีร์พระพุทธศาสนา	๘๗
๒.๓	สรุป	๑๐๐
บทที่ ๓	โรงงานในสังคมไทย	๑๐๒
๓.๑	ความหมายของโรงงานในสังคมไทย	๑๐๒
๓.๒	กำเนิดและพัฒนาการแนวคิดโรงงานในสังคมไทย	๑๐๓
๓.๒.๑	วรรณกรรมพุทธศาสนาว่าด้วยเรื่องงาน	๑๐๓
๓.๒.๒	ประเพณีการทำบุญในภาคต่างๆ ที่เกี่ยวข้องเรื่องโรงงาน	๑๑๕
๓.๓	คติและค่านิยมการตั้งโรงงานในสังคมไทย	๑๒๐
๓.๓.๑	คติและค่านิยมทางพระพุทธศาสนา	๑๒๐
๓.๓.๒	คติและค่านิยมศาลเจ้า โรงเจของชาวไทยเชื้อสายจีน	๑๒๐
๓.๓.๓	คติและค่านิยมการสังคมสงเคราะห์ของส่วนราชการ	๑๒๒
๓.๓.๔	คติและค่านิยมมูลนิธิจิตอาสา องค์กรการกุศล หรืออาสาสมัครต่างๆ	๑๒๓
๓.๔	ทัศนะของพุทธศาสนิกชนต่อการตั้งโรงงานในสังคมไทย	๑๒๔
๓.๔.๑	ทัศนะของพระสงฆ์	๑๒๔
๓.๔.๒	ทัศนะของนักการเมือง	๑๒๕
๓.๔.๓	ทัศนะของนักธุรกิจ	๑๒๖
๓.๔.๔	ทัศนะของบุคคลทั่วไป	๑๒๖
๓.๕	สรุป	๑๒๙

บทที่ ๔ รูปแบบโรงงานตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทย	๑๓๓
๔.๑ การให้ทานในสังคมไทย	๑๓๓
๔.๒ โรงงานตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทย	๑๓๔
๔.๒.๑ ประเภทของโรงงานตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทย	๑๓๔
๔.๒.๒ เจ้าของโรงงานตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทย	๑๓๖
๔.๒.๓ บุคคลผู้มารับของและสิ่งของที่แจกของโรงงานตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทย	๑๔๑
๔.๒.๔ สิ่งของที่แจกโรงงานตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทย	๑๔๓
๔.๒.๕ ผู้ดำเนินการตั้งโรงงานตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทย	๑๔๓
๔.๒.๖ สถานที่ตั้งโรงงานตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทย	๑๔๕
๔.๒.๗ การดำเนินการให้ทานตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทย	๑๔๕
๔.๓ วิเคราะห์และสังเคราะห์โรงงานในสังคมไทยและโรงงานตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทย	๑๔๙
๔.๓.๑ วิเคราะห์และสังเคราะห์โรงงานในสังคมไทย	๑๔๙
๔.๓.๒ วิเคราะห์และสังเคราะห์โรงงานตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทย	๑๕๑
๔.๔ เสนอรูปแบบโรงงานตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทย	๑๕๑
๔.๔.๑ ทศนคติของพุทธศาสนิกชนต่อการตั้งโรงงานตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทย	๑๕๑
๔.๔.๒ ประเภทของโรงงานตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทย	๑๕๓
๔.๔.๓ ผู้ก่อตั้งโรงงานตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทย	๑๕๔
๔.๔.๔ สิ่งของที่แจกในโรงงานตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทย	๑๕๖
๔.๔.๕ บุคคลที่รับแจกของในโรงงานตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทย	๑๕๘
๔.๔.๖ เป้าหมายการตั้งโรงงานตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทย	๑๕๙
๔.๕ สรุป	๑๖๒
บทที่ ๕ สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ	๑๖๖
๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๑๖๖
๕.๒ ข้อเสนอแนะ	๑๖๘
บรรณานุกรม	๑๖๙
ภาคผนวก ก	๑๗๘
ภาคผนวก ข	๑๘๓
ภาคผนวก ค	๑๘๖
ประวัติผู้วิจัย	๑๙๒

สารบัญแผนภูมิ

เรื่อง	หน้า
กรอบแนวคิดในการวิจัย (Conceptual Framework)	๒๕
สรุปแผนภูมิ ๓.๑	๑๓๐
สรุปแผนภูมิ ๓.๒	๑๓๐
สรุปแผนภูมิ ๓.๓	๑๓๑
สรุปแผนภูมิ ๓.๔	๑๓๑
สรุปแผนภูมิ ๓.๕	๑๓๒
สรุปแผนภูมิ ๔.๑	๑๓๓

สารบัญตาราง

เรื่อง	หน้า
ตารางสรุปการดำเนินการให้ทานตามแนวทางพระพุทธศาสนาในสังคมไทย	๑๔๖
ตารางสรุปทัศนคติของพุทธศาสนิกชนต่อการตั้งโรงงานตามแนวทางพระพุทธศาสนาในสังคมไทย	๑๕๑
ตารางสรุปประเภทโรงงานตามแนวทางพระพุทธศาสนาในสังคมไทย	๑๕๓
ตารางสรุปผู้ก่อตั้งโรงงานตามแนวทางพระพุทธศาสนาในสังคมไทย	๑๕๔
ตารางสรุปสิ่งของที่แจกในโรงงานตามแนวทางพระพุทธศาสนาในสังคมไทย	๑๕๖
สรุปแผนภูมิโรงงานตามแนวทางพระพุทธศาสนาในสังคมไทย	๑๖๒

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

๑. การใช้อักษรย่อ

ดุขฎีนิพนธ์ฉบับนี้อ้างอิงพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๓๙ ในการอ้างอิงจะระบุ เล่ม/ชื่อ/หน้า หลังคำย่อชื่อคัมภีร์ เช่น ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๓๒/๙๗ หมายถึง สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ ๑๑ ข้อ ๑๓๒ หน้า ๙๗ เรียงตามลำดับคัมภีร์ ดังต่อไปนี้

พระวินัยปิฎก

วิ.มหา.	(ไทย) = วินัยปิฎก	มหาวิภังค์	(ภาษาไทย)
วิ.ม.	(ไทย) = วินัยปิฎก	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
วิ.จ.	(ไทย) = วินัยปิฎก	จุฬวรรค	(ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

ที.ม.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ปา.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	ปาฎิกวรรค	(ภาษาไทย)
ม.อ.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	อุปริปัญญาสก์	(ภาษาไทย)
ส.สพ.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	สพายนวรรค	(ภาษาไทย)
ส.ส.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	สคาถวรรค	(ภาษาไทย)
อง.ฉก.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก	อังกุตตรนิกาย	ฉกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ติก.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก	อังกุตตรนิกาย	ติกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ทสก.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก	อังกุตตรนิกาย	ทสกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ทุก.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก	อังกุตตรนิกาย	ทุกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ติก.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก	อังกุตตรนิกาย	ติกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ปญจก.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก	อังกุตตรนิกาย	ปัญจกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ฉก.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก	อังกุตตรนิกาย	ฉกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.สตตก.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก	อังกุตตรนิกาย	สตตกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.อฎฐก.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก	อังกุตตรนิกาย	อฎฐกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.นวก.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก	อังกุตตรนิกาย	นวกนิบาต	(ภาษาไทย)
ขุ.ข.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ขุททกปาฐะ	(ภาษาไทย)
ขุ.จริยา.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	จริยาปิฎก	(ภาษาไทย)

ขุ.ชา.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ชาตกนิบาต	(ภาษาไทย)
ขุ.เปต.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	เปตวัตถุ	(ภาษาไทย)
ขุ.ธ.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ธรรมบท	(ภาษาไทย)
ขุ.อิติ.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	อิติวุตตกะ	(ภาษาไทย)
ขุ.สุ.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	สุตตนิบาต	(ภาษาไทย)

พระอภิธรรมปิฎก

อภิ.ก.	(ไทย) =	อภิธรรมปิฎก	กถาวัตถุ	(ภาษาไทย)
--------	---------	-------------	----------	-----------

๒. คำย่อเกี่ยวกับคัมภีร์อรรถกถา

ดุขฎิณิพนธ์ฉบับนี้ อ้างอิงอรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาจุฬารัฐกถา ในการอ้างอิงจะระบุเล่ม/ข้อ/หน้า หลังคำย่อชื่อคัมภีร์ เช่น ขุ.เถร.อ. ๑/๑๒/๓๑๒ หมายถึง ขุททกนิกาย ปรหมัตถทีปนี เถรคาถาอรรถกถา ภาษาไทย เล่มที่ ๑ ข้อ ๑๒ หน้า ๓๑๒ ฉบับมหาจุฬารัฐกถา เรียงตามลำดับคัมภีร์ ดังต่อไปนี้

อรรถกถาพระวินัยปิฎก

วิ.มหา.อ.	(ไทย) =	วินัยปิฎก	สมันตปาสาทิกา	มหาวิภังค์อรรถกถา	(ภาษาไทย)
-----------	---------	-----------	---------------	-------------------	-----------

อรรถกถาพระสุตตันตปิฎก

ที.สี.อ.	(ไทย) =	ทีฆนิกาย	สุมังคลวิลาสินี	สีลขันธวรรคอรรถกถา	(ภาษาไทย)
ที.ปา.อ.	(ไทย) =	ทีฆนิกาย	สุมังคลวิลาสินี	ปาฎีกวรรคอรรถกถา	(ภาษาไทย)
สั.สพ.อ.	(ไทย) =	สังยุตตนิกาย	สารัตถปกาสินี	สพายนวรรคอรรถกถา	(ภาษาไทย)
สั.ส.อ.	(ไทย) =	สังยุตตนิกาย	สารัตถปกาสินี	สคาถวรรคอรรถกถา	(ภาษาไทย)
อง.ปญจก.อ.	(ไทย) =	อังคุตตรนิกาย	มนโรธปุรณี	ปัญจกนิบาตอรรถกถา	(ภาษาไทย)
อง.ฉก.อ.	(ไทย) =	อังคุตตรนิกาย	มนโรธปุรณี	ฉกนิบาตอรรถกถา	(ภาษาไทย)
อง.นวก.อ.	(ไทย) =	อังคุตตรนิกาย	มนโรธปุรณี	นวกนิบาตอรรถกถา	(ภาษาไทย)
ขุ.ขุ.อ.	(ไทย) =	ขุททกนิกาย	ปรหมัตถโชติกา	ขุททกปาฐอรรถกถา	(ภาษาไทย)
ขุ.ธ.อ.	(ไทย) =	ขุททกนิกาย	ธรรมบทอรรถกถา		(ภาษาไทย)
ขุ.ชา.ม.อ.	(ไทย) =	ขุททกนิกาย	มหานิบาตชาตกอรรถกถา		(ภาษาไทย)
ขุ.เปต.อ.	(ไทย) =	ขุททกนิกาย	ปรหมัตถโชติกา	เปตวัตถุอรรถกถา	(ภาษาไทย)
ขุ.วิ.อ.	(ไทย) =	ขุททกนิกาย	ปรหมัตถทีปนี	วิมานวัตถุอรรถกถา	(ภาษาไทย)
ขุ.พทุ.อ.	(ไทย) =	ขุททกนิกาย	มจรุทธวิลาสินี	พทุธวังสอรรถกถา	(ภาษาไทย)

ช.จริยา.อ. (ไทย) = ชุททนิกาย ปรมัตถทีปนี จริยาปิฎกอรุทธกถา (ภาษาไทย)

อรุทธกถาพระสุตตันตปิฎก

อภิ.วิ.อ. (ไทย) = อภิธรรมปิฎก วิภังค์ สัมโมหวิโนทนีอรุทธกถา(ภาษาไทย)

อภิ.สง.อ. (ไทย) = อภิธรรมปิฎก ชัมมสังคินี อัญญาสาลินีอรุทธกถา (ภาษาไทย)

๓. คำย่อเกี่ยวกับคัมภีร์ปกรณ์วิเสส

ดุขฉินิพนธ์ฉบับนี้ อ้างอิงฉบับมหาจุฬาปกรณ์วิเสส, ภาษาไทยจะระบุ เล่ม/ข้อ/หน้า หลัง คำย่อชื่อคัมภีร์ เช่น วิสุทธิตี (ไทย) ๑/๒/๑๙๒ หมายถึง ปกรณ์วิเสสวิสุทธิมรรค แปล เล่ม ๑ ข้อ ๒ หน้า ๑๙๒ ฉบับมหาจุฬาปกรณ์วิเสส เรียงตามลำดับคัมภีร์ ดังต่อไปนี้

ปกรณ์วิเสส

วิสุทธิตี. (ไทย) = วิสุทธิมรรคปกรณ์ (ภาษาไทย)

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในระยะแรกของการประกาศพระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้า หากเป็นคฤหัสถ์ พระพุทธองค์จะแสดงธรรมะสำคัญข้อหนึ่งเป็นประจำคือ อนุปพุทพิกถา ซึ่งว่าด้วยการกล่าวถึงเรื่องสำคัญ ๕ เรื่องตามลำดับ คือ (๑) เรื่องทาน (ทานกถา) (๒) เรื่องศีล (ศีลกถา) (๓) เรื่องสวรรค์ (สัคคกถา) (๔) เรื่องโทษของกาม (กามาทีนวกถา) และ (๕) อานิสงส์การออกจากกาม (เนกขัมมานิสังสกถา)^๑ หลังจากได้ฟังธรรมคฤหัสถ์เหล่านั้นมักจะมีจิตใจอ่อน ปราศจากนิวรณ์ เบิกบาน ผ่องใส ต่อจากนั้นพระองค์จึงทรงประกาศสามกัถสิกธรรมเทศนา^๒ ของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย คือ อริยสัจ ๔ อันได้แก่ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค^๓ ผลที่เกิดตามมาอาจจำแนกเป็น ๒ ลักษณะ หากเป็นผู้มีอุปนิสัยถึงพร้อมก็จะสามารถบรรลุธรรมเป็นพระอริยเจ้าในวันนั้น บางคนได้มีศรัทธาออกบวชในพระพุทธศาสนา เช่น พระยสสะ แต่บางคนมีอุปนิสัยยังไม่ถึงพร้อมอาจจะแค่เกิดศรัทธาแล้วประกาศตนเป็นอุบาสกอุบาสิกาในพระพุทธศาสนา เป็นเรื่องน่าศึกษาว่า เหตุใดในการประกาศพระพุทธศาสนาช่วงแรกๆ พระพุทธองค์ให้ความสำคัญกับคำสอนที่เริ่มต้นด้วยการให้ทาน อาจเป็นไปได้ว่า การให้ทานเป็นสิ่งที่ชาวชมพูทวีปประพฤติเป็นวิถีชีวิตอยู่แล้ว การที่ทรงเริ่มเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยการตรัสถึงเรื่องทาน เป็นการสอนเรื่องที่ประชาชนคุ้นเคยง่ายต่อการทำความเข้าใจ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาก็จะได้รับการตอบรับอย่างรวดเร็ว

ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาช่วงต่อมา คำสอนเรื่องทานก็ดูจะได้รับความสำคัญจากทั้งพระพุทธองค์และพระสาวก เห็นได้จากคำสอนเรื่องทานปรากฏในธรรมหลายหมวด เช่น ทานมัยในบุญกิริยาวัตถุและสังคหวัตถุ ในตอนที่กล่าวถึงการการบำเพ็ญบารมีของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ก่อนที่จะมาตรัสรู้

^๑ วิ.มหา. (ไทย) ๔/๒๕/๓๒.

^๒ สามกัถสิกธรรมเทศนา หมายถึง พระธรรมเทศนาที่พระพุทธเจ้าทั้งหลาย ทรงตรัสรู้ด้วยพระองค์เองทรงเห็นด้วยสัมมัญญาณ ไม่ทั่วไปแก่ผู้อื่น คือมิได้รับคำแนะนำจากผู้อื่น ทรงตรัสรู้ลำพังพระองค์เองก่อนใครในโลก. วิ.มหา.อ. (ไทย) ๓/๒๕๓/๑๘.

^๓ วิ.มหา. (ไทย) ๔/๒๕/๓๒.

เป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต ต้องอาศัยการบำเพ็ญบารมี ๑๐ ประการ^๔ แต่บารมีที่บำเพ็ญแล้วโดดเด่น คือ ทานบารมี เช่นทรงบริจาคทานเป็นจำนวนมากแก่คนยากจนและคนทั่วไป จุดมุ่งหมายในการให้ทานของพระองค์ ก็คือเพื่อมุ่งหวังสัมมาสัมโพธิญาณ ไม่หวังเพื่อพระองค์อย่างเดียว แต่หวังเพื่อความสงบสุขแก่สัตว์โลกด้วย การให้ทาน ถือว่าเป็นจุดเริ่มต้นของการสร้างความดี เพื่อที่จะบรรลุเป้าหมายสูงสุดของชีวิต ในพระพุทธศาสนา คัมภีร์พระพุทธศาสนาบันทึกว่า “พระพุทธเจ้าในพระชาติที่เป็นสุเมธดาบสได้รับพยากรณ์จากพระที่ปಂಗุรพุทธเจ้าว่า จะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต จึงแสวงหาหลักธรรมเพื่อจะบำเพ็ญบารมีพระพุทธเจ้า”^๕ ได้ทรงเห็นว่าควรบำเพ็ญทานบารมีเป็นอันดับแรก แล้วจึงบำเพ็ญบารมีข้ออื่นๆ ต่อไป^๖ ดังนั้น การบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์จึงเริ่มที่ทานก่อน

คัมภีร์พระพุทธศาสนากล่าวถึงหลักคำสอนที่แสดงความมุ่งหมายของการให้ทานหลายแห่ง แต่โดยทั่วไปแล้วจุดมุ่งหมายของการให้ทานในพระพุทธศาสนา คือ เพื่อสร้างความดี มีพระสงฆ์เป็นเนื่อ นามบุญโดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อสงเคราะห์ผู้รับและขัดเกลาจิตใจผู้ให้ การให้ทานมีประโยชน์หลายอย่าง ดังปรากฏในอังคุตตรนิกาย ปัญจกนิบาตว่า

- (๑) ผู้ให้ทาน ย่อมเป็นที่รักของคนหมู่มาก
- (๒) บัณฑิตย่อมคบหาผู้ให้ทาน
- (๓) ชื่อเสียงอันดีงามของผู้ให้ทาน ย่อมขจรไป
- (๔) ผู้ให้ทานย่อมไม่เหินห่างจากฆราวาสธรรม
- (๕) ผู้ให้ทาน เมื่อสิ้นชีวิตไปแล้ว ย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์^๗

ทานเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจกันและกันไว้ พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญแก่ทาน เพราะจัดเป็นการทำบุญอย่างหนึ่งในบุญกิริยาวัตถุ ๓ อย่าง คือ บุญสำเร็จด้วยการให้ บุญสำเร็จด้วยการรักษาศีล และบุญสำเร็จด้วยการเจริญภาวนา การทำบุญ ๓ ประการนี้ เป็นหนทางในการปฏิบัติตน เพื่อจะเข้าสู่เป้าหมายตามเจตนาของผู้กระทำนั้นๆ^๘

^๔ บารมี ๑๐ คือ ทานบารมี ศีลบารมี เนกขัมบารมี ปัญญาบารมี วิริยบารมี ขันติบารมี สัจจบารมี อธิษฐานบารมี เมตตาบารมี อุเบกขาบารมี. ชู.จริยา.อ. (ไทย) ๙/๓/๕๗๒.

^๕ ชู.พุทธ.อ. (ไทย) ๙/๒/๒๙.

^๖ ชู.พุทธ.อ. (ไทย) ๙/๒/๒๒๙-๒๔๕.

^๗ อัง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๓๕/๕๖

^๘ ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๕/๒๖๙.

ทาน ความหมายตามพระไตรปิฎก หมายถึง การให้วัตถุที่ควรให้ การให้ความรู้ การให้อภัยแก่คนอื่นหรือสัตว์อื่น^๙ ตามความหมายนี้ คือการงดเว้นจากเวรภัย ได้แก่การรักษาศีล มีเว้นการฆ่าสัตว์เป็นต้น การรักษาศีลเป็นทานอย่างหนึ่ง ถือเป็นการให้ที่ยิ่งใหญ่เพราะเป็นการให้ความปลอดภัยในชีวิตของสัตว์ทั้งหลาย

ทาน ความหมายในอรรถกถา หมายถึง ทานวัตถุ เพราะบุคคลให้ทานด้วยวัตถุนี้ ฉะนั้นวัตถุนี้จึงชื่อว่าทาน อธิบายว่าเขามอบทรัพย์ที่มีอยู่ของตนแก่ผู้อื่น, หมายถึง จากเจตนา เจตนาเป็นเหตุบริจาคอันมีสิ่งของที่ควรให้ ๑๐ อย่าง มีข้าว เป็นต้น อันมีสัมมาทิฐิเป็นต้น นำ แก่บุคคลอื่น, หมายถึง ความไม่โลภ ซึ่งประกอบด้วยเจตนาอันเป็นเหตุบริจาคทาน^{๑๐} ทานโดยเนื้อความมีเพียง ๒ อย่าง คือ จากเจตนาและไทยธรรม กล่าวโดยสรุปแล้ว ทาน หมายถึง การให้ การให้ธรรมทาน การแบ่งปันวัตถุและสิ่งที่ไม่ใช่วัตถุแก่สรรพสัตว์ เพื่ออนุเคราะห์ ตอบแทนและบูชาคุณ ด้วยเจตนาอันบริสุทธิ์โดยมิได้หวังสิ่งใดตอบแทนนั่นเอง รวมถึงการให้อภัยด้วย^{๑๑}

การให้ทานในพระพุทธศาสนา มีหลายประเภท ในทานสูตร พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ ๒ ประเภท^{๑๒} คือ

(๑) อามิสทาน การให้วัตถุสิ่งของ การให้ปัจจัย ๔ ได้แก่ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค^{๑๓} แบ่งได้ ๒ อย่าง คือ แบ่งตามผู้ให้ (ทายก) มี ๓ ประเภท คือ ๑. สามิทาน การให้ของที่ดีกว่าตนเองบริโภคใช้สอย คือของเหล่าใดที่ตนเองไม่ค่อยได้ใช้ ก็ให้ของเหล่านั้นไป ทานเช่นนี้มีผลมาก, ๒. สหายทาน การให้ของที่เหมือนกับที่ตนบริโภคใช้สอย ทานเช่นนี้มีผลปานกลาง, ๓. ทาสทาน การให้ของที่เลวหรือของที่ตนไม่ใช้แล้ว เช่น ให้แก่คนใช้ หรือให้แก่สัตว์เดรัจฉาน ทานเช่นนี้มีผลน้อย^{๑๔} และแบ่งตามเจตนาของผู้ให้ มี ๒ ประเภท คือ ๑. สังฆทาน หมายถึง ทานที่ให้ผลเพื่อส่วนรวม ไม่เจาะจงผู้ใดผู้หนึ่ง, ๒. ปาฏิปุคคิกทาน หมายถึง ทานที่ให้เจาะจงแก่บุคคลใดบุคคลหนึ่ง^{๑๕}

^๙ อภิ.กถา. (ไทย) ๓๗/๒๘๙-๒๙๐/๔๕๕.

^{๑๐} ขุ.ขุ.อ. (ไทย) ๑/๑/๑๙๒.

^{๑๑} พระมหาอานนท์ ชวนาภิกู (แสนแป้), “การศึกษาเรื่องทานในพระไตรปิฎกที่มีอิทธิพลต่อสังคมไทย”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๗.

^{๑๒} ขุ.อิติ. (ไทย) ๒๕/๙๘/๔๗๓.

^{๑๓} มงค.ล. (ไทย) ๒/๑๐.

^{๑๔} อง.ปญจก.อ. (ไทย) ๓/๘๑.

^{๑๕} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๓๗๙-๓๘๐/๔๒๗-๔๓๐.

(๒) ธรรมทาน การให้ธรรมเป็นทาน คือการให้คำแนะนำสั่งสอนให้รู้ดี รู้ชั่ว หรือการ แสดงธรรมที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าประกาศแล้ว อันเป็นเหตุสิ้นทุกข์และนำสุขมาให้ในโลกนี้และโลกหน้า เพื่อจะให้เป็นประโยชน์แก่คนอื่น ๆ

การให้ทาน ยังเป็นพื้นฐานรองรับความดีอื่นๆ ที่ตามมา อย่างเช่น พระสัมมาสัมพุทธเจ้าใน ครั้งยังสร้างบารมี กว่าพระองค์จะประสบความสำเร็จขั้นสูงสุดในชีวิตได้ดังนี้ พระองค์ก็อาศัยการให้ ทานเป็นจุดเริ่มต้นของการสั่งสมความดี และทานที่สั่งสมดีแล้วย่อมอำนวยผลอย่างไม่มีประมาณ เหมือนกัน ดังที่พระองค์ตรัสไว้ในทานสูตรว่า

ภิกษุทั้งหลาย ถ้าสัตว์ทั้งหลายพึงรู้ผลแห่งทานเจตนาและการจำแนกทาน เหมือนอย่างที่เรา รู้ สัตว์เหล่านั้นไม่ให้ทานเสียก่อนก็จะไม่บริโภคน้ำ และมลทินคือความตระหนี่ก็จะไม่พึงครอบงำจิตของ สัตว์เหล่านั้นได้ แม้คำข้าวคือก้อนข้าวของสัตว์เหล่านั้นจะพึงเหลืออยู่ค่าสุดท้ายก็ตาม ถ้าปฏิคาหก ของพวกเขายังมีอยู่ สัตว์เหล่านั้นยังไม่ได้แบ่งคำข้าวค่าสุดท้าย แม้นั้น (ให้แก่ปฏิคาหก) ก็จะไม่ บริโภค ภิกษุทั้งหลาย แต่เพราะสัตว์ทั้งหลายไม่รู้ผล แห่งทานเจตนาและการจำแนกทานเหมือน อย่างที่เรา รู้ ฉะนั้น สัตว์เหล่านั้นจึงไม่ให้ทานเสียก่อนแล้วบริโภคน้ำ และมลทินคือความตระหนี่ก็ ครอบงำจิตของสัตว์เหล่านั้นได้^{๑๖}

จากพระพุทธดำรัสนี้ ทำให้ทราบถึงประโยชน์ของการให้ทาน ๒ ส่วน คือประการที่หนึ่ง ส่งผล ผู้ให้ทาน มีผลในความก้าวหน้าในทางธรรม และเป็นปัจจัยให้มีความสมบูรณ์ด้วยโภคะ เป็นพื้นฐานรองรับ คุณธรรมที่จะส่งผลให้บรรลุเป้าหมายสูงสุดในชีวิตคือ พระนิพพาน เมื่อตายไปแล้วย่อมไปบังเกิดสู่สุคติ ประการที่สอง ส่งผลให้แก่สังคม มีความโอบอ้อมอารี เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ สร้างความรัก ความสามัคคี และผูก มิตรต่อคนทั้งหลายไว้^{๑๗}

อย่างไรก็ตาม การให้ทานที่ปรากฏในสมัยพุทธกาลนั้น อาจจำแนกได้หลายลักษณะ เช่น ประชาชนถวายทานแก่นักบวช พระราชาพระราชทานสิ่งของแก่ประชาชน เศรษฐีให้ทานแก่ยาก ขอบทานหรือคนกำพร้า บรรดาการให้ทานเหล่านั้น มีการให้ทานลักษณะหนึ่งที่น่าสนใจ คือ “การให้ทาน ด้วยการตั้งโรงงาน” แนวคิดและหลักการปฏิบัติในการให้ทานและโรงงานนั้น ผู้วิจัยคิดว่าเป็นสิ่งที่น่า ศึกษาด้วยเหตุผลสำคัญอย่างน้อย ๒ ประการ คือ ประการแรก แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของการให้ ทานในบริบทสังคมชมพูทวีปสมัยพุทธกาล อันแสดงให้เห็นว่าคนสมัยพุทธกาลที่มีฐานะดีกว่าก็มีใจเอื้อเฟื้อ

^{๑๖} ขุ.อิติ. (ไทย) ๒๕/๒๖/๓๗๐-๓๗๑.

^{๑๗} พระมหาอานนท์ ชวนาภิกู (แสนแป้), “การศึกษาเรื่องทานในพระไตรปิฎกที่มีอิทธิพลต่อสังคมไทย”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสนมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๑-๒.

ต่อผู้ยากจนที่ขาดแคลนอาหาร ประการที่สอง วิธีปฏิบัติในโรงพยาบาลได้ข้ามพ้นความรังเกียจกันด้วยเรื่องวรรณะ กล่าวคือ ในสังคมอินเดียก่อนยุคพุทธกาล และในสมัยพุทธกาลตกอยู่ในอิทธิพลศาสนาพราหมณ์ซึ่งหยิ่งรากลึกในสังคมและสืบทอดกันมานานนับพันปี โดยเฉพาะการแบ่งชนชั้นแบ่งออกเป็น ๔ วรรณะ เป็นวัฒนธรรมที่เหนียวแน่นมาก คนในสังคมถือกันว่า วรรณะพราหมณ์เท่านั้นเป็นวรรณะประเสริฐสุด วรรณะอื่นเลวทราม และทุกวรรณะต้องเคารพวรรณะพราหมณ์ ดังปรากฏในอัคคัญสูตร พราหมณ์ทั้งหลายได้คำบริภาษวาเสฏฐะและภราทวาชะผู้ออกจากตระกูลพราหมณ์ไปบวชเป็นสามเณรในพระพุทธศาสนา ดังความตอนหนึ่งว่า

วรรณะที่ประเสริฐที่สุด คือพราหมณ์เท่านั้น วรรณะอื่นเลว วรรณะที่ขาวคือพราหมณ์เท่านั้น วรรณะอื่นดำ พราหมณ์เท่านั้นบริสุทธ์ ผู้ที่ไม่ใช่พราหมณ์ไม่บริสุทธ์ พราหมณ์เท่านั้นเป็นบุตร เป็นโอรส เกิดจากโอษฐ์ของพระพรหม เกิดจากพระพรหม เป็นผู้ที่พระพรหมสร้างขึ้น เป็นทายาทของพระพรหม เจ้าทั้งสองมาละวรรณะที่ประเสริฐที่สุด เข้าไปอยู่ในวรรณะที่เลวทราม คือ สมณะโล้น เป็นคนรับใช้ เป็นคนวรรณะต่ำ (กัณทโคตร) เป็นเผ่าของมารเกิดจากพระบาทของพระพรหม เธอทั้งสองมาละวรรณะที่ประเสริฐที่สุด เข้าไปอยู่ในวรรณะที่เลวทราม คือ สมณะโล้น เป็นคนรับใช้ เป็นคนวรรณะต่ำ เป็นเผ่าของมาร เกิดจากพระบาทของพระพรหมนี้ ไม่เป็นความดี ไม่เป็นการสมควรเลย^{๑๘}

เป็นเรื่องที่น่าสนใจศึกษาว่า เหตุใดการยึดถือเรื่องวรรณะนี้จะถูกลดความสำคัญลงไปในหมู่คนที่ให้ทานและตั้งโรงพยาบาล ทั้งนี้เพราะในการให้ทานและตั้งโรงพยาบาลนั้น เจ้าของโรงพยาบาลส่วนมากต้องการจะแจกทานแก่คนวรรณะต่ำ ยาก อดยาก คนเดินทางไกลหรือคนกำพร้า ที่สำคัญคนที่มีกำลังทรัพย์ตั้งโรงพยาบาลในเมืองต่างๆ ส่วนมากก็เป็นกษัตริย์ พราหมณ์หรือคหบดี เศรษฐี ท่านเหล่านี้ยินดีที่จะแจกทานแก่คนวรรณะต่ำที่เข้ามาขอความช่วยเหลืออย่างไม่มีมารรังเกียจแต่อย่างใด ทำให้ไม่ถึงการตั้งโรงพยาบาลโดยกษัตริย์ เศรษฐี และที่ไม่ใช่วรรณะพราหมณ์ ซึ่งตามหลักแล้วในสังคมยุคนั้นมีการยึดวัฒนธรรมเช่นนี้อย่างเคร่งครัด แม้แต่การพบปะกัน ยังเป็นเรื่องน่ารังเกียจ เช่นถ้าในวันนั้น ศูทรหรือจัณฑาลเดินผ่านเข้ามาให้คนวรรณะพราหมณ์เห็น หรือเงาคนวรรณะต่ำมาพาดทับตัวคนวรรณะสูง ก็จะถือว่าเป็นอัปมงคล แต่เรื่องเหล่านี้จะถูกยกเว้นไปในขณะที่คนวรรณะสูงแจกทานในโรงพยาบาล โรงพยาบาลที่ตั้งโดยกษัตริย์ก็จะตั้งตามมุมเมืองที่อยู่ในการปกครองของตน เช่นตั้งที่หัวเมือง ๔ มุมเมือง หรือตั้งโรงพยาบาลหัวเมือง ๖ มุมเมือง แต่ถ้าเป็นเศรษฐีก็จะตั้งโรงพยาบาลที่หน้าบ้านตน หรือที่ที่ออกมาค้าขาย ทั้งนี้ก็เพื่อผู้ยากไร้ตกทุกข์ได้ยากไม่มีอาหารที่อยู่ให้สามารถมาขอรับแจกทานได้ตลอดเวลา นอกจากนี้ก็มีการตั้งโรงพยาบาลหน้าบ้าน และใน

^{๑๘} ที.ปา (ไทย) ๑๑/๑๑๓/๘๔.

บ้านเป็นถวายเป็นภัตตาหารแด่ภิกษุสงฆ์ การถวายทานแบบหลังนี้ส่วนใหญ่จะของบรรดาเศรษฐี หรือบุคคลทั่วไปที่พอฐานะแบ่งปันได้ ผู้วิจัยจึงเกิดประเด็นที่น่าสนใจ และต้องการศึกษาเรื่องที่มาของแนวคิดการให้ทานและโรงทานที่ปรากฏในพระพุทธศาสนา และในสังคมสมัยพุทธกาล

ในสมัยพุทธกาลหากพูดถึง “เศรษฐี” จะเป็นคนน่ายกย่อง นำเคารพนับถือมากในการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความมีน้ำใจ ไฉนตรี มีเมตตากรุณาต่อผู้ด้อยโอกาส คนยากจน เพราะว่าเศรษฐีในสมัยพุทธกาล หมายถึง “ผู้มีโรงทาน” ใครที่มีโรงทานใหญ่ๆ หรือมีหลายๆ โรง ก็ถือเป็นเศรษฐีใหญ่หรือมหาเศรษฐี ส่วนใครมีโรงทานเพียงโรงเดียวหรือโรงทานไม่ใหญ่มากนักก็นับเป็นเศรษฐีหรือเศรษฐีน้อย ก็จจะว่ากันไปตามขนาดของโรงทานที่มีไว้บริการอาหารเครื่องดื่มแก่ผู้ยากไร้ ผู้ด้อยโอกาสในสังคม โรงทานในสมัยพุทธกาล อาณิสสของผู้สร้างโรงทาน เจตนาเพื่อจะเลี้ยงคนยากจนเท่านั้น คนรวยไม่มีโอกาสได้กิน เป็นการเลี้ยงเพียงวรรณะเดียวกัน เป็นการสร้างบารมีด้วยตนเอง ซึ่งเกิดมาชาติใดก็ไม่อดไม่ยาก

ในสังคมไทยปัจจุบัน คติเรื่องการให้ทานและโรงทานก็ได้รับความนิยมกันอย่างแพร่หลายทั่วประเทศไทย มีชื่อเรียกและวัตถุประสงค์แตกต่างกันไป เรียกชื่อตามงานที่โรงทานนั้นตั้งอยู่ เช่น โรงทานงานทอดผ้าป่า โรงทานงานทอดกฐิน โรงทานงานปรีวาสกรรม โรงทานงานพระราชทานเพลิงศพ ตั้งชื่อตามผู้เป็นเจ้าของก็มี เช่น โรงทานวัดสังฆทาน โรงทานวัดอัมพวัน ตั้งชื่อตามสถาบันที่ให้การสนับสนุนก็มี เช่น โรงทานธนาคารออมสิน โรงทานมูลนิธิร่วมกตัญญู โรงทานมูลนิธิป่อเต็กตึ๊ง โรงทานศาลเจ้าลิ้มกอเหนี่ยว ตั้งขึ้นชั่วคราวในยามประสบภัยก็มี เช่น โรงทานมูลนิธิเพื่อนพึ่ง (ภา) ยามยาก โรงทานที่ตั้งตามนโยบายทางการเมืองก็มี เช่น โรงทานวัดเจ้าอาม นอกจากนี้ก็มีโรงทานที่ตั้งเป็นการเฉพาะสำหรับกลุ่มบุคคลที่มีความเชื่อในลัทธิศาสนาเดียวกัน เช่น โรงเจของชาวจีนจังหวัดพิษณุโลก จะเห็นว่าโรงทานในยุคปัจจุบันค่อนข้างมีความหลากหลาย ส่วนดีของโรงทานคือต้องการแบ่งเบาภาระเรื่องค่าใช้จ่าย เป็นสถานที่แสดงน้ำใจต่อเพื่อนมนุษย์ทั้งที่ได้รับความลำบากและที่มาร่วมงาน และเป็นที่ร่วมกันแสดงออกถึงความสามัคคี โดยเฉพาะโรงทานที่ตั้งตามวัดมีส่วนช่วยลดค่าอาหารของทางวัดได้มาก เพราะหากไม่มีโรงทาน ทางวัดก็ต้องสิ้นเปลืองเงินทองจัดหาอาหารมาเลี้ยงคนที่มาวัด โดยเฉพาะช่วงที่มีงานใหญ่ คนมางานวัดจำนวนมาก ถ้าไม่มีโรงทานภาระหนักก็ตกอยู่ที่ทางวัด ซึ่งการตั้งโรงทานในวัดเท่ากับเป็นการเปิดกว้างให้คนทุกคนชั้นวรรณะไม่ว่ายากดีมีจนก็มีสิทธิ์มารับประทานอาหารได้ อีกนัยหนึ่งการตั้งโรงทานในวัด เท่ากับเป็นการสร้างบุญสร้างกุศลร่วมกับพระสงฆ์ด้วย เป็นการพึงบุญบารมีท่าน เป็นการร่วมสร้างบารมีกับท่าน เมื่อมีคนมาทานอาหารอร่อย ก็จะอนุโมทนากับพระสงฆ์ อนุโมทนากับเจ้าของโรงทาน

ในปัจจุบันจึงมีการให้ทานและมีโรงทานกันอย่างมากมาย ไม่ว่าจะเป็งานบุญของวัด หรืองานบุญที่เป็นงานการกุศลต่างๆ รวมถึงเทศกาลต่างๆ เช่น เทศกาลดิถีขึ้นปีใหม่ วันวิสาขบูชา บางครั้งอาหารที่มาจากวัดในโรงทาน ก็มีแบ่งส่วนหนึ่งนำไปถวายเพล ไปเลี้ยงพระ ซึ่งไม่มีข้อห้ามอะไรที่เกี่ยวกับ

อาหารที่มีในโรงทาน จะต้องเลี้ยงคนที่มาวัดเท่านั้น จะนำไปเลี้ยงพระไม่ได้ เพราะฉะนั้นภาพรวมการให้ทานและโรงทานในสมัยปัจจุบันตั้งในวัด รอบวัดนั้นไม่จำกัดเฉพาะคนยากจน ไม่ได้จำกัดเฉพาะลูกศิษย์วัด ใครจะเดินเข้ามากินก็ได้ ที่สำคัญเป็นการร่วมทำบุญกับทางวัด ด้วยเหตุที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ โรงทานในยุคสมัยปัจจุบันก็ตั้งในบริเวณวัดใกล้วัด หรือตามมูลนิธิต่างๆ และอาณิสต์มากกว่าโรงทานเพื่อเลี้ยงคนยากจน และการให้ทานและโรงทานในสังคมไทยปัจจุบันยังมีการตลาดเข้ามาเกี่ยวข้อง เป็นการทำบุญให้ทานจัดตั้งโรงทานภายใต้ชื่อบริษัทห้างร้าน เพื่อเป็นการแนะนำตัวและเพื่อให้ผู้ร่วมงานได้รู้จักชื่อเสียงของตน และโรงทานส่วนใหญ่ในสังคมไทยมักเกิดขึ้น จัดตั้งขึ้นในวัด และงานพิธีสำคัญๆ หรือในสถานที่ที่เป็นแหล่งศูนย์รวมคนมาคม

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าการให้ทานและโรงทานจะได้รับความนิยมในสังคมไทยอย่างแพร่หลาย แต่ก็เป็นเรื่องน่าเป็นห่วงอยู่บ้าง เพราะแนวคิดพื้นฐาน รูปแบบและวิธีปฏิบัติในการให้ทานและโรงทานได้เปลี่ยนไปจากสมัยพุทธกาลพอสมควร เช่น บางแห่งถูกใช้เป็นเครื่องมือทางการเมือง บางแห่งถูกใช้เป็นแหล่งเผยแพร่ลัทธิศาสนา บางแห่งมีการออกเรียไร บางแห่งถูกใช้เป็นเครื่องมือเพื่อสร้างชื่อเสียง แต่ก็มีกรให้ทานและโรงทานบางแห่งได้เพิ่มหลักวิชาการสมัยใหม่เข้ามาจัดการด้วย เช่น การสร้างเครือข่ายอาสาสมัคร เครือข่ายจิตอาสา แล้วบริหารจัดการในรูปแบบสังคมสงเคราะห์ ทำให้การให้ทานและโรงทานได้ทำหน้าที่ฝึกหัดประชาชนและเยาวชนของชาติให้รู้จักช่วยเหลือผู้ตกทุกข์ได้ยากในทางหนึ่งด้วย

ด้วยเหตุผลที่กล่าวมาแล้ว การให้ทานถือว่าเป็นจุดเริ่มต้นของการสร้างคุณธรรม เพื่อที่จะบรรลุเป้าหมายสูงสุดของชีวิตในพระพุทธศาสนา สังคมไทยเป็นสังคมชาวพุทธ ซึ่งคนส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนา^{๑๙} โดยเฉพาะประเภทการให้ทานและโรงทาน ถือเป็นการให้ทาน เพื่อสงเคราะห์อนุเคราะห์ซึ่งกันและกัน เพื่อบูชาคุณของผู้มีพระคุณ และการช่วยเหลือกันและกันในยามตกทุกข์ได้ยาก เช่น ไฟไหม้ น้ำท่วม อากาศหนาว ช่วยผู้ประสบภัยและเกื้อกูลเห็นใจซึ่งกันและกัน จากประเด็นที่กล่าวมาเบื้องต้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาแนวคิด รูปแบบ การให้ทานและโรงทาน เพื่อเสนอรูปแบบโรงทานตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทย

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑.๒.๑ เพื่อศึกษาคำสอนเรื่องการให้ทานและโรงทานในพระพุทธศาสนา
- ๑.๒.๒ เพื่อศึกษาโรงทานในสังคมไทย
- ๑.๒.๓ เพื่อเสนอรูปแบบโรงทานตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทย

^{๑๙} ประเวศ วะสี, *พุทธธรรมกับสังคม*, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์หมอชาวบ้าน, ม.ป.ป), หน้า ๔.

๑.๓ ขอบเขตการวิจัย

๑.๓.๑ **ขอบเขตด้านแหล่งข้อมูล** ในการวิจัยเรื่อง “รูปแบบโรงงานตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทย” นี้ผู้วิจัยมุ่งศึกษา ดังนี้ คือ

(๑) ศึกษาพระคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทคือ พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา และคัมภีร์พระพุทธศาสนาอื่นๆ ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับการตั้งโรงงาน จากนั้นวิเคราะห์แนวคิด รูปแบบการให้และโรงงาน เพื่อให้ทราบและสามารถนำเสนอรูปแบบโรงงานในสังคมไทยได้

(๒) ศึกษา อธิบายความ และแสดงเหตุผลเพื่อให้เกิดความเข้าใจมากที่สุดเรื่องการให้และโรงงานตามแนวพระพุทธศาสนาและในสังคมไทย เพื่อให้ทราบแนวคิด รูปแบบ และแนวทางการให้และโรงงานในแง่มุมต่างๆ จากนั้นจะได้นำความรู้ที่ได้จากการศึกษาคัมภีร์พระพุทธศาสนา และการเป็นองค์ความรู้ใหม่ เพื่อเสนอรูปแบบโรงงานตามแนวพระพุทธศาสนามาใช้ในสังคมไทย

๑.๓.๒ ขอบเขตด้านเนื้อหา

(๑) ศึกษาคำสอนเรื่องทานและโรงงานในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ในประเด็นเหล่านี้ คือ (๑) คำสอนเรื่องทานในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท (๒) หลักธรรมที่ส่งเสริมการให้ทานในคัมภีร์พระพุทธศาสนา (๓) โรงทานในคัมภีร์พระพุทธศาสนา (๔) ประเภทและเจ้าของโรงทานในคัมภีร์พระพุทธศาสนา (๕) จำนวนที่ตั้งและการจัดการในโรงทานในคัมภีร์พระพุทธศาสนา (๖) บุคคลผู้มารับแจกของและสิ่งของที่แจกในโรงทานในคัมภีร์พระพุทธศาสนา (๗) วัตถุประสงค์ของการตั้งโรงทานในคัมภีร์พระพุทธศาสนา และ (๘) ประโยชน์ของการตั้งโรงทานในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

(๒) ศึกษาโรงงานตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทย ในประเด็นเหล่านี้ คือ (๑) ความหมาย คติและค่านิยมการตั้งโรงทานในสังคมไทย (๒) ประเภทและเจ้าของโรงทานตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทย (๓) จำนวนที่ตั้งและการจัดการโรงทานตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทย (๔) บุคคลผู้มารับแจกของและสิ่งของที่แจกในโรงทานตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทย (๕) วัตถุประสงค์ของการตั้งโรงทานตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทย และ (๖) ประโยชน์ของการตั้งโรงทานตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทย

(๓) นำเสนอรูปแบบโรงงานตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทย ในประเด็นเหล่านี้ คือ (๑) สถานการณ์การให้ทานผ่านโรงทานตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทย (๒) แนวทางการให้ทานผ่านโรงทานในสังคมไทย (๓) ข้อพิจารณาสำหรับโรงทานตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทย และ (๔) เป้าหมายการตั้งโรงทานตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทย

๑.๔ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

เพื่อให้มีความเข้าใจตรงกันในศัพท์ที่ใช้ในงานวิจัยนี้ จึงขอกำหนดความหมายแห่งศัพท์เฉพาะที่จะใช้ในงานวิจัยนี้ ดังนี้

๑.๔.๑ โรงทาน หมายถึง สถานที่แจกจ่ายอาหาร เครื่องดื่ม เครื่องอุปโภค และเครื่องนุ่งห่ม แก่คนทั่วไป เพื่อเป็นการให้ทาน การทำบุญ และการกุศล

๑.๔.๒ โรงทานในสังคมไทย หมายถึง อาคาร บ้าน ศาลา วัด สนาทมลานกว้างๆ ที่มีการจัดเตรียมของแจกจ่ายอาหารปรุงสด อาหารแห้ง เครื่องดื่ม เครื่องอุปโภค และเครื่องนุ่งห่ม แก่บุคคลทั่วไป บุคคลที่มาร่วมงานเทศกาล เพื่อเป็นการให้ทาน บริจาค การทำบุญ การกุศล สนับสนุนการสังคม สงเคราะห์ และจิตอาสา

๑.๔.๓ รูปแบบ หมายถึง วิธีการดำเนินงานที่กำหนดขึ้นเป็นหลัก เป็นแบบอย่าง เป็นแนวทาง เพื่อนำไปใช้ประโยชน์และเป็นตัวอย่าง

๑.๕ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑.๕.๑ เอกสารที่เกี่ยวข้อง

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงนิพนธ์ในเรื่องพระราชพิธีเดือน ๔ กล่าวเรื่อง “ศาลาฉ้อทาน” ไว้ในหนังสือ “พระราชพิธีสิบสองเดือน” ความว่าพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงกล่าวว่า สงกรานต์แต่ก่อน (ย้อนขึ้นไปราวปลายสมัยกรุงศรีอยุธยา-ทรงอ้างจากหนังสือ คำให้การขุนหลวงหาวัด) นอกจากพระเจ้าแผ่นดินทรงโปรดเกล้าฯ ให้ทำพิธีต่างๆ แล้ว ที่ตำบลตลาดยอด ตำบลสุมงาม คลบพิตร ตะแลงแกง สะพานช้าง ศาลาดิน สะพานสกุล รวม ๖ ตำบล โปรดให้ตั้งศาลาฉ้อทาน ให้มีเลี้ยงพระสงฆ์ และคฤหัสถ์คือชาวบ้านทั้งหลายมีข้าวมีกับ ตลอดจนของกินหมาก พลู และมีทั้งน้ำอาบ น้ำกิน แป้งน้ำมัน หวีกระจก รวมทั้งช่างตัดผม หมอนวด หมอยา บริการคนไปใครมาพร้อมสรรพ ในวันตรุษ มีการตั้งศาลาฉ้อทานในกรุงเทพฯ ทั้ง ๕ ตำบล คือ บริเวณหน้าวัดบวรแห่งหนึ่ง หน้าวัดมหาธาตุ (ข้างสนามหลวง) แห่งหนึ่ง หน้าวัดสุทัศน์ (เสาชิงช้า) แห่งหนึ่ง หน้าวัดโพธิ์แห่งหนึ่ง กับหน้าวัดอรุณอีกแห่งหนึ่ง ถ้าเก๋ากว่านั้น ในสมัยรัชกาลที่ ๓ ที่วัดราชโอรส บางขุนเทียนก็มีตั้งอีกตำบล ในโรงทานมีคนทำครัวคอยทำกับข้าวเลี้ยงผู้คนที่สนุกสนานมีครั้งหนึ่งทรงขอบัญชีคนกินเลี้ยงมาทอดพระเนตรดู ปรากฏว่า ภายใน ๓ วันมีคนไปกินเลี้ยงถึง ๑,๔๙๔ คน รวมจำนวนสำหรับทั้งสิ้น ๘๘๔ สำหรับนี้แสดงว่ามีคนไปกินกันมาก ในศาลาฉ้อทาน นอกจากมีสำหรับเลี้ยงดังกล่าวแล้ว สิ่งที่จัดเตรียมเอาไว้ด้วยคือมีดโกนและกรรไกร

สำหรับราษฎรจะได้ตัดผม พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ท่านทรงเขียนไว้ตอนหนึ่งว่า “คูการที่จัดนั้น จะเป็นการสนุกสนานอย่างศาลาฉ้อทานพระเวสสันดรอย่างเก่าๆ จะให้มีพริกพร้อมทุกอย่าง”^{๒๐}

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส กล่าวถึงการตั้งโรงงานของอนาถบิณฑิกเศรษฐีไว้ในหนังสือ “พุทธประวัติ เล่ม ๒” สรุปความได้ว่า ในปริเฉท ๑๑ เสด็จโกศลชนบท พรรณนาถึงโกศลชนบทนั้น อยู่ในเขตมัธยมชนบท ในบทนี้ได้กล่าวถึง “อนาถบิณฑิกสร้างเซตวัน ในกรุงสาวตถีมืดมืดหอบดีผู้หนึ่งชื่อ “สุทัคคะ” ได้เนमितกนามว่า อนาถบิณฑิกะ แปลว่าก่อนข้าวสำหรับคนอนาถา ท่านเป็นคฤหบดีมหาศาล คือเป็นเศรษฐีมั่งมีมากมีปัญญา ตั้งโรงบริจาคทานแก่มหาชน พวกคนอนาถาหาที่พึ่งไม่ได้ได้อาศัยโรงงานของเขาเลี้ยงชีวิต เขาจึงได้เนमितกนามอย่างนั้น”^{๒๑}

วันทนี วาสิกะสิน กล่าวถึงแนวคิดด้านสังคมสงเคราะห์ไว้ใน “ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับสวัสดิการสังคมและสังคมสงเคราะห์” ความว่า หนังสือเรื่องความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับสวัสดิการสังคมสงเคราะห์ นำเสนอเรื่องภาพรวม ความหมาย รูปแบบ วิวัฒนาการของสวัสดิการสังคมและสวัสดิการสังคมเชิงรุก ซึ่งเป็นความเคลื่อนไหวของสวัสดิการสังคมไทยยุคปัจจุบัน ด้านการสังคมสงเคราะห์ให้สาระเกี่ยวกับปรัชญาพื้นฐาน แนวคิดความเป็นวิชาชีพ วิธีการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์ตลอดจนทฤษฎีการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์ และเรื่องความเอื้อเพื่อเกื้อหนุนซึ่งกันและกัน โดยยึดหลักพระพุทธศาสนาความเป็นอยู่ การทำบุญ บริจาคทาน ของคนในสังคมไทยยุคปัจจุบัน มีการบำเพ็ญประโยชน์สาธารณะและกิจการในสังคม มีการนำทฤษฎีการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์มาใช้ เพื่อช่วยเหลือผู้ยากไร้ในสังคมไทย และด้านการสังคมสงเคราะห์ลงพื้นที่ชุมชน รวมถึงการตั้งกองทุนมูลนิธิรับของบริจาคอาหารของใช้ และเสื้อผ้าเครื่องอุปโภคบริโภค นำกระจายสู่ชุมชน หรือสถานที่ที่เป็นศูนย์รวมความศรัทธาเช่นวัด มีการจัดตั้งโรงงานในงานเทศกาลสำคัญๆ ต่างๆ เช่นงานวันขึ้นปีใหม่ งานวันเฉลิมพระชนมพรรษาวันที่ ๕ ธันวาคม งานวันเฉลิมพระชนมพรรษาวันที่ ๑๒ สิงหาคม วันแรงงาน ของทุกๆ ปี รวมถึงกิจกรรมสำคัญๆ^{๒๒}

องค์ บรรจุน กล่าวถึงโรงงานไว้ในหนังสือ “จดหมายเหตุชาวไทยเชื้อสายมอญ บำเพ็ญกุศลถวายสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ ตามลัทธิธรรมนิยม

^{๒๐} พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระราชพิธีสิบสองเดือน เล่ม ๑, (กรุงเทพมหานคร: วังอักษร, ๒๕๐๖), หน้า ๑๐.

^{๒๑} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, พุทธประวัติ เล่ม ๒, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย), หน้า ๔๑.

^{๒๒} วันทนี วาสิกะสิน, ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับสวัสดิการสังคมและสังคมสงเคราะห์, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๓), หน้า ๑๗.

มอญ ๓ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท พระบรมมหาราชวัง วันอาทิตย์ที่ ๑๒ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๕๑” สรุปลงความได้ว่า เมื่อพระภิกษุสงฆ์มอญ โดยเฉพาะพระเถระชั้นผู้ใหญ่ระดับเจ้าอาวาสสมณภาพลง เป็นที่ เศร้าโศกเสียใจแก่ชาวมอญด้วยความอาลัย ด้วยความเคารพนับถือในคุณงามความดีที่ประพฤติปฏิบัติมา ตลอด จึงมีประเพณีการจัดงานศพพระมอญ หลังจากเก็บศพไว้อย่างน้อยประมาณ ๑ ปี ทางวัดจะกำหนด ในช่วงที่เหมาะสมในการจัดงาน เพราะในช่วงนี้จะไม่ฝนในการจัดงานประมาณ ๓ วัน โดยทางวัดจะแจ้ง กำหนดการไปตามชุมชนมอญทุกถิ่นให้มาร่วมงาน หมู่บ้านอื่นที่ทราบข่าวก็จะมาร่วมงานโดยพร้อมเพียง กันซึ่งในงานศพพระมอญนี้จะมีประเพณีสำคัญอย่างหนึ่ง คือ “การตั้งโรงทาน” เหตุที่ตั้งโรงทานในงานศพ พระมอญนั้น เนื่องมาจากจะมีผู้คนมาร่วมงานเป็นจำนวนมาก จำเป็นต้องตั้งโรงทานเพื่อเตรียมอาหารการ กินให้เพียงพอสำหรับการดูแลผู้มาร่วมงาน ที่มีทั้งพระสงฆ์และฆราวาส โดยมีความเชื่อว่า การนำอาหาร มาเลี้ยงพระสงฆ์และผู้ร่วมงาน เป็นทานใหญ่ ที่จะเป็นบันไดสู่สวรรค์ อุปมาอุปไมยตามชาดกทศชาติ เรื่อง พระเวสสันดรชาดก ชาติที่ ๑๐ เมื่อครั้งพระองค์เสวยชาติพระเวสสันดร ทำการบำเพ็ญทานบารมีก่อนที่จะ จะตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า ดังนั้น ในงานศพพระมอญจึงมีประเพณีนิยมการทำบุญให้ทานด้วยการตั้ง โรงทานสืบมา โรงทานในงานศพพระมอญมักตั้งเรียงรายรอบ”ปราสาท” หรือ “โรงทิม” ตามแบบฉบับ ชาวมอญที่มี ๕-๙ ยอด ตามบารมีและสมณศักดิ์ของพระสงฆ์รูปนั้น การสร้างโรงทานสมัยก่อน เสาโรงทานจะทำด้วยไม้ไผ่พุ่งด้วยใบตาลหรือทางมะพร้าว แต่ปัจจุบันเป็นเต็นท์ เจ้าภาพที่ประสงค์ตั้ง โรงทาน ต้องแจ้งล่วงหน้าก่อน เพื่อทางวัดได้จัดสถานที่ไว้ให้เพียงพอ สำหรับโรงทานมี ๒ แบบ คือ “โรงทานหลัก” เป็นโรงทานที่ทางวัดเจ้าภาพจะเป็นผู้ประกอบอาหารเองเป็นครัวหลักภายในงาน ผู้ที่มีจิต ศรัทธาจะนำเงิน หรือวัตถุดิบในการประกอบอาหารมาบริจาคให้กับทางวัด โรงทานหลักจะมีอาหารเลี้ยง คนตลอดทั้งคืนทั้งวันตั้งแต่เมื่อเช้า กลางวัน เย็น และเมื่อตึก อาจกล่าวได้ว่ามายามไหนก็ได้รับประทาน โดยเฉพาะวันที่มีพิธีเผา จะมีผู้มาร่วมงานมากเป็นพิเศษ จึงต้องมีโรงทาน อีกลักษณะหนึ่ง คือ “โรงทานเสริม” ซึ่งเจ้าภาพจะเตรียมอาหารมาเอง โดยไม่เกี่ยวข้องกับโรงทานหลัก โรงทานเสริมนี้อาจมี มาก ๓๐ ถึง ๖๐ โรงทาน มีทั้งอาหารมอญและอาหารทั่วไป^{๒๓}

เอนก นาวิกมูล กล่าวถึงโรงทานไว้ในหนังสือ “อยู่อย่างชาวสยาม” ความว่า หนังสือ “อยู่ อย่างชาวสยาม” เป็นหนังสือรวมเกร็ดชีวิตไทย ชีวิตความเป็นอยู่ของคนไทยในหนังสือเล่มนี้ได้กล่าวถึง โรงทาน ในบทที่ ๒ เป็นเรื่อง “โรงทานปีใหม่ไทย” โดยผู้เขียนได้นำเรื่องความรู้ที่ผู้เขียนได้สนทนากับพ่อ

^{๒๓} องค์ บรรจุน (บรรณาธิการ), “จดหมายเหตุชาวไทยเชื้อสายมอญ บำเพ็ญกุศลถวายสมเด็จพระเจ้าพี่นาง เธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ ตามลัทธิธรรมนิยมมอญ ๓ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท พระบรมมหาราชวัง วันอาทิตย์ที่ ๑๒ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๕๑”, (กรุงเทพมหานคร: ชมรมเยาชนมอญกรุงเทพ, ๒๕๕๑), หน้า ๑๑๐-๑๑๓.

บัวเพื่อนและแม่บัวผัน ครูเพลงอีแซวของแม่ชวัลยจิต ศรีประจันต์ เรื่องงานวันสงกรานต์แต่ก่อนเขาตั้ง
 โรงทานอย่างไร แถวไหน พ่อบัวเพื่อนบอกว่า โรงทานแถวสุพรรณบุรีเขามีตลอดเลย นอกจากแข่งหวีเสริม
 สวยแล้วยังมีเม็ดแมงลักละลายน้ำตาล ให้กินอีกด้วยน้ำท่าในโอ่งใครอยากอาบก็อาบได้ ชาวบ้านไม่ขัดข้อง
 ไปที่ไรจะเจอโรงทานอย่างว่าทุกปี แต่ทางอ่างทองไม่ค่อยเจอจะเจอก็แต่ตอนมีงานฝังลูกนิมิต วัดไหนมีการ
 ฝังลูกนิมิตเขาจะทำโรงทานกันหลายต่อหลายโรงทาน ประเพณีนี้คนแต่ก่อนช่างคิดช่างทำเป็นเรื่องของ
 น้ำใจ ไม่ใช่เพียงบ้านเดียว หากแต่ทำพร้อมเพียงกันไปทั่วทั้งหมู่บ้าน ทั้งตำบล^{๒๔}

ธีระ วงศ์โพธิ์พระ กล่าวถึงโรงทานไว้ในหนังสือ “ตำนานศาลเจ้า-โรงเจที่มีอายุ ๑๐๐ ปีเมือง
 สยามมหาโพธิ์สัตว์ (อึ้งเซียงเหลาโจ้ว) สอนเข้ารูปฌาน เล่มที่ ๒” ความว่า เหลาฮวบซือกง นักบุญอุดมศักดิ์
 สายวัดเซียวลิมยี่ (วัดเส้าหลิน) เมืองจีน ได้จุดธูปไปถึงเมืองสุพรรณบุรี ได้พบที่ดินมีชีวิต มีพลังธรรมชาติ
 เข้าตำราดูดวงจួយจิ้นว่า ถ้าได้สร้างฮวงจួយ หรือสร้างศาลเจ้า-โรงเจไว้ที่นั่นจะเจริญรุ่งเรืองดี อายุยืนไปนาน
 ปี กรรมวิธีอ่านสารก่อนเพื่อขอขมากรรมเจ้าที่ บอกเจ้าทางก่อนจีนเรียกว่าตังโท้ว คือกรรมวิธีเปิดหน้าดิน
 จะต้องตั้งศาลเพียงตากกลางแจ้งเพื่อที่จะขออนุญาตจากฟ้าและดินจะสร้างโรงเจฟั่งม่วงบัวนุสนฮกซิวตัว
 อ. ศรีประจันต์ จ. สุพรรณบุรี (มีอายุเกินกว่า ๑๐๐ ปีขึ้นไป) เรื่องนี้เคยกิมเซ็ง แซ่เล้า ประมาณ พ.ศ.
 ๒๔๘๓ ได้บอกให้ลูกชายชื่อ ด.ช.ชิวเล้ง แซ่เล้า จดบันทึกข้อมูลวิชาการนี้ไว้เพื่ออนุชนรุ่นหลังๆ ต้องการรู้
 เรื่องต้นตระกูลที่มาของโรงกินเจ-ฟั่งม่วง อันเก่าแก่นมานานเป็น ๑๐๐ ปีมานี้บ้าง การได้สร้างโรงทาน
 โรงถือศีลกินเจอย่างนี้ได้บุญกุศลตรงที่ไม่ฆ่าสัตว์ให้ตาย สอนคนให้มีจิตใจอ่อนโยนไม่นิยมกินเนื้อสัตว์
 ใหญ่ๆ ที่มีมือมีตีนเหล่านั้น และยังต้องหาโอกาสช่วยปลดปล่อยชีวิตสัตว์ให้รอดตายอีกด้วย ได้สร้าง
 ค่านิยมให้มนุษย์เกิดมีคุณธรรม อาณาจักรนี้ได้แพร่หลายอมตะสืบไปแล^{๒๕}

ประภาพร แจ่มใสพงษ์ กล่าวถึงโรงทานไว้ในหนังสือ “ประเพณีไทย” ความว่า ในประเพณี
 เทศน์มหาชาติ ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ได้ทรง
 วิจารณ์ไว้ในเรื่องไอ้เอ้พิหารรายในพระราชนิพนธ์พระราชพิธีสิบสองที่อ้างว่า คำที่เรียกว่า “พิหารราย” นี้
 ชะรอยว่าการซึ่งฝักซ้อมสวดพระมหาชาติคำหลวงนี้ จะไม่ได้ซ้อมสวดแต่สี่คนพอครบสำหรับหนึ่ง จะซ้อม
 ด้วยกันมากๆ แล้วเลือกคัดแต่ที่สวดได้ดีเต็มทำนองสมพระราชประสงค์ เข้าไปสวดถวายในพระวิหารใหญ่
 เป็นที่ทรงฟัง ส่วนพวกที่ฝักซ้อมไว้มากด้วยกันนั้นให้ไปสวดตามวิหารราย สำหรับสัปบุรุษหายกั้ทั้งปวงไป
 ฟัง พวกเหล่านั้นก็สวดดีบ้างไม่ดีบ้าง ที่สวดไม่ดีก็จะต้องถูกคนทั้งปวงติเตียน จึงเรียกเป็นคำขึ้นชื่อเสียว่า

^{๒๔} เอนก นาวิกมูล, “อยู่อย่างชาวสยาม”, (กรุงเทพมหานคร: แสงแดด, ๒๕๔๑), หน้า ๑๗-๒๔.

^{๒๕} ธีระ วงศ์โพธิ์พระ, “ตำนานศาลเจ้า-โรงเจที่มีอายุ ๑๐๐ ปีเมืองสยามมหาโพธิ์สัตว์ (อึ้งเซียงเหลาโจ้ว) สอนเข้ารูปฌาน เล่มที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: ชมรมธรรมทานทาง ป.ณ. เป้าเต็งแก้ง, ๒๕๕๕), หน้า (ข.๘-๙), หน้า ๒๔-๓๘.

ไอ้เอ๋พิหารราย แปลว่าสวดที่วิหารรายนั้นแล้วไม่ดีเหมือนในวิหารใหญ่ แต่ครั้งเมื่อตกลมาถึงกรุงรัตนโกสินทร์นี้ ฝึกซ้อมขึ้นแต่สำหรับเดี่ยวสำหรับสวดในพระอุโบสถ คนทั้งปวงชื่นใจชื่นปาก ในการที่เคยไปฟัง ไอ้เอ๋พิหารราย จึงได้เรียกติดไปว่าไอ้เอ๋พิหารรายเป็นคำตลาด ส่วนในราชการก็คงใช้ว่าสวดมหาชาติ คำหลวง เพราะพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จะทรงพระราชดำริเห็นชื่อไม่สมกับความจริง เช่นนี้ แต่ครั้งจะให้ฝึกหัดสวดมหาชาติคำหลวงให้มากขึ้น คนในกรมก็มีน้อย และดูไม่เป็นประโยชน์อันใด ด้วยทุกวันนี้ก็ไม่มีผู้ใดชอบใจฟัง ด้วยฟังก็ไม่เข้าใจ จึงโปรดให้จัดนักเรียนโรงเรียนอ่านหนังสือสวดตามตัวเองเล่าเรียน เป็นทำนองยานี ฉบบังสุรางคนางค์ ตามแต่ผู้ใดจะถนัดสวดเรื่องใดทำนองใดทุกศาลารายละสองคน พระราชทานเงินคนหนึ่งวันละสลึงเป็นรางวัล ถ้าผู้ใดสวดดีอาจารย์ก็กันมาไว้ที่เป็นทางเสด็จพระราชดำเนิน ถ้าสำหรับใดสวดดี บางปีก็ได้พระราชทานรางวัลเพิ่มเติมบ้างเป็นล่อให้นักเรียนมีใจฝึกซ้อมในการอ่านหนังสือ แต่ส่วนที่สวดพระมหาชาติคำหลวงสำหรับใหญ่นั้น^{๒๖}

ท่านผู้หญิง มณฑินี มงคลนาวิน กล่าวถึงโรงงานไว้ในจุลสาร “โรงบุญ-โรงงาน สมัย IMF” ความว่า ประเทศชาติของเราในปัจจุบัน กำลังประสบปัญหาเกี่ยวกับภาวะเศรษฐกิจตกต่ำอย่างหนักใจ เพราะมีผลกระทบกระเทือนถึงความเป็นอยู่ ปากท้องของประชาชนส่วนใหญ่แทบทุกระดับชั้น ธุรกิจหลายประเภทต้องปิดกิจการ ทำให้เกิดการว่างงาน มีผู้ตกงาน เตื่อตร้อน ทุกข์ยากเป็นจำนวนมาก นับเป็นโชคดีของเรายังมี พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ องค์พระประมุขผู้ทรงถือว่า ทุกข์สุขของราษฎรนั้นคือทุกข์สุขของพระองค์ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงนึกถึงการตั้งโรงงานสีมูมเมืองในสมัยพุทธกาล ตามที่ทรงเคยอ่านพบในหนังสือทางพุทธศาสนา พระพุทธองค์ทรงให้หลักธรรมสำคัญในการดำเนินชีวิตอย่างมีความสุข คือการรักษาศีลและการให้ทาน ซึ่งทรงนำมาเป็นหลักปฏิบัติสำหรับพระองค์เอง และทรงชี้แนะให้ประชาชนทั่วไปได้ปฏิบัติตามในโอกาสอันควร เมื่อสภาสังคมสงเคราะห์แห่งประเทศไทย นำรายได้จากการจำหน่ายดอกมะลิเนื่องในวันแม่แห่งชาติจำนวน ๒ ล้านบาท ขึ้นทูลเกล้าฯ ถวาย เมื่อวันที่ ๒๐ พฤษภาคม ที่ผ่านมานี้ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ จึงได้พระราชทานเงินจำนวน ๒ ล้านบาท เป็นทุนประเดิมตั้งกองทุนอาหารกลางวันเลี้ยงผู้ตกงาน ผู้ยากไร้ ในภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ เสมือนการตั้งโรงงานสมัยพุทธกาล ทรงชักชวนผู้ที่พอมีความสุขสบายให้ช่วยกันบริจาคทานเพื่อประทังชีวิตแก่ผู้ทุกข์ยาก ดังที่ชาวพุทธเชื่อกันว่าการให้ การแผ่เมตตา และการเสียสละต่อเพื่อนมนุษย์เมื่อมีโอกาส นับเป็นบุญกุศลที่ต้องกลับมาสนองแต่ผู้ให้ในที่สุด ทั้งยังเป็นการลดละกิเลสไปในตัวอีกด้วย เช่นในพุทธประวัติ พ่อค้าสุทตะ- ผู้ถืออาภรณ์

^{๒๖} ประภาพร แจ่มใสพงษ์ (กองบรรณาธิการ), **ประเพณีไทย**, (กรุงเทพมหานคร: เพื่อนเรียน, ๒๕๔๙), หน้า ๑๒๑-๑๒๒.

บริจาคนานแก่คนยากเป็นสิริมงคลแห่งชีวิต ได้ยึดปฏิบัติจนได้รับการยกย่องว่าเป็น “อนาถปิณฑิกเศรษฐี” แปลว่า ผู้มีก้อนข้าวสำหรับคนยาก หรือผู้เป็นที่พึ่งของคนยากนั่นเอง ท่านได้รับ อานิสงส์จากการให้ทาน โดยมีความสมบูรณ์พูนสุขด้วยลาภ ยศ สรรเสริญ สุขบริวาร ตลอดชีวิต ได้มีโอกาสถวายอุทยานเซตวัน แต่พระพุทธองค์เป็นที่แสดงธรรม ได้เข้าเฝ้า และรับฟังธรรมจากสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าจนบรรลุธรรม อันเป็นนิพพานในที่สุด^{๒๗}

ไพรัตน์ จันท์แบบ กล่าวถึงโรงงาน บันไดสู่สวรรค์ของชาวมอญไว้ในหนังสือ “ความรู้เรื่องมอญ” อนุสรณ์ในการออกเมรุพระราชทานทานเพลิงศพ พระธรรมสิริชัย (บุญเลิศ โฆสโก) ๑๙ เมษายน ๒๕๕๒ ณ. เมรุปราสาทราชธานี วัดอรุณราชวราราม ความว่าในงานศพพระมอญจะมีประเพณีสำคัญอย่างหนึ่งคือ “การตั้งโรงงาน” เหตุที่ต้องมีการตั้งโรงงานในงานศพพระมอญ นั้นเนื่องมาจากจะมีผู้คนมาร่วมงานเป็นจำนวนมาก จำเป็นต้องตั้งโรงงานเพื่อเตรียมอาหารการกินให้เพียงพอสำหรับดูแลผู้ที่มาร่วมงานเป็นบุญทานใหญ่ที่จะเป็นบันไดไปสู่สวรรค์ อุปมาอุปมัยตามชาติกตชาติ เรื่องพระเวสสันดรชาดก ชาติที่ ๑๐ เมื่อครั้งที่พระพุทธองค์เสวยชาติพระเวสสันดร ทำการบำเพ็ญบารมีก่อนที่จะตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า ดังนั้นในงานศพพระมอญจึงมีประเพณีนิยมการทำบุญให้ทานด้วยการตั้งโรงงานสืบมา^{๒๘}

ยุพา อร่ามกุล กล่าวถึงโรงงานไว้ในหนังสือ “ทานและอานิสงส์ของทาน” ความว่าการสร้างศาลาโรงฉันถวายแต่หมู่ภิกษุสงฆ์ อานิสงส์ที่เกิดจะได้รับคือ จะเกิดความอิมอก อิมใจ มีความปิติโสมนัสอยู่เนืองๆ ครั้นเมื่อจากโลกนี้จะเกิดในเทวโลก เสวยสมบัติอันเป็นทิพย์ตลอด ๘ กัป เมื่อมาเกิดเป็นมนุษย์จะได้เป็นใหญ่กว่าใครๆ ในหมู่คณะ จะมีรูปกายงดงามน่าดูน่าชม แม้นปรารถนาที่จะให้ฝนตกลงมาเมื่อใดฝนก็จะตกลงมาด้วยอำนาจของบุญฤทธิ์ แม้ศัตรูร้ายและยาพิษก็ไม่สามารถทำอันตรายได้ จะไม่มีภัยใดๆ ที่เกิดขึ้นเนื่องมาจากน้ำ จะมีอายุยืน^{๒๙}

เสถียร โพธิ์นันทะ กล่าวถึงโรงงานไว้ใน “ข้อคิดเรื่องพระเวสสันดรชาดก” ความว่า เรื่องพระเวสสันดรชาดกนั้น ให้คติธรรมในการสอนให้คนรู้จักการเสียสละประโยชน์ส่วนตัวเพื่อส่วนรวม เราควรจะมีใจเป็นอย่างไรและรักษาประเพณีการพึ่งเทศน์มหาชาติไว้โดยช่วยกันบอกเล่าชี้แจงความเข้าใจผิดอันไร้สาระ ของคนที่ไม่ได้ศึกษาสารัตถะแก่นสารของพระเวสสันดรชาดกให้ถูกต้องเข้าใจให้ตีบุคคลที่จะ

^{๒๗} ท่านผู้หญิง มณฑินี มงคลนาวัน, “โรงบุญ-โรงงาน สมัย IMF” [จุลสาร], ๒๕๔๑.

^{๒๘} ไพรัตน์ จันท์แบบ, “ความรู้เรื่องมอญ”, อนุสรณ์ในการออกเมรุพระราชทานทานเพลิงศพ พระธรรมสิริชัย (บุญเลิศ โฆสโก) ๑๙ เมษายน ๒๕๕๒ ณ. เมรุปราสาทราชธานี วัดอรุณราชวราราม, (กรุงเทพมหานคร: วังอักษร, ๒๕๕๒), หน้า ๑๓๓-๑๓๘.

^{๒๙} ยุพา อร่ามกุล, “ทานและอานิสงส์ของทาน”, (กรุงเทพมหานคร: หจก. ทิพย์วิสุทธิ, ๒๕๔๑), หน้า ๔๖-๔๗.

ประพุดิอย่างพระเวสสันดรนี้ ถ้าหากเป็นคำถามขึ้น ก็ไม่มีใครเป็นพระเวสสันดรอีกแล้ว เราจะมาฟังเทศน์พระเวสสันดรชาดกทำไม อีกอย่างหนึ่งถ้าเผอิญเราพบคนอย่างพระเวสสันดรเข้า ท่านทั้งหลายพึงรู้เถิดว่า เราพบพระโพธิสัตว์ใหม่แล้ว ท่านผู้นั้นเป็นหน่อเนื้อพระพุทธางกูร กราบไหว้ท่านไว้เถิด เพราะท่านเป็นเนื่อนาบุญอันวิเศษ ในประเทศไทย ถามว่ามีตัวอย่างบ้างไหม? มีครับ มีบุคคลผู้ประพุดิอย่างพระเวสสันดร ท่านผู้นั้นได้แก่รัชกาลที่ ๓ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์มีปฏิปทาประหลาดมากครับ กระหม่อมมั่นใจพระองค์ท่านเป็นพระพุทธางกูรมาเกิดในบรมราชชาติดิวงค์ เสวยพระชาติเป็นกษัตริย์ในประเทศไทยเพื่อสร้างบารมี ที่เชื่อเช่นนั้นเพราะอะไร? เพราะมีปฏิปทาพระองค์ จริยวัตรของพระองค์บ่งให้ทราบ ให้ท่านเจ้าพระยาทิพากรวงศ์ ผู้เขียนบันทึกเหตุการณ์สมัยรัชกาลที่ ๓ ได้บันทึกจริยวัตรกษัตริย์พระองค์นี้ว่า ละครผู้หญิงท่านก็ไม่ค่อยจะทรง (โปรด) ท่านทรงแต่การจัดการว่าการกุศลเท่านั้น เขียนไว้ย่อยๆ เท่านั้น เขียนบอกไว้ว่าท่านไม่เปลืองเปลืองต่อเรื่องงามสุข เปลืองเปลืองแต่การสร้างวัดสร้างวา เจริญแต่ในทางพระกุศล อีกประการหนึ่งอัยยาศัยของพระองค์ท่านนั้นฝึกฝนแต่ในเรื่องทานบริจาคอย่างมากน่าประหลาด เมื่อยังดำรงพระอิสริยยศเป็นกรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ ทรงว่ากรมเจ้าท่ากรมท่าซ้ายท่าขวาขึ้นกับท่านหมด กรมท่าในสมัยนี้ก็เทียบกับการตรวจการต่างประเทศ กับกระทรวงเศรษฐกิจการนี้รวมกัน เท่ากับกรมท่าซ้าย กรมท่าขวาในโบราณ แม่ทัพฝ่ายจีน-ญวน แยกขวา มลายูสังกัดในสองกรมนี้ ว่าด้วยเรื่องสำเภาเรื่องค้าขายกรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ ทรงตั้งโรงงานหน้าวังของพระองค์ นิมนต์พระมาเทศน์ทุกวันให้เป็นธรรมทาน และถวายภัตตาหารแก่พระสงฆ์ที่บิณฑบาตผ่านมา และยากกวณิพก คนเข็ญใจ คนหิวสัดไม่มีข้าวปลาจะกินไม่มีเสื้อผ้าจะนุ่งห่ม ให้มาเอาที่นี้ ทรงให้ท่านไม่อันทุกอย่างจนกระทั่งรัชกาลที่ ๒ ซึ่งเป็นพระราชบิดาออกอุทานเรียกพระองค์ว่าซึ่งเป็นพระโอรสว่า “เจ้าสัว” ว่า ฉันทำบุญสู่เจ้าสัวเขาไม่ได้ พระองค์ท่านได้มีพระราชดำรัสว่า ดูซิเขาเป็นเพียงแต่เพียงกรมหมื่น เขายังอุตสาห์ตั้งโรงงานสองโรงงานหน้าวังเขาเลย เราเป็นถึงพระยามหากษัตริย์ทำไมไม่ตั้งโรงงานกับเขาบ้างเล่า เลยมีพระบรมราชโองการให้ตั้งโรงงานทางด้านประตู่พิเศษไชยศรีปัจจุบันนี้ โรงงานนี้สร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ ๒ ด้วยความเฉลียวใจของกรมหมื่นเจษฎาบดินทร์เป็นตัวอย่าง

๑.๕.๒ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

วนิดา ฉายาสุตบุตร กล่าวถึงบทบาทของพระนางสามาวดีผู้มีบทบาทในการจัดระเบียบโรงงานไว้ในงานวิจัยเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์บทบาทของพระนางสามาวดีที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท” ผลการวิจัยพบว่าพระนางสามาวดี มีบทบาทในการอุปถัมภ์พระศาสนา โดยการถวายทานการปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพุทธศาสนา ในส่วนของการดำเนินชีวิตของพระนางสามาวดีนั้นเมตตาธรรมเป็นคุณธรรมขั้นพื้นฐานที่มีความสำคัญต่อบุคคลและสังคมรูปแบบการเจริญเมตตาจิตของ

พระนางสามาวดีสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการแก้ปัญหาชีวิตและสังคมได้โดยต้องพัฒนาให้มีเมตตาเป็นคุณธรรมอยู่ในจิตใจของตนก่อน เพื่อให้เป็นพื้นฐานในการมีเมตตาจิตต่อผู้อื่น ซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญที่จะทำให้สามารถแก้ปัญหาชีวิตและสังคมได้^{๓๐}

รังษี สุทนต์ กล่าวถึงการตั้งโรงงานของอนาถบิณฑิกเศรษฐี ไว้ในวิทยานิพนธ์เรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์บทบาทของอนาถบิณฑิกอุบาสกที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา” มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาประวัติชีวิตของ อนาถบิณฑิกอุบาสก ในด้านคุณสมบัติพิเศษ ความเกี่ยวข้องกับุคคลต่างๆ และบทบาทของท่านที่ช่วยเหลือเกื้อกูลต่อสังคม ตลอดจนการอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนา ซึ่งสรุปออกเป็น ๒ ด้านดังนี้ (๑) ด้านสังคม อนาถบิณฑิกอุบาสก มีความผูกพันเกี่ยวข้องกับบุคคลในทุกระดับต่างๆ จำนวนมาก ซึ่งผู้วิจัยแบ่งออกเป็น ๒ ฐานะคือฐานะทางครอบครัว เกิดในตระกูลเศรษฐี มีกิจการค้าขายมั่นคง เป็นคนเอื้อเฟื้อแผ่ญาติ มิตรและบริวาร และฐานะทางสังคม เป็นบุคคลที่น่าเชื่อถือของประชาชน ช่วยกิจกรรมสังคม เป็นตัวอย่างด้านบริจาคตาน ใครขอความช่วยเหลือก็ช่วยเหลือเต็มความสามารถ (๒) ด้านพุทธศาสนิกชน ได้พบพระพุทธเจ้าฟังธรรมได้บรรลุโสดาปัตติผลเป็นโสดาบัน เป็นผู้มีความเลื่อมใสไม่หวั่นไหวในพระรัตนตรัย มีความเคารพรักพระรัตนตรัยอย่างยิ่ง รักษาศีล ๕ ไม่เคยขาด ไม่เคยบกพร่อง เป็นอุบาสกที่เอาใจใส่อุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนา ด้วยการถวายปัจจัย ๔ แต่พระภิกษุสงฆ์อย่างสม่ำเสมอไม่ขาด ท่านอนาถบิณฑิกถวายทานรักษาศีลแล้วกลับบ้าน ท่านมีคติดำเนินชีวิตแบบพระโพธิสัตว์ ดังนั้น พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมเฉพาะเรื่องทาน อันเป็นหลักปฏิบัติขั้นทานมัยบุญกิริยาวัตถุ เป็นเวลา ๒๔ ปี ในด้านทำนุบำรุงพระพุทธเจ้าและพระภิกษุสงฆ์ ท่านอนาถบิณฑิกได้บริจาคตทรัพย์ ๕๔ โภกิกหาปณะสร้างพระเชตะวันถวายเป็นที่ประทับพร้อมภิกษุสงฆ์ เช่นสร้างบริเวณ สร้างซุ้ม สร้างศาลาโรงฉัน สร้างศาลาโรงไฟ สร้างกุฏิเก็บของ สร้างวัดกุฏิ ฯลฯ ซึ่งเป็นสิ่งก่อสร้างที่เป็นถาวรวัตถุ แล้วคอยอุปถัมภ์ถวายปัจจัย ๔ แก่พระพุทธเจ้าและพระสาวกทั้งหลาย แต่ท่านไม่เคยทูลขอถวายเครื่องใช้สอยอะไรอื่น พระพุทธเจ้าประทับจำพรรษา ณ พระเชตะวันเป็นเวลา ๑๙ พรรษา ท่านอนาถบิณฑิกถวายภัตตาหารแก่พระภิกษุสงฆ์จำนวน ๒,๐๐๐ รูป ทุกวัน^{๓๑}

ทิพย์ชนก รัตโนสถ กล่าวถึงการทำทานของทายกไว้ในสารนิพนธ์เรื่อง “ขราวาสสมัยพุทธกาล: บทบาทในการสนับสนุนพระพุทธศาสนา” ความว่า สาเหตุสำคัญประการหนึ่งที่

^{๓๐} วนิตา ฉายาสุตบุตร, “การศึกษาวิเคราะห์บทบาทของพระนางสามาวดีที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑).

^{๓๑} รังษี สุทนต์, “การศึกษาวิเคราะห์บทบาทของอนาถบิณฑิกอุบาสกที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔).

พระพุทธศาสนาสามารถตั้งมั่นได้เป็นอย่างดีในสมัยพุทธกาลนั้น เพราะนอกจากบรรดาสาวกที่เป็นพระภิกษุ พระภิกษุณี จะเป็นกำลังสำคัญในการสนับสนุนการเผยแผ่และการสืบทอดพระพุทธศาสนาแล้ว ฆราวาสยังเข้ามามีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนพระพุทธศาสนาอีกด้วย อนาถบิณฑิกเศรษฐีและนางวิสาขาผู้บริจาคมหาทานไว้ในฐานะเดียวกัน อาจเป็นเพราะพระพุทธองค์ทรงมองกาลไกลว่า เมื่อท่านปรินิพพานไปแล้วผู้ที่ช่วยท่านสืบทอดพระพุทธศาสนาต่อไปนั้นต้องเป็นผู้ที่สามารถเข้าใจ สั่งสอน เผยแผ่ และแก้ข้อสงสัยในหลักธรรมของพระองค์ได้อย่างลึกซึ้ง เพราะแม้วัดในพระพุทธศาสนาจะมีศาสนวัตถุ อย่างเช่น วัด โบสถ์ วิหาร ไฉนโตมโหฬารเพียงใด มีจุตูปัจจัยต่างๆ มากมาย หากขาดผู้ช่วยสืบทอดคำสอนที่ถูกต้องแท้จริงทั้งโดยอักษระ และโดยอรรถแล้ว เมื่อนั้นพุทธศาสนาก็คงจะเสื่อมไปในที่สุด สำหรับในกลุ่มผู้สนับสนุนด้วยปัจจัยต่างๆ นั้น พระศาสดาทรงยกย่องการบำเพ็ญประโยชน์ให้กับคนในวงกว้าง เหนือกว่าผู้บำเพ็ญทาน โดยเฉพาะกับพระองค์เองหรือคณะสงฆ์อย่างเช่น พระองค์ทรงยกย่องอุบาสก อุบาสิกา ผู้บำเพ็ญสังฆวัตถุ ๔ ให้เป็นบุคคลต้นแบบ แต่ไม่ได้ยกย่อง พระเจ้ามหารามะผู้ถวายทานอันมีรสประณีตให้แก่พระองค์ในฐานะเช่นเดียวกัน ดังนั้นแบบอย่างของการสนับสนุนพระพุทธศาสนาที่ดีที่สุด จึงเน้นการเข้าใจหลักพุทธศาสนาอย่างลึกซึ้ง สามารถปฏิบัติได้ อธิบายได้ และแก้ข้อสงสัยให้กับบุคคลอื่นๆ ได้ ส่วนในด้านการบำเพ็ญทานนั้น ควรสงเคราะห์บุคคลทุกหมู่เหล่าตามความจำเป็นและโดยเสมอหน้ากัน^{๓๒}

เอื้อนทิพย์ พิระเสถียร กล่าวถึงโรงทานไว้ในวิทยานิพนธ์เรื่อง “การศึกษาเชิงวิเคราะห์แบบเรื่องและอนุภาคในปัญญาสชาดก” ผลการวิเคราะห์ปรากฏว่า นิทานในปัญญาสชาดก แบ่งได้เป็น ๓ กลุ่ม กลุ่มหนึ่งมีแบบเรื่องปรากฏในดัชนี ได้แก่ นิทานส่วนใหญ่ในประเภทนิทานทรงเครื่อง นิทานอุทาหรณ์ นิทานมุขตลก และนิทานปริศนา ซึ่งมีเนื้อหาเป็นนิทานทางโลก กลุ่มหนึ่งไม่มีแบบเรื่องปรากฏในดัชนี ได้แก่ นิทานศาสนาส่วนใหญ่ หรือเรียกว่านิทานทางธรรมและอีกกลุ่มหนึ่งเป็นกลุ่มผสม กล่าวคือ เนื้อเรื่องบางตอนมีแบบเรื่องปรากฏในดัชนี บางตอนไม่มีแบบเรื่องปรากฏในดัชนี ซึ่งตอนที่ไม่มีแบบเรื่องปรากฏในดัชนีนี้มักเกี่ยวข้องกับพฤติกรรมทางศาสนา นิทานเรื่องหรือตอนที่มีแบบเรื่องปรากฏในดัชนี หรือที่มีเนื้อหาเป็นนิทานทางโลกนี้ สันนิษฐานได้ว่ามีที่มาจากนิทานพื้นเมืองดั้งเดิม นำมาแต่งเติมเรื่องราวของพระโพธิสัตว์ให้เป็นชาดก ส่วนนิทานที่ไม่มีแบบเรื่องปรากฏในดัชนีหรือนิทานทางธรรมนั้น ยังไม่อาจกล่าวได้ว่าเป็นนิทานพื้นเมืองหรือไม่ โดยอาจเป็นนิทานที่เรียบเรียงขึ้นใหม่เพื่อสั่งสอนศาสนาโดยเฉพาะหรือเป็นนิทานพื้นเมืองที่มีลักษณะเฉพาะประเภท เฉพาะถิ่น การวิเคราะห์อนุภาคกระทำตามบทบาท

^{๓๒} ทิพย์ชนก รัตโนสถ, “ฆราวาสสมัยพุทธกาล: บทบาทในการสนับสนุนพระพุทธศาสนา”, สารนิพนธ์พุทธศาสตร์ดุสิตบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

พฤติกรรมของตัวละคร และความมหัศจรรย์ที่เกี่ยวข้องกับตัวละครในนิทานแต่ละประเภท เปรียบกับ อนุภาคในดัชนีอนุภาคนิทานพื้นเมืองผลการวิเคราะห์อนุภาค ทำให้เห็นถึงค่านิยมและวัฒนธรรมของชนผู้ เป็นเจ้าของนิทาน ได้แก่ ความปรารถนาจะประสบความสำเร็จโดยง่ายตาย ความปรารถนาจะเอาชนะ ธรรมชาติ ความสัมพันธ์อันใกล้ชิดกับเทพเจ้า ความเชื่อในสวรรค์ว่าเป็นสถานที่สวยงามสุขสบาย ความ เชื่อในเทพเจ้าว่ามีอำนาจลึกลับชีวิตมนุษย์ ธรรมเนียมประเพณีต่างๆ อย่างเช่น การออกป่าบำเพ็ญพรต การสร้างโรงงาน การเสี้ยมราชรถเลือกกษัตริย์ ความนับถือพร้าหมณ์ และความเชื่อทางโหราศาสตร์ ค่านิยมดังกล่าวแสดงสัญชาตญาณและความปรารถนาของมนุษย์ทั่วไป^{๓๓}

พระสมุห์อูตร ปริบูรณ์ (มะลิพวง) กล่าวถึงการตั้งโรงงานของพระสงฆ์ไทยไว้ใน วิทยานิพนธ์เรื่อง “บทบาทการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระราชสุวรรณเวที (ประถม กนตสีโล) ผล การศึกษาพอสรุปได้ดังนี้ (๑) รูปแบบและวิธีการบริหารกิจการคณะสงฆ์ตั้งแต่ยุคสุโขทัยจนกระทั่งถึงยุค ปัจจุบันนี้ มีกระบวนการพัฒนาการด้านเทคโนโลยี และการบูรณาการด้วยหลักพุทธธรรมนำการบริหาร ไปสู่ความเจริญและมีกฎหมายพระราชบัญญัติ ข้อบังคับ ระเบียบต่างๆ มาเกื้อกูลพระธรรมวินัย โดยเฉพาะการปกครองคณะสงฆ์มีรูปแบบที่แตกต่างไปจากสมัยก่อนมาก เช่น ด้านการปกครอง ด้าน การศาสนศึกษา ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ด้านการเผยแผ่ ด้านการสาธารณูปการ ด้านการสาธารณ- สงเคราะห์ เป็นต้น มีรูปแบบที่ปฏิบัติชัดเจนมากยิ่งขึ้น (๒) บทบาทการบริหารกิจการคณะสงฆ์ทั้ง ๖ ด้าน ของพระราชสุวรรณเวที (ประถม กนตสีโล) จะทำให้เห็นว่า ด้านการสาธารณสงเคราะห์ ได้จัดกิจการอัน เป็นสาธารณประโยชน์แก่ประชาชนและชุมชนรอบๆ วัดต้นสน นอกจากนี้ยังอนุเคราะห์ต่างๆ โดยให้ ความช่วยเหลือประชาชนทั่วไป สงเคราะห์ศพไม่มีญาติ การจัดกิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์ต่างๆ และการ ตั้งโรงงานเลี้ยงอาหารแก่ประชาชนที่ไปร่วมงานเทศกาลทางพระพุทธศาสนาที่วัดเป็นประจำ เป็นต้น (๓) ผลสำเร็จอันเกิดจากการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระราชสุวรรณเวที (ประถม กนตสีโล) นั้น ท่าน สามารถบริหารกิจการคณะสงฆ์ในเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดอ่างทองให้มีประสิทธิภาพ เกิดผลสัมฤทธิ์ ในทางดีต่อด้านต่างๆ มากมาย เป็นที่ประจักษ์ชัด เป็นที่ไว้วางใจของพระมหาเถระผู้ปกครองโดยตรงของ ท่าน และเป็นที่ยอมรับของพระภิกษุสามเณรและญาติโยม ประชาชนทั่วไป จนกระทั่งทำให้ท่านได้รับ

^{๓๓} เอื้อนทิพย์ พิระเสถียร, “การศึกษาเชิงวิเคราะห์แบบเรื่องและอนุภาคในปัญญาสาขาค”, วิทยานิพนธ์ อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๙).

พระราชทาน "เสมาธรรมจักร" จากสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี สาขาสงเคราะห์ประชาชน โดยบริจาคเครื่องอุปโภค บริโภคแก่ผู้ยากไร้ และผู้ประสบภัยธรรมชาติ^{๓๔}

ฐมาภรณ์ โปธิสัถย์ เสนอวิทยานิพนธ์เรื่อง “การดำเนินงานของมูลนิธิเพื่อนพึ่ง (ภาฯ) ยามยากที่มีต่อผู้ประสบอุทกภัย กรณีศึกษา ตำบลน้ำก้อ จังหวัดเพชรบูรณ์” ผลการวิจัยพบว่า โครงสร้างและลักษณะการดำเนินงานของมูลนิธิเพื่อนพึ่ง (ภาฯ) ยามยาก มูลนิธิฯ มีโครงสร้างที่เด่นคือมีพระองค์เจ้าโสมสวลีพระวรราชาธินัดดามาตร ทรงเป็นนายกิตติมศักดิ์และหม่อมเจ้าพัชรกิติยาภาทรงเป็นประธานมูลนิธิฯ ซึ่งเป็นที่ชื่นชอบของเหล่าพสกนิกรเป็นอันมาก การดำเนินงานช่วยเหลือผู้ประสบอุทกภัยมีขั้นตอนการติดต่อประสานงานกับจังหวัดที่เกิดเหตุ ได้รวดเร็วและทัน่วงที่ กิจกรรมในการช่วยเหลืออันดับแรกคือ การแพทย์ซึ่งเป็นรองประธานฯ มารักษาผู้ป่วย และแจกถุงยังชีพเป็นอันดับรองลงมา มีการตั้งโรงพยาบาลพระทัยทำอาหารสดแจก และยังทรงห่วงใยในเรื่องน้ำดื่ม น้ำสะอาด โดยนำคลังน้ำดื่ม (ขวดอาสาเพื่อนพึ่งภาฯ) มาแจกจ่ายให้ผู้ประสบอุทกภัยได้ดื่มใช้กัน ทรงพระกรุณาช่วยเหลือผู้ที่ยากไร้ในด้านที่อยู่อาศัย เนื่องจากอุทกภัยทำให้ผู้ประสบอุทกภัยมีบ้านอยู่ (บ้านน็อคดาวน) เหล่านี้คือผลการดำเนินงานที่ผู้ประสบอุทกภัยชื่นชมในกิจกรรมการช่วยเหลือของมูลนิธิฯ ด้านความพึงพอใจผู้ประสบอุทกภัยมีความพึงพอใจต่อกิจกรรมการช่วยเหลือในด้านการติดต่อประสานงานของมูลนิธิ และพึงพอใจต่อกิจกรรมการดำเนินงานอยู่ในระดับปานกลาง สอดคล้องกับภาพรวมที่มีความพึงพอใจปานกลางเช่นกัน^{๓๕}

สุรีย์ บัณฑุชชัย เสนอวิทยานิพนธ์เรื่อง “ประเพณีการกินเจของชาวไทยเชื้อสายจีนในจังหวัดพิษณุโลก” การวิจัยครั้งนี้ ผลการวิจัยพบว่า ประเพณีการกินเจของชาวไทยเชื้อสาย จีนในจังหวัดพิษณุโลก เริ่มขึ้นเมื่อมีชาวจีนแต่จีวกลุ่มหนึ่งได้ ร่วมกันก่อตั้งโรงเจแห่งแรกของจังหวัดพิษณุโลก ประมาณ พ.ศ. ๒๔๘๘ คือ โรงเจอื้อเคงเซียงตั้ง และได้เริ่มจัดงานกินเจขึ้นเป็นครั้งแรกที่โรงเจแห่งนี้ ซึ่งกำหนดเอาวันขึ้น ๑ ค่ำ ถึงวันขึ้น ๙ ค่ำ เดือน ๙ ตามจันทรคติของจีน โดยปฏิบัติเรื่อยมาจนเป็นประเพณีสืบมา เมื่อมีผู้เข้าร่วมพิธีเพิ่มมากขึ้นจึงมีโรงเจเพิ่มขึ้นถึง ๕ แห่งในปัจจุบัน ส่วนกำหนดการปฏิบัติในประเพณีการกินเจมี ๓ ช่วงคือ ก่อนวันประกอบพิธีกรรม วันประกอบพิธีกรรม และหลังวันประกอบพิธีกรรม แต่ละช่วงวันมีขั้นตอนดังนี้คือ ก่อนวันประกอบพิธีกรรมคือ ก่อนวันขึ้น ๑ ค่ำ เดือน ๙ เป็นการเตรียมงาน ได้แก่ การ

^{๓๔} พระสมุห์อุตร ปรีชญโณ (มะลิพวง), “บทบาทการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระราชสุวรรณเวที (ประถม กนต์สีโล)”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ), (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

^{๓๕} ฐมาภรณ์ โปธิสัถย์, “การดำเนินงานของมูลนิธิเพื่อนพึ่ง (ภาฯ) ยามยากที่มีต่อผู้ประสบอุทกภัย กรณีศึกษา ตำบลน้ำก้อ จังหวัดเพชรบูรณ์” วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (สังคมศาสตร์เพื่อการพัฒนา), (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา, ๒๕๕๘).

เตรียมบุคคลที่รับผิดชอบในฝ่ายต่างๆ เช่น การเตรียมสถานที่ โรงครัว ที่พัก ฯลฯ เตรียมเครื่องมือเครื่องใช้ ในพิธีต่างๆ กระจายเงิน กระจายทอง เครื่องเช่นไห้วเทพเจ้า ชุดเครื่องทรงของเทพเจ้า อุปกรณ์ต่างๆ ที่ใช้ในพิธี ไม้อันธรูปน ไม้อันหนั่งแท่ง รูป เทียน เชิงเทียน แจกัน ธงประจำองค์เทพเจ้า ฯลฯ อีกทั้งการเตรียมอาหาร ภาชนะที่ใช้สำหรับประกอบอาหาร ต้องใช้ในการเช่นไห้วเทพเจ้า ตลอดจนการตั้งโรงทานเพื่อให้ ผู้เข้าร่วมพิธีเข้ามารับประทานอาหารได้ เป็นประเพณีที่สะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตของสังคมชาวไทยเชื้อสายจีนในจังหวัดพิษณุโลกเป็นอย่างดี และเป็นข้อมูลพื้นฐานสำหรับ หน่วยงานต่างๆ ทั้งของภาครัฐและภาคเอกชน ในการนำมากำหนดนโยบายด้านต่างๆ เพื่อการเสริมสร้างพัฒนาความเข้าใจ อันดีระหว่างกลุ่มชนที่มีพื้นฐานทางประเพณีที่ต่างกัน^{๓๖}

วีระ ฉายแสง เสนอวิทยานิพนธ์เรื่อง “พระธรรมวิสุทธิมงคล (หลวงตามหาบัว ญาณสัมปันโน) และงานสังคมสงเคราะห์” ผลการวิจัยพบว่า บทบาทที่สำคัญอย่างหนึ่งก็คือการสังคมสงเคราะห์แก่ประชาชน เราจะเห็นว่า การดำเนินชีวิตของพระสงฆ์ย่อมต้องเกี่ยวกับคุณุศลในเรื่องปัจจัยสี่ ซึ่งบทบาทงานสังคมสงเคราะห์ของพระสงฆ์สามารถแบ่งออกเป็นทั้งการสงเคราะห์พัฒนาจิตใจของประชาชน และการสงเคราะห์ทางด้านปัจจัยภายนอก/วัตถุในด้านต่างๆ เช่น บทบาทด้านการศึกษา สงเคราะห์ด้านที่อยู่อาศัย สงเคราะห์คนยากจน/ผู้ประสบภัย สงเคราะห์ด้านสาธารณสุข ฯลฯ หนึ่งบทบาทของพระสงฆ์ในการช่วยเหลือประชาชนในด้านต่างๆ ก็คืองานสังคมสงเคราะห์ คือพระธรรมวิสุทธิมงคล (หลวงตามหาบัว ญาณสัมปันโน) ที่มีส่วนช่วยเหลือประชาชนในด้านต่างๆ ให้เกิดประโยชน์อย่างมหาศาลทั้งทางด้านวัตถุภายนอกและด้านอบรมขัดเกลาทางจิตใจ อย่างหาบุคคลเทียบท่านได้ไม่ พระธรรมวิสุทธิมงคล (หลวงตามหาบัว ญาณสัมปันโน) ถือได้ว่าเป็นพระสงฆ์ที่ประชาชนชาวไทยให้ความนับถือและมีชื่อเสียงองค์หนึ่งของประเทศไทยและของโลก โดยเฉพาะในโครงการผ้าป่าช่วยชาติ และหนังสือธรรมะที่ท่านได้เขียนเกี่ยวกับหลักคำสอน แนวทางการดำเนินชีวิตตามหลักของพระพุทธศาสนาเป็นต้น ท่านได้ให้การสงเคราะห์ช่วยเหลือตั้งแต่รายย่อย ได้แก่ คนทุกข์ คนจน คนเจ็บป่วย คนตาบอด คนพิการ คนอนาถา เด็กกำพร้า จำนวนมาก และสำหรับการช่วยเหลือเพื่อสาธารณสุขประโยชน์นั้น ท่านจะพิจารณาถึงเหตุผลความจำเป็นและให้การสงเคราะห์ตลอดมา ตั้งแต่คนทุกข์คนจน คนเจ็บป่วย ทูพพลภาพ เฉพาะอย่างยิ่งการสงเคราะห์ด้านโรงพยาบาล โรงเรียน หน่วยงานราชการ สถานสงเคราะห์ต่างๆ ท่านยิ่งให้ความสำคัญมากเพราะเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม อาทิเช่น ตั้ง

^{๓๖} สุรีย์ บัณทุชัย, “ประเพณีการกินเจของชาวไทยเชื้อสายจีนในจังหวัดพิษณุโลก”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา), บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยนเรศวร, ๒๕๓๗).

โรงงานวัดป่าบ้านตาด คือสถานที่เก็บรักษาข้าวสาร อาหารแห้ง น้ำมันพืช น้ำตาล เกลือ ฯลฯ เพื่อใช้ในการสงเคราะห์คนทุกข์คนจน วัดในถิ่นกันดาร โรงเรียน โรงพยาบาล สถานสงเคราะห์ ฯลฯ

รตพร ปัทมเจริญ เสนอวิทยานิพนธ์เรื่อง “บทบาทของศาลเจ้าจีนในการธำรงอัตลักษณ์ชาติพันธุ์” ผลการศึกษาพบว่า ภายในชุมชนชาวไทยเชื้อสายจีน ศาลเจ้ามีบทบาทเป็นอย่างมากในการธำรงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์จีน ทั้งทางด้านภาษาจีนจากการพยายามรื้อฟื้นโรงเรียนสอนภาษาจีนขึ้นมาอีกครั้ง ทางด้านความเชื่อศาลเจ้าช่วยธำรงความเชื่อของชาวไทยเชื้อสายจีนให้คงอยู่ โดยเฉพาะการจัดกิจกรรมทางศาสนาความเชื่อที่สำคัญ ได้แก่ พิธีกรรมการกินเจ ทั้งนี้ในองค์กรเชื้อสายจีนเป็นผู้มีบทบาทในการชี้นำและก่อให้เกิดการสืบเนื่องของการธำรงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์^{๓๓๗}

นวลศรี พงศ์ภัทรวัต เสนอวิทยานิพนธ์เรื่อง “บทบาทผู้นำชาวจีนฮกเกี้ยนในเกาะภูเก็ต ระหว่าง พ.ศ. ๒๓๙๖-๒๔๗๕” ผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยสำคัญที่ทำให้ผู้นำชาวจีนฮกเกี้ยนมีอำนาจต่อรองกับรัฐบาล รัฐบาลจึงดำเนินนโยบายการปกครองให้มีความเหมาะสมและประสิทธิภาพโดยการแต่งตั้งผู้นำชาวจีนฮกเกี้ยนให้ดำรงตำแหน่งฝ่ายปกครอง ได้แก่ กรมการจีน (นายอำเภอจีน ปลัดจีน) กรมการพิเศษ และข้าหลวงสมุหเทศาภิบาลมณฑล เพื่อช่วยทางการไทยในการดูแลทุกข์สุขของชาวจีนและควบคุมชาวจีนในเกาะภูเก็ตให้อยู่กันอย่างสงบและไม่ก่อความวุ่นวาย นอกจากนี้จะมีบทบาทในด้านเศรษฐกิจ การเมือง การปกครองแล้ว ผู้นำชาวจีนฮกเกี้ยน ยังมีส่วนสำคัญในกิจการสาธารณประโยชน์เพื่อพัฒนาท้องถิ่น เช่น บริจาคเงินสร้างโรงเรียน โรงพยาบาล ศาลเจ้าต่างๆ การจัดการศึกษาให้กับลูกหลานจีน และยังได้นำประเพณีจีนบางอย่างเช่น การถือศีลกินเจมาปฏิบัติในเกาะภูเก็ตซึ่งคงสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน^{๓๓๘}

เรื่อนแก้ว ภัทรานุประวัต เสนองานวิจัยเรื่อง “เทศกาลและพิธีกรรมสำคัญของศาลเจ้าจีนในจังหวัดสมุทรสงคราม” ผลการศึกษาค้นคว้าพบว่า พิธีกรรมสำคัญในเทศกาลสารทจีน ได้แก่ การสวดเจริญพระพุทธมนต์ของพระจีนหรือพระญวน และพิธีทิ้งกระดาษวิญญาณ ซึ่งมีจุดมุ่งหมายเพื่อทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้แก่ญาติพี่น้องที่ล่วงลับไปแล้ว ญาติไร้ญาติ และให้ทานผู้ยากจน ส่วนพิธีกรรมที่สำคัญในเทศกาลกินเจ ได้แก่ พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ทุกวัน ตั้งแต่วันขึ้น ๑ ค่ำ เดือน ๙ จนถึงวันขึ้น ๙ ค่ำ เดือน ๙ ทางจันทรคติ ทุกวันจะมีการถวายข้าว อาหารเจ และน้ำชา ส่วนรูปแบบความเชื่อมั่นของกลุ่มชาวจีน

^{๓๓๗} รตพร ปัทมเจริญ, “บทบาทของศาลเจ้าจีนในการธำรงอัตลักษณ์ชาติพันธุ์: ศึกษากรณีในเขตอำเภอเมืองจังหวัดนครปฐม”, วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต ศิลปะศาสตร์ (มานุษยวิทยา), (บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๔)

^{๓๓๘} นวลศรี พงศ์ภัทรวัต, “บทบาทผู้นำชาวจีนฮกเกี้ยนในเกาะภูเก็ต ระหว่าง พ.ศ. ๒๓๙๖-๒๔๗๕”, วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต ศิลปะศาสตร์ (ประวัติศาสตร์ไทย), บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๒, หน้า ๖๕-๖๙.

ในเทศกาลสารทจีน และกินเจ ปรากฏให้เห็นว่าในด้านต่างๆ ตั้งแต่การมาตระเตรียมงาน การบริจาค สิ่งของให้ศาลเจ้า การมีส่วนร่วมในพิธีกรรมทางศาสนาของสาธุชนในเทศกาล การมีความคิด ความเชื่อในเทพเจ้าร่วมกัน การมีปฏิสัมพันธ์เชิงบวกระหว่างชาวจีนกลุ่มต่างๆ เป็นต้น ปัจจุบันในเทศกาลสารทจีนตามศาลเจ้ามีพิธีกรรมการทิ้งกระดาษวิญญาณ (ซิโก) โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่ออุทิศส่วนบุญให้บรรพบุรุษที่เสียชีวิตไปแล้ว และสิ่งของเครื่องใช้ ข้าวปลาอาหาร แก้วใ้ร้ญาติ รวมทั้งบริจาคสิ่งของแก่ผู้ยากไร้ สิ่งของที่บริจาคแก่ผู้ยากไร้จะเป็นของอุปโภค บริโภค อาทิ ข้าวสาร น้ำมัน ผัก ผลไม้ อาหารแห้ง ผ้าห่ม รองเท้าหมวก เป็นต้น งานวิจัยนี้ยังสรุปเรื่องของเหตุผลทางเศรษฐกิจ ในช่วงเทศกาลกินเจทางโรงเจทุกแห่งจะมีการทำอาหารเจ และขนมหวานแจกจ่ายแก่บุคคลทั่วไปทุกชนชั้น อาชีพ (ทั้งชาวจีน ชาวไทยเชื้อสายจีน และชาวไทย) โดยไม่คิดค่าใช้จ่าย ตลอดเทศกาล (อาจจะ ๙ วันหรือ ๑๐ วันแล้วแต่โรงเจแต่ละแห่ง) เพราะถือเป็นเทศกาลของการบริจาคทานที่ยิ่งใหญ่ ทำให้บุคคลบางกลุ่มโดยทั่วไป คือ พวกที่มีรายได้น้อย มารับบริจาคอาหารหรือมีการนำอาหารไปบริโภคที่บ้านทำให้พวกเขาสามารถประหยัดค่าใช้จ่ายไปได้มากพอสมควร^{๓๙}

จากการทบทวนเอกสาร มีการกล่าวถึงการให้ทานว่าเป็นจุดเริ่มต้นของการสร้างชีวิต เพื่อที่จะบรรลุเป้าหมายสูงสุดของชีวิตในพระพุทธศาสนา สังคมไทยเป็นสังคมชาวพุทธ คนส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะประเภทการให้ทานและโรงทาน ถือเป็นกรให้ทานเพื่อสงเคราะห์อนุเคราะห์ซึ่งกันและกัน เพื่อบูชาคุณของผู้มีพระคุณ และการช่วยเหลือกันและกันในยามตกทุกข์ได้ยาก เช่น ไฟไหม้ น้ำท่วม อากาศหนาว ช่วยผู้ประสบภัยและเกื้อกูลเห็นใจซึ่งกันและกัน ยังพบว่าโรงทานมิได้เป็นการให้ทานในเรื่องของอาหาร เครื่องอุปโภค และบริโภคเท่านั้น แต่โรงทานเป็นการให้ทานเรื่องของความรู้ และการเผยแพร่ธรรม จากประเด็นที่กล่าวมาเบื้องต้น ผู้วิจัยเห็นว่าเอกสาร หนังสือ ข้างต้น งานวิจัย งานวิทยานิพนธ์เหล่านั้นส่วนมากมุ่งไปที่การศึกษาในภาพรวม แต่ในงานวิจัยนี้ต้องการศึกษาแนวคิด และรูปแบบการให้ทานและโรงทานที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา เพื่อการประยุกต์บูรณาการ และนำเสนอรูปแบบพัฒนาการให้ทานและโรงทาน คุณภาพโรงทานในสังคมไทย ซึ่งผู้วิจัยจะศึกษารายละเอียดทั้งแนวคิดและรูปแบบ เพื่อให้ทราบถึงองค์ประกอบ จะได้นำมาประยุกต์หรือส่งเสริม เพื่อการพัฒนาโรงทานที่มีคุณภาพในสังคมไทย นำมาเป็นแนวทางต่อไป

^{๓๙} เรือนแก้ว ภัทธานูประวัตติ, “เทศกาลและพิธีกรรมสำคัญของศาลเจ้าจีนในจังหวัดสมุทรสงคราม”, วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยหอการค้าไทย, ฉบับที่ ๓ ปีที่ ๒๙ เดือนกรกฎาคม: หน้า ๑๑๔.

๑.๖ วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) โดยจะรวบรวม ข้อมูลชั้นปฐมภูมิ (Primary Source) จากพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา และข้อมูลชั้นทุติยภูมิ (Secondary) จาก คัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาอื่นๆ ตำรา บทความ งานแปล และผลงานการวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งที่เป็น ภาษาไทยและภาษาบาลี เก็บข้อมูลในรูปของข้อความบันทึกหรือจากการสังเกต (Participant Observation) ซึ่งผู้วิจัยได้จัดลำดับขั้นตอนของการดำเนินการวิจัยดังต่อไปนี้

๑.๖.๑ รูปแบบการวิจัย

เนื่องจากการวิจัยเรื่องนี้ เป็นการวิจัยทั้งจากเอกสาร และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม ข้อมูลที่ใช้ในการวิจัยเรื่องนี้จึงมี ๒ ลักษณะ คือ

๑.๖.๑.๑ การวิจัยเชิงเอกสาร

ศึกษาเนื้อหาเกี่ยวกับแนวคิดและรูปแบบการการให้และโรงงานในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท คือ พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา และคัมภีร์พระพุทธศาสนาอื่นๆ จากนั้นจะวิเคราะห์รูปแบบการตั้งโรงงานและเสนอรูปแบบโรงงานตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทยให้ทราบรูปแบบ วิธีการ ขั้นตอนและรายละเอียดต่างๆ

๑.๖.๑.๒ การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation)

การเก็บรวบรวมข้อมูลในรูปของข้อความบันทึกหรือจากการสังเกต จากวิธีการสังเกตแบบมีส่วนร่วม

๑.๖.๒ ข้อมูลที่ใช้ในการวิจัย

(๑) ข้อมูลชั้นปฐมภูมิ (Primary Sources) จะศึกษาเนื้อหาเกี่ยวกับแนวคิดและรูปแบบการให้ทานและโรงงานในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท คือ พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา ภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และคัมภีร์พระพุทธศาสนาอื่นๆ

(๒) ข้อมูลชั้นทุติยภูมิ (Secondary Sources) จะศึกษาข้อมูลข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการให้ทานและโรงงานตามแนวพระพุทธศาสนา จากอรรถกถา ฎีกา ปกรณ์วิเสส ฉบับมหาจุฬา และคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาอื่นๆ ตลอดจนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งที่เป็นงานวิจัย วิทยานิพนธ์ หนังสือและบทความวิชาการอื่นๆ

๑.๖.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในรูปของข้อความจากวิธีการเข้าไปสังเกตโดยมีแบบสังเกตและเข้าไปสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) โดยได้ใช้แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างปลายเปิด

กล้องถ่ายรูป เครื่องบันทึกเสียง สมุดบันทึก

๑.๖.๔ การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิจัยเรื่องนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) /การสังเกตแบบมีส่วนร่วม จึงได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูล ตามลักษณะของข้อมูลหลังจากที่ได้ตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลทั้งหมดแล้ว มีขั้นตอนดังต่อไปนี้

(๑) การวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสาร เป็นการศึกษา ค้นคว้า และรวบรวมเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้องมาดำเนินการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) ในหัวข้อตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่กำหนดไว้ รวมทั้งมีการสังเคราะห์ (Synthesis) และสรุปในแต่ละหัวข้อนั้นๆ เข้าสู่การสังเคราะห์ เพื่อการสรุปนำไปสู่องค์ประกอบการเสนอรูปแบบโรงพยาบาลตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทย ในการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยจะศึกษาข้อมูลจากแหล่งปฐมภูมิและทุติยภูมิ เพื่อให้ทราบ ความหมายและความ เป็นมาแนวคิด รูปแบบการให้ทานและโรงพยาบาล ความสำคัญของการให้ทานและโรงพยาบาล จากนั้นจะได้ วิเคราะห์แนวคิด หลักการ รูปแบบการให้ทานและโรงพยาบาลและลำดับขั้นตอนอย่างไร

(๒) การวิเคราะห์ข้อมูลสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างที่มีปลายเปิด และด้วยวิธีการสังเกต และสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) นำบทสัมภาษณ์บุคคลที่มีความเกี่ยวข้องและมีบทบาทในเรื่องการให้ทานและโรงพยาบาลของวัด(พระสงฆ์) โรงพยาบาลของมูลนิธิ รวมทั้งผลการสังเกตแบบมีส่วนร่วม ในประเด็นที่กำหนด จากนั้นจะได้ทำการวิเคราะห์และสังเคราะห์ให้เกิดองค์ความรู้ แล้วเสนอ แนวทางการให้ทานผ่านโรงพยาบาลตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทย ตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ ๓ ประการ คือ

๑) ศึกษาคำสอนเรื่องทานและโรงพยาบาลในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ในประเด็นเหล่านี้ คือ (๑) คำสอนเรื่องทานในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท (๒) หลักธรรมที่ส่งเสริมการให้ทานในคัมภีร์พระพุทธศาสนา (๓) โรงพยาบาลในคัมภีร์พระพุทธศาสนา (๔) ประเภทและเจ้าของโรงพยาบาลในคัมภีร์พระพุทธศาสนา(๕) จำนวนที่ตั้งและการจัดการในโรงพยาบาลในคัมภีร์พระพุทธศาสนา (๖) บุคคลผู้มารับแจกของและสิ่งของที่แจกในโรงพยาบาลในคัมภีร์พระพุทธศาสนา (๗) วัตถุประสงค์ของการตั้งโรงทานในคัมภีร์พระพุทธศาสนา และ (๘) ประโยชน์ของการตั้งโรงทานในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

๒) ศึกษาโรงพยาบาลตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทย ในประเด็นเหล่านี้ คือ (๑) ความหมาย คติและค่านิยมการตั้งโรงทานในสังคมไทย (๒) ประเภทและเจ้าของโรงพยาบาลตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทย (๓) จำนวนที่ตั้งและการจัดการโรงทานตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทย (๔) บุคคลผู้มารับแจกของและสิ่งของที่แจกในโรงพยาบาลตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทย

(๕) วัตถุประสงค์ของการตั้งโรงทานตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทย และ (๖) ประโยชน์ของการตั้งโรงทานตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทย

๓) นำเสนอรูปแบบโรงทานตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทย ในประเด็นเหล่านี้ คือ (๑) สถานการณ์การให้ทานผ่านโรงทานตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทย (๒) แนวทางการให้ทานผ่านโรงทานในสังคมไทย (๓) ข้อพิจารณาสำหรับโรงทานตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทย และ (๔) เป้าหมายการตั้งโรงทานตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทย

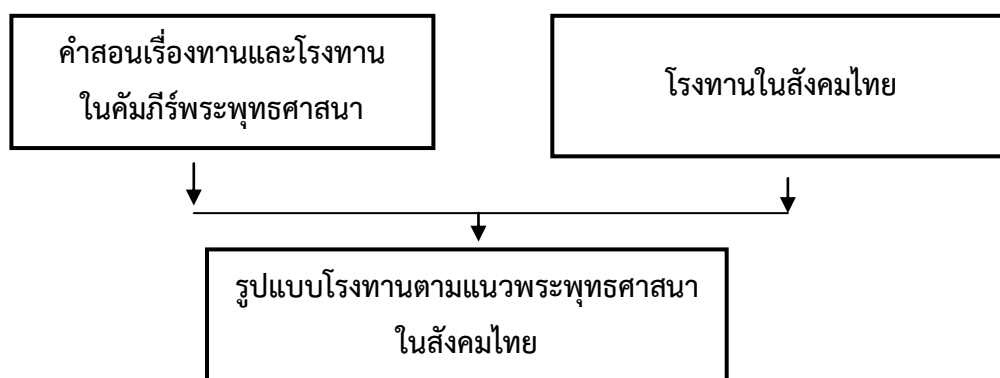
๑.๖.๕ สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

ขั้นตอนสุดท้ายจะสรุปผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ จากนั้นจะเสนอแนะเพื่อเป็นแนวทางในการนำผลการวิจัยไปใช้และเสนอแนะเพื่อเป็นแนวทางในการทำการศึกษาวิจัยต่อไป

๑.๗ กรอบแนวคิดในการวิจัย

ในดุขฎีนิพนธ์นี้กำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัยไว้ ๓ ขั้นตอน คือ (๑) ศึกษาคำสอนเรื่องทานในคัมภีร์พระพุทธศาสนา (๒) ศึกษาโรงทานตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทย และ (๓) เสนอโรงทานตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทย

กรอบแนวคิดในการวิจัย (Conceptual Framework)

๑.๘ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- ๑.๘.๑ ได้ทราบคำสอนเรื่องทานและโรงทานในพระคัมภีร์พระพุทธศาสนา
- ๑.๘.๒ ได้ทราบโรงทานในสังคมไทย
- ๑.๘.๓ ได้รูปแบบโรงทานตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทยได้

บทที่ ๒

คำสอนเรื่องทานและโรงงานตามแนวพระพุทธศาสนา

บทนี้จะได้ศึกษาคำสอนเรื่องทานและโรงงานในคัมภีร์พระพุทธศาสนาในประเด็นเหล่านี้ คือ (๑) คำสอนเรื่องทานในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท (๒) หลักธรรมที่ส่งเสริมการให้ทานในคัมภีร์พระพุทธศาสนา (๓) โรงงานในคัมภีร์พระพุทธศาสนา (๔) ประเภทและเจ้าของโรงงานในคัมภีร์พระพุทธศาสนา (๕) จำนวนที่ตั้งและการจัดการในโรงงานในคัมภีร์พระพุทธศาสนา (๖) บุคคลผู้มารับแจกของและสิ่งของที่แจกในโรงงานในคัมภีร์พระพุทธศาสนา (๗) วัตถุประสงค์ของการตั้งโรงงานในคัมภีร์พระพุทธศาสนา และ (๘) ประโยชน์ของการตั้งโรงงานในคัมภีร์พระพุทธศาสนา มีรายละเอียดตามลำดับดังต่อไปนี้

๒.๑ คำสอนเรื่องทานในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท

คำสอนเรื่องทานเป็นคำสอนสำคัญเรื่องหนึ่งในพระพุทธศาสนา คำสอนเรื่องนี้พระพุทธเจ้าสอนทั้งแก่สาวกฝ่ายบรรพชิต (ภิกษุ-ภิกษุณี) และสาวกฝ่ายคฤหัสถ์ (อุบาสก-อุบาสิกา) โดยให้สาวกทั้งสองฝ่ายมีท่าทีต่อทานแบบพึ่งพาอาศัยกัน โดยมีสถานที่ให้ทานที่เรียกกันโดยทั่วไปว่า “โรงงาน” ก่อนที่จะกล่าวถึงโรงงานโดยละเอียด จะได้กล่าวถึงคำสอนเรื่องทานในพระพุทธศาสนา เป็นเบื้องต้นก่อน มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๒.๑.๑ ความหมายของทานในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

ทาน หมายถึง การให้^๑, สิ่งของที่ให้ คำว่า “ทาน” มากจากรากศัพท์บาลีว่า “ทา ธาตุ ในความให้, ย ปัจจัยหลังธาตุ มี อา เป็นที่สุด ญฺ เป็น ออก, เป็นกัตตุรูป กัตตุสาธนะ, บทวิเคราะห์ เทตตี ทายโก. (ผู้ใด) ย่อมให้, เหตุนั้น (ผู้นั้น) ชื่อว่า ผู้ให้”^๒

ทาน เป็นกิริยาศัพท์ แปลว่า ให้ เป็นนามศัพท์ แปลว่า ของที่ให้ กิริยาที่ให้ไม่คิดเอาคืนกลับมา กล่าวโดยสามัญแห่งโวหารว่า ทาน ในทานนั้นมีพรรณนาไว้โดยนิพพจนะว่า ทิยยติ เอตนาติ = ทาน วัตถุต่างๆ มีข้าว น้ำ เป็นต้น อันบุคคลทั้งหลายย่อมให้ด้วยธรรมชาตินี้เป็นเหตุ

^๑ ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๒, ๓๑๓/๕๑, ๒๕๙.

^๒ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, บาลีไวยากรณ์ วจีวิภาค ภาคที่ ๒ อาขยาต และกิตก์, พิมพ์ครั้งที่ ๓๙, (กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย ๒๕๓๗), หน้า ๑๙๓.

เพราะเหตุนั้น ธรรมชาตินั้น จึงชื่อว่าทาน ธรรมชาติเป็นเหตุให้ซึ่งวัตถุนั้นแห่งบุคคลผู้ให้บริจาค เจตนามีไทยธรรมทานวัตถุเป็นสหาย ชื่อว่าทาน^๓

การให้ (ทาน) ที่มาในหมวดธรรมคือ สังคหวัตถุ ๔ ประการ คือ ๑. ทาน ๒. ปิยวาจา ๓. อุตถจริยา และ ๔. สมานัตตตา. หมายถึง การสงเคราะห์ หรือการให้เพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เพราะสังคหวัตถุ เป็นเรื่องเกี่ยวกับการยึดเหนี่ยวจิตใจกันไว้ได้

คำว่า ทาน เป็นภาษาบาลี คือ คำว่า ทานํ แปลทับศัพท์ว่า ทาน ในไวยากรณ์ แสดงรากศัพท์ของทาน ว่ามาจาก ทา ธาตุ หมายถึง ให้ ลง ยุ ปัจจัยในนามกิตต์ สำเร็จรูปเป็น “ทาน”^๔

คัมภีร์ธาตุปทีปิกา ให้ความหมายคำว่า ทานไว้ว่า ความให้, ความบริจาค, ความบริสุทธิ์, ความชำระ, ความตัด, ความสิ้น, ความเสื่อม^๕ โดยมีรูปวิเคราะห์ดังนี้

(๑) ทียตีติ ทานํ การให้ (ทา ธาตุ ในความหมายว่า ให้ ยุ ปัจจัย เป็น อน)^๖

(๒) ทาน (ทา ทาเน+ยุ) ทานอุบาย, การให้บรรณาการ, ทียเตติ ทานํ การให้ชื่อว่า ทาน (อาเทศ ยุ เป็น อน, ลบ อ)^๗

พระไตรปิฎกให้ความหมายของทานไว้ว่า การให้วัตถุสิ่งของที่ควรให้, การให้ความรู้และการให้อภัยแก่คนหรือสัตว์อื่น ตามความหมายนี้คือ การงดเว้นจากเวรภัย ได้แก่การรักษาศีลมีการเว้นจากการฆ่าสัตว์เป็นต้น การรักษาศีลเป็นการให้ทานอย่างหนึ่ง ถือเป็นทานที่ใหญ่ เพราะเป็นการให้ความปลอดภัยในชีวิตแก่สัตว์ทั้งหลาย^๘

^๓ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, สารานุกรมพระพุทธศาสนา, สุขเขาว์พลอยชุม รวบรวม, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๑๘๖.

^๔ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, บาลีไวยากรณ์ วจิวภาค ภาคที่ ๒ อาขยาดและกิตต์, หน้า ๑๙๓.

^๕ หลวงเทพรัตนานุกิจ (ทวี ธรรมชัย ป.ธ. ๙), ธาตุปทีปิกา หรือพจนานุกรม บาลี-ไทย แผนกธาตุประกอบด้วยหลักไวยากรณ์ชั้นสูง, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๒๘), หน้า ๑๙๐.

^๖ พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.๙ ราชบัณฑิต) รวบรวม-แปล, ศัพท์วิเคราะห์, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เลียงเชียง, ๒๕๕๐), หน้า ๓๑๓., ดูเพิ่มเติมใน สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส, บาลีไวยากรณ์ วจิวภาค ภาคที่ ๒ อาขยาดและกิตต์, หน้า ๔๔๓.

^๗ พระมหาสมปอง มุทิโต แปลและเรียบเรียง, คัมภีร์อภิธานวรรณนา, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๑๙๓.

^๘ อภิ.ก. (ไทย),๓๗/๔๘๐/๕๐๙-๕๑๑.

อรรถกถาให้ความหมายของคำว่า ทาน คือ “ความไม่โลภ” ซึ่งประกอบด้วยเจตนาอันเป็นเหตุบริจาคนาน^๙ จากเจตนา คือ การให้ทานต้องมีเจตนาเป็นสำคัญ จึงจะสละสิ่งที่ให้ได้^{๑๐} สรุปความหมายตามคัมภีร์ ทาน คือ การให้วัตถุสิ่งของ ความรู้ การให้อภัย โดยมุ่งถึงเจตนาเป็นสำคัญ

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ให้ความหมายคำว่า ทาน คือการให้, สิ่งที่ให้, ของที่ควรให้แก่คนที่ควรให้ เพื่อประโยชน์แก่เขา, สละให้สิ่งของของตนเพื่อประโยชน์แก่ผู้อื่น”^{๑๑}

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานให้ความหมายคำว่า ทาน คือการให้, มักใช้ประกอบด้วยคำอื่น เช่น ธรรมทาน วิद्याทาน; สิ่งที่ให้มักหมายถึง เงินหรือสิ่งของที่คนให้แก่คนยากจน” ทานกัณฑ์เป็นชื่อกัณฑ์ที่ ๓ ในมหาชาติ, ทานบดี = เจ้าของทาน, ทานบารมี+จรรยาอย่างเลิศคือทาน, ทานมัย = สำเร็จด้วยทาน, ทานศีล = มีการให้เป็นปกติ^{๑๒}

พจนานุกรม บาลี-ไทย-อังกฤษ ฉบับภูมิพโลภิกขุ ให้ความหมายคำว่า ทาน คือการให้, แจกให้ เช่น การแบ่งปัน (กล่าวคือให้เปล่า) (ก) การให้, การแจกของขวัญ, การให้ทาน, การมีใจคอกว้างขวาง, ความใจบุญ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการบริจาคเป็นการกุศลแต่ภิกษุหรือแก่คณะสงฆ์ในฐานะ เช่นนั้น ย่อมเป็นการกระทำที่เป็นกุศล (บุญญ์) และเป็นยอดของการกุศล, ดังระบุไว้ตามลำดับ กล่าวคือ การทำบุญประกอบด้วยทาน ศีล และภาวนา^{๑๓}

พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ ชุดคำวัด ให้ความหมายคำว่า ทาน คือวัตถุที่พึงให้การให้, การแบ่งปัน, การเสียสละ, การเอื้อเฟื้อ^{๑๔}

ความหมายของคำว่าทานที่แท้จริงต้องมี ลักษณะตามที่นักปราชญ์ท่านได้สรุปไว้ คือ “การบริจาคตที่พึงให้ของตน ด้วยอำนาจความปรารถนาเพื่ออนุเคราะห์และบูชา ชื่อว่าทาน ส่วนการ

^๙ ชุ.ขุ.อ. (ไทย) ๑/๑/๑๙๒.

^{๑๐} ส.ส.อ. (ไทย) ๑/๑/๒๓๗.

^{๑๑} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๗๕.

^{๑๒} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท นานมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์ จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๕๒๔.

^{๑๓} สมาคมบาลีปกรณ์ ลอนดอน, พจนานุกรม บาลี-ไทย-อังกฤษ ฉบับภูมิพโลภิกขุ, แปลโดยมูลนิธิภูมิพโลภิกขุ, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มูลนิธิภูมิพโลภิกขุ ในบริเวณวัดสระเกศ, ๒๕๓๑), หน้า ๑๖๖๙-๑๖๗๐.

^{๑๔} พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ. ๙, ราชบัณฑิต), พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ ชุดคำวัด, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ช่อระกา, ๒๕๔๘), หน้า ๓๐๖.

บริจาควัตถุที่พึงให้ด้วยอำนาจแห่งความกลัว ความรัก และความประสงค์ สิบบนเป็นต้น ไม่ได้ชื่อว่าทาน เพราะเป็นทานที่มีโทษ^{๑๕}

สรุปว่า “การให้ทาน” มีความหมาย ๒ มิติ ทานของสิ่งของ หมายถึง วัตถุที่จะให้เป็นทานเพื่อประโยชน์ในการใช้สอย ทานในมิติของการให้ หมายถึง อាកารในการให้ หรือบุคคลผู้ให้ กิริยาที่ให้ เช่น การให้ธรรมะเป็นทาน การแบ่งปันสิ่งที่เป็นวัตถุและสิ่งที่ไม่ใช่วัตถุแก่สรรพสัตว์ เพื่ออนุเคราะห์ สงเคราะห์ ตอบแทนและเพื่อบูชาคุณ ด้วยเจตนาอันบริสุทธิ์โดยมิได้หวังสิ่งตอบแทน รวมไปถึงการให้อภัยทานด้วย ฉะนั้น เมื่อมีการให้ทาน คือบุคคลผู้ให้ทานและบุคคลผู้รับทานถูกต้องตามลักษณะของทานทั่วไปอย่างนี้แล้ว การกล่าวถึงประเภทของทานในลำดับต่อไปจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการบำเพ็ญทานของพุทธศาสนิกชนและบุคคลทั่วไป เพื่อที่บุคคลเหล่านั้นจะได้ปฏิบัติตนได้อย่างถูกต้องในการให้ทานหรือบริจาคทานตามโอกาสต่างๆ

๒.๑.๒ ความสำคัญของการให้ทานในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

พระพุทธเจ้าก่อนที่จะมาตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ในอดีตชาติพระองค์ก็ได้ทรงบำเพ็ญเพียรบารมีทุกประการ โดยเฉพาะทานบารมี ทรงบำเพ็ญเป็นอันดับแรก ต่อมาจึงบำเพ็ญบารมีข้ออื่นๆ ต่อไป จนบารมีเต็มเปี่ยมแล้วจึงได้บรรลุอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณเป็นพระพุทธเจ้า การที่ทรงบำเพ็ญทานบารมีเป็นอันดับแรก เพราะเป็นสิ่งที่ทำได้ง่ายและเป็นอุปการะแก่การบำเพ็ญบารมีข้ออื่นๆ อีกด้วย ดังนั้น การให้ทานในพระพุทธศาสนา จึงมีความสำคัญมาก สรุปได้ ๓ ประการ

ความสำคัญของการให้ทาน คือ การให้ทานนั้นเป็นวิธีที่ดีที่สุด สำหรับช่วยส่งเสริมความร่วมมือกันในสังคม เป็นการเชื่อมช่องว่างทางสังคม และทางเศรษฐกิจ สร้างความรักใคร่ในหมู่คณะให้เกิดความสามัคคี ส่งผลให้ประสบความสำเร็จ พระพุทธเจ้าทรงเน้นให้เห็นความสำคัญของผู้ให้ที่เป็นทานบดี ก็พึงได้รับการอนุเคราะห์จากพระอริยบุคคลให้สมกับคุณงามความดีของตนได้บำเพ็ญมา และได้รับอานิสงส์ การให้ทานของบุคคลในพระพุทธศาสนาย่อมมีเป้าหมาย มีความสำคัญ หรือจุดประสงค์ของการให้ มีปรากฏให้เห็นในพระสูตรต่างๆ ซึ่งกล่าวถึงการให้ทานในพระสูตรต่างๆ แม้ในมังคลัตถปิณีได้กล่าวถึงความสำคัญของการให้ทานไว้ ๒ ประการ คือ

(๑) ให้เพื่ออนุเคราะห์ คือ การช่วยเหลือสงเคราะห์คนยากไร้ ด้วยความสงสารมีจิตเมตตา ไม่หวังผลตอบแทนจากสิ่งที่ตนให้ไป เพราะคิดว่า ผู้ที่มีความเดือดร้อน ตกยาก ลำบาก เมื่อได้รับการช่วยเหลือ จะส่งผลให้เขามีจิตใจและคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

(๒) ให้เพื่อบูชาคุณได้แก่ถวายทานในพระพุทธเจ้าในฐานะเป็นผู้ก่อตั้งพระพุทธศาสนา และพระสงฆ์สาวก เพราะเป็นผู้มีพระคุณแก่ชาวโลก^{๑๖}

^{๑๕} พระสิริมงคลาจารย์, มังคลัตถปิณี แปล เล่ม ๓, พิมพ์ครั้งที่ ๑๘, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาหมกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗), หน้า ๖.

การให้ทานมีความสำคัญ อีกอย่างหนึ่งเรียกว่า ทานูปัตติ ๘ คือ การให้ ข้าว น้ำ ผ้า ยา ดอกไม้ ของหอม ที่นอน ที่พัก และเครื่องประทีป เป็นทานแก่สมณะ พรหมณ์

จากการกล่าวถึงความหมาย และความสำคัญของการให้ทาน สามารถสรุปความได้ว่า ทาน หมายถึง การให้ สิ่งของที่ให้, ทานเป็นกิริยาศัพท์ แปลว่า ให้, เป็นนามศัพท์ แปลว่า ของที่ให้ กิริยาที่ไม่คิดเอาคืนกลับมา การให้ทานนั้นเป็น วิธีที่ดีที่สุดสำหรับการส่งเสริมความร่วมมือกันในทาง สังคม เป็นการเชื่อมช่องว่างทางสังคม และทางเศรษฐกิจ สร้างความรักใคร่ในหมู่คณะ ให้เกิดความ สามัคคี ส่งผลให้ประสบความสำเร็จ

๒.๑.๓ ประเภทของทานในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

ทานที่กล่าวถึงในพระพุทธศาสนามีหลายประเภท การทำบุญให้ทานจะมีอานิสงส์น้อย มากหรือไม่นั้น ย่อมขึ้นอยู่กับเหตุปัจจัยที่เป็นส่วนประกอบหลายประการเพราะสิ่งที่ให้ทานมีทั้งที่เป็น นามธรรมและรูปธรรม บุคคลนั้นทั้งผู้รับและผู้ให้พฤติกรรมของบุคคลผู้ให้ ให้โดยไม่เจาะจงเรียกว่า สังฆทาน เจาะจงเรียกว่า ปาฏิบุคคลิกทาน คุณสมบัติผู้ให้และผู้รับ คุณภาพของสิ่งของที่ให้ เหล่านี้ล้วน เป็นองค์ประกอบที่บ่งชี้ถึงความพร้อมแห่งทานในพระพุทธศาสนา งานวิจัยนี้จัดแบ่งประเภทของทาน ตามคุณลักษณะดังต่อไปนี้ คือ

๒.๑.๓.๑ อามิสทาน หรือ วัตถุทาน

อามิสทาน ได้แก่ การให้วัตถุสิ่งของต่างๆ สรุปรวมเป็นปัจจัย ๔ เป็นกุศลเจตนาที่ เกิดขึ้นด้วยความรัก^{๑๗}

อามิสทาน คือการให้วัตถุสิ่งของ การให้ทานในลักษณะนี้ใครก็ปฏิบัติได้ เป็นการทำได้ง่าย ในสังคมชาวพุทธ^{๑๘} มีให้ปัจจัย ๔ ได้แก่ เครื่องนุ่งห่ม อาหาร ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค เป็นต้น และทรัพย์สินเงินทอง ภายนอก ทั้งที่เป็นของที่รักมาก เช่น อวัยวะเลือดเนื้อ แขน ขา ดวงตา และวัตถุที่หวงแหนที่สุด คือ การสละชีวิต อามิสทาน หรือทานวัตถุ มี ๑๐ อย่าง ตามที่ท่านกล่าวไว้มี ดังนี้

- (๑) อนัน্ন ได้แก่ ของขบเคี้ยวและของกินทุกอย่าง เช่น ข้าว
- (๒) ปาน ได้แก่ น้ำดื่ม ของลั้มรสทุกอย่าง เช่น น้ำผลไม้
- (๓) วัตถุ ได้แก่ เครื่องปกปิด คือ เครื่องนุ่งห่ม ผ้าเช็ดตัว ผ้าห่ม
- (๔) ยาน ได้แก่ สิ่ง чтоช่วยให้สำเร็จ เช่น รถ คานหาม ร่ม รองเท้า

^{๑๖} พระสิริมังคลาจารย์, มงคลตถปิณี แปล เล่มที่ ๓, หน้า ๒๑๑.

^{๑๗} อัง.ทุก. (ไทย) ๒๐ / ๑๔๒ / ๑๑๙.

^{๑๘} อร่าม อินพุ่ม, มงคลชีวิต ๓๗ ประการ, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เพชรกระรัต, ๒๕๓๗), หน้า ๑๐๒.

(๕) มาลา ได้แก่ ดอกไม้ทั้งปวง ต่างโดยเป็นดอกไม้ที่รื้อแล้ว และยังมีได้รื้อย เช่น ระเบียบดอกมะลิ เป็นต้น หรือต้นไม้ดอก ต้นไม้ใบ

(๖) คนธ ได้แก่ ของหอมทุกประเภท และเครื่องอุปกรณ์ของหอมที่บัดแล้ว และมีได้บัด และของลูบไล้ทุกอย่างมีจันทร์ เป็นต้น

(๗) วิเลปน ได้แก่ เครื่องทำการข้อมผิว เครื่องตกแต่ง เช่น ธงทิว เครื่องข้อมเครื่องทา

(๘) เสยยา ได้แก่ สิ่งที่พึงให้นอน มีเตียงและตั้ง เป็นต้น และผ้าปาวาร (ผ้าห่มใหญ่, เสื้อคลุม) และผ้าโกเชาว์ (ผ้าที่ทำด้วยขนแพะ) เป็นต้น เช่น เสื้อ หมอน มุ้ง ผ้าห่ม

(๙) อวาสถ ได้แก่ ที่อาศัยสำหรับบำบัดอันตรายมีลมและแดด หรือที่พักมีเรือนชั้นเดียว เช่น ที่พัก เครื่องรับรอง ศาลา ม้านั่ง เป็นต้น

(๑๐) ปริเปยย์ ได้แก่ เครื่องอุปกรณ์แห่งประทีปมีไส้และน้ำมัน เป็นต้น เช่น ประทีป (วัตถุสำหรับส่องแสง) เทียน รูป เครื่องแสงสว่าง^{๑๙}

อย่างไรก็ตาม มีสิ่งของที่ไม่ควรให้เป็นทาน ๑๐^{๒๐} ได้แก่

- (๑) หลึงให้เมถุนธรรมเป็นทาน
- (๒) ปล่อยโคตัวผู้เข้าไปในฝูงแม่โคเพื่อเมถุนธรรม
- (๓) ให้น้ำเมา คือ สุราเมรัยเป็นทาน
- (๔) ให้รูปเขียน อันประกอบด้วยเมถุนธรรมเป็นทาน
- (๕) ให้ศาสตราวุธเป็นทาน
- (๖) ให้อาพาฬเป็นทาน
- (๗) ให้อัชเตรวน ชื่อคา เป็นทาน

^{๑๙} พระสิริมังคลาจารย์, มงคลัตถทีปนี แพล เล่ม ๓, หน้า ๕-๖.

^{๒๐} อง.นวก.อ. (ไทย) ๔/๗๕๕., อาชีพที่อุบาสกอุบาสิกาไม่ควรทำเรียกว่า มิจฉาวณิชา ๕ คือ (๑) การค้าขายคัสตราวุธ หมายถึง การให้สร้างอาวุธแล้วขายอาวุธนั้น (อง.ปญจก.อ. ๓/๑๗๗/๖๘) ที่ห้ามค้าขายก็เพราะการค้าขายอาวุธ เป็นเหตุให้ทำความผิดก่อโทษแก่ผู้อื่นได้ (อง.ปญจก.ฎีกา ๓/๑๗๗-๘/๖๖) (๒) การค้าขายสัตว์ ในที่นี้หมายถึงการค้าขายมนุษย์ ที่ห้ามค้าขาย ก็เพราะการค้าขายมนุษย์ทำให้มนุษย์หมดอิสรภาพ (อง.ปญจก.อ. ๓/๑๗๗/๖๘, อง.ปญจก.ฎีกา ๓/๑๗๗-๘/๖๖) (๓) การค้าขายเนื้อ หมายถึง การเลี้ยงสัตว์มีสุกรเป็นต้นไว้ขาย หรือการขายเนื้อสัตว์ ที่ห้ามค้าขาย ก็เพราะการค้าขายเนื้อเป็นเหตุให้ต้องฆ่าสัตว์ (อง.ปญจก.อ. ๓/๑๗๗/๖๘, อง.ปญจก.ฎีกา ๓/๑๗๗-๘/๖๖) (๔) การค้าขายของมีนเมา หมายถึง การให้ปรุงของมีนเมาชนิดใดชนิดหนึ่งแล้วขาย ที่ห้ามค้าขาย ก็เพราะการค้าขายของมีนเมาเป็นเหตุให้มีการดื่มแล้วเกิดความประมาท (อง.ปญจก.อ.๓/๑๗๗/๖๘, อง.ปญจก.ฎีกา ๓/๑๗๗-๘/๖๖) และ (๕) การค้าขายยาพิษ หมายถึงการให้ทำยาพิษแล้วค้าขายยาพิษนั้นการค้าขาย ๕ ประการนี้ อุบาสกอุบาสิกาไม่ควรทำ (อง.ปญจก.อ. ๓/๑๗๗/๖๘)

- (๘) ให้ไก่เพื่อให้เขาไปฆ่า
- (๙) ให้สุกรเพื่อให้เขาไปฆ่า
- (๑๐) ให้ทานเครื่องตวง ตาซัง ทะนาน เพื่อใช้โกง

อามิสทาน แบ่งได้ ๒ อย่าง คือ แบ่งตามผู้ให้ (ทายก) และแบ่งตามเจตนาของผู้ให้อามิสทานที่แบ่งตามผู้ให้ มี ๓ ประเภท คือ

- (๑) สามิทาน การให้ของที่ดีกว่าตนเองบริโภคใช้สอย คือของเหล่าใดที่ตนเองไม่ค่อยได้ใช้ ก็ให้ของเหล่านั้นไป ทานเช่นนี้มีผลมาก
- (๒) สหายทาน การให้ของที่เหมือนกับที่ตนบริโภคใช้สอย ทานเช่นนี้มีผลปานกลาง
- (๓) ทาสทาน การให้ของที่เลวหรือของที่ตนเองไม่ใช้แล้ว เช่น ที่ให้แก่คนใช้หรือให้แก่สัตว์เดรัจฉาน ทานเช่นนี้มีผลน้อย^{๒๑}

อามิสทานที่แบ่งตามเจตนาของผู้ให้ มี ๒ ประเภท คือ

- (๑) สังฆทาน ทานเพื่อสงฆ์^{๒๒} ทานที่ให้เพื่อส่วนรวม ไม่เจาะจงผู้ใดผู้หนึ่ง หรือคือการถวายสิ่งของแก่หมู่พระภิกษุสงฆ์ เป็นการถวายกลางๆ เมื่อถวายให้แล้วถือว่าพระภิกษุสงฆ์ทุกรูปมีสิทธิ์ใช้สอยสิ่งของเหล่านั้นตามสะดวก อาจจะมีเพียงตัวแทนสงฆ์เพียงรูปเดียวมารับพระเคน ก็ถือว่าเป็นสังฆทานเหมือนกัน นอกจากนี้ ยังมีทานอีกรูปแบบหนึ่งที่คล้ายๆ สังฆทาน เป็นทานที่มีอาณาเขตกว้างขวางกว่า คือทานที่ให้แก่หมู่พวกที่ไม่เฉพาะกลุ่มบุคคลใดบุคคลหนึ่งเรียกสาธารณทาน เป็นทานไม่จำกัดเฉพาะในรั้ววัด เป็นการให้ที่ไม่มีขอบเขต สังฆทานเป็นส่วนหนึ่งของสาธารณทานเช่นนั้น^{๒๓}
- (๒) ปาฏิบุคคลิกทาน ทานที่ให้เจาะจงแก่บุคคลใดบุคคลหนึ่ง^{๒๔} การถวายทานที่ให้เฉพาะพระภิกษุสงฆ์รูปนั้นรูปนี้ มีอานิสงส์น้อยกว่าสังฆทานและสาธารณทาน เพราะเป็นการจำกัดเฉพาะบุคคลว่าต้องเป็นคนนั้นคนนี้ การให้ทานแก่ส่วนรวมย่อมได้อานิสงส์มากกว่า^{๒๕}

๒.๑.๓.๒ ธรรมทาน

ธรรมทาน คือ การให้คำแนะนำสั่งสอนให้รู้ดีรู้ชั่ว คือการให้คำแนะนำสิ่งที่ดี บอกละอายที่ติมีประโยชน์ในการดำเนินชีวิต รวมถึงการอธิบายให้รู้และเข้าใจในเรื่องบุญบาป ให้ละสิ่ง

^{๒๑} วจ.ปณจก.อ. (ไทย) ๓/๘๑.

^{๒๒} สถาบันบันลือธรรม, การทำทาน: ธรรมทาน-การถวายสังฆทาน-การให้อภัยทาน, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ม.ป.ป.), หน้า ๑๕.

^{๒๓} พระชาย วรธมโม, ฉลาดทำบุญ, พิมพ์ครั้งที่ ๕๖, (กรุงเทพมหานคร: เคล็ดไทย, ๒๕๔๙), หน้า ๓๑.

^{๒๔} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๓๗๙-๓๘๐/๔๒๗-๔๓๐.

^{๒๕} พระชาย วรธมโม, ฉลาดทำบุญ, หน้า ๓๑.

ที่เป็นอนุศล และอีกความหมายหนึ่งที่พระภวนาวิริยคุณ กล่าวไว้ว่า ธรรมทาน คือ การให้ความรู้ ด้านธรรมะเป็นทาน ซึ่งความรู้ทางโลกที่เขาหวงกันเพราะว่าบางที่เป็นเรื่องของผลประโยชน์ในการทำ มาหากิน เช่น เทคโนโลยีต่างๆ เป็นต้นเมื่อใครค้นคว้าความรู้จะไรมาเขาจะจดลิขสิทธิ์ เพราะหวง ความรู้กลัวคนขโมย หรือจดลิขสิทธิ์เพื่อป้องกันการถูกผู้อื่นกล่าวหาว่าไปละเมิดลิขสิทธิ์ นี่เป็นความ หวาดระแวงกันและกันเป็นต้น แต่พระภิกษุส่วนมาก แม้ไม่มีใครหวงความรู้ธรรมะ แต่บางครั้งในการ จัดทำหนังสือธรรมะ ก็ต้องมีการสงวนลิขสิทธิ์ตามกฎหมาย ไม่ใช่เพราะหวงความรู้ แต่มีวัตถุประสงค์ เพื่อป้องกันไม่ให้มีการนำไปพิมพ์ เพื่อค้าขายเอากำไรส่วนตัวเท่านั้น ในกรณีที่มีผู้ประสงค์จะพิมพ์แจก เพื่อเผยแพร่ธรรมะทั่วไป สามารถขออนุญาตเจ้าของผลงานนั้นๆ ได้ มีเรื่องราวปรากฏอยู่ใน พระไตรปิฎกว่า ฤาษีบางท่านฝึกสมาธิจนหาได้ บางท่านหาได้เฉพาะในร่มเงาไม้ที่ท่านนั่งสมาธิ เท่านั้น บางท่านหาได้เฉพาะบริเวณป่าที่ท่านอยู่ ในขณะที่ฤาษีบางท่านหาไปไหนก็ได้โดยง่าย ที่เป็นแบบนี้เพราะท่านหวงวิชา ถึงคราวสอนก็จะสอนเฉพาะคน สอนเฉพาะอย่าง ฤทธิของท่านจึงมี ขอบเขตจำกัด จึงไม่ควรหวงความรู้ทั้งทางโลกและทางธรรม และถ้าหวงความรู้ทางธรรม ภพชาติ ต่อไปจะมีฤทธิ์น้อยและเป็นโง่^{๒๖}

คนทั่วไปก็สามารถให้ธรรมทานได้ แม้ว่าอาจจะให้ได้ไม่เท่าผู้ที่รู้ธรรมเท่านั้น ก็คือ การที่ใครก็ตามถ้าสอนคนอื่นให้ละชั่ว ประพฤติดี ละทุจริต ประพฤติสุจริต โดยมุ่งให้ผู้ฟังได้เลิก ลด ละความชั่ว และให้มุ่งแต่สร้างความดี เพื่อประโยชน์แก่ตนและผู้อื่นแล้ว ก็จัดให้เป็นการให้ธรรม ที่ เรียกว่าธรรมทาน เช่น ครูสอนศิษย์ พ่อแม่สอนลูก ปู่ ย่า ตา ยาย สอนลูกหลาน ลุง ป้า น้า อา สอน หลาน พี่สอนน้อง เพื่อนแนะนำเพื่อน หรือตักเตือนกันให้เลิกพันความชั่ว ความหายนะ หรือแม้แต่ การเขียนหรือการพิมพ์หนังสือเป็นธรรมทาน การที่คนในชาติช่วยกันส่งเสริม สนับสนุน ในด้านของ ความเจริญรุ่งเรืองมั่นคงของประเทศชาติและพระศาสนา เช่นชี้ให้เขาเห็นโทษของยาเสพติดประเภท ต่างๆ หรือให้พ้นจากอบายมุข และมุ่งทำความดี สร้างตน สร้างชาติ คนยากจนก็สามารถให้ทานชนิด นี้ได้ นักปราชญ์จึงนิยมให้ธรรมทาน^{๒๗} ฉะนั้นธรรมทานจึงเป็นหรือการแสดงธรรมที่ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าประกาศแล้ว อันเป็นเหตุสิ้นทุกข์ และนำสุขมาให้ทั้งในโลกนี้ และโลกหน้า มุ่ง ให้โลกสงบสุข มุ่งให้สัตว์โลกละความชั่ว สร้างความดี^{๒๘} เพื่อจะให้มันเป็นประโยชน์แก่คนอื่นๆ เพื่อจะให้ เป็นประโยชน์แก่คนอื่นๆ พระพุทธเจ้าทรงสรรเสริญธรรมทาน ว่ามีผลเลิศกว่าอามิสทาน ดังปรากฏ

^{๒๖} พระภวนาวิริยคุณ (หลวงพ่อดัดดัดชีโว), **ทุกนาที่มีไว้เพื่อสร้างบุญ**, (ปฐมธานี: มูลนิธิธรรมพิมพ์, ๒๕๕๑), หน้า ๕-๖.

^{๒๗} พระธรรมวิสุทธิกวี (พิจิตร ฐิตวัฒน์โณ), **กฎแห่งทาน: ทำหนึ่งได้ร้อย ทำร้อยได้ล้าน**, (นนทบุรี: กรีน ปัญญาญาณ, ม.ป.ป.), หน้า ๒๒๐-๒๒๑.

^{๒๘} พระธรรมวิสุทธิกวี (พิจิตร ฐิตวัฒน์โณ), **กฎแห่งทาน: ทำหนึ่งได้ร้อย ทำร้อยได้ล้าน**, หน้า ๒๒๑.

ในทานสูตร ขุททกนิกาย อิติวุตตกะว่า “ภิกษุทั้งหลาย ทาน ๒ อย่างนี้ คือ อามิสทาน ๑ ธรรมทาน ๑ ภิกษุทั้งหลาย บรรดาทาน ๒ อย่างนี้ ธรรมทานเป็นเลิศ”^{๒๙} ธรรมทาน มี ๒ ประเภท คือ วิทยาทาน และ อภัยทาน^{๓๐} มีคำอธิบายเพิ่มเติมดังต่อไปนี้

(๑) วิทยาทาน คือ การให้ความรู้เป็นทาน โดยไม่หวังความรู้เลย^{๓๑} การให้ความรู้ แบ่งได้ ๒ ประเภท คือ ความรู้ทางโลกและความรู้ทางธรรม การให้ความรู้ทางโลกคือ การสั่งสอนให้เกิดความรู้ความสามารถในเชิงศิลปวิทยาเพื่อนำไปประกอบสัมมาอาชีพเลี้ยงชีวิต ส่วนการให้ความรู้ทางธรรมจัดเป็นธรรมทานแท้ คือ การให้ธรรมเป็นทานนั้นเปรียบได้ว่าเป็นการให้ขุมทรัพย์ที่อมตะติดตัว บัณฑิตกล่าวว่า การให้ธรรมทานเปรียบเหมือนการให้ขุมทรัพย์หรือทรัพย์ที่จะเป็นเครื่องส่องทางชีวิต ให้ดำเนินไปในทางที่ถูกต้องดึงมาชีวิตไปสู่ความสุขความเจริญ เมื่อยังเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในสังสารวัฏ ย่อมเป็นผู้ไม่ตกต่ำ ย่อมมีชีวิตที่ดำรงเกิดในสุคติภพ เมื่ออบรมบ่มบารมีแก่กล้าแล้ว ย่อมละกิเลสได้โดยสิ้นเชิงเข้าถึงพระนิพพานได้

(๒) อภัยทาน คือ การปล่อยวางความผูกโกรธให้หมดไปจากใจการให้ที่ไม่มีภัย ให้ความปลอดภัย^{๓๒} ความไม่มีภัยแก่ตนและผู้อื่น ไม่ถือโทษโกรธเคืองในการล่วงเกินของผู้อื่น ไม่มีเวรไม่ผูกเวรกับผู้ใด ทั้งยังมีจิตเมตตาปรารถนาดีต่อผู้อื่นเป็นนิตย์ บางทีอาจเข้าใจผิดว่า การให้อภัยทานคือการปล่อยโคปล่อยกระบือ หรือการให้ชีวิตสัตว์เป็นทานเท่านั้น แต่จริงๆ แล้วยังมีการให้อภัยในระดับที่ลึกไปกว่านั้นคือ การเลิกคิดพยาบาทต่อกัน วันใดที่เราโกรธใคร ต้องฝึกปล่อยวางให้หมดให้เป็นอโหสิกรรมซึ่งกันและกัน อย่าปล่อยข้ามวันและให้ตั้งใจไว้เลยว่าเราจะไม่มีความแค้นใดๆ ค้างอยู่ในใจ เพื่อให้ได้บุญเต็มทีทุกอย่าง เพราะใจไม่มีรูรั่วให้บุญตกหล่น^{๓๓}

การให้อภัยหมายถึง การยอมรับตัวตนภายในแท้จริงของมนุษย์ทุกคน ว่าเหมือนกัน เขาก็เหมือนเรา จากนั้นไม่ตัดสินใคร การให้อภัยจึงควรเริ่มจากตัวเราเองก่อนแล้วขยายวงไปถึงผู้อื่น เริ่มจากยอมรับตัวตนแท้จริงภายในของเรา และตัวตนภายในของคนอื่น นี่คือ ทักษะคิดที่ควรมีให้กับตัวเอง^{๓๔} การให้อภัย เป็นการให้ที่ไม่ต้องลงทุนอะไรเลย เป็นการให้ที่ง่าย แต่คนเราทำได้ยากเพราะมีกิเลสอยู่ในใจ ต้องอาศัยการฟังธรรม ประพฤติธรรมบ่อยๆ จนเกิดความเข้าใจแจ่มแจ้ง ต้องให้อภัยแก่

^{๒๙} ชู.อิติ. (ไทย) ๒๕/๙๘/๔๗๓.

^{๓๐} นฤชิต จุสสะปาโล, “การศึกษาเปรียบเทียบเรื่องทานในพระพุทธศาสนากับศาสะกะตะ-กะฮ์ในศาสนาอิสลาม”, **ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๕๓), หน้า ๑๗-๑๘.

^{๓๑} พระภิกษุภววิริยคุณ (หลวงพ่อดตชิว), **ทุกนาที่มีไว้เพื่อสร้างบุญ**, หน้า ๔.

^{๓๒} สถาบันบันลือธรรม, **การทำทาน: ธรรมทาน-การถวายสังฆทาน-การให้อภัยทาน**, หน้า ๑๙.

^{๓๓} พระภิกษุภววิริยคุณ (หลวงพ่อดตชิว), **ทุกนาที่มีไว้เพื่อสร้างบุญ**, หน้า ๔.

^{๓๔} จักรพล ฉายากริช, **อารมณ์บำบัด**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: เค็ดไทย, ๒๕๕๒), หน้า ๑๘๑-๑๘๒.

ทุกสิ่งทุกอย่างตั้งแต่วินาทีนี้ทันที เพื่อภพชาติต่อไปจะได้ไม่ต้องรับความทุกข์^{๓๕} พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ในปญญาภิธานสูตร แห่งคัมภีร์อัฐกนิบาต อังคุตตรนิกาย ที่ได้กล่าวมาแล้วในตอนที่ ๑๐ ดังนั้น อภัยทานก็คือศีล ๕ นั่นเอง เมื่ออภัยทานเป็นศีล จึงมีผลมากกว่าทานทุกประเภท เพราะทานมีผลน้อยกว่าศีล แต่ศีลมีผลน้อยกว่าสมาธิ สมาธิมีผลน้อยกว่าปัญญา เราอาจแบ่งอภัยทานได้ ๕ ชนิด คือ

(๑) ศีล ๕ อันเป็นมหาทาน เพราะชื่อว่าสร้างความไม่มีเวรไม่มีภัยแก่ตนเอง คนอื่นสัตว์อื่น

(๒) การให้อภัยไม่ผูกโกรธ เพื่อความสงบสุขของสังคม ควรมีธรรมะ ๕ ประการคือ ขันติ เมตตา เสียสละ ให้อภัย และปล่อยวาง เป็นต้น

(๓) การไม่เบียดเบียนสัตว์ โดยปล่อยให้มันอยู่อย่างอิสระ ไม่กักขัง

(๔) การปล่อยสัตว์ให้เป็นอิสระ เรียกอภัยทานชนิดนี้ว่า ปล่อยนกปล่อยปลา

(๕) การให้อภัยแก่นักโทษ โดยไม่ประหารชีวิตหรือปล่อยให้พ้นโทษ ก่อนถึงเวลาพ้นกำหนดโทษ เช่น ในโอกาสเฉลิมพระชนมพรรษาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว หรือของสมเด็จพระบรมราชินีนาถ ข้อนี้จัดเป็นอภัยทานที่สูงมาก เพราะบางคนต้องถูกประหารชีวิตแน่นอนแล้ว ก็รอดชีวิตออกมาได้ หรือบางคนถูกจับขังไว้ริ่อริสภาพอยู่นานปี แต่เมื่อมีการอภัยโทษก็ได้รับการลดหย่อนโทษหรือปล่อยให้อิสระ ซึ่งนิยมทำกันมาตั้งแต่สมัยโบราณจนถึงปัจจุบัน^{๓๖}

ควรฝึกที่จะให้อภัยทาน ผู้ที่ได้รับประโยชน์มากที่สุดก็คือตนเอง เพราะทุกครั้งที่ได้รับอภัยได้ จะรู้สึกปลอดโปร่ง เบาอกสบายใจ สดชื่นแจ่มใสมีความสุข ทั้งนี้เพราะอภัยทานคือเครื่องมีแอนตี้ไวรัส ส่วนจิตของเราเหมือนคอมพิวเตอร์^{๓๗}

สรุปประเภทของทาน ในทานสูตร แบ่งเป็นอามิสทาน การให้สิ่งของเป็นทานกับธรรมทาน การให้ธรรมเป็นทาน ในอรรถกถาจรยาปิฎก จำแนกทานไว้ ๓ ประเภท คือ การให้วัตถุที่ควรให้ (วัตถุทาน) การให้พระธรรมคำสั่งสอน (ธรรมทาน) การให้อภัยแก่คนหรือสัตว์ (อภัยทาน) อามิสทาน แบ่งได้ ๒ อย่าง อามิสทานที่แบ่งตามผู้ให้ มี ๓ ประเภท คือ สามีทาน การให้ของที่ดีกว่าตนเองบริโภคนิสัย สหายทาน การให้ของที่เหมือนกับที่ตนบริโภคนิสัย สหายทาน เช่นนี้มีผลปานกลาง ทาสทาน การให้ของที่เลวหรือของที่ตนเองไม่ใช้ ทานเช่นนี้มีผลน้อย อามิสทานที่แบ่งตามเจตนาของผู้ให้ มี ๒ ประเภท คือ สังฆทาน ทานเพื่อสงฆ์ เพื่อส่วนรวม ไม่เจาะจงผู้ใดผู้หนึ่ง

^{๓๕} ปิยโสภณ, อภัยทาน, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ม.ป.ป.), หน้า ๗.

^{๓๖} พระธรรมวิสุทธิกวี (พิจิตร ฐิตวณฺโณ), กฎแห่งทาน: ทำหนึ่งได้ร้อย ทำร้อยได้ล้าน, หน้า ๒๒๑-๒๒๓.

^{๓๗} ปิยโสภณ, อภัยทาน, หน้า ๑๓.

ปาฏิบุคคลิกทาน ทานที่ให้เจาะจงแก่บุคคลใดบุคคลหนึ่ง ธรรมทาน มี ๒ ประเภท คือ วิทยาทาน และอภัยทาน

๒.๑.๔ วัตถุประสงค์ของการให้ทานในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

ลักษณะของการให้ทานของสัตตบุรุษนั้น พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ ๕ ประการ^{๓๘} ทานด้วยศรัทธา ทานด้วยความเคารพ ทานตามกาลอันสมควร ทานด้วยจิตอนุเคราะห์ ทานไม่กระทบตนและคนอื่น การให้ทานมีหลายรูปแบบ เช่น "ให้เวลา" แก่คนที่คุ้นรัก ให้ "ความรัก" แก่คนในครอบครัว ให้ "ความกตัญญู" แก่บุพการี ให้ "ความรับผิดชอบ" แก่การทำงาน ให้ "อภัย" แก่คนที่หลงผิด ให้ "ความรู้" แก่ผู้ที่ยังเขลา ให้ "ทาน" แก่คนที่ยังขัดสน ให้ "อนาคตที่ดี" แก่คนรุ่นหลัง ให้ "มิตรภาพ" แก่คนทั้งโลก ให้ "ความชุ่มเห" แก่องค์กรที่ตนสังกัด ให้ "ความจริงใจ" แก่สัมพันธภาพ ให้ "ความซื่อสัตย์" แก่การทำราชการ ให้ "ความเสียสละ" แก่ประเทศชาติ ให้ "ความยินดี" แก่ผู้ประสบความสำเร็จ ให้ "ความปล่อยวาง" แก่สิ่งสุดวิสัย ให้ "ความเป็นธรรม" แก่ผู้ถูกกลั่นแกล้ง ให้ "มรรคา" แก่ผู้ที่ยังหลงทาง ให้ "ที่พึ่งทางใจ" แก่ผู้สับสน ให้ "อิสรภาพ" แก่ผู้ถูกกิลเลสครอบงำ ให้ "โอกาส" แก่ตนเองได้ลิ้มรสสังฆธรรม

ลักษณะของการให้ นั้น หากยึดตามเจตนาเป็นที่ตั้งแล้วมี ๒ วิธี คือ ให้โดยเจาะจงบุคคล และให้โดยไม่เจาะจงบุคคล ได้แก่^{๓๙}

(๑) ปาฏิบุคคลิกทาน หรือ บุคคลิกทาน คือการให้โดยเจาะจงบุคคล ๑๔ จำพวก ทักขิณาวิภังคสูตร ๑) ให้ทานในสัตว์ดิรัจฉาน ๒) ผู้ทุศีล ๓) ผู้มีศีล ๔) นักบวชภายนอกพระพุทธศาสนา ๕) ผู้ปฏิบัติโศดาปัตติผล ๖) พระโศดาบัน ๗) ผู้ปฏิบัติสกทาคามีผล ๘) พระสกทาคามี ๙) ผู้ปฏิบัติอนาคามีผล ๑๐) พระอนาคามี ๑๑) ผู้ปฏิบัติอรหัตผล ๑๒) พระอรหันต์ ๑๓) พระปัจเจกพุทธเจ้า ๑๔) พระอรหันต์สัมมาสัมพุทธเจ้า

(๒) สังฆทาน คือ การให้โดยไม่จำเพาะเจาะจงบุคคล ๗ จำพวก^{๔๐} คือ ๑) ให้ทานสงฆ์ ๒) ฝ่าย (ภิกษุสงฆ์และภิกษุณีสงฆ์) มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข ๒) สงฆ์ ๒ ฝ่าย ๓) ภิกษุสงฆ์ ๔) ภิกษุณีสงฆ์ ๕) นิมนต์สงฆ์ ๒ ฝ่าย ๖) นิมนต์ภิกษุสงฆ์ ๗) นิมนต์ภิกษุณีสงฆ์

พระพุทธองค์ไม่ทรงสรรเสริญการให้ทานเจาะจงผู้รับ ๑๔ จำพวก แต่ทรงสรรเสริญสังฆทานว่ามีผลหรืออานิสงส์มากกว่าปาฏิบุคคลิกทาน โดยเฉพาะการถวายทานในสงฆ์ ๗ ประเภทนี้

^{๓๘} อัง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๔๘/๒๔๔.

^{๓๙} พระครูไพศาลธรรมานุสิฐ (ถนอม ภิญาญจิตฺต), “การศึกษาเปรียบเทียบตัวอย่างการให้ทานในพระสูตรต้นตอปฏิบัติจริงในลำพูน”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๑๙.

^{๔๐} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๓๗๙/๔๒๗-๔๒๘.

มีถวายแก่สงฆ์ ๒ ฝ่าย (ภิกษุสงฆ์และภิกษุณีสงฆ์) โดยมีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข เป็นต้น ย่อมได้รับ อานิสงส์มาก จะเห็นได้จากทักษิณาที่ถวายในสงฆ์ แม้ภิกษุผู้รับจะเป็นผู้ทุศีล มีเพียงผ้ากาสาვეพันคอ ก็ตามที แต่ผลของสังฆทานนั้น นับไม่ได้ หาประมาณไม่ได้ ซึ่งถ้าเปรียบเทียบกับปาฏิบุคลิกทานแล้ว อานิสงส์ที่ได้รับจะแตกต่างกันอย่างสิ้นเชิง ลักษณะของการให้ จัดเป็นองค์ประกอบที่สำคัญประการหนึ่งในหลักของการให้ทาน และสิ่งที่ควรให้ทานตามหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา ก็มีทั้งที่เป็นวัตถุสิ่งของ (รูปธรรม) และสิ่งที่มีชีวิต (นามธรรม) องค์ประกอบแห่งไทยธรรม ไม่ขึ้นอยู่กับวัตถุที่ให้ว่าจะมาก น้อย ประณีต หรือเศร้าหมอง แต่ขึ้นอยู่กับเจตนาของผู้ให้ว่าเป็นเช่นไร เจตนาบริสุทธิ์หรือไม่ เพราะบุคคลแม้จะให้ทานด้วยวัตถุมากมาย และมีราคาแพงแค่ไหนก็ตาม ทานนั้นไม่จัดว่าให้ผลมากกว่าทานที่ผู้ให้มีจิตประกอบด้วยเมตตา ของที่ควรให้ (ไทยธรรม) ประกอบด้วยองค์ ๓ คือ

- (๑) ความบริสุทธิ์ของวัตถุที่ให้
- (๒) คุณภาพของวัตถุที่ให้
- (๓) เหมาะสมกับของที่เป็นประโยชน์แก่ผู้รับ

ในของที่ควรให้ ๓ อย่างนี้ มีอานิสงส์เช่นกัน มีความบริสุทธิ์ของวัตถุที่ให้ คุณภาพของวัตถุที่ให้ และเหมาะสมกับของที่ผู้รับจะได้ ดังนี้ วัตถุที่ให้เป็นของบริสุทธิ์ ในกรณีของวัตถุทาน ถ้าของที่ให้มาจากน้ำพักน้ำแรงของผู้ให้ ได้มาด้วยความซื่อสัตย์สุจริต การให้ของเหล่านี้ทำให้ทานมีอานิสงส์มาก ในทางตรงกันข้าม ถ้าของได้มาโดยไม่ชอบธรรม ผู้ให้ไม่ได้เป็นเจ้าของครอบครองอย่างถูกต้อง การทำทานย่อมมีอานิสงส์น้อย ลักษณะความสำคัญของการให้ทาน ท่านกล่าวไว้ว่า

- (๑) การให้ มีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตในสังคม
- (๒) การให้ทาน เป็นการสร้างบารมี
- (๓) การให้ทาน เป็นการบำรุงพระสงฆ์ผู้สืบทอดพระพุทธศาสนา
- (๔) การให้ทาน เป็นแนวทางปฏิบัติพื้นฐานให้บุคคลเข้าถึงธรรมของพระพุทธเจ้า
- (๕) การให้ทาน ย่อมมีผลต่อผู้ให้และผู้รับ ผู้ให้รู้จักการเสียสละ รู้จักแบ่งปัน รู้ถึงความเดือนร้อนของผู้อื่น ผู้รับรู้ถึงความมีน้ำใจของผู้ให้
- (๖) การให้ทาน เป็นการช่วยสังคม
- (๗) การให้ทาน เป็นการช่วยคนที่ชีวิตอยู่
- (๘) การให้ทาน (ตามความเชื่อ) เป็นการช่วยคนที่เสียชีวิตไปแล้ว คุณภาพของสิ่งที่ให้ ต้องเป็นของที่สะอาด ใหม่ ดี และมีคุณภาพ ทานที่ให้ย่อมมีผลมาก คุณภาพของสิ่งของอาจตัดสินใจได้ง่ายๆ จากสามัญสำนึก เราควรให้ของที่ดีกว่าเป็นของดีมีคุณภาพ อาจไม่ใช่ของใหม่ แต่ก็ควรอยู่ในสภาพที่ใช้การได้ เหมาะสมเป็นประโยชน์แก่ผู้รับ ในกรณีวัตถุทาน ความเหมาะสมวัดจากความจำเป็น หรือความต้องการของผู้รับ ถ้าให้ของเหมาะสมแก่ผู้รับ ให้รางวัลแก่บุคคลผู้ทำความดี ให้การศึกษาแก่บุคคลที่ตั้งใจเรียนดี ถวายน้ำปานะพระภิกษุสามเณร เหล่านี้มีความเหมาะสม เพราะ

เอื้อเพื่อให้ท่านขยายผลประโยชน์ในวงกว้าง สนับสนุนให้ผู้รับทำประโยชน์ได้อย่างเต็มที่ที่ท่านที่ทำย่อมมีผลมาก แต่ถ้าให้โดยไม่คำนึงถึงความเหมาะสมเลย ยกตัวอย่าง เช่น ถวายเหล้าบุหรีแก่พระภิกษุ ให้ลูกอมแก่เด็ก หรือให้อุปกรณ์การฟังแก่คนหูหนวก การให้ท่านเช่นนี้ ไม่อาจสร้างประโยชน์ได้เลย ถึงแม้จะมีเจตนาดีก็ตาม ซ้ำร้ายยังเป็นการสร้างค่านิยมที่ผิดอีกด้วย ความเหมาะสมของวัตถุ สอดคล้องกับความต้องการของผู้รับ

ลักษณะของการให้ทาน อาจแบ่งตามลักษณะของการให้ ที่ประพฤติปฏิบัติตามกันมาได้ ๔ อย่าง คือ

(๑) การให้ เพื่อชำระกิเลส คือความตระหนี่ในใจของผู้ให้ เรียกว่า บริจาคทาน หมายถึง การให้ด้วยการเสียสละ เพื่อกำจัดความขุ่นมัวแห่งจิต โดยไม่คำนึงถึงว่าผู้รับจะเป็นใครก็ตาม การให้แบบนี้ได้บุญ มากที่สุด ยิ่งเรามีใจที่บริสุทธิ์ และให้แก่ผู้ที่บริสุทธิ์มาก ก็จะได้บุญมาก

(๒) การให้ เพื่อตอบแทนคุณความดี เพื่อบูชาคุณ เรียกว่า ปฏิการทาน หมายถึง การให้เพื่อตอบแทน หรือบูชาคุณความดีแก่ผู้ที่มีคุณธรรมสูงกว่า หรือผู้ที่มีอุปการะแก่ตน การให้แบบนี้ ผู้ให้อาจจะไม่นึกถึงบุญ แต่นึกถึงเฉพาะคุณความดีของท่าน การให้เพื่อบูชาคุณความดีอย่างนี้ หากผู้ให้ได้นึกถึงบุญไปด้วย จะทำให้มีผลานิสงส์มากยิ่งขึ้น การให้เพื่อบูชาคุณเป็นจุดมุ่งหมายของผู้กระทำทานอย่างหนึ่ง ผู้กระทำทานทราบชัดว่า บุคคลนั้นเป็นผู้ทรงคุณธรรม หรือเป็นผู้มีพระคุณต่อตนเองหรือต่อสังคม แม้ผู้รับนั้นจะไม่มีคุณชดสนในสิ่งนั้นก็ตาม แต่ท่านผู้นั้นเป็นผู้มีอุปการะต่อเราต่อสังคม บุคคลที่ควรบูชา ได้แก่ บิดามารดา ครูอาจารย์ พระภิกษุสามเณร พระมหากษัตริย์ เป็นต้น

(๓) การให้ เพื่อสงเคราะห์ เรียกว่า สังคทาน หมายถึง การให้เพื่อผูกมิตรยึดเหนี่ยวน้ำใจกัน ในกลุ่มคนที่มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับตน ไม่ว่าจะโดยส่วนตัว หรือโดยหน้าที่การงานก็ตาม โดยมุ่งที่จะให้เกิดคุณประโยชน์ แก่ผู้รับเป็นสำคัญ การให้เพื่อสงเคราะห์เป็นจุดหมายของผู้กระทำทานอย่างหนึ่ง ผู้ให้ใส่ใจประกอบด้วยเมตตา หวังสงเคราะห์เขาด้วยสิ่งอันเป็นประโยชน์ การสงเคราะห์นั้น แบ่งออกเป็น ๒ อย่าง คือ

๓.๑) สงเคราะห์ด้วยอามิส (อามิสสงคโห) ได้แก่ การให้ปัจจัย ๔ มี เครื่องนุ่งห่ม อาหาร ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค ด้วยหวังให้เขาบริโภครแล้วมีความสุข

๓.๒) สงเคราะห์ด้วยธรรม (ธมมสงคโห) ได้แก่ การแนะนำ สั่งสอนให้เขารู้สิ่งที่เป็นประโยชน์ และไม่เป็นประโยชน์ ให้รู้การกระทำว่าอะไรเป็นความดี อะไรเป็นความชั่ว อะไรควรทำ อะไรไม่ควรทำ เป็นต้น

(๔) การให้ เพื่ออนุเคราะห์ เรียกว่า อนุคทาน หมายถึง การให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลแก่คนยากจน ด้วยจิตเมตตาสงสาร เมื่อเห็นเขาตกทุกข์ได้ยาก ไม่ว่าคนนั้นจะเป็นใคร จะมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับ ตนหรือไม่ก็ตาม ก็อนุเคราะห์ช่วยเหลือกันตามกำลังการอนุเคราะห์ ๒

อย่าง คือ การอนุเคราะห์ด้วยยามิส และการอนุเคราะห์ด้วยธรรม บรรดาการอนุเคราะห์ ๒ อย่างนี้ การอนุเคราะห์ ด้วยธรรมเป็นเลิศ^{๔๑}

(๕) การให้ เพื่อทำบุญ การให้เพื่อทำบุญนี้ เป็นลักษณะของการให้ทานอย่างหนึ่ง เป็นการให้ที่มีลักษณะปรับปรุงจิตใจให้สูงขึ้น เป็นเครื่องมือในการกำจัดความเห็นแก่ตัวได้เป็นอย่างดี และเป็นเครื่องมือในการกำจัดกิเลส อันเป็นตัวที่ทำให้จิตใจเศร้าหมอง (ความตระหนี่) ได้เป็นอย่างดี การให้เพื่อทำบุญนี้ ข้อสำคัญอยู่ที่เจตนาของผู้กระทำทาน คือผู้กระทำทานจะต้องมีเจตนาที่บริสุทธิ์ ถ้าหากการกระทำนั้นไม่บริสุทธิ์ ก็ไม่จัดว่าเป็นการกระทำทาน^{๔๒} ให้เพื่อบูชาคุณ ได้แก่ ถวายทานใน พระพุทธเจ้า ในฐานะเป็นผู้ก่อตั้งพระพุทธศาสนา และพระสงฆ์สาวก เพราะเป็นผู้มีพระคุณแก่ ชาวโลก^{๔๓}

ตามหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา การให้ทานมีองค์ประกอบที่สำคัญ ๓ ประการ คือ ผู้ให้ทาน (ที่เรียกว่า ทายก) สิ่งที่ให้เป็นทาน (ที่เรียกว่า วัตถุทานหรือทานวัตถุ) และผู้รับทาน (ที่เรียกว่า ปฏิภาทก) จึงจะสัมฤทธิ์ผลตามกระบวนการของการให้ทาน ในการให้ทานผู้ให้ต้องมีเจตนา เป็นสำคัญ ซึ่งมีอยู่ ๓ ประการ คือ

(๑) บุพพเจตนา คือ ความตั้งใจก่อนที่จะให้ทาน ผู้ให้มีความยินดี เริ่มตั้งแต่คิดจะ กระทำทานแล้วตระเตรียมสิ่งของต่างๆ ที่เป็นอุปกรณ์แห่งทาน ขณะที่จัดสรรสิ่งของนั้นจิตมีความ ยินดีคิดว่า “เราจะทำการฝังขุมทรัพย์สมบัติ ที่จะติดตามตนไปในกาลทุกเมื่อ”

(๒) มุญจนเจตนา คือ ความตั้งใจในขณะที่กำลังให้ทาน ขณะที่ทายกกำลังให้ทาน นั้นมีจิตผ่องใส บรรจงวางวัตถุทานลงที่มือของทักษิณบุคคล ทำจิตให้เลื่อมใสว่า “เรากำลังถือเอา สาระจากทรัพย์ที่ไม่มีสาระ”

(๓) อปราปรเจตนา คือ ความตั้งใจหลังจากให้ทานแล้ว หมายถึง จิตของผู้ให้ทานมี ความเบิกบาน เมื่อระลึกถึงการกระทำทานของตนคราวใดก็มีความอิมใจ เกิดปีติในทานนั้นว่า “ทาน ที่ท่านผู้รับบุญดีไว้ เราได้กระทำตามแล้ว ทานของเราสำเร็จประโยชน์ด้วยดี” เจตนาแห่งผู้กระทำ ทานดังกล่าวนี้ เป็นเหตุนำความสุขมาให้แก่ผู้กระทำและเป็นไปเพื่อประโยชน์ทั้งในปัจจุบันและ อนาคต ส่วนผู้รับทาน จะกล่าวในทักษิณบุคคลข้างหน้า ในที่นี้จะกล่าวถึงทานวัตถุ หรือสิ่งที่ควรให้ ทานก่อน สิ่งที่ควรให้ทาน จัดเป็นองค์ประกอบที่สำคัญประการหนึ่ง ในกระบวนการของการให้ทาน

^{๔๑} ชุ.อิติ, (ไทย) ๒๕/๙๘/๔๗๓.

^{๔๒} ปิ่น มุทุกันต์, มงคลชีวิต ภาคที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: พิศนาคะการพิมพ์, ๒๕๐๖), หน้า ๒๑๓- ๒๑๔.

^{๔๓} พระสิริมังคลาจารย์, มงคลถกที่ปณี แบล เล่มที่ ๓, หน้า ๑๗.

และสิ่งสมควรให้เป็นทาน ตามหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา ก็มีทั้งที่เป็นวัตถุสิ่งของ (รูปธรรม) และสิ่งที่มีชีวิต (นามธรรม) หลักฐานที่กล่าวถึงสิ่งสมควรให้เป็นทาน

ลักษณะของการให้ทานของสัตบุรุษนั้น พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ ๕ ประการด้วยกันคือ ให้ทานด้วยศรัทธา ให้ทานโดยเคารพ ให้ทานตามกาลอันควร ให้ทานด้วยจิต อนุเคราะห์ให้ทานไม่กระทบตนและผู้อื่น^{๔๔}

(๑) ให้ทานด้วยศรัทธา คือ การให้ด้วยเชื่อว่า ผลของการให้ทานนั้น มีประโยชน์ เกื้อกูลแก่คนอื่น ผู้ให้มีความสุข เบิกบาน และอิ่มใจ เมื่อให้ทานแล้ว นอกจากนี้ มีความเชื่อว่าผลของการคิดดี พูดดี และทำดี ย่อมมีผลตอบสนองแก่บุคคลผู้ทำต้องติดสอยห้อยตามผู้ทำไปเหมือนเงาตามตัว

(๒) ให้ทานโดยเคารพ คือ ให้ด้วยการนอบน้อมอ่อนละมุนละม่อม ให้ด้วยวาจาไพเราะอ่อนหวาน และให้ด้วยน้ำใจอ่อนน้อม

(๓) ให้ทานตามกาล คือ ให้ในกาลอันสมควร เช่น ถวายผ้าอาบน้ำฝนในฤดูการเข้าพรรษา หรือ เวลาออกพรรษา ถวายผ้าจ่านำพรรษา ตลอดทั้งถวายภัตตาหารเช้าเพล เป็นต้น

(๔) ให้ด้วยจิตอนุเคราะห์ คือ ให้เกื้อหนุนโอบอ้อมอารีเมตตา และให้อุดหนุนเอื้อเฟื้อช่วยเหลือด้วยกรุณา ท่านแสดงผลของการให้ทานตามกาล และการให้ด้วยจิตอนุเคราะห์ว่าจะเป็นคนมั่งคั่งมีทรัพย์สมบัติมาก มีเครื่องใช้สอยเหลือเฟือ และมีความประสงค์เต็มเปี่ยม

(๕) ให้ทานไม่กระทบกระทั่งตนและคนอื่น คือ ให้ตามกำลังของตนที่มีอยู่ และไม่ต้องการบงกชของคนอื่นมาให้ทาน ท่านแสดงผลของการให้ทานข้อนี้ว่า จะเป็นคนมั่งคั่งมีทรัพย์สมบัติมาก และมีโภคทรัพย์ปราศจากภัย

นอกจากนี้พระพุทธองค์ทรงแสดงถึงสัปปริสทานสูตร ๘ ประการ ดังนี้

- (๑) สัตบุรุษยอมให้ของที่สะอาด
- (๒) สัตบุรุษยอมให้ของที่ประณีต
- (๓) สัตบุรุษยอมให้ของตามกาล
- (๔) สัตบุรุษยอมให้ของที่สมควร
- (๕) สัตบุรุษยอมเลือกให้
- (๖) สัตบุรุษยอมให้เป็นนิตย
- (๗) สัตบุรุษกำลังให้ก็ทำจิตให้ผ่องใส
- (๘) สัตบุรุษครั้นให้แล้วก็ดีใจ^{๔๕}

^{๔๔} วจ.ปณจก. (ไทย) ๒๒/๑๔๘/๒๔๔.

^{๔๕} วจ.อภุฎก. (ไทย) ๒๓/๓๗/๒๔๖-๒๔๗.

จากการศึกษาลักษณะของการให้ทาน สามารถสรุปได้ว่า ลักษณะของการให้ทานของ สัตบุรุษนั้น พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ ๕ ประการด้วยกัน คือ ทานด้วยความศรัทธา ทานด้วยความ เคารพ ทานตามกาลอันสมควร ทานด้วยจิตอนุเคราะห์ ทานไม่กระทบตนและคนอื่น

วัตถุประสงค์ของการให้ทานการให้ทานของบุคคลในสมัยพุทธกาล ย่อมมีเป้าหมาย หรือ วัตถุประสงค์ของการให้มีปรากฏให้เห็นในพระสูตรต่างๆ ซึ่งกล่าวถึงการให้ทานในพระสูตรต่างๆ การ ให้ทานนั้น ย่อมมีเหตุปัจจัยของการให้ บุคคลมีจิตใจขวนขวาย เพื่อการให้ทานดังกล่าว พระผู้มีพระ ภาควเจ้าตรัสไว้อย่างชัดเจน ๘ ประการ คือ

- (๑) ให้ทานเพราะประสบเข้า
- (๒) ให้ทานเพราะกลัว
- (๓) ให้ทานเพราะคิดว่า เขาได้ให้แก่เราแล้ว
- (๔) ให้ทานเพราะคิดว่า การให้ทานเป็นการดี
- (๕) ให้ทานเพราะคิดว่า การให้ทานเป็นการดี
- (๖) ให้ทานเพราะคิดว่า เราหุงหากินได้ คนเหล่านี้หุงหากินไม่ได้ การที่เราหุงหากิน เองได้ จะไม่ให้ทานแก่คนเหล่านี้ ผู้หุงหากินเองไม่ได้ไม่ควร
- (๗) ให้ทานเพราะคิดว่า เมื่อเราให้ทานนี้ กิตติศัพท์อันงาม ย่อมจรไป
- (๘) ให้ทานเพื่อ เป็นเครื่องประดับจิต และปรุงแต่งจิต^{๔๖}

หากได้ศึกษาหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาแล้ว จะพบว่าหลักคำสอนที่แสดงถึง วัตถุประสงค์ หรือความมุ่งหมายของการให้ทาน ปรากฏอยู่หลายแห่ง โดยหลักทั่วไปแล้ว วัตถุประสงค์จุดมุ่งหมายของการให้ทาน ในพระพุทธศาสนาคือ เพื่อสร้างบารมี เพื่อให้ได้บุญ หรือให้ ได้คุณงามความดี โดยอาศัยพระสงฆ์เป็นเนื่อนาบุญ เพราะพระสงฆ์ท่านเป็นแหล่งเพาะ และเผยแผ่ ความดีที่ยอดเยี่ยม ในการกระทำอะไรสักอย่าง เราจะต้องมีเป้าหมายอะไรบางอย่าง เช่นกันการให้ ทานเป็นการกระทำอย่างหนึ่ง ที่ผู้กระทำมีเป้าหมาย แต่เป้าหมายนั้นจะมีความแตกต่างกัน บางคนให้ เพื่อช่วยเหลือเขาหวังจะให้เขาพ้นจากความทุกข์ บางคนให้เพื่อสั่งสมคุณงามความดี พระพุทธศาสนา ถือว่าการกระทำเป็นความดีอย่างหนึ่ง และการกระทำทานนั้น เป็นการสั่งสมความดีทั้งยังเป็นการทำ สิ่งที่ไม่เป็นสารให้เป็นแก่นสาร กระทำทรัพย์ภายนอกให้เป็นทรัพย์ภายใน

ในธรรมะบางหมวดที่ทรงมุ่งแสดงทั้งสองความหมายในที่เดียวกัน ท่านแยกศัพท์ไว้ต่างกัน เลยก็มี อาทิเช่น ในมงคลสูตร บทว่า ทานญจ ธมฺมจริยา จ ญฺตกานญจ สงคโห การให้ เพื่อกำจัด กิเลสในจิตใจของผู้ให้ ส่วนคำว่า สังคะหุงการสงเคราะห์แก่ผู้รับ รวมความว่า “วัตถุประสงค์ของการ ให้ทานมีอยู่สองประการ คือ ให้ทานเพื่อพอกกิเลสในใจของเรา กับ ให้ทานเพื่อช่วยสงเคราะห์ให้แก่

^{๔๖} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๓๖/๓๔๕.

ผู้รับ ทั้งสองอย่างนี้ เป็นบุญด้วยกัน แต่ประการแรกเป็นการทำบุญโดยตรง คือบุญที่เกิดจากการให้แท้ๆ ส่วนประการที่สองนั้นมุ่งเน้นเพื่อการสงเคราะห์เท่านั้น บุญจะเกิดก็เกิดจากน้ำใจ เมตตา กรุณา อีกชั้นหนึ่ง”^{๔๗} ตามเหตุผลดังกล่าวมาแล้วนี้ ทำให้ได้แนวทางปฏิบัติว่า การบำเพ็ญทานนั้นมีจุดมุ่งเน้นหมายเพียง ๒ อย่างเท่านั้น คือ เพื่อการอนุเคราะห์หรือสงเคราะห์และบูชา ซึ่งคำว่าอนุเคราะห์ กับสงเคราะห์ ท่านใช้ในความหมายที่รองลงไปจากคำว่าบูชา อนึ่ง จุดมุ่งหมายของการให้ทานนี้ พระเทพวิสุทธิกวี (พิจิตร ฐิตวณฺโณ) อาจารย์ทางพระพุทธศาสนาอีกท่านหนึ่งได้กล่าวไว้ทั้งหมด ๕ ข้อดังต่อไปนี้

(๑) ให้เพื่อบูชาคุณ เช่น ให้แก่พระสงฆ์ พ่อแม่ หรือครูอาจารย์ ผู้มีคุณแก่ตนและสังคมโดยรวม

(๒) ให้เพื่อสาธารณประโยชน์ เช่น มอบเงิน ทอง หรือสิ่งของให้แก่พระสงฆ์ ศาสนา หรือเพื่อเป็นสาธารณประโยชน์แก่ชาติ

(๓) ให้เพื่ออนุเคราะห์ เช่น ให้ญาติ พี่น้อง ลูกหลาน ผู้น้อย เพื่อช่วยเหลือ หรือให้ด้วยความรัก ความเอ็นดู

(๔) ให้เพื่อสงเคราะห์ เช่น ให้แก่คนตกทุกข์ได้ยาก ผู้ประสบภัยพิบัติ หรือ ให้แก่สัตว์ดิรัจฉาน เป็นต้น

(๕) ให้เพื่อชำระกิเลส เพื่อสร้างความดี เช่น ให้ทาน เพื่อสำเร็จมรรคผล หรือการบำเพ็ญทานบารมี ของพระพุทธเจ้าเพื่อสำเร็จพระโพธิญาณ^{๔๘}

จากจุดมุ่งหมายของการให้ทานทั้ง ๕ ข้อนี้ เมื่อพิจารณาแล้วเห็นว่า ครอบคลุม เป้าหมายทั้งหมดไม่ว่าการให้ทานจะเป็นอย่างไรก็ดีเข้าใจในหลักนี้ทั้งสิ้น ส่วนการให้เพื่อทำคุณ คือการให้เพื่อยึดเหนี่ยวน้ำใจกันให้เพื่อให้ผู้รับนิยมชมชอบในตัวผู้ให้ ไม่ได้มุ่งเน้นเพื่อเป็นบุญ แต่มุ่งเพื่อผลประโยชน์ก็ถือว่าเป็นทานเพราะเข้าใจในลักษณะของทานที่มีโทษ ทาน เป็นหลักธรรมเบื้องต้นในพระพุทธศาสนา เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจกันและกันไว้ พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญแก่ทาน เพราะจัดเป็นการทำบุญอย่างหนึ่งในบุญกิริยาวัตถุ ๓ อย่าง^{๔๙} คือ บุญสำเร็จด้วยการให้ บุญสำเร็จด้วยการรักษาศีล และบุญสำเร็จด้วยการเจริญภาวนา การทำบุญทั้ง ๓ ประการนี้ เป็นหนทางในการปฏิบัติตน เพื่อจะเข้าสู่เป้าหมายตามเจตนาของผู้กระทำนั้นๆ ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ดังที่กล่าวไว้แล้วในข้างต้น

^{๔๗} ปิ่น มุกกันต์, พ.อ., คำบรรยายพุทธศาสตร์ ภาคที่ ๓ ฉบับทดลอง ๒๕ พุทธศตวรรษ, (กรุงเทพมหานคร: กมลการพิมพ์, ๒๕๒๗), หน้า ๔๐-๔๔.

^{๔๘} พระเทพวิสุทธิกวี (พิจิตร ฐิตวณฺโณ), ภูมิแห่งกรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาหมกุฎราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๑๓๐.

^{๔๙} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๕/๒๖๙.

สรุปวัตถุประสงค์ของท่าน มีอยู่สองประการ คือ ให้ท่านเพื่อพอกกิเลสในใจของเรา กับ ให้ท่านเพื่อช่วยสงเคราะห์ให้แก่ผู้รับ ทั้งสองอย่างนี้ เป็นบุญด้วยกัน แต่ประการแรก เป็นการทำบุญโดยตรง คือบุญที่เกิดจากการให้แท้ๆ ส่วนประการที่สองนั้น มุ่งเน้นเพื่อการสงเคราะห์เท่านั้น บุญจะเกิดก็เกิดจากน้ำใจ เมตตา กรุณา อีกชั้นหนึ่งตามเหตุผลดังกล่าวมาแล้วนี้ ทำให้ได้แนวทางปฏิบัติว่าการบำเพ็ญทานนั้น มีจุดมุ่งเน้นหมายเพียง ๒ อย่างเท่านั้น คือเพื่อการอนุเคราะห์ หรือสงเคราะห์ และบูชา ซึ่งคำว่าอนุเคราะห์ กับสงเคราะห์ ท่านใช้ในความหมายที่รองลงไป จากคำว่าบูชายังมีวัตถุประสงค์อีกอย่าง คือให้เพื่อบูชาคุณ ให้เพื่อสาธารณประโยชน์ ให้เพื่ออนุเคราะห์ ให้เพื่อสงเคราะห์ ให้เพื่อชำระกิเลส เพื่อสร้างความคิด

รูปแบบการให้ทาน ก็มีหลายวิธี ทุกคนไม่ว่าจะมีฐานะอย่างไร ก็สามารถเป็นผู้ให้ได้เสมอตามหลักการบำเพ็ญทาน ๑๐ ประการ ได้แก่

- (๑) ให้ทานด้วยทรัพย์สินเงินทอง
- (๒) ให้ทานด้วยสายตาที่เมตตาปราณี
- (๓) ให้ทานด้วยใบหน้าที่ยิ้มแย้มแจ่มใส
- (๔) ให้ทานด้วยวาจาที่ไพเราะน่าฟัง
- (๕) ให้ทานด้วยแรงงานช่วยเหลือผู้อื่น
- (๖) ให้ทานด้วยการอนุโมทนายินดีเมื่อผู้อื่นทำดี
- (๗) ให้ทานด้วยการให้อาสนะ (ที่นั่ง)
- (๘) ให้ทานด้วยการให้ที่พัก
- (๙) ให้ทานด้วยการให้อภัย
- (๑๐) ให้ทานด้วยการให้ธรรมะ

การให้เป็นเหตุแห่งความสุข การเสียสละแบ่งปันสิ่งที่เรามีให้แก่ผู้อื่น เป็นการฆ่าความตระหนี่ถี่เหนียว ทำให้จิตใจสบายพระสัมมาสัมมาพุทธเจ้าตรัสถึงเหตุที่ทำให้คนทำทานไว้หลายประการด้วยกัน เช่น ในปฐมทานสูตร ตรัสถึงเหตุการณ์ให้ทานไว้ ๘ ประการ คือ

- (๑) บางคนให้ทานเพราะหวังอยากได้
- (๒) บางคนให้ทานเพราะความกลัว
- (๓) บางคนให้ทานเพราะคิดว่าเขาเคยให้แก่เรามาก่อน
- (๔) บางคนให้ทานเพราะคิดว่าเขาจะให้เราตอบแทน
- (๕) บางคนให้ทานเพราะคิดว่าทานเป็นความดี
- (๖) บางคนให้ทานเพราะคิดว่าเราหุงหากินได้ แต่คนเหล่านี้หุงหากินไม่ได้การไม่ให้แก่คนเหล่านี้ เป็นสิ่งไม่สมควร
- (๗) บางคนให้ทานเพราะคิดว่ากิตติศัพท์อันดีงามย่อมจรจายไป

(๘) บางคนให้ทานเพื่อยกระดับจิตใจให้ดีขึ้น มีคุณภาพสูงขึ้น

ส่วนใน ทานวัตถุสูตร ตรัสถึงเหตุอีก ๘ ประการ คือ

(๑) บางคนให้ทานเพราะชอบพอกัน

(๒) บางคนให้ทานเพราะความโกรธ

(๓) บางคนให้ทานเพราะความหลงหรือโง่

(๔) บางคนให้ทานเพราะความกลัว

(๕) บางคนให้ทานเพราะนึกว่าบิดา มารดา ปู่ ย่า ตา ยาย เคยให้มา เคยทำมา เราไม่ควรทำให้เสียวงศ์ตระกูลดั้งเดิม

(๖) บางคนให้ทานเพราะคิดว่าเมื่อตายจะได้ไปสุคติโลกสวรรค์บางคนให้ทานเพราะคิดว่าจิตใจย่อมเสื่อมใส ความเบิกบานใจ

(๗) ความดีใจ^{๕๐} ย่อมเกิดขึ้นตามมา

(๘) บางคนให้ทานเพื่อยกระดับจิตใจให้ดีขึ้น^{๕๑} มีคุณภาพสูงขึ้น

การให้ทาน บางอย่างเราไม่จัดเป็นการให้ทานที่ถูกต้องตรงตามวัตถุประสงค์ของการทำทานในพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง เช่น การให้เพราะหวังอยากได้ เนื่องจากการให้ด้วยใจที่ไม่บริสุทธิ์

คำสอนเกี่ยวกับการให้ทานในคัมภีร์พระพุทธศาสนา นับตั้งแต่พระพุทธเจ้าตรัสรู้ และออกเผยแผ่แสดงธรรม ในเบื้องต้นของการแสดง เพื่อให้ผู้ฟังเกิดความเลื่อมใสต่อหลักคำสอน จึงแสดงอนุพุทธพิกถา ๕^{๕๒} ซึ่งมีทานกถาเป็นข้อแรก ในบุญกิริยาวัตถุ ๓^{๕๓} มีทานเบื้องต้นในสังคหวัตถุ ๔^{๕๔} มีทานเป็นข้อแรก นอกจากนี้ทานยังปรากฏเป็นข้อแรกในบารมี ๑๐^{๕๕} ในการกระทำอะไรสักอย่างเราจะต้องมีเป้าหมายอะไรบางอย่างเช่นกันการให้ทานเป็นการกระทำอย่างใดอย่างหนึ่ง ที่ผู้กระทำมีเป้าหมาย แต่เป้าหมายนั้นจะมีความแตกต่างกัน บางคนให้เพื่อช่วยเหลือเขาหวังจะให้เขาพ้นจากความทุกข์ บางคนให้เพื่อสั่งสมคุณงามความดีพระพุทธศาสนาถือว่า การกระทำเป็นความดีอย่างหนึ่ง และการกระทำทานนั้นเป็นการสั่งสมความดีทั้งยังเป็นการทำสิ่งที่ไม่เป็นสาระให้เป็นแก่นสาร

^{๕๐} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๓๖/๓๔๕.

^{๕๑} อง.อภุฎก. (ไทย) ๒๓/๓๑/๒๘๗.

^{๕๒} วิ.ม. (ไทย) ๔/๓๒/๒๖.

^{๕๓} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๕/๒๖๙.

^{๕๔} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๑๑/๑๗๑.

^{๕๕} ชุ.ชา. (ไทย) ๒๘/๒๑๑๕/๕๑๒.

๒.๑.๕ หลักธรรมที่ส่งเสริมการให้ทานในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

เนื่องจากทานเป็นคำสอนสำคัญในพระพุทธศาสนา ด้วยเหตุนี้พระพุทธองค์จึงมีคำสอนเกี่ยวกับทานหลายหมวด คำสอนเหล่านี้กล่าวได้ว่าเป็นหลักธรรมที่ส่งเสริมให้พุทธบริษัทให้ความสำคัญและชวนชวนทำทานด้วยวิธีการต่างๆ หลักธรรมที่ส่งเสริมการให้ทานมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๒.๑.๕.๑ อามิสทานและธรรมทาน

เป็นที่ทราบโดยทั่วไปว่า พระพุทธองค์กำหนดให้ภิกษุในพระพุทธศาสนามีชีวิตที่ต้องเกี่ยวข้องกับสังคัม กล่าวคือเมื่อบวชเป็นภิกษุแล้ว ภิกษุในพระพุทธศาสนาทุกรูปต้องมีความเกี่ยวข้องกับสังคัม ทั้งสังคัมสงฆ์และสังคัมคฤหัสถ์ กล่าวเฉพาะสังคัมคฤหัสถ์ถือเป็นสังคัมภายนอกที่พระสงฆ์จะต้องเข้าไปเกี่ยวข้องด้วยความระมัดระวัง ความสัมพันธ์ด้านนี้เกิดขึ้นจากการที่พระพุทธองค์ไม่ต้องการให้ภิกษุในพระพุทธศาสนาปลีกตัวหนีออกจากสังคัม ไปใช้ชีวิตโดดเดี่ยวโดยไม่ต้องเกี่ยวข้องกับสังคัมเหมือนกับนักรบฆราวาสนอกพระพุทธศาสนา เช่น ดาบส ฤๅษี ชฎิล เป็นต้น พระพุทธองค์จึงกำหนดให้ภิกษุในพระพุทธศาสนามีวิถีชีวิตที่ต้องเกี่ยวข้องกับคฤหัสถ์ กล่าวคือ ในการดำเนินชีวิตของภิกษุนั้น พระพุทธองค์ทรงกำหนดให้พระภิกษุพึงพึงปัจจัยเครื่องเลี้ยงชีพในเบื้องต้น ๔ อย่าง เรียกว่า นิสัย ๔ หรือปัจจัยเครื่องอาศัยของภิกษุในพระพุทธศาสนา ๔ อย่าง คือ

- (๑) บิณฑบาต หรือภัตตาหาร^{๕๖}
- (๒) จีวร ผ้า หรือเครื่องนุ่งห่ม
- (๓) เสนาสนะ
- (๔) ยารักษาโรค^{๕๗}

พระพุทธองค์กำหนดให้ภิกษุในพระพุทธศาสนาดำรงชีพด้วยการเที่ยวบิณฑบาตเพื่อรับอาหารจากชาวบ้าน ไม่อนุญาตให้ปลูกข้าว ทำปศุสัตว์ หรือหุงหาอาหารมาฉันเอง แม้จะมีพืชผัก ผลไม้ที่นำมาบริโภคได้ แต่ก็ไม่ทรงอนุญาตให้ภิกษุนำสิ่งเหล่านั้นมาขบฉันด้วยตนเอง คำว่า ให้แสวงหาคำข้าวด้วยปลีแข้งในที่นี้หมายถึง ให้เที่ยวภิกษาจารบิณฑบาตเพื่อรับอาหารที่ชาวบ้านหุงปรุงถวาย หากจะรับอาหารที่ชาวบ้านน้อมมาถวายแก่สงฆ์เป็นส่วนรวม อาหารที่ถวายอุทิศสงฆ์ อาหารในที่นิมนต์ อาหารที่ถวายตามสลาก อาหารที่ถวายตามปักข์ อาหารที่ถวายในวันอุโบสถ อาหารที่ถวายในวันปาฏิภ (ขึ้น/แรม ๑ ค่ำ อันเป็นดิถีที่ ๑ แห่งปักข์) อาหารบิณฑบาตเหล่านี้ควรฉันเป็นครั้งคราว

^{๕๖} สังฆภัต คือ ภัตตาหารถวายสงฆ์ทั้งหมด, อุทเทศภัต คือ ภัตตาหารถวายภิกษุ ๒-๓ รูป, นิมนต์ภัต คือ ภัตตาหารที่นิมนต์แล้วถวาย, สลากภัต คือ ภัตตาหารที่นิมนต์ให้จับสลากแล้วถวาย (ตามสลาก), ปักข์ภัต คือ ภัตตาหารถวายปักข์ (๑๕ วัน) ละ ๑ ครั้ง, อุโบสถิกภัต คือ ภัตตาหารถวายในวันอุโบสถ, ปาฏิภติกภัต คือ ภัตตาหารถวายในวันแรม ๑ ค่ำ.

^{๕๗} วิ.มหา. (ไทย) ๔/๗๓/๑๐๑-๑๐๒.

หรือเป็นอติเรกลากเท่านั้น ไม่ควรฉันเป็นประจำ

ภิกษุในพระพุทธศาสนาควรแสวงหาผ้าบังสุกุลมาทำเป็นเครื่องนุ่งห่ม ผ้าที่ทำควรเหมาะสมแก่สมณสาธูป เรียบง่าย เป็นไปเพื่อขัดเกลากิเลส จำนวนผ้าก็ควรมีแค่ ๓ ผืน คือ ผ้าจีวร ผ้าสังฆาฏิและผ้าสบง หากมีคนนำผ้าอื่นๆ มาถวายก็ควรรับไว้นุ่งห่มเป็นครั้งคราวเท่านั้น การใช้ผ้าอื่น เช่น ผ้าเปลือกไม้ ผ้าฝ้าย ผ้าไหม ผ้าขนสัตว์ ผ้าปาน หรือผ้าที่ใช้ด้ายหลายๆ ชนิดรวมกัน ผ้าเหล่านี้ก็ควรใช้ในบางโอกาสเท่านั้น

การดำเนินชีวิตของภิกษุในพระพุทธศาสนาควรเรียบง่ายด้วยการอาศัยเสนาสนะป่า คือ ให้อาศัยนั่งนอนในป่าไม้ ในเสนาสนะที่สร้างในป่าไม้หรือคองไม้ การใช้ชีวิตแบบติดดินจะทำให้เกื้อกูลต่อกาเจริญจิตภาวนา ไม่ติดในถิ่นที่อยู่ ไม่ติดในความสะดวกสบาย หากจะมีคนถวายสิ่งก่อสร้างอื่น เช่น วิหาร เรือนมุงแถบเดียว ปราสาท เรือนโล้น หรือถ้า สถานที่เหล่านี้ก็ควรใช้เป็นครั้งคราว ในการดำเนินชีวิตของภิกษุนั้นบางครั้งอาจมีเจ็บป่วยบ้าง ยาที่รักษาโรคควรเป็นน้ำมูตรเน่าที่จัดทำอย่างถูกต้อง ไม่ควรยึดติดกับยาหรือการรักษาที่ยุ่งยาก การใช้เนยใส เนยข้น น้ำมัน น้ำผึ้ง น้ำอ้อย ควรใช้แบบที่เป็นอติเรกลาก

การพึ่งพาอาศัยปัจจัย ๔ นี้เป็นรูปแบบที่พระพุทธองค์กำหนดไว้ให้ภิกษุต้องพึ่งพาและเกี่ยวข้องกับชาวบ้าน การที่กำหนดให้อาศัยอาหารบิณฑบาตจากชาวบ้านโดยไม่ยอมให้ภิกษุทำการเพาะปลูก เลี้ยงปศุสัตว์ ขุดหัวเผือกหัวมัน แล้วนำมาปรุงเป็นอาหารเอง แสดงให้เห็นว่าทรงมีพระประสงค์ให้ภิกษุต้องพบปะกับชาวบ้านทุกวัน ตอนภิกษาจารบิณฑบาตเป็นโอกาสให้ได้สนทนาธรรม แลกเปลี่ยนความเห็น ความสัมพันธ์เช่นนี้เรียกว่า “ระบบบุญกุศล” จึงกล่าวได้ว่า เพราะพระพุทธองค์ไม่ต้องการให้พระสาวกปลีกตัวหนีหายจากสังคม จึงได้บัญญัติพระวินัยให้พระสงฆ์ต้องเกี่ยวข้องกับประชาชนด้วยกิจบางอย่างโดยเฉพาะเรื่องปัจจัย ๔ อันจะเป็นการเปิดโอกาสให้ทั้งสองฝ่ายได้กระทำอุปการะต่อกัน ระบบความสัมพันธ์เช่นนี้ทำให้ทั้งสองฝ่ายได้ประโยชน์ตามสมควรแก่สถานภาพของตน ดังความในพหุการสูตร^{๕๘} มีสาระสำคัญแบบพึ่งพาอาศัยกัน คือ

(๑) คฤหัสถ์จะได้ทำการอุปถัมภ์บำรุงภิกษุด้วยปัจจัย ๔ เรียกว่า “อามิสทาน”

(๒) ฝ่ายภิกษุเมื่อได้รับการอุปถัมภ์บำรุงแล้วก็จะได้ทำอุปการะตอบด้วยการอบรมสั่งสอนและแนะนำวิธีปฏิบัติเพื่อจะกระทำที่สุดแห่งทุกข์พ้นจากวัฏสงสาร เรียกว่า “ธรรมทาน”

นอกจากนี้อามิสทานและธรรมทานยังจัดเข้าในหมวดธรรมในลักษณะเดียวกันอีกหลายอย่าง คือ

(๑) อามิสสงเคราะห์ คือ การสงเคราะห์ด้วยการให้สิ่งของ และ ธรรมสงเคราะห์ คือ การสงเคราะห์ด้วยการสั่งสอนธรรม

^{๕๘} พุ.สุ. (ไทย) ๒๕/๑๐๗/๔๘๖-๔๘๗.

- (๒) การบูชาด้วยอามิส และการบูชาด้วยธรรม
- (๓) การสละ (จาคะ) อามิส และการสละธรรม
- (๔) การบริจาคอามิส และการสละธรรม
- (๕) การบริโภคอามิส และการบริโภคธรรม
- (๖) การคบหากันด้วยอามิส และการคบหากันด้วยธรรม
- (๗) การจำแนกอามิส และการจำแนกธรรม
- (๘) การอนุเคราะห์ด้วยอามิส และการอนุเคราะห์ด้วยธรรม และ
- (๙) ความเอื้อเฟื้อด้วยอามิส และ ความเอื้อเฟื้อด้วยธรรม^{๕๙}

๒.๑.๕.๒ บารมี ๑๐

การให้ทานเป็นคำสอนและหลักการปฏิบัติที่สำคัญในฐานะเป็นบารมีข้อที่ ๑ เรียกว่า ทานบารมีบารมี คือ ปฏิปทาอันยอดเยี่ยม มีความหมาย ๒ ประการ ประการแรก คือ บรม แปลว่า ดีเลิศ สูงสุด และประการต่อมา หมายถึง การไป คือ ไปให้ถึงอีกฝั่งหนึ่ง คุณธรรมที่ประพฤติปฏิบัติอย่างยิ่งยวด คือ ความดีที่บำเพ็ญอย่างพิเศษ เพื่อบรรลุซึ่งจุดหมายอันสูง เช่น พระพุทธเจ้า พระอสีติมหาสาวก

ทานบารมีในพระพุทธศาสนานิกายเถรวาทมี ๑๐ อย่าง เรียกว่า ทศบารมี หรือ บารมี ๑๐ ประการ ได้แก่

- (๑) ทาน การให้
- (๒) ศีล การรักษาศีลให้เป็นปกติ
- (๓) เนกขัมมะ การออกจากกาม
- (๔) ปัญญา ความรู้
- (๕) วิริยะ ความเพียร
- (๖) ขันติ ความอดทนอดกลั้น
- (๗) สัจจะ ความตั้งใจจริง เอาจริง จริงใจ
- (๘) อธิษฐาน ความตั้งใจมั่น ไม่เปลี่ยนแปลง
- (๙) เมตตา ความรักด้วยความปรานี
- (๑๐) อุเบกขา ความวางเฉย^{๖๐}

^{๕๙} ชุ.สุ. (ไทย) ๒๕/๑๐๗/๔๘๖-๔๘๗., ดูรายละเอียดใน อัง.ทุกก. (ไทย) ๒๐/๑๔๒-๑๕๑/๑๒๐-๑๒๒.

^{๖๐} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๓๑, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ลธิธัมม์, ๒๕๕๘), หน้า ๒๓๙-๒๔๐.

ทาน หมายถึง การให้, การแบ่งปัน, การเสียสละ, การเอื้อเฟื้อ หรืออีกความหมายหนึ่ง คือ วัตถุที่พึงให้ ตามความหมายนี้ ทานจึงมี ๒ นัย คือ

(๑) ทาน ที่แปลว่า การให้, การแบ่งปัน, การเสียสละ, การเอื้อเฟื้อ หมายถึง การให้ทานด้วยจิตใจที่ตั้งงาม มุ่งเพื่อบูชาพระคุณ เช่น ที่ให้แก่บิดามารดา ถวายแก่พระสงฆ์ เป็นต้น บ้าง มุ่งเพื่อสงเคราะห์ เช่นที่ให้แก่คนตกทุกข์ได้ยาก ให้แก่คนทั่วไปด้วยความกรุณาสงสารบ้าง

(๒) ทานที่แปลว่า วัตถุที่พึงให้ ย่อมาจาก "ทานวัตถุ" หมายถึงสิ่งของสำหรับให้สำหรับเสียสละให้ผู้อื่น ได้แก่สิ่งของที่ถวายพระ สิ่งของที่ควรนำไปให้เพื่อตอบแทนบุญคุณแก่ผู้มีพระคุณ เช่น พ่อแม่ ครู อาจารย์ ญาติผู้ใหญ่ เรียกว่าไทยทาน บ้าง ไทยธรรม บ้าง มี ๑๐ อย่าง ทานสูตร ได้แก่ อาหาร, น้ำ, เครื่องนุ่งห่ม, ยานพาหนะ, มาลัยและดอกไม้, ของหอม (ธูปเทียน), เครื่องอุปโภค (สบู่เป็นต้น), ที่นอน, ที่อยู่อาศัย, และประทับ (ไฟหรือไฟฟ้า) การให้ทานวัตถุ ๑๐ อย่างนี้มีผลอันสูงส่งมากเพราะเป็นสิ่งที่ให้ประโยชน์อย่างเดียว ไม่มีโทษ ไม่มีพิษภัยแก่ผู้รับ การเลือกของที่จะให้บัณฑิตสรรเสริญ ด้วยจิตใจที่ตั้งงาม

ทานเป็นบุญอย่างหนึ่ง เรียกว่า "ทานมัย" คือบุญที่เกิดจากการให้ เป็นสังคหวัตถุ คือเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจกันได้ และเป็นบ่อเกิดแห่งบารมีที่เรียกว่า ทานบารมี การให้ทานมีวัตถุประสงค์สำคัญในการคลายความตระหนี่ ความเห็นแก่ตัว ความโลภในจิตใจมนุษย์ ส่งผลให้เกิดความใส สว่าง สะอาดของจิตใจขึ้นมา

๒.๑.๕.๓ บุญกิริยาวัตถุ ๑๐

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่สอนเรื่องการทำบุญด้วยวิธีการต่างๆ เรียกว่า บุญกิริยาวัตถุ วิธีการทำบุญแบบที่หนึ่ง คือ การให้ทาน บุญ หมายถึง คุณงามความดี ความประพฤติชอบทางกายวาจาและใจ เรียกอีกอย่างว่า กุศล ในพระไตรปิฎกมักใช้คำว่า "บุญญ์" ตรงกันข้ามกับคำว่า บาป หรือ "อบุญญ์" แต่ในคัมภีร์ชั้นหลังมักใช้คำว่า "บาป" มากกว่า

ในอรรถกถากล่าวถึงเมื่อแผ่บุญไว้ว่าสามารถแผ่แผ่เพิ่มให้แก่ผู้อื่นได้โดยไม่มีประมาณ เปรียบได้กับการจุดเทียนส่งต่อไปเรื่อยๆ คือผู้จุดก็มีความสว่างอยู่ตามเดิม และความสว่างยังเพิ่มไปอีกกว้างขวางได้ ในพระไตรปิฎกภาษาบาลี ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ ปุณฺณกิริยาวัตถุสูตร ระบุวิธีการทำบุญไว้ ๓ อย่าง เรียกว่า บุญกิริยาวัตถุ ได้แก่

- (๑) ทานมัย บุญสำเร็จด้วยการให้
- (๒) สีลมัย บุญสำเร็จด้วยการรักษาศีล หรือประพฤติดีมีระเบียบวินัย
- (๓) ภาวนามัย บุญสำเร็จด้วยการเจริญภาวนา คือฝึกอบรมจิตใจ

คัมภีร์สุมังคลวิลาสินี อรรถกถาสังคิติสูตร ขยายความเพิ่มอีก ๗ ประการ จึงรวมเป็นบุญกิริยาวัตถุ ๑๐ ได้แก่

- (๔) อปจายนมัย บุญสำเร็จด้วยการประพฤติอ่อนน้อม

- (๕) เวยยาวัจจมัย บุญสำเร็จด้วยการช่วยชวนชววยรับใช้
- (๖) ปัตติทานมัย บุญสำเร็จด้วยการเฉลี่ยส่วนแห่งความดีให้แก่ผู้อื่น
- (๗) ปัตตานุโมทนามัย บุญสำเร็จด้วยการยินดีในความดีของผู้อื่น
- (๘) อัมมัสสวนมัย บุญสำเร็จด้วยการฟังธรรม
- (๙) อัมมเทศนามมัย บุญสำเร็จด้วยการสั่งสอนธรรม
- (๑๐) ทิฏฐุชุกัมมัย บุญสำเร็จด้วยการทำความเห็นให้ตรง^{๖๑}

การให้ทานเป็นวิธีการทำบุญวิธีแรกที่จะส่งผลต่อการทำบุญด้วยวิธีอื่น ทานจึงเป็นต้นเหตุของการทำบุญในพระพุทธศาสนาที่ควรศึกษารายละเอียดและลงมือปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอ

๒.๑.๕.๔ สังคหัตถุ ๔

มนุษย์เป็นสัตว์สังคม ในการอยู่ร่วมกันเป็นสังคมนั้นก็ย่อมมีการพึ่งพาอาศัยกัน สิ่งที่มนุษย์กระทำต่อกันเพื่อสร้างความสัมพันธ์ในสังคมประการแรกนั้นคือการแบ่งปัน หรือการให้สิ่งของเพื่อสงเคราะห์เพื่อนบ้าน พระพุทธศาสนาสอนว่า มนุษย์ที่อยู่ร่วมกันต้องช่วยเหลือกันโดยยึดหลักการสงเคราะห์ ๔ อย่าง เรียกว่า สังคหัตถุ ๔

สังคหัตถุ แปลว่า ธรรมที่เป็นที่ตั้งแห่งการสงเคราะห์กัน, ธรรมเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจกัน หมายถึง หลักการครองใจคน, หลักยึดเหนี่ยวใจกันไว้, วิธีทำให้คนรัก, หลักสังคมสงเคราะห์ ซึ่งเป็นเครื่องประสานใจและเหนี่ยวรั้งใจคนให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันได้ และทำให้อยู่กันด้วยความรัก ความปรารถนาดีต่อกัน เหมือนลิมสลักรถที่ตรงตัวรถไว้มิให้ชิ้นส่วนกระจายไป ทำให้รถแล่นไปได้ตามที่ต้องการ สังคหัตถุมี ๔ ประการ คือ

- (๑) ทาน การให้ การเสียสละ การแบ่งปันเพื่อประโยชน์แก่คนอื่น ช่วยปลูกฝังให้เป็นคนที่ไม่เห็นแก่ตัว แบ่งปันกัน (แบ่งปันไปมา)
- (๒) ปิยะวาจา การพูดจาด้วยถ้อยคำไพเราะอ่อนหวาน จริงใจ ไม่พูดหยาบคายก้าวร้าว พูดในสิ่งที่เป็นประโยชน์ เหมาะกับกาลเทศะ พูดดีต่อกัน (พูดจาจับใจ)
- (๓) อัตถจริยา ช่วยเหลือกัน (ช่วยกิจกันไป)
- (๔) สมานัตตา การเป็นผู้มีความสม่ำเสมอ โดยประพฤติตัวให้มีความเสมอต้นเสมอปลาย วางตัวดีต่อกัน (นิสัยเป็นกันเอง)^{๖๒}

สังคหัตถุเป็นหลักธรรมที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจของผู้อื่น ผูกไมตรี เอื้อเฟื้อเกื้อกูล หรือเป็นหลักการสงเคราะห์ซึ่งกันและกัน มีอยู่ ๔ ประการ ได้แก่ ๑) ยึดเหนี่ยวด้วยการให้การเสียสละ หรือการเอื้อเฟื้อแบ่งปันของๆ ตนเพื่อประโยชน์แก่บุคคลอื่น ไม่ตระหนี่ถี่เหนียว ไม่เป็น

^{๖๑} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๙๓-๙๔.

^{๖๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔๓.

คนเห็นแก่ได้ฝ่ายเดียว คุณธรรมข้อนี้จะช่วยให้ไม่เป็นคนละโมภ ไม่เห็นแก่ตัว เราควรคำนึงอยู่เสมอว่า ทรัพย์สินของที่เราหามาได้ มิใช่สิ่งจีรังยั่งยืน เมื่อเราสิ้นชีวิตไปแล้วก็ไม่สามารถจะนำติดตัวเอาไปได้

๒) ยึดเหนี่ยวด้วยการพูดจาด้วยถ้อยคำที่ไพเราะอ่อนหวาน พูดด้วยความจริงใจ ไม่พูดหยาบคาย ก้าวร้าว พูดในสิ่งที่เป็นประโยชน์เหมาะสำหรับกาลเทศะ พระพุทธเจ้าทรงให้ความสำคัญกับการพูดเป็นอย่างมาก เพราะการพูดเป็นบันไดขั้นแรกที่จะสร้างมนุษยสัมพันธ์อันดีให้เกิดขึ้น วิธีการที่จะพูดให้เป็นปียาวจานั้น จะต้องพูดโดยยึดถือหลักเกณฑ์ ๓) ยึดเหนี่ยวด้วยการสงเคราะห์ทุกชนิดหรือการประพฤติในสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น และ ๔) ยึดเหนี่ยวด้วยการเป็นผู้มีความสม่ำเสมอ หรือมีความประพฤติเสมอต้นเสมอปลาย คุณธรรมข้อนี้จะช่วยให้เราเป็นคนมีจิตใจหนักแน่นไม่โลเล รวมทั้งยังเป็นการสร้างความนิยม และไว้วางใจให้แก่ผู้อื่นอีกด้วย

๒.๑.๕.๕ ทศพิธราชธรรม ๑๐

สังคมมนุษย์แบ่งผู้คนกว้างๆ เป็น ๒ พวก คือ มนุษย์ที่เป็นนักปกครอง และมนุษย์ที่เป็นผู้อยู่ใต้ปกครองหรือประชาชนทั่วไป กล่าวเฉพาะผู้ปกครองนั้นรู้จักกันในฐานะเป็นพระราชา ในการปกครองประเทศชาตินั้นพระพุทธศาสนากล่าวถึงธรรมสำหรับพระราชา เรียกว่า ทศพิธราชธรรม มีหลักการสำคัญประการที่หนึ่ง คือ ทาน การที่พระพุทธองค์ตรัสสอนเรื่องทานเป็นหลักธรรมสำหรับพระราชาข้อที่ ๑ เป็นเรื่องน่าศึกษาอย่างยิ่ง

ทศพิธราชธรรม หรือ ราชธรรม ๑๐ คือ จริยวัตร ๑๐ ประการที่พระเจ้าแผ่นดินทรงประพฤติเป็นหลักธรรมประจำพระองค์ หรือเป็นคุณธรรมประจำตนของผู้ปกครองบ้านเมือง ให้มีความเป็นไปโดยธรรมและยังประโยชน์สุขให้เกิดแก่ประชาชนจนเกิดความชื่นชมยินดี ซึ่งความจริงแล้วไม่ได้จำเพาะเจาะจงสำหรับพระเจ้าแผ่นดินหรือผู้ปกครองแผ่นดินเท่านั้น บุคคลธรรมดาที่เป็นผู้บริหารระดับสูงในทุกองค์กรก็พึงใช้หลักธรรมเหล่านี้

ทศพิธราชธรรม เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ราชธรรม ๑๐ นี้ ปรากฏในมหาหังสชาดก ได้แก่

- (๑) ทาน การให้
- (๒) ศีล ความประพฤติที่ดีงาม ทั้ง กาย วาจา และใจ
- (๓) บริจาค การเสียสละความสุขส่วนตนเพื่อความสุขส่วนรวม
- (๔) ความซื่อตรง การสุจริตต่อหน้าที่การงานของตน ต่อมิตรสหาย ต่อองค์กร หรือหลักการของตน
- (๕) ความอ่อนโยน การมีอัธยาศัยอ่อนโยน
- (๖) ความเพียร (ตบะ) ความเพียร
- (๗) ความไม่โกรธ (อภฺโกธะ) การไม่แสดงอาการโกรธ

(๘) ความไม่เบียดเบียน (อวิหิงสา) การดำเนินชีวิตไปตามทางสายกลาง การผลิต การบริโภคที่สมดุลไม่เน้นประโยชน์ส่วนตนเป็นหลัก ซึ่งนำไปสู่การแข่งขันแย่งชิงจนเป็นการเบียดเบียนตนเองและผู้อื่นและทำลายสิ่งแวดล้อม

(๙) ความอดทน (ขันติ) การรักษาปกติภาวะของตนไว้ได้ ไม่ว่าจะถูกระทบกระทบทั้งด้วยสิ่งอันเป็นที่พึงปรารถนาหรือไม่พึงปรารถนาก็ตาม มีความมั่นคงหนักแน่นไม่หวั่นไหว

(๑๐) ความเที่ยงธรรม (อวิโรธนะ) ความหนักแน่น ถือความถูกต้องเที่ยงธรรม เป็นหลัก^{๖๓}

ธรรมของพระราชา การให้ทานเป็นธรรมข้อที่ ๑ ซึ่งถือว่าสำคัญมาก ทั้งนี้เพราะผู้เป็นพระราชามีหน้าที่ต้องให้ความช่วยเหลือประชาชน ทั้งด้วยการให้วัตถุสิ่งของและพระราโชบาย พระราชวินิจฉัยต่างๆ ผู้เป็นพระราชามีหน้าที่ต้องทำให้ประชาชนพอใจและมีความจงรักภักดี ซึ่งวิธีหนึ่งที่จะทำให้หน้าที่นี้สำเร็จคือต้องบำเพ็ญทาน คือ ให้การสงเคราะห์ประชาชนและข้าราชการ ด้วยการให้วัตถุสิ่งของเพื่อใช้ในการดำรงชีพและให้คำแนะนำสั่งสอนในการดำเนินชีวิตและการบริหารบ้านเมือง

๒.๑.๕.๖ อวาสิกธรรม ๕

การให้ทานในพระพุทธศาสนาจำเป็นต้องเกี่ยวข้องกับพระสงฆ์ด้วย ทั้งพระสงฆ์ทั่วไปและพระสงฆ์ที่เป็นเจ้าอาวาส หากเป็นการให้ทานในวัดก็มีความเกี่ยวข้องกับพระสงฆ์ที่เป็นเจ้าอาวาสมากขึ้น คำว่า เจ้าอาวาสเป็นคำเรียกภิกษุผู้มีหน้าที่ดูแลวัดหรือปกครองดูแลพระสงฆ์ในวัด พระพุทธองค์สอนหลักธรรมสำหรับเจ้าอาวาสไว้หลายพระสูตร เฉพาะที่เกี่ยวกับการให้ทานมี ๒ สูตร คือ

(๑) **พหุการสูตร** ว่าด้วยธรรมที่เป็นเหตุให้มีอุปการะมากแก่อาวาส ความโดยสรุปว่า ภิกษุเจ้าอาวาสประกอบด้วยธรรม ๕ ประการนี้ ย่อมเป็นผู้มีอุปการะมากแก่อาวาส คือ

- ๑) เป็นผู้มั่งคิล
- ๒) เป็นพหูสูต
- ๓) รู้จักปฏิสังขรณ์เสนาสนะที่ปรักหักพัง
- ๔) บอกข่าวในคราวจะทำบุญแก่พระสงฆ์หมู่ใหญ่
- ๕) เป็นฉานลาภี^{๖๔}

^{๖๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๔๐-๒๔๑.

^{๖๔} อัง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๒๓๔/๓๗๖.

พระสูตรนี้แสดงให้เห็นว่า เจ้าอาวาสผู้ที่จะมีอุปการะต่อวัดนั้น นอกจากจะถึงพร้อมด้วยศีล สำรวมในปาติโมกข์ ผ่านการศึกษาสมาธิจนเป็นพหูสูตแล้ว คุณสมบัติสำคัญที่จะขาดไม่ได้คือ เจ้าอาวาสจะต้องมีความฉลาดและสามารถในการชักชวนคฤหัสถ์ผู้ได้ทำการบวระณาไว้ให้มาช่วยกันปฏิสังขรณ์ซ่อมแซมเสนาสนะที่ชำรุดทรุดโทรมให้กลับมามั่นคงแข็งแรงสวยงาม พร้อมกันนั้นเมื่อถึงคราวที่ในวัดมีภิกษุอาศัยอยู่จำนวนมาก หรือมีอาคันตุกภิกษุเดินทางมาจากถิ่นอื่น นอกจากเจ้าอาวาสจะต้องรับและจัดให้เข้าอาศัยในเสนาสนะแล้ว จะต้องชักชวนคฤหัสถ์ให้มาร่วมถวายการอุปถัมภ์บำรุงด้วย ด้านการปฏิบัติส่วนตัวก็ต้องชวนช่วยในการทำความเพียรเพื่อรักษาจิตใจให้สงบเพื่อความเจริญก้าวหน้าในการปฏิบัติต่อไป

(๒) อนุกัมปสูตร ว่าด้วยธรรมที่เป็นเหตุอนุเคราะห์คฤหัสถ์ ความโดยสรุปว่า ภิกษุเจ้าอาวาสประกอบด้วยธรรม ๕ ประการ ย่อมอนุเคราะห์คฤหัสถ์ได้ คือ

- ๑) ชักนำคฤหัสถ์ให้ถือปฏิบัติในอริศีล^{๖๕}
- ๒) ยังกฤหัสถ์ให้ตั้งอยู่ในการเห็นธรรม^{๖๖}
- ๓) ไปเยี่ยมให้สติคฤหัสถ์ผู้เจ็บไข้
- ๔) บอกข่าวในคราวจะทำบุญแก่สงฆ์หมู่ใหญ่
- ๕) ไม่ทำศรัทธาไทยให้ตกไป^{๖๗}

พระสูตรนี้แสดงให้เห็นว่า เจ้าอาวาสผู้จะอนุเคราะห์คฤหัสถ์ก็ต้องทำอย่างเอื้อเพื่อพระธรรมวินัย ไม่ให้เป็นการประจบคฤหัสถ์หรืออเนสนา (การแสวงหาลาภด้วยวิธีอันไม่สมควร) เพื่อสงเคราะห์คฤหัสถ์ผู้ถวายการบำรุงวัด เจ้าอาวาสจึงควรแนะนำสั่งสอนให้เขารักษาศีล ๕ และมีโอกาสปฏิบัติธรรมเพื่อจะให้เห็นแจ้งด้วยปัญญาตามความเป็นจริง ในยามที่คฤหัสถ์เจ็บป่วยก็ควรไปให้กำลังใจด้วยการสั่งสอนให้มีสติมั่นคงในพระรัตนตรัยอันเป็นที่พึ่งสูงสุด ในยามปกติเมื่อมีภิกษุเดินทางจากต่างถิ่นมาหลายๆ ก็ให้บอกแก่คฤหัสถ์เพื่อจะได้มาร่วมทำบุญ เมื่อคฤหัสถ์ถวายของเคี้ยวของฉัน ไม่ว่าจะ เป็นของธรรมดาหรือของประณีตก็ให้ฉลองศรัทธาตามสมควร ไม่ควรเลือกฉันแต่ของที่ประณีต เพราะจะเป็นการทำศรัทธาไทยให้ตกไป

๒.๑.๕.๗ อุปาสกธรรม ๕

การให้ทานในพระพุทธศาสนาจำเป็นต้องเกี่ยวข้องกับคน ๒ ฝ่าย คือ ผู้ให้กับผู้รับ บุคคลที่เป็นต้นทางได้แก่ คฤหัสถ์ หรืออุบาสกอุบาสิกา กล่าวคือ ผู้เป็นอุบาสกอุบาสิกาในพระศาสนาได้แก่ คนที่ตั้งเข้ามานั่งใกล้พระรัตนตรัย เพื่อศึกษาปฏิบัติธรรมแลถวายการอุปถัมภ์บำรุงด้วยปัจจัย ๔

^{๖๕} อริศีล ในที่นี้หมายถึงศีล ๕ ประการ. อภ.ปญจก.อ. (ไทย) ๓๖/๓/๔๙๐.

^{๖๖} ธรรม ในที่นี้หมายถึงอริยสัจ ๔. อภ.ปญจก.อ. (ไทย) ๓๖/๓/๔๙๐.

^{๖๗} อภ.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๒๓๕/๓๗๗.

อุบาสกอุบาสิกามีธรรม ๕ ประการเรียกว่า อุบาสกธรรม หมายถึง ธรรมของอุบาสกอุบาสิกาที่ดี คุณสมบัติหรือองค์คุณของอุบาสก, อุบาสิกาอย่างเยี่ยม คือ การเป็นอุบาสกอุบาสิกาจะต้องปฏิบัติธรรม ๕ ประการจัดว่าเป็นอุบาสก, อุบาสิกาที่ดี^{๖๘} ได้แก่

(๑) มีศรัทธา มีความเชื่อตามหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา มีความมั่นคงต่อพระรัตนตรัยว่าเป็นที่พึ่งอันสูงสุด ที่พึ่งอื่นไม่มี และประพฤติปฏิบัติตนตามคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เท่านั้น

(๒) มีศีล คือ การปฏิบัติตนอยู่ในศีลธรรมอันดีตามหลักพระพุทธศาสนา เช่น การปฏิบัติตามหลักศีล ๕ เป็นต้น

(๓) ไม่ถือมงคตื้นเขิน เชื่อกฎแห่งกรรม ไม่เชื่อมงคตื้นเขิน คือ ต้องมุ่งหวังผลจากการกระทำและการงานที่ทำที่เป็นไปตามหลักคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า มิใช่หวังผลจากหมอดูโหราศาสตร์และตื้นเขิน เชื่อถือต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของขลังทั้งหลาย ไม่นับถือการทรงเจ้าเข้าผี ไม่นับถือเทพเจ้าว่าเป็นที่พึ่งอันสูงสุด เป็นต้น^{๖๙}

(๔) ไม่แสวงหาทักษิณภายนอก หลักคำสอนนี้ คือ ไม่แสวงหาเขตบุญนอกหลักพระพุทธศาสนา ให้หมั่นสร้างบุญในพระพุทธศาสนาเป็นหลัก ในหมั่นสั่งสมบุญในเนืองนาบุญในพระพุทธศาสนาเป็นหลักเท่านั้น

(๕) กระทำความสนับสนุนในพระพุทธศาสนานี้เป็นเบื้องต้น คือ ขวนขวายในการอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนา เช่น ตักบาตรทุกเช้า ไปวัดทำบุญ ฟังธรรม ปฏิบัติธรรมทุกวันพระ หรือวันหยุด สนับสนุนการสร้างวัด ซ่อมแซมบำรุงวัด การพิมพ์หนังสือธรรมแจกเป็นธรรมทาน เป็นต้น^{๗๐}

สรุปความได้ว่า คำสอนเรื่องทานเป็นคำสอนสำคัญในพระพุทธศาสนา ทานหมายถึงทั้งการให้และวัตถุที่ให้ การให้ทานนั้นไม่ว่าจะให้อะไรต่ออะไรก็ตาม รูปแบบของการให้มี ๒ วิธี คือ ให้โดยเจาะจงบุคคล และให้โดยไม่เจาะจงบุคคล การให้เพื่อรักษาน้ำใจของกันไว้ได้ก็มาจากหลักธรรม ๔ ประการ คือ สังกวัตถุ ได้แก่ ทาน การแบ่งปันเสียสละสิ่งของให้ ปิยวาจา พูดจาไพเราะน่าฟัง เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น อตถจริยา ประพฤติตนให้เป็นประโยชน์ ช่วยเหลือเพื่อนบ้าน สังคมชุมชน และ สมานัตตตา วางตนให้พอดีพอเหมาะสมควรกับฐานะที่ตนมี ก็จะสามารถรักษาน้ำใจกัน

^{๖๘} คุรยละเอียดใน อัง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๗๕/๒๙๓.

^{๖๙} อุบาสกที่ดีต้องไม่ตื้นเขิน, ผู้ถือมงคตื้นเขิน หมายถึง บุคคลผู้ประกอบด้วย (๑) ทิฐุมงคล (เชื่อว่ารูปเป็นมงคล) (๒) สุตมงคล (เชื่อว่าเสียงเป็นมงคล) (๓) มุตมงคล (เชื่อว่ากลิ่น รส โผฏฐัพพะเป็นมงคล) กล่าวคือต่างก็มีความเชื่อที่แตกต่างกันไปว่า “สิ่งนี้ๆ เป็นมงคล อะไรๆ จักสำเร็จได้ด้วยสิ่งนี้ๆ” อัง.ปญจก.อ. ๓/๑๗๕/๖๗.

^{๗๐} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, หน้า ๑๘๗-๑๘๘.

ได้ ลักษณะของการให้ทานอาจแบ่งตามลักษณะของการให้ เช่น การให้เพื่อชำระกิเลส การให้เพื่อตอบแทนคุณความดีการให้เพื่อสงเคราะห์ การให้เพื่ออนุเคราะห์ การให้เพื่อทำบุญ การให้เพื่อบูชาคุณ การให้โดยจุดมุ่งหมายที่แท้จริง ก็เพื่อเป็นการขจัดความโลภ ความตระหนี่เหนียวแน่น ความหวงแหนหลงใหลในทรัพย์สมบัติของตน อันเป็นกิเลสหยาบ คือ ความโลภอยากได้สมบัติของคนอื่น และเพื่อเป็นการสงเคราะห์ผู้อื่นให้ได้รับความสุข ด้วยเมตตาธรรมของตน อันเป็นการกำจัดกิเลสปราศจากราคะ โทสะ โมหะ เมื่อผู้ให้ทานมีจิตมุ่งให้ด้วยความบริสุทธิ์ดังนี้แล้ว ถือได้ว่าเป็นคุณลักษณะของการกำจัดกิเลสหยาบ มีคุณสมบัติอันสูงส่งได้รับผลบุญคือความสุข พระพุทธศาสนามีคำสอนเรื่องทานอยู่หลายหมวด ในฐานะหลักธรรมที่มนุษย์ในสังคัมปฏิบัติเพื่อยึดเหนี่ยวจิตใจของเพื่อนมนุษย์ พระพุทธองค์สอนเรื่องทานทั้งแก่พระสงฆ์และอุบาสกอุบาสิกา ทานอยู่ในหมวดธรรมที่สำคัญทั้งในฐานะเป็นบารมี เป็นวิธีการบำเพ็ญบุญ เป็นหลักธรรมของภิกษุผู้เป็นเจ้าของเจ้าอาวาสและเป็นหลักธรรมของอุบาสกอุบาสิกาที่ดีที่เรียกว่า อุปาสกธรรม กล่าวโดยสรุป หลักธรรมเรื่องทานสามารถจำแนกได้ ๓ ส่วน คือ (๑) ตอนให้ทานต้องทำด้วยใจบริสุทธิ์ มุ่งสละความเห็นแก่ตัวและความโลภในวัตถุสิ่งของ (๒) สิ่งของที่ให้ ต้องเป็นของดีมีประโยชน์ ได้มาโดยบริสุทธิ์ ไม่มีโทษหรือเป็นอันตรายต่อผู้รับ และ (๓) ผู้รับควรเป็นคนดี คนที่ต้องการความช่วยเหลือ โดยหมายใจว่า เมื่อให้ทานแก่เขาแล้วสงฆ์ของที่เขารับไปจะเป็นประโยชน์แก่ชีวิตและครอบครัว หากผู้รับเป็นพระสงฆ์ก็หวังว่าทานที่ถวายจะทำให้ท่านมีความสะดวกในเรื่องภัตตาหาร ไม่ต้องกังวลในการหาอาหารในแต่ละวัน ท่านจะได้มีเวลาเต็มๆ สำหรับศึกษาและปฏิบัติธรรม

๒.๒ โรงทานในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนาไม่ได้กำหนดสถานที่สำหรับให้ทานเป็นการเฉพาะ กล่าวคือ ทายกหรือเจ้าของทานจะให้ทานที่ไหนก็ได้ ไม่ว่าจะเป็นที่พระราชวัง ที่บ้าน ที่วัด ตามถนน หรือตามป่าเขา แต่ก็มีคตินิยมอย่างหนึ่งคือ ในบางกรณีจะมีการสร้างสถานที่สำหรับให้ทานเป็นการเฉพาะ เรียกว่า “โรงทาน” เป็นสถานที่สำหรับถวายทานแก่พระสงฆ์หรือแจกทานแก่คนที่ต้องการวัตถุสิ่งของเพื่อใช้ดำรงชีวิต ก่อนจะกล่าวถึงรายละเอียดเกี่ยวกับโรงทานจะได้กล่าวถึงความหมายของโรงทานเป็นเบื้องต้นก่อน ดังต่อไปนี้

๒.๒.๑ ความหมายของโรงทาน

คำว่า “โรงทาน” เป็นคำที่แปลจากศัพท์ภาษาบาลี ๒ ศัพท์ คือ (๑) ทานัคคะ และ (๒) ทานสาลา มีคำอธิบายเพิ่มเติมดังต่อไปนี้

คำว่า “โรงทาน” ในพจนานุกรมภาษาไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน หมายถึง สถานที่แจกจ่ายอาหารแก่คนทั่วไปเป็นการกุศล^{๗๑}

๒.๒.๑.๑ ทานัคคะ

ทานัคคะ ประกอบขึ้นจากคำบาลี ๒ ศัพท์ คือ ทาน+อัคคะ แปลว่า โรงทาน, โรงเป็นที่ถวายทาน, โรงเป็นที่แจกทาน^{๗๒}

โรงทานลักษณะนี้พบว่าสร้างขึ้นเพื่อเป็นสถานที่ถวายทานแก่พระพุทธรูปเจ้าและพระสงฆ์และใช้เป็นที่แจกทานแก่คนทั่วไปที่ต้องการความช่วยเหลือ (คนตกยาก, คนเดินทาง, คนกำพร้า เป็นต้น) ตัวอย่างเช่น

(๑) โรงทานของชาวเมืองสาวดี เรื่องสุมนาเทวีในอรรถกถาธรรมบทกล่าวถึงพฤติกรรมการถวายทานของชาวเมืองสาวดีที่ว่า ทุกวันภิกษุ ๒,๐๐๐ รูปจะไปฉันภัตตาหารในเรือนของอนาถปิณฑิกเศรษฐีและนางวิสาขา ชาวเมืองคนอื่นหากต้องการจะถวายทานแก่ภิกษุจะต้องขอโอกาสจากบุคคลทั้งสองนี้ จากนั้นค่อยนิมนต์พระสงฆ์ไปฉันที่บ้านของตน เมื่อนิมนต์พระแล้วจะต้องสร้างโรงทานขึ้นให้เพียงพอแก่การนั่งฉันของภิกษุ ๒,๐๐๐ รูป ในตอนจะถวายทานแก่ภิกษุหากต้องการจะให้การถวายทานครั้งนั้นดำเนินไปด้วยความเรียบร้อย ภิกษุฉันภัตตาหารได้ตามความต้องการจะต้องเชิญอนาถปิณฑิกเศรษฐีและนางวิสาขามาคอยช่วยอำนวยความสะดวก ทั้งนี้เพราะบุคคลทั้งสองนี้รู้จักความชอบใจของภิกษุสงฆ์และรู้จักกิจที่ควรทำแก่ภิกษุสงฆ์ขณะกำลังฉันภัตตาหาร ทำให้ภิกษุสงฆ์ฉันภัตตาหารได้มากเป็นที่พอใจของเจ้าภาพ^{๗๓}

จากที่กล่าวมาทำให้ทราบว่า ในเมืองสาวดีนี้น่าจะมีโรงทาน ๒ ลักษณะ คือ (๑) โรงทานที่สร้างไว้ถวายทานประจำที่บ้านของอนาถปิณฑิกเศรษฐีและที่บ้านของนางวิสาขา และ (๒) โรงทานที่สร้างแบบชั่วคราวที่บ้านของเจ้าภาพที่ได้โอกาสถวายทานในบางวัน

(๒) โรงทานของพระนางมัลลิกาเทวี สร้างขึ้นเพื่อถวายอสทิสถาน (ทานที่ไม่มีทานของคนอื่นเสมอเหมือน) เรื่องอสทิสถานในอรรถกถาธรรมบทกล่าวถึงการถวายทานของพระเจ้าปเสนทิโกศลว่า สมัยหนึ่งพระพุทธรูปเจ้าพร้อมภิกษุสงฆ์ ๕๐๐ รูปจาริกมาวัดเชตวัน พระเจ้าปเสนทิโกศลจึงมีพระดำริจะถวายอาคันตุกทาน (ทานแก่ภิกษุผู้จรมา) จึงรับสั่งบอกประชาชนให้มาดูทานของพระองค์ ประชาชนเห็นพระราชาถวายทานจึงได้นิมนต์พระพุทธรูปเจ้าเพื่อจะถวายทานบ้าง

^{๗๑} ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์, ๒๕๔๖), หน้า ๑๐๒๕.

^{๗๒} วิเคราะห์ว่า ทาน อคคยิตี นิสสชชยิตี เอตถาติ ทานคคฺ แปลว่า โรงเป็นที่อันเขาแจกทาน ประกอบจาก ทา บทหน้า, อคค ธาตุในอรรถว่า สละ, ให้ อ ปัจจัย, ป. หลงสมบุญ, พจนานุกรม มคอ-ไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: เรื่องปัญญา, ๒๕๔๙), หน้า ๓๓๓.

^{๗๓} ชู.ธ.อ. (ไทย) ๔๐/๑/๒/๑/๒๐๓.

พระราชารักษาประชาชนถวายทานจำนวนมากจึงอยากจะเอาชนะ จึงรับสั่งให้จัดการถวายทานแข่งกับประชาชนถึง ๕ ครั้งแต่ก็ไม่สามารถเอาชนะกันได้ จนในครั้งที่ ๖ ทรงพระดำริจะใช้ทรัพยากรทั้งหมดในฐานะเป็นพระราชารักษาประชาชนให้ได้ จึงทรงบรรทมด้วยความไม่สบายพระทัย พระนางมัลลิกาเทวีทราบเรื่องจึงถามทราบพระดำริทั้งหมด พระนางจึงอาสาจะจัดการถวายทานที่ไม่มีทานของคนอื่นเสมอเหมือน (อสทิสทาน) พระนางสั่งให้สร้างโรงทานเป็นมณฑปภายในวงเวียนขนาดใหญ่เพื่อรับรองการนั่งของภิกษุสงฆ์ ๕๐๐ รูปมีพระพุทธรูปเจ้าเป็นประมุข รายละเอียดโรงทานที่พระนางมัลลิการับสั่งให้สร้างมีดังต่อไปนี้

อาคารโรงทานสร้างเป็นมณฑปสำหรับนั่งภายในวงเวียนเพื่อภิกษุประมาณ ๕๐๐ รูป ด้วยไม้เรียบที่ทำด้วยไม้สาละและไม้ขนาง พวกภิกษุที่เหลือจกนั่งภายนอกวงเวียน; รับสั่งให้ทำเศวตฉัตร ๕๐๐ คัน, ช้างประมาณ ๕๐๐ เชือก จักถ้อเศวตฉัตรเหล่านั้น ยืนกันอยู่เบื้องบนแห่งภิกษุประมาณ ๕๐๐ รูป, รับสั่งให้ทำเรือสำเร็จด้วยทองคำอันมีสีสุก ๘ ลำ หรือ ๑๐ ลำ, เรือเหล่านั้นจักมี ๓ ท่ามกลางมณฑป, เจ้าหญิงองค์หนึ่งๆ จักนั่งบดของหอมอยู่ในระหว่างภิกษุ ๒ รูปๆ, เจ้าหญิงองค์หนึ่งๆ จักถ้อพดเย็นพดภิกษุ ๒ รูปๆ, เจ้าหญิงที่เหลือจกนำของหอมที่บดแล้วๆ มาใส่ในเรือทองคำทั้งหลาย, บรรดาเจ้าหญิงเหล่านั้น เจ้าหญิงบางพวกจักถ้อกำดอกกุบลเขียว เคล้าของหอมที่ใส่ไว้ในเรือทองคำแล้ว จักให้ภิกษุรับเอาไอบอบ; เพราะเจ้าหญิงไม่มีแก้วชาวพระนครเลยที่เดียว เศวตฉัตรก็ไม่มี ช้างก็ไม่มี ชาวพระนครจักพ่ายแพ้ด้วยเหตุเหล่านี้^{๗๔}

(๓) โรงทานของโฆสกเศรษฐี (บิดาบุญธรรมของพระนางสามาวดี) สร้างขึ้นเพื่อเป็นที่แจกทานแก่คนที่ขาดแคลน เรื่องสามาวดีในอรรถกถาธรรมบทกล่าวถึงโรงทานของโฆสกเศรษฐีว่า หลังจากบิดาเสียชีวิต พระเจ้าอุเทนได้ยกสมบัติของบิดาให้แก่ นายโฆสกะและประทานตำแหน่งเศรษฐีให้ โฆสกเศรษฐีเห็นความพลิกผันและความไม่แน่นอนในชีวิตของตนที่ต้องประสบกับชะตากรรมอันรุนแรงจนแทบจะเอาชีวิตไม่รอดหลายครั้ง จึงคิดจะทำทรัพย์ที่ตนรับต่อมาจากบิดาผู้ล่วงลับมาตั้งเป็นโรงทานเพื่อให้การสงเคราะห์แก่คนที่ได้รับความลำบากมีคนเดินทาง คนกำพร้า เป็นต้น

วันหนึ่ง สหายต่างเมืองของท่านชื่อภัททวดีชาวเมืองภัททวดีเกิดความเดือดร้อนเนื่องจากอุบัติเหตุโลกกระบาด ผู้คนและสัตว์ล้มตายเป็นจำนวนมาก ภัททวดีเศรษฐีจึงพาภรรยาและลูกสาวชื่อสามา^{๗๕} หนีโรคร้ายเดินทางมาเมืองโกสัมพีเพื่อขอพึ่งโฆสกเศรษฐีซึ่งเป็นเพื่อนที่ไม่เคยเห็นหน้ากันมาก่อน แต่รู้จักกันผ่านการแนะนำของพ่อค้าที่ทำการค้าขายระหว่างเมืองทั้งสอง

^{๗๔} พุ.ธ.อ. (ไทย) ๔๒/๑/๒/๓/๒๖๕., พุ.ธ.อ. (ไทย) ๔๓/๑/๒/๔/๓๘.

^{๗๕} นางสามานี้ต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็น “สามาวดี” เนื่องจากเป็นผู้คิดค้นการกั้นรั้วในโรงทานจนคนที่มารับแจกของในโรงทานมีระเบียบเรียบร้อยไม่ส่งเสียงดัง.

เมื่อเดินทางมาถึงภัตตาคารเศรษฐีส่งนางสาวมาดีไปขอรับอาหารที่แจกในโรงทาน วันแรกรับมาเพื่อคน ๓ คน หลังจากทานอาหารเสร็จภัตตาคารเศรษฐีก็เสียชีวิต วันต่อมานางสาวมาดีจึงไปขอรับแจกอาหารเพื่อคน ๒ คน คือ นางกับมารดา ในคืนนั้นมารดาของนางก็เสียชีวิต วันต่อมานางสาวมาดีจึงไปขอรับอาหารเพื่อกินคนเดียว มิตรกกุฎุมพีซึ่งได้รับมอบหมายให้เป็นคนแจกทานจำนางได้จึงได้ตำหนิ นางที่มารับแจกของ ๓ วันแต่รับจำนวนไม่เท่ากันลดลงจนเหลือหนึ่งที่ นางสาวมาดีจึงเล่าเรื่องราวครอบครัวของตนได้ฟัง มิตรกกุฎุมพีจึงทราบว่าหญิงสาวนี้เป็นลูกสาวของเพื่อนของเจ้านายจึงรับนางไว้ในฐานะลูกบุญธรรม

ในการแจกทานในโรงทานนั้นมีคนมารับแจกของเป็นจำนวนมาก จึงเกิดความไม่เป็นระเบียบ ผู้คนแออัดส่งเสียงดัง นางสาวมาดีจึงอาสาจัดการโรงทานด้วยการทำรั้วกั้นแล้วให้คนเข้าแถวเดินตามรั้วกั้นเรียงกันมารับของ ทำให้คนเดินมารับแจกของอย่างเป็นระเบียบ โฆสกเศรษฐีสังเกตพบว่าเสียงในโรงทานเงียบไปจึงถามมิตรกกุฎุมพีว่ายังแจกทานอยู่หรือไม่ เหตุใดเสียงจึงเงียบ เมื่อได้ฟังเรื่องราวว่าเหตุที่เสียงเงียบเพราะนางสาวมาดีเป็นคนสร้างรั้วกั้นแถวให้คนมารับ พร้อมกับรับฟังเรื่องราวของนางทราบว่านางเป็นลูกสาวของสหายต่างเมืองจึงรับนางเป็นลูกสาวบุญธรรม^{๗๖} โรงทานของโฆสกเศรษฐีจึงเป็นโรงทานของเอกชนแห่งแรกที่มีการจัดการด้วยการสร้างรั้วกั้นแถวให้คนเข้ารับแจกของเพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อย

๒.๒.๑.๒ ทานศาลา

ทานศาลา ประกอบขึ้นจากคำบาลี ๒ ศัพท์ คือ ทาน+ศาลา แปลว่า ศาลาเป็นที่ให้ทาน^{๗๗}

โรงทานอีกแบบหนึ่งที่พบมากที่สุดในคัมภีร์พระพุทธศาสนา คือ “ทานศาลา” คำนี้ใช้ในความหมายเดียวกันกับโรงทาน (ทานคคะ) ที่กล่าวถึงมาแล้วข้างต้น ทานศาลาที่พบในคัมภีร์พระพุทธศาสนาก็ดำเนินการแจกทานเช่นเดียวกับทานคคะ เพียงแต่ดูจะมีขนาดใหญ่โตและเป็นทางการกว่า ผู้สร้างโรงทานแบบทานศาลานี้ส่วนมากเป็นพระราชาหรือคนที่มีอำนาจในบ้านเมือง จำนวนการสร้างขึ้นอยู่กับจำนวนทรัพย์สินและคนที่มาขอรับแจกทาน มีทั้ง ๑ หลัง ๔ หลัง ๕ หลัง และ ๖ หลัง ตัวอย่างเช่น

(๑) ทานศาลา ๑ หลัง โรงทานลักษณะนี้ส่วนมากจะสร้างแล้วทำการแจกทานที่บ้านของเอกชนคนใดคนหนึ่งที่มีจำนวนทรัพย์ไม่มากนัก ไม่พอแจกแก่คนจำนวนมากจึงสร้างทานศาลาแค่ ๑ หลัง โดยอาจสร้างที่ประตูบ้านหรือภายในบ้านของตน การแจกทานก็อาจแจกด้วย

^{๗๖} พุ.ธ.อ. (ไทย) ๔๐/๑/๒/๑/๒๕๗.

^{๗๗} ป. หลง สมบุญ, พจนานุกรม มคอ-ไทย, หน้า ๓๓๓.

ตัวเองหรือใช้ทาสหรือบริวารเป็นคนแจกทาน เมื่อแจกของหมดแล้วก็หยุดแล้วค่อยเตรียมแจกในวันต่อไป^{๗๘}

(๒) ทานศาลา ๔ หลัง นิยมสร้างที่ประตูเมืองทั้ง ๔ ด้าน คือ ประตูเมืองทิศเหนือ ทิศใต้ ทิศตะวันออก และทิศตะวันตก^{๗๙}

(๓) ทานศาลา ๕ หลัง นิยมสร้างที่ประตูเมืองทั้ง ๔ ด้าน คือ ประตูเมืองทิศเหนือ ทิศใต้ ทิศตะวันออก ทิศตะวันตก และกลางเมือง รวมเป็นทานศาลา ๕ หลัง^{๘๐}

(๔) ทานศาลา ๖ หลัง นิยมสร้างที่ประตูเมืองทั้ง ๔ ด้าน ประตูเมืองทิศเหนือ ทิศใต้ ทิศตะวันออก ทิศตะวันตก กลางเมือง และที่บ้านหรือที่พักของเจ้าของทาน รวมเป็นทานศาลา ๖ หลัง^{๘๑}

โรงงานแบบทานศาลาดูเหมือนจะเป็นทางการและมีความมั่นคงถาวร ตั้งอยู่ประจำที่มีการระบุตำแหน่งที่ตั้งอย่างชัดเจน มีคนคอยดำเนินการแจกทานประจำ ส่วนมากจะดำเนินการโดยพระราชอา มาตย์ เศรษฐีมหาศาล พราหมณ์มหาศาล

อนึ่ง ผู้วิจัยพบว่า นอกจากโรงงานจะตรงกับภาษาบาลีว่า ทานคเคและทานศาลาแล้ว ยังพบว่ามีศัพท์บาลีอีกคำหนึ่งที่บางครั้งแปลเอาความว่า โรงทาน คำนี้ได้แก่ “อาวสเถ” จากการศึกษาพบว่า คำว่า “อาวสเถ” แปลว่า ที่พัก, ที่พักแรม^{๘๒} พบคำนี้ในคัมภีร์พระวินัยปิฎก สร้างขึ้นมาเพื่อเป็นที่พักค้างแรม แต่จะมีการทำอาหารแจกแก่ผู้มาพัก และแจกอาหารแก่ผู้ที่มาขอรับอาหาร ด้วยเหตุนี้จึงมีบางท่านแปลศัพท์นี้ว่า โรงทานไปด้วย มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ในคัมภีร์พระวินัยปิฎกกล่าวถึงโรงงานแบบที่เปิดให้พักค้างแรมแล้วมีการแจกทานไว้ว่า ณ สถานที่ที่ไม่ไกลจากเมืองสาวัตถี ประชาชนกลุ่มหนึ่งได้จัดตั้งอาหารไว้ในโรงงาน (อาวสเถ) วันหนึ่งพระภิกษุผู้พักอาศัยครองผ้าเรียบริ้ว ถือบาตรและจีวรเข้าไปบิณฑบาตในเมืองสาวัตถี วันนั้นไม่มีคนใส่บาตร เมื่อไม่ได้อาหารจึงพากันเดินไปโรงงาน ประชาชนเจ้าของโรงงานพบเข้าก็ตั้งใจจึงได้จัดภัตตาหารถวายเพราะนานไม่ได้มีพระภิกษุมารโรงงาน ในช่วงนั้นไม่มีคนใส่บาตรติดต่อกัน ๒-๓ วัน พระภิกษุผู้พักอาศัยก็ได้ไปฉันภัตตาหารที่โรงงานทุกวัน จากนั้นได้ปรึกษากันว่าต่อไปจะไม่ไป

^{๗๘} เช่น ทานศาลาในกรุงมณฑล.

^{๗๙} เช่น ทานศาลาในอรรถกถาเทวปุตตสังยุต (อังคุตตรปิฎก) ขทริ้งคารชาดก และสังฆาลชาดก.

^{๘๐} เช่น ทานศาลาในอรรถกถาภูทนต์สูตร และเนมิราชาดก.

^{๘๑} เช่น ทานศาลาใน มหาสิลชาดก จุลลพุมชาดก กรุงมณฑลชาดก วิสัยชาดก กุมมาสปิณฑชาดก สงขพราหมณชาดก ขนสันธชาดก สาธินราชาดก สิวราชาดก สุธาโภชนชาดก อภิตติจริยา และ กรุงมณฑลจริยา.

^{๘๒} วิเคราะห์ว่า อาวสนธิ เอตถาติ อาวสโธ. แปลว่า ที่พัก, ที่พักอาศัย (ที่พักอาศัยแบบนี้นิยมสร้างตามไว้เป็นที่พักอาศัยของคนเดินทางระหว่างเมือง จึงมักจะมีการแจกทานแก่คนที่เดินทางผ่านไปมาด้วย), ป. หลงสมบุญ, พจนานุกรม มทร-ไทย, หน้า ๑๐๒.

บิณฑบาตในเมืองแล้ว แต่จะมาฉันที่โรงทานแทน เมื่อมาฉันที่โรงทานบ่อยเข้าทำให้นักบวชนอกศาสนาที่เคยมาฉันที่โรงทานไม่มาฉัน ประชาชนพากันตำหนิ เนื่องจากเห็นว่า อาหารที่จัดไว้ในโรงทานไม่ได้เตรียมไว้ถวายพระ หากแต่เตรียมไว้เพื่อแจกแก่คนทั่วไปที่ต้องการความช่วยเหลือมีตักยาก คนเดินทาง คนกำพร้า เป็นต้น พระพุทธเจ้าทราบเรื่องจึงเรียกภิกษุพัคคีย์มาถาม เมื่อทราบความจริงจึงบัญญัติสิกขาบทอนุญาตให้ภิกษุไปฉันภัตตาหารที่โรงทานได้เพียง ๑ ครั้งเท่านั้น ห้ามไปฉันประจำ รูปใดละเมิดปรับอาบัติปาจิตตีย์^{๘๓}

ต่อมาพระสารีบุตรเดินทางไปเมืองสาวัตถี ได้เข้าไปในโรงทานแห่งหนึ่ง ประชาชนได้ถวายภัตตาหารแก่ท่าน หลังจากฉันแล้วท่านเกิดอาพาธหนักไม่สามารถจะเดินทางออกจากโรงทานได้ วันที่ ๒ ประชาชนเจ้าของโรงทานจะถวายอาหาร แต่ท่านก็ไม่รับเนื่องจากมีสิกขาบทห้ามไว้ ท่านยอมอดอาหาร เมื่อท่านเดินทางไปถึงเมืองสาวัตถีจึงเล่าให้พวกภิกษุฟัง ความทราบถึงพระพุทธเจ้าจึงทรงบัญญัติสิกขาบทผ่อนผันให้ภิกษุผู้ไม่อาพาธฉันภัตตาหารในโรงทานได้ ๑ ครั้ง แต่ถ้าอาพาธสามารถฉันได้มากกว่า ๑ ครั้ง^{๘๔}

โรงทานที่เรียกว่า “อาวสละ” นี้ มีลักษณะแตกต่างจากโรงทานประเภททานคคะและทานศาลา คือ

- (๑) เป็นที่พักอาศัยของทั้งคนเดินทาง และคนอื่นๆ ที่ต้องการที่พักอาศัยชั่วคราว
- (๒) มีการเตรียมอาหารไว้แจกแก่คนทั่วไป รวมทั้งนักบวชด้วย
- (๓) ภิกษุที่ไม่อาพาธสามารถมาฉันภัตตาหารที่โรงทานได้ ๑ ครั้ง แต่ถ้าอาพาธสามารถมาฉันได้มากกว่าหนึ่งครั้ง

จากการศึกษาคำหมายของโรงทานสรุปได้ว่า คำว่าโรงทานในภาษาบาลีตรงกับคำว่าทานคคะ, ทานศาลา และอาวสละ โรงทานแบบทานคคะและทานศาลามีลักษณะคล้ายกัน คือ เป็นสถานที่แจกทานอย่างเดียว นิยมสร้างตั้งแต่ ๑ หลังถึง ๖ หลัง ตามสถานที่เหล่านี้คือ บ้านเรือนของเจ้าของทาน ประตุมืองทั้ง ๔ ทิศ และ กลางเมือง ส่วนโรงทานแบบอาวสละให้บริการทั้งเป็นที่พักอาศัยชั่วคราวแก่คนที่ต้องการความช่วยเหลือและเป็นสถานที่แจกทานที่จำเป็นต่อการดำรงชีพมีอาหารเป็นต้น ส่วนโรงทานในสังคมไทย หมายถึง สถานที่แจกจ่ายอาหารแก่คนทั่วไปเป็นการกุศล

๒.๒.๒ คติและค่านิยมเกี่ยวกับการตั้งโรงทาน

โรงทานในคัมภีร์พระพุทธศาสนามีที่มาจากคติและค่านิยม ๒ กระแส คือ พราหมณ์และพระพุทธศาสนา โรงทานในคัมภีร์พระพุทธศาสนาจึงมีโรงทานที่จัดตั้งตามคติของพราหมณ์และพระพุทธศาสนา มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

^{๘๓} วิ.มหา. (ไทย) ๔/๒/๔๔๙-๔๕๐.

^{๘๔} วิ.มหา. (ไทย) ๔/๒/๔๕๐-๔๕๑.

๒.๒.๒.๑ โรงทานตามแนวคิดและค่านิยมบูชาัญญาของศาสนาพราหมณ์

เพื่อให้เห็นภาพที่ชัดเจนจะได้ยกตัวอย่างโรงทานตามคติของพราหมณ์มานำเสนอ ก่อน โดยจะยกโรงทานตามคติพราหมณ์มานำเสนอ ๒ ตัวอย่าง คือ

(๑) โรงทานของพระเจ้ามหาวชิตราชในกุกทันตสูตร

โรงทานที่ปรากฏในกุกทันตสูตรเกิดจากพระพุทธเจ้าเล่าเรื่องการบูชาัญญาของพระเจ้าวิชิตรราชซึ่งเป็นพระราชาในสมัยโบราณ กุกทันตสูตร แปลว่า พระสูตรที่ว่าด้วยกุกทันตพราหมณ์ (กุกทันตะ แปลว่า พันเขิน) ที่ชื่ออย่างนี้ เพราะเนื้อหาสำคัญของพระสูตรนี้เป็นข้อสนทนาระหว่างพระผู้มีพระภาคกับกุกทันตพราหมณ์ โดยกุกทันตพราหมณ์เป็นผู้ถาม พระผู้มีพระภาคเป็นผู้ตรัสตอบ

พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแก่กุกทันตพราหมณ์ขณะประทับอยู่ในสวนอัมพลัญญิกาใกล้หมู่บ้านพราหมณ์ชื่อชานุมัต แคว้นมคธ ซึ่งมีพระเจ้าพิมพิสารพระราชทานหมู่บ้านนี้เป็นพรหมไทยให้กุกทันตพราหมณ์ปกครอง ขณะที่พระผู้มีพระภาคเสด็จแวะไปประทับที่นั่น กุกทันตพราหมณ์กำลังเตรียมการจัดทำพิธีบูชามหาัญญา ๓ ประการ มีองค์ประกอบ ๑๖ ประการ เพื่อความสุข ความเจริญของตนเองและประชาชนในหมู่บ้านของเขา โดยเตรียมสัตว์ไว้ฆ่าบูชาัญญา คือ วัว เพศผู้ ลูกวัวเพศผู้ ลูกวัวเพศเมีย แพะ และแกะ อย่างละ ๗๐๐ ตัว เนื่องจากตนไม่ทราบว่าจะทำพิธีนี้อย่างไรแน่ และทราบว่าพระผู้มีพระภาคทรงทราบดี ฉะนั้น เมื่อทราบจากพวกพราหมณ์ทั้งหลายว่าพระผู้มีพระภาคเสด็จมาประทับอยู่ที่สวนอัมพลัญญิกาแล้ว จึงได้ออกไปเฝ้าแม้จะถูกพราหมณ์หลายร้อยคนที่มาพักเพื่อรับทานในพิธีบูชามหาัญญานั้นคัดค้านว่า ไม่สมควรไปเฝ้า ควรให้พระผู้มีพระภาคเสด็จมาหาเอง กุกทันตพราหมณ์ก็ได้ยกเอาพุทธคุณขึ้นมาอ้างลบล้างเหตุผลของพวกพราหมณ์ทำนองเดียวกับที่โสณทัณฑพราหมณ์กล่าวอ้าง

พระสูตรนี้เป็นแบบการสนทนาถาม-ตอบอีกแบบหนึ่ง คือ กุกทันตพราหมณ์เข้าไปเฝ้าเพื่อทูลขอคำอธิบาย พระผู้มีพระภาคอธิบายโดยยกอดีตมหाराชพระองค์หนึ่งที่เคยทำพิธีบูชามหาัญญานี้ได้ผลดีมาแล้วมาตรัสเล่าให้ฟัง แล้วกุกทันตพราหมณ์ก็ทูลถามเพื่อขอความรู้ต่อไป โดยมีได้โต้แย้งใดๆ พระผู้มีพระภาคก็ทรงอธิบายจนผู้ถามพอใจ

พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงอธิบายพิธีบูชามหาัญญา ๓ ประการที่มีองค์ประกอบ ๑๖ ประการ โดยยกเอาพิธีบูชามหาัญญาของพระเจ้ามหาวชิตราช มาตรัสเล่าประกอบ ดังนี้

พระเจ้ามหาวชิตรราชทรงมีพระราชทรัพย์มหาศาลทรงมีพิชพันธ์ธัญญาหารเต็มท้องพระคลัง ทรงทำสงครามได้ชัยชนะจนได้ครองดินแดนกว้างใหญ่ไพศาล วันหนึ่ง ทรงประสงค์จะทำพิธีบูชามหาัญญาเพื่อความสุขสวัสดิแก่พระองค์เอง และอาณาประชาราษฎร์ จึงทรงปรึกษากับพราหมณ์ปุโรหิตว่าจะทำอย่างไร พราหมณ์ปุโรหิตจึงกราบทูลแนะนำให้ทรงทำเป็นชั้นๆ ดังต่อไปนี้

ขั้นที่ ๑ ให้ทรงปราบโจรผู้ร้ายแบบถอนรากถอนโคน เพื่อมิให้กลับมาเป็น
เสี้ยนหนามเบียดเบียนประชาราษฎร์ต่อไปอีก โดยวิธีการ ๓ อย่าง คือ

- (๑) ให้พระราชทานพันธุ์พืชและอาหารแก่เกษตรกรผู้ขยันในการทำ
เกษตร
- (๒) ให้พระราชทานต้นทุนแก่ราษฎรผู้ขยันในการค้าขาย
- (๓) ให้พระราชทานอาหารและเงินเดือนแก่ข้าราชการผู้ขยันในหน้าที่
ราชการ

พระเจ้ามหาวิชิตราชทรงปฏิบัติตามคำแนะนำนี้โดยเคร่งครัด ก็ปรากฏว่า
ได้ผลดีเป็นอย่างยิ่ง คือพระราชทรัพย์เพิ่มพูนมากขึ้นๆ บ้านเมืองไม่มีโจรผู้ร้าย บ้านเรือนไม่ต้องปิด
ประตู อาณาประชาราษฎร์อยู่เย็นเป็นสุขกันทั่วหน้า

ขั้นที่ ๒ ให้มีรับสั่งถึงบุคคลในพระราชอาณาเขต ๔ พวก คือ

- (๑) พวกเจ้าผู้ครองเมืองต่างๆ ที่ขึ้นกับพระเจ้าวิชิตราช
- (๒) พวกอำมาตย์ราชบริพารผู้ใหญ่
- (๓) พวกพราหมณ์มหาศาล (พราหมณ์ผู้มีทรัพย์มาก)
- (๔) พวกคหบดีมหาศาล (คหบดีผู้มีทรัพย์มาก)

เพื่อขอให้บุคคลเหล่านั้นรับทราบการพระราชพิธีบูชามหาอัณูและขอความ
เห็นชอบด้วย ซึ่งปรากฏว่าบุคคลเหล่านั้นได้ตอบรับรองด้วยดี คำรับรองนี้เรียกว่า อนุมัติ ๔ (จาก
บุคคล ๔ จำพวก) ถือเป็นองค์ประกอบ ๔ ประการในองค์ประกอบทั้งหมด ๑๖ ประการ

ขั้นที่ ๓ ตรวจสอบคุณสมบัติ ๘ ประการของเจ้าของพิธีบูชามหาอัณู คือ พระ
เจ้ามหาวิชิตราช และคุณสมบัติ ๔ ประการของผู้ทำพิธี คือ พราหมณ์บุโรหิตเอง ปรากฏว่าทั้งพระเจ้า
มหาวิชิตราชและพราหมณ์บุโรหิตมีคุณสมบัติครบถ้วนตามตำรา

จึงเป็นอันได้องค์ประกอบของมหาอัณูครบทั้ง ๑๖ ประการ (อนุมัติ ๔,
คุณสมบัติของพระเจ้ามหาวิชิตราช ๘ และคุณสมบัติของบุโรหิต ๔) พราหมณ์บุโรหิตกราบทูลอธิบาย
เหตุผลให้ทรงสบายพระทัยว่า ผู้เป็นเจ้าของพิธีบูชามหาอัณูที่มีองค์ประกอบ ๑๖ ประการอย่างนี้ จะ
ไม่มีใครครหานินทาได้ภายหลัง

ขั้นที่ ๔ ให้ทรงวางพระทัยในการบูชามหาอัณู ๓ ประการ คือ ต้องไม่ทรง
เดือดร้อนพระทัยว่า (๑) กองโภคสมบัติอันยิ่งใหญ่ของเรา จักสิ้นเปลืองไป (๒) กองโภคสมบัติอัน
ยิ่งใหญ่ของเรา กำลังสิ้นเปลืองไป (๓) กองโภคสมบัติอันยิ่งใหญ่ของเราได้สิ้นเปลืองไปแล้ว

ขั้นที่ ๕ ให้ทรงวางพระทัยในผู้มารับทาน ซึ่งจะมีทั้งคนดีและคนไม่ดีปะปนกัน
โดยให้ทรงตั้งพระทัยเจาะจงให้แก่ผู้ซึ่งตเว้นจากอกุศลกรรม ๑๐ เท่านั้น

ขั้นที่ ๖ ในการทำพิธีบูชามหาญาณั้น ไม่ต้องฆ่าวัว แพะ แกะ ไก่ สุกร และสัตว์ นานาชนิด ไม่ต้องตัดไม้ทำลายป่ามาทำพิธีบูชาญาณ ไม่ต้องตัดหญ้าคา พวกทาสกรรมกรของพระเจ้า มหาชีวิตราชาก็ไม่ต้องถูกบังคับให้ทำสิ่งที่ตนไม่ต้องการ สิ่งที่ต้องใช้ในพิธีมีเพียงเนยใส เนยข้น นม เปรี๊ยะ น้ำมัน น้ำผึ้ง และน้ำอ้อยเท่านั้น

เมื่อพระเจ้ามหาชีวิตราชทรงเตรียมการเสร็จตามขั้นตอนนั้นแล้ว พวกเจ้าผู้ ครองเมือง พวกอำมาตย์ พวกพราหมณ์มหาศาล และพวกคหบดีมหาศาลได้นำทรัพย์พวกละจำนวน มากมาถวายร่วมในพิธีนั้น แต่พระเจ้ามหาชีวิตไม่ทรงรับ กลับพระราชทานพระราชทรัพย์ให้แก่บุคคล เหล่านั้นอีกด้วย บุคคลทั้ง ๔ พวกจึงได้จัดตั้งโรงงานขึ้นในทิศทั้ง ๔ ของหลุมยัญ คือ

- (๑) พวกเจ้าผู้ครองเมืองตั้งโรงงานในทิศตะวันออก
- (๒) พวกอำมาตย์ตั้งโรงงานในทิศใต้
- (๓) พวกพราหมณ์มหาศาลตั้งโรงงานในทิศตะวันตก
- (๔) พวกคหบดีตั้งโรงงานในทิศเหนือ

หลังจากสร้างโรงงานเสร็จแล้ว บุคคลทั้ง ๔ พวกนี้ก็ได้ทำการแจกทานไป พร้อมๆ กับพระเจ้ามหาชีวิตราช ทำให้ครั้งนั้นมีการแจกทานอย่างยิ่งใหญ่ มีคนมารับแจกทานเป็น จำนวนมาก

จากการศึกษาพบว่า ในโรงงานของพระเจ้ามหาชีวิตราชนั้นทำการแจกทาน แก่คน ๕ จำพวก คือ

- (๑) สมณพราหมณ์ คือ นักบวชผู้มีบาปอันสงบแล้วและมีบาปอันลอย แล้ว
- (๒) คนกำพร้า คือ คนที่สูญเสียพ่อแม่หรือญาติผู้ใหญ่ซึ่งทำหน้าที่ ปกครอง ทำให้กลายเป็นคนเข็ญใจ มีฐานะยากจน
- (๓) คนเดินทาง คือ คนที่เดินทางออกจากบ้านตนเองเพื่อทำกิจ บางอย่างต่างหมู่บ้านหรือต่างเมือง
- (๔) วณิก คือ คนที่เดินทางเที่ยวสรรเสริญคุณแห่งทานโดยนัยเป็นต้น ว่า ท่านผู้เจริญ ผู้ให้ทานน่าปรารถนา น่ารัก น่าใคร่ น่าพอใจ ไม่มีโทษ ตามกาลอันควร ทำจิตใจให้ เลื่อมใสแล้ว จงไปสู่พรหมโลก
- (๕) ยาจก คือ คนที่เที่ยวกล่าวคำเป็นต้นว่า ขอท่านจงให้สิ่งของสักฟาย มือหนึ่ง ขอท่านจงให้สักขันหนึ่งเถิด เทียวขอเขาไปตามสถานที่ต่างๆ^{๘๕}

^{๘๕} ที.สี.อ. (ไทย) ๑๒/๑/๒/๗๗-๗๘.

สิ่งของที่แจกในโรงพยาบาล อรรถกถาฎกัณฑ์ตสุตตระบุมามี ๖ ชนิด ได้แก่

- (๑) เนยใส
- (๒) น้ำมัน
- (๓) เนยข้น
- (๔) นมส้ม
- (๕) น้ำผึ้ง
- (๖) น้ำอ้อย^{๘๖}

หลังจากแสดงรายละเอียดของพระเจ้ามหาวิชิตราชจบ ฎกัณฑ์ตพราหมณ์ ทูลถามว่า ยังมีอยู่อย่างอื่นที่เตรียมการน้อย แต่มีผลมากกว่ามหายัญดังกล่าวหรือไม่ ตรัสตอบว่า มี คือนิตยทาน (การให้ทานเป็นประจำแก่ผู้มีศีล) ทูลถามว่า มีอยู่อย่างอื่นที่เตรียมการน้อย แต่มีผลมากกว่า นิตยทานหรือไม่ ตรัสตอบว่า มี คือการสร้างวิหารอุทิศถวายแก่สงฆ์จากทิศทั้ง ๔ ทูลถามว่า มีอยู่อย่างอื่นที่เตรียมการน้อย แต่มีผลมากกว่าการสร้างวิหารหรือไม่ ตรัสตอบว่า มี คือการถึงพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่ง ทูลถามว่า มีอยู่อย่างอื่นที่เตรียมการน้อย แต่มีผลมากกว่าการถึงพระรัตนตรัยหรือไม่ ตรัสตอบว่า มี คือการสมาทานศีล ๕ ทูลถามว่า มีอยู่อย่างอื่นที่เตรียมการน้อย แต่มีผลมากกว่าการสมาทานศีล ๕ หรือไม่ ตรัสตอบว่า มี คือการออกบวชประพฤติพรหมจรรย์ ตั้งอยู่ในศีล ๓ ชั้น บำเพ็ญสมาธิจนได้ฌาน ๔ แล้วเจริญภาวนาจนได้วิชชา ๘ (ดังรายละเอียดในสามัญญผลสูตร) ฎกัณฑ์ตพราหมณ์เลื่อมใสในพระธรรมเทศนา ประกาศตนเป็นอุบาสก ขอถึงพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่ง ตลอดชีวิต แล้วสั่งให้ปล่อยสัตว์ทั้งหมดที่เตรียมไว้ เมื่อได้ฟังอนุพุทธานุสสคาถาต่อไปอีกก็ได้บรรลุเป็นพระโสดาบัน

พระสูตรนี้แสดงถึงหลักการที่สำคัญ ๓ ประการ คือ

(๑) ทรงปฏิบัติแนวคิดเรื่องการบูชาด้วยคุณธรรมด้วยการฆ่าสัตว์ เป็นการบูชาด้วยเนยใส เนยข้น นมเปรี้ยว น้ำมัน น้ำผึ้ง และน้ำอ้อย โดยไม่สร้างความเดือดร้อนให้แก่คนและสัตว์ตลอดจนการตัดไม้ทำลายธรรมชาติ

(๒) ทรงแสดงให้เห็นว่ามหายัญ ๓ ประการ อันมีองค์ประกอบ ๑๖ ประการ ซึ่งพวกพราหมณ์ถือกันว่าเป็นพิธีที่ศักดิ์สิทธิ์มีผลมากนั้น จริงๆ แล้วเป็นพิธีที่ต้องเตรียมการมาก แต่มีผลน้อย คือ น้อยกว่านิตยทาน (เช่นการใส่บาตรทุกๆ เช้า) ซึ่งมีการเตรียมการน้อย หรือแม้การถือศีล ๕ ซึ่งมีการเตรียมการน้อย แต่มีผลมากกว่า

^{๘๖} ที.สี.อ. (ไทย) ๑๒/๑/๒/๘๑.

(๓) ทรงแนะนำวิธีพัฒนาที่ยั่งยืน ๒ แบบ ได้แก่การพัฒนาคนและการพัฒนาบ้านเมือง การพัฒนาคน คือพัฒนาให้มีศีลและปัญญา อันเป็นยัญสุดท้าย ส่วนการพัฒนาบ้านเมือง คือ พัฒนาทางเศรษฐกิจ ได้แก่หลักการปราบโจรผู้ร้าย ๓ ประการ

(๒) โรงทานของพระเจ้ามหาสุทิสสนะในมหาสุทิสสนสูตร

โรงทานที่ปรากฏในมหาสุทิสสนสูตร พระพุทธเจ้าแสดงแก่พระอานนท์และพุทธบริษัทในช่วงใกล้จะเสด็จดับขันธปรินิพพาน เรื่องราวเกี่ยวกับโรงทานระบุว่า หลังจากทรงครองราชสมบัติเป็นพระเจ้าจักรพรรดิแล้ว ทรงมีจักรครบ ๑๐ ประการทำให้สามารถปกครองบ้านเมืองอย่างสงบ วันหนึ่งทรงคิดจะสร้างธรรมปราสาทและสระโบกขรณี จากนั้นจะให้สร้างโรงทานที่ขอบสระโบกขรณี ข้อความในพระสูตรมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

วันหนึ่ง พระเจ้ามหาสุทิสสนะทรงดำริดังนี้ว่า ทางที่ดี เราน่าจะขุดสระโบกขรณี มีระยะห่างกันสระละ ๑๐๐ ชั้วณู ที่ระหว่างต้นตาลเหล่านี้ แล้วรับสั่งให้ขุดสระโบกขรณี มีระยะห่างกันสระละ ๑๐๐ ชั้วณู ที่ระหว่างต้นตาลเหล่านั้น ต่อมา พระเจ้ามหาสุทิสสนะทรงดำริดังนี้ว่า ที่ขอบสระโบกขรณีเหล่านี้ ทางที่ดี เราน่าจะตั้งเจ้าหน้าที่แนะนำการอาบน้ำ (นหาปกะ) ประจำไว้ให้ทำหน้าที่เชื่อเชิญผู้มาแล้วๆ ให้อาบน้ำ จึงทรงตั้งเจ้าหน้าที่นหาปกะประจำไว้ที่ขอบสระโบกขรณีเหล่านั้น ให้ทำหน้าที่เชื่อเชิญผู้มาแล้วๆ ให้อาบน้ำ จากนั้น ท้าวเธอทรงดำริดังนี้ว่า ที่ขอบสระโบกขรณีเหล่านี้ ทางที่ดี เราน่าจะจัดสิ่งของให้ทานเช่นนี้

จากการศึกษาพบว่า โรงทานของพระเจ้ามหาสุทิสสนะมีรายละเอียดไม่มากนักว่ามีลักษณะอย่างไร ระบุเพียงว่ามีการแจกของในโรงทานมีทั้งสิ่งของ เครื่องใช้ สมบัติและคน ได้แก่

- (๑) ให้ข้าวสำหรับผู้ต้องการข้าว
- (๒) ให้น้ำสำหรับผู้ต้องการน้ำ
- (๓) ให้ผ้าสำหรับผู้ต้องการผ้า
- (๔) ให้นยานสำหรับผู้ต้องการยาน
- (๕) ให้ที่นอนสำหรับผู้ต้องการที่นอน
- (๖) ให้สตรีสำหรับผู้ต้องการสตรี
- (๗) ให้เงินสำหรับผู้ต้องการเงิน
- (๘) ให้ทองสำหรับผู้ต้องการทอง^{๘๗}

เมื่อข่าวการตั้งโรงทานแพร่กระจายไป พวกพราหมณ์และคหบดีถือเอาทรัพย์สมบัติเป็นอันมาก เข้าไปเฝ้าพระเจ้ามหาสุทิสสนะและได้กราบทูลให้รับทรัพย์ แต่พระองค์ปฏิเสธพร้อมทั้งรับสั่งว่า อย่าเลย ท่านทั้งหลายนำทรัพย์สมบัติมากมายนี้มาเพื่อเราด้วยพลีอันชอบธรรม สิ่ง

^{๘๗} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๕๓-๒๕๕/๑๘๘-๑๘๙.

นี่จึงเป็นของพวกท่านต่อไปเถิด และจงนำกลับไปให้มากกว่านี้ เมื่อท้าวเธอทรงปฏิเสธ พวกเขาจึงหลีกเลี่ยงไปอยู่ ณ ที่สมควรแล้วปรึกษาหารือกันอย่างนี้ว่า การที่พวกเขาจะนำทรัพย์สมบัติเหล่านี้กลับไปยังเรือนของตนอีกนั้นไม่สมควร ทางที่ดีพวกเราควรช่วยกันสร้างพระราชนิเวศน์ถวายพระเจ้ามหาสุทิสสนะ จึงพากันเข้าเฝ้าพระเจ้ามหาสุทิสสนะแล้วกราบทูลอย่างนี้ว่า มหาราชเจ้า พวกข้าพระพุทธเจ้าจะช่วยกันสร้างพระราชนิเวศน์ถวายได้ฝ่าละอองธุลีพระบาท ท้าวเธอทรงรับด้วยพระอาการดุชนี เมื่อธรรมปราสาทและสระธรรมโบกขรณีสร้างเสร็จแล้ว พระเจ้ามหาสุทิสสนะได้ทรงเลียงสมณพราหมณ์ทั้งหลายให้เฝ้าอิมด้วยสมณบริวารและพราหมณ์บริวารตามที่ต้องการทุกอย่างแล้ว เสด็จขึ้นสู่ธรรมปราสาท^{๘๘}

๒.๒.๒.๒ โรงทานตามคติและค่านิยมของพระพุทธศาสนา

โรงทานตามคติและค่านิยมของพระพุทธศาสนา แบ่งได้เป็น ๒ ประเภท คือ

(๑) **ทานัคะ:** โรงทานลักษณะนี้พบว่าสร้างขึ้นเพื่อเป็นสถานที่ถวายทานแก่พระพุทธเจ้าและพระสงฆ์ และเป็นที่แจกทานแก่คนทั่วไปที่ต้องการความช่วยเหลือ พอจำแนกได้ว่ามีโรงทาน ๒ ประเภท คือ ๑) โรงทานที่สร้างไว้ถวายทานเป็นประจำที่บ้าน อย่างเช่น บ้านของอนาถเศรษฐี และบ้านนางวิสาขา และ ๒) โรงทานที่สร้างขึ้นแบบชั่วคราวที่บ้านของเจ้าภาพที่ได้มีโอกาสถวายทานในบางวัน

(๒) **ทานศาลา:** โรงทานประเภทนี้จะมีความใหญ่โตเป็นทางการกว่า และมีความมั่นคงถาวร ตั้งอยู่ประจำที่ มีการระบุตำแหน่งที่ตั้งอย่างชัดเจน มีคนคอยดำเนินการแจกทานประจำ ส่วนมากจะดำเนินการโดยพระราชา มหาอำมาตย์ เศรษฐีมหาศาล พราหมณ์มหาศาล จำนวนการสร้างขึ้นอยู่กับจำนวนทรัพย์สินและคนที่เข้ามารับแจกทาน มีทั้ง ๑ หลัง ๔ หลัง ๕ หลัง และ ๖ หลัง ดังนี้ ๑) ทานศาลา ๑ หลัง โรงทานประเภทนี้ส่วนมากจะสร้างแล้วทำการแจกทานที่บ้านของตนเองมักมีที่มีจำนวนทรัพย์ไม่มากนัก สำหรับแจกจ่ายแก่คนจำนวนไม่มาก โดยอาจสร้างที่ประตูบ้านหรือภายในบ้านของตน การแจกทานก็อาจแจกด้วยตัวเองหรือใช้ทาสหรือบริวารเป็นคนแจกทาน เมื่อแจกของหมดแล้วก็หยุดแล้วค่อยเตรียมแจกในวันต่อไป ๒) ทานศาลา ๔ หลัง นิยมสร้างที่ประตูเมืองทั้ง ๔ ด้าน คือ ประตูเมืองทิศเหนือ ทิศใต้ ทิศตะวันออก และทิศตะวันตก ๓) ทานศาลา ๕ หลัง นิยมสร้างที่ประตูเมืองทั้ง ๔ ด้าน คือ ประตูเมืองทิศเหนือ ทิศใต้ ทิศตะวันออก ทิศตะวันตก และกลางเมือง รวมเป็นทานศาลา ๕ หลัง ๔) ทานศาลา ๖ หลัง นิยมสร้างที่ประตูเมืองทั้ง ๔ ด้าน ประตูเมืองทิศเหนือ ทิศใต้ ทิศตะวันออก ทิศตะวันตก กลางเมือง และที่บ้านหรือที่พักของเจ้าของทาน รวมเป็นทานศาลา ๖ หลัง นอกจากนี้ยังมีที่พักแรมที่เรียกว่า อาวสถะ ก็มีบริการแจกอาหารแก่สมณพราหมณ์และคนที่ต้องการอาหาร ที่พักแรมนี้จึงถือว่าเป็นโรงทานที่แจกทาน และสามารถพักแรมได้ชั่วคราว

^{๘๘} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๕๕-๒๕๙/๑๘๙-๑๙๓.

การตั้งโรงทานมีวัตถุประสงค์หลัก คือ การให้ทาน ชาวพุทธเชื่อว่า การให้ทานไม่ว่าจะถวายแก่พระสงฆ์หรือแก่ประชาชนทั่วไปย่อมได้รับอานิสงส์ ชาวพุทธในสมัยพุทธกาลจึงนิยมให้ทานโดยการตั้งโรงทานอย่างเป็นทางการ

อานิสงส์จากการให้ทานและการตั้งโรงทานอาจจะกล่าวโดยรวมมาจากเรื่องทาน เพราะการตั้งโรงทานเป็นการให้ทานเป็นหลักใหญ่ การศึกษาวิจัยในครั้งนี้จึงเน้นเรื่องของอานิสงส์ของการให้ทาน ในคัมภีร์อังคุตตรนิกาย สัตตกนิบาต แสดงผลของการให้ทานไว้ ๗ ประการ^{๘๙}

- (๑) พระอรหันต์พึงอนุเคราะห์ทานบดี
- (๒) พระอรหันต์พึงเข้าหาทานบดี
- (๓) พระอรหันต์พึงรับไทยทานของทานบดี
- (๔) พระอรหันต์พึงแสดงธรรมแก่ทานบดี
- (๕) กิตติศัพท์ทานบดีขจรไป
- (๖) ทานบดีเข้าไปยังสังคมใดๆ พึงเป็นผู้แก่ลวกกล้า ไม่เก้อเจิน
- (๗) คนมีศรัทธาเป็นทานบดี ยินดีให้ทาน ยินดีให้สม่าเสมอ หลังจากตายแล้ว

พึงไปเกิดในสุคติสวรรค์โลก

ตามพระพุทธเจ้าที่อ้างมานี้ สามารถย่อกลงได้เป็น ๔ ประการ คือ ๑) ได้รับการสงเคราะห์จากพระอรหันต์ ผู้เป็นเนื่อนาบุญของโลก ๒) มีชื่อเสียง ๓) ทำให้เป็นผู้แก่ลวกกล้า ๔) หลังชีวิตสิ้นแล้วจะได้ไปสู่ สุคติภพ คือ สวรรค์

นอกจากที่กล่าวมาแล้ว พระพุทธองค์ได้ตรัสถึงอานิสงส์ของทานในระดับพื้นฐานไว้ อีก ๕ ประการ^{๙๐} ได้แก่

- (๑) ผู้ให้ทานย่อมเป็นที่รักที่พอใจของคนหมู่มาก
- (๒) สัตบุรุษผู้สงบยอมคบผู้ให้ทาน
- (๓) กิตติศัพท์อันงดงามของผู้ให้ย่อมขจรไป
- (๔) ผู้ให้ทานย่อมไม่เหินห่างจากธรรมของคฤหัสถ์
- (๕) ผู้ให้ทานหลังจากตายแล้วย่อมเกิดในสุคติโลกสวรรค์

การให้ทาน ผู้ให้และผู้รับ ย่อมได้รับอานิสงส์ทั้ง ๒ ฝ่าย ไม่สูญหายไปไหน สมดังพุทธสุภาษิตว่า “ทายกผู้ให้โภชนะชื่อว่าให้ฐานะ ๕ ประการ^{๙๑}” แก่ปฎิคาหก คือ

- (๑) ให้อายุ

^{๘๙} อัง.สตุตทก (ไทย) ๒๓/๕๗/๑๐๙-๑๑๑.

^{๙๐} อัง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๓๕/๕๖.

^{๙๑} อัง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๓๕/๕๘.

(๒) ให้อายุ (ผิวยุวัย)

(๓) ให้อายุ (ความสุข)

(๔) ให้อายุ (กำลัง)

(๕) ให้อายุ (ปัญญา)

ครั้งนี้ให้สิ่งเหล่านี้แก่ผู้อื่นแล้ว ตนเองก็เป็นผู้พึงได้รับ อายุ วรรณะ สุขะ พละ และ
ปัญญาเช่นเดียวกัน

คัมภีร์อังคุตตรนิกาย ปัญจกนิบาต แสดงอานิสงส์ของท่านไว้ ๕ ประการ^{๙๒} คือ

ผู้สิ่งที่ให้สิ่งที่น่าพอใจ ย่อมได้สิ่งที่น่าพอใจ

ผู้ที่ให้สิ่งที่เป็นเลิศ ย่อมได้สิ่งที่เลิศ

ผู้ที่ให้สิ่งที่ประเสริฐ ย่อมได้สิ่งที่ประเสริฐ

จากอานิสงส์ดังกล่าวแสดงให้เห็นถึง ทายกผู้ได้รับ คือ จิตใจที่ประเสริฐจากการให้
ทาน ด้วยหลักการชำระจิตใจให้สะอาด อะไรก็ตามที่ทำให้สิ่งที่ทำ คำที่พูด และอารมณ์ที่คิดแล้ว มีผล
ทำให้จิตใจสะอาดประณีตสูงส่งด้วยคุณธรรม มโนธรรม เช่น สันโดษ เมตตา กรุณา ปัญญา ซึ่งเป็น
เครื่องขจัด ความโลภ ความโกรธ และความหลงอันเป็นเครื่องเศร้าหมองใจให้บรรเทาเบาบางหมด
สิ้นไปจากใจ นอกจากนี้แล้วยังมีวิธีชำระจิตใจหลายวิธี เช่น อาจเกิดขึ้นด้วยการรักษาศีล เจริญ
ภาวนา ฝึกสมาธิ เจริญสมถภาวนา และวิปัสสนาเป็นต้น^{๙๓} นอกจากนี้ที่กล่าวมาแล้ว พระผู้มีพระภาค
เจ้าทรงชี้ให้เห็นอานิสงส์ ของการให้ทานที่ประกอบด้วยความเชื่อ ความยำเกรง ตามความเหมาะสม
ไว้อีกว่า ครั้นเราให้ทานด้วยความศรัทธาแล้ว ย่อมเป็นผู้มั่งคั่ง มีทรัพย์มาก มีโภคะมาก และเป็นผู้มี
บุตร ภรรยา ทาส คนใช้ และกรรมกรตั้งใจฟังด้วยดี เจริญโสสตศบ ตั้งใจใฝ่รู้ ครั้นให้ทานตามกาล
กาลทาน มี ๕ ประการ^{๙๔} คือ

(๑) ให้ทานแก่ผู้มาสู่ถิ่นของตน

(๒) ให้ทานแก่ผู้เตรียมจะไป

(๓) ให้ทานแก่ผู้เป็นไข้

(๔) ให้ทานในสมัยที่มีภิกษาหาได้ยาก

(๕) ให้ข้าวอย่างดี และผลไม้ใหม่แก่ผู้ทรงศีล อันสมควรแล้วย่อมเป็นผู้มั่งคั่ง มี

ทรัพย์มาก มีโภคะมาก และเป็นผู้มี ความปรารถนาที่เกิดขึ้นตามกาลบริบูรณ์

^{๙๒} อัง.ปัญจก. (ไทย) ๒๒/๓๕/๗๒.

^{๙๓} คุณ โทซันท์, พุทธศาสนากับชีวิตประจำวัน, (กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๗), หน้า ๑๗.

^{๙๔} อัง.ปัญจก. (ไทย) ๒๒/๓๕/๕๗.

ครั้นให้ทานไม่กระทบตนและผู้อื่นแล้ว ย่อมเป็นผู้มั่งคั่ง มีทรัพย์มาก มีโภคะมาก และเป็นผู้มีโภคะทรัพย์ ไม่มีอันตรายมาแต่ที่ไหนๆ คือ จากไฟ จากน้ำ จากพระราชา จากโจร จากคน ไม่เป็นที่รัก หรือจากทายาท^{๙๕}

จะเห็นว่า การให้ทานจะมีอานิสงส์มากหรือน้อยนั้น ขึ้นอยู่กับองค์ประกอบฝ่ายผู้ให้ คือ ทายกต้องประกอบด้วย ปุพพเจตนา บุญจนเจตนา และอปราปรเจตนา^{๙๖} และฝ่ายปฏิบัติทัก ทั้งสองนั้นจะต้องเป็นผู้บริสุทธิ์ และวัตถุก็ต้องบริสุทธิ์ด้วยเช่นกัน บุคคลผู้ให้ทานก็ย่อมหวังผลทาน บ้างเป็นธรรมดา ขณะเดียวกันทานนั้นก็ย่อมให้ผลตามวัตถุทานนั้นๆ ที่ให้แล้ว แต่ที่สำคัญการให้ทาน นั้นก็ย่อมมุ่งการตกแต่งประดับจิตใจเป็นพื้นฐาน เพราะทานนั้นจะให้ผลในรูปแบบใดก็ปล่อยตามเหตุ ตามผลที่เกิดขึ้น ซึ่งอานิสงส์ที่พุทธศาสนิกชนควรจะได้รับอย่างแท้จริง ก็คือ ความเป็นผู้ไม่หวังสิ่งตอบแทนในการให้ แต่มุ่งเพื่อประดับจิตใจตกแต่งจิต โดยไม่กลับมาสู่โลกนี้อีก^{๙๗}

ที่กล่าวมาทั้งหมด สมดังคำที่ท่านกล่าวไว้ว่า การให้ที่สมบูรณ์ครบถ้วน จะมีผลมาก อานิสงส์มากก็เพราะประกอบด้วยเหตุ ๔ ประการ^{๙๘} คือ

- (๑) วัตถุสัมปทา ถึงพร้อมแห่งวัตถุ
- (๒) ปัจจัยสัมปทา คือ ความถึงพร้อมแห่งปัจจัย
- (๓) เจตนาสัมปทา ถึงพร้อมแห่งเจตนา

อานิสงส์แห่งทานดังที่ได้กล่าวมาแล้ว แสดงให้เห็นถึงทายกผู้ได้รับ คือ จิตใจที่ ประเสริฐจากการให้ทาน ด้วยหลักการชำระจิตใจที่สะอาด อะไรก็ตามที่ทำให้สิ่งที่ทำ คำพูดที่ และ อารมณ์ที่คิดแล้ว มีผลทำให้จิตใจสะอาดประณีตสูงส่งด้วยคุณธรรม ครั้นเราให้ทานด้วยศรัทธาแล้ว ย่อมเป็นผู้มั่งคั่ง มีทรัพย์มาก มีโภคะมาก และเป็นผู้มีบุตร ภรรยา ทาส คนใช้ และกรรมกร การให้ ทานที่สมบูรณ์ครบถ้วน จะมีผลมากอานิสงส์มาก นอกจากนี้องค์ประกอบของทาน ยังมีความสัมพันธ์ กับวัตถุที่จะให้ทาน คือ วัตถุต้องเป็นของบริสุทธิ์ คือ ได้มาด้วยความสุจริต ยุติธรรม เจตนาบริสุทธิ์ หมายถึงเจตนาของผู้ให้ บุคคลบริสุทธิ์ หมายถึงความว่า ผู้รับทานต้องเป็นคนดี คือ ตั้งอยู่ในศีลชั้นภูมิ ของตน ท่านผู้เห็นแจ้งย่อมทรงสรรเสริญทานที่สัตบุรุษให้แล้วอย่างนี้ บัณฑิตผู้มีปัญญา มีศรัทธา มีใจ เสียสละ บุษาย่างนี้ ย่อมเข้าถึงโลกที่ไม่มีความเบียดเบียน เป็นสุข การให้ทานของบุคคลทั่วไปนั้น ถ้า จะสำเร็จผลคือได้รับอานิสงส์ของทานอย่างแท้จริงนั้น ผู้ให้ต้องรู้จักวิธีการทำทานอย่างถูกต้องตาม

^{๙๕} อัง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๔๘/๒๓๕.

^{๙๖} อัง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๔๘/๒๔๕.

^{๙๗} พระครูไพศาลธรรมานุสิฐ (ถนอม ภิณฺโญจิตร), “การศึกษาเปรียบเทียบตัวอย่างการให้ทานในพระ สุตตันตปิฎกกับการปฏิบัติจริงในลำพูน”, หน้า ๖๖.

^{๙๘} อัง.ฉก. (ไทย) ๒๒/๓๗/๔๘๖.

หลักพระพุทธศาสนา คนทั้งหลายจะให้ท่านด้วยเหตุผลใดๆ ก็ตาม และสิ่งที่ตนปรารถนานั้นจะสำเร็จผลตามความมุ่งหมายหรือไม่ตาม ย่อมขึ้นอยู่กับองค์ประกอบของท่านเป็นสำคัญ ธรรมท่านเป็นยอดแห่งท่านทั้งปวง คือเลิศ ประเสริฐสุด กว่าอามิสท่านทั้งปวง

อานิสงส์การสร้างโรงงาน ในสมัยพุทธกาล คนยากจนมีจำนวนมาก ดังนั้นการตั้งโรงงานในสมัยพุทธกาลนั้น เจตนาเพื่อจะเลี้ยงคนยากจนเท่านั้น คนรวยไม่มีโอกาสกิน เป็นการเลี้ยงเพียงวรรณะเดียว เป็นการสร้างบารมีด้วยตนเอง ซึ่งเกิดมาชาติใดๆ ไม่อดอยาก อย่างเช่นสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส กล่าวถึงการตั้งโรงงานของอนาถปิณฑิกเศรษฐีไว้ในหนังสือ “พุทธประวัติ เล่ม ๒” สรุปความได้ว่า ในปริเฉท ๑๑ เสด็จโกศลชนบทพรรณนาถึงโกศลชนบทนั้น อยู่ในเขตมัธยมชนบท ในบทนี้ได้กล่าวถึง “อนาถปิณฑิกสร้างเซตวัน ในกรุงสาวัตถีมีคฤหบดีผู้หนึ่งชื่อ “สุทัตตะ” ได้เนमितกนามว่า อนาถปิณฑิกะ แปลว่าก้อนข้าวสำหรับคนอนาถา ท่านเป็นคฤหบดีมหาศาล คือเป็นเศรษฐีมั่งมีมากมี ใจบุญตั้งโรงบริจาทานแก่มหาชน พวกคนอนาถาหาที่พึ่งไม่ได้ ได้อาศัยโรงงานของเขาเลี้ยงชีวิต เขาจึงได้เนमितกนามอย่างนั้น”^{๙๙} ยุกา อรามกุล กล่าวถึงโรงงานไว้ในหนังสือ “ท่านและอานิสงส์ของท่าน” ความว่า การสร้างศาลาโรงฉันถวายแด่หมู่ภิกษุสงฆ์ อานิสงส์ที่เกิดจะได้รับคือ จะเกิดความอึดอัด อึดใจ มีความปิติโสมนัสอยู่เนืองๆ ครั้นเมื่อจากโลกนี้จะเกิดในเทวโลก เสวยสมบัติอันเป็นทิพย์ตลอด ๘ กัป เมื่อมาเกิดเป็นมนุษย์จะได้เป็นใหญ่กว่าใครๆ ในหมู่คณะ จะมีรูปร่างงดงามน่าดูน่าชม แม้นปรารถนาที่จะให้ฝนตกลงมาเมื่อใด ฝนก็จะตกลงมาด้วยอำนาจของบุญฤทธิ์ แม้ศัสตราวุธและยาพิษก็ไม่สามารถทำอันตรายได้ จะไม่มีภัยใดๆ ที่จะเกิดขึ้นเนื่องมาจากน้ำ จะมีอายุยืน^{๑๐๐}

สาเหตุสำคัญประการหนึ่งที่พระพุทธศาสนาสามารถตั้งมั่นได้เป็นอย่างดีในสมัยพุทธกาลนั้น เพราะนอกจากบรรดาสาวกที่เป็นนพระภิกษุ พระภิกษุณี จะเป็นกำลังสำคัญในการสนับสนุนการเผยแผ่และการสืบทอดพระพุทธศาสนาแล้ว ฆราวาสยังเข้ามามีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนพระพุทธศาสนาอีกด้วย อนาถปิณฑิกเศรษฐีและนางวิสาขาผู้บริจาคมหาทานไว้ในฐานะเดียวกัน อาจเป็นเพราะพระพุทธองค์ทรงมองกาลไกลว่า เมื่อท่านปรินิพพานไปแล้วผู้ที่ช่วยท่านสืบทอดพระพุทธศาสนาต่อไปนั้นต้องเป็นผู้ที่สามารถเข้าใจ สั่งสอน เผยแผ่ และแก้ข้อสงสัยในหลักธรรมของพระองค์ได้อย่างลึกซึ้ง เพราะแม้วัดในพระพุทธศาสนาจะมีศาสนวัตถุ อย่างเช่น วัด โบสถ์ วิหาร ใหญ่โตมโหฬาร เพียงใด มีเจตูปัจจัยต่างๆ มากมาย หากขาดผู้ช่วยสืบทอดคำสอนที่ถูกต้องแท้จริงทั้ง

^{๙๙} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, **พุทธประวัติ เล่ม ๒**, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย), หน้า ๔๑.

^{๑๐๐} ยุกา อรามกุล, **ท่านและอานิสงส์ของท่าน**, (กรุงเทพมหานคร: หจก. ทิพย์วิสุทธิ, ๒๕๔๑), หน้า ๔๖-๔๗.

โดยอัครและโดยอรแล้ว เมื่อนั้นพุทธศาสนาก็ย่อมจะเสื่อมไปในที่สุด สำหรับในกลุ่มผู้สนับสนุน ด้วยปัจจัยต่างๆ นั้น พระศาสดาทรงยกย่องการบำเพ็ญประโยชน์ให้กับคนในวงกว้างเหนือกว่าผู้บำเพ็ญทาน โดยเฉพาะกับพระองค์เองหรือคณะสงฆ์อย่างเช่น พระองค์ทรงยกย่องอุบาสกอุบาสิกาผู้บำเพ็ญสังคหวัตถุ ๔ ให้เป็นบุคคลต้นแบบ แต่ไม่ได้ยกย่องพระเจ้ามทานามะผู้ถวายทานอันมีรสประณีตให้แก่พระองค์ในฐานะเช่นเดียวกัน ดังนั้นแบบอย่างของการสนับสนุนพระพุทธศาสนาที่ดีที่สุดจึงเน้นการเข้าใจหลักพุทธศาสนาอย่างลึกซึ้ง สามารถปฏิบัติได้ อธิบายได้ และแก้ข้อสงสัยให้กับบุคคลอื่นๆ ได้ ส่วนในด้านการบำเพ็ญทานนั้น ควรสงเคราะห์บุคคลทุกหมู่เหล่าตามความจำเป็นและโดยเสมอหน้ากัน^{๑๐๑} ในครั้งพุทธกาลนั้น ปรากฏเรื่องการแจกทานอยู่หลายแห่ง โดยเศรษฐีในสมัยนั้นนิยมสร้างโรงทานเพื่อแจกอาหารแก่คนเดินทาง คนกำพร้า คนเดินทางไกล วนิพก ยาจก สถานที่แจกทานนั้นจะสร้างไว้ตามทางสี่แยกบ้าง ที่บริเวณที่อยู่ของตนเองบ้างดังปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎกดังต่อไปนี้

รุกขเทวดาได้กล่าวตอบอังกูรพานิขถึงอดีตชาติที่ตน เป็นผู้จัดการโรงทานของอสังยเศรษฐีผู้มีศรัทธาได้สร้างโรงทานเพื่อแจกทานว่า “เราได้รับแต่งตั้งให้เป็นใหญ่ในการให้ทานในโรงทานของคหบดีผู้มีรัศมีชานออกจากตน”^{๑๐๒} และท่านเศรษฐีได้สั่งให้ประกาศเพื่อให้ชาวเมืองมารับอาหารในโรงทานนั้นทุกว่า ดังที่ปรากฏว่า

พ่อครัวขามครพากันป่าวร้องในเรือนของอังกูรพานิขนั้นทั้งในเวลาเย็นทั้งในเวลาเช้าทุกวันว่า ใครหิวจงมารับประทานตามชอบใจ ใครกระหายจงมาดื่มตามชอบใจ ใครจักนุ่งห่มผ้าจงมานุ่งห่มตามชอบใจ ใครต้องการพาหนะเทียมรถจงเลือกพาหนะที่ชอบใจจากหมู่พาหนะเทียมรถนี้แล้วเทียมเถิด^{๑๐๓}

ในเวสสันดรชาดก กล่าวถึงโรงทานที่พระเวสสันดรได้สร้างขึ้นเพื่อแจกทานด้วยเช่นกันว่า

พระเวสสันดรก็เสด็จมาสู่โรงทานเพื่อทรงให้ทานโดยรับสั่งว่า พวกท่านจงให้ผ้าแก่ผู้ต้องการผ้า ให้เหล้าแก่พวกนักเลงเหล้า ให้โภชนะแก่พวกคนผู้ต้องการโภชนะโดยทั่วถึงกัน และพวกท่านอย่าได้เบียดเบียนพวกวนิพกผู้ประมาณที่นี้ จงเลี้ยงดูพวกเขาให้อิ่มหนำด้วยข้าวและน้ำ พวกเขาได้รับการบูชาแล้วก็จะไปเถิด^{๑๐๔}

^{๑๐๑} ทิพย์ชนก รัตโนสถ, “ฆราวาสสมัยพุทธกาล: บทบาทในการสนับสนุนพระพุทธศาสนา”, สารนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

^{๑๐๒} ชู.เปต. (ไทย) ๒๖/๒๘๔/๒๑๓.

^{๑๐๓} ชู.เปต. (ไทย) ๒๖/๒๙๒/๒๑๔.

^{๑๐๔} ชู.ชา. (ไทย) ๒๘/๑๗๘๓-๑๗๙๐/๔๖๖.

พระพุทธองค์ได้ตรัสกล่าวถึงเนมิราชจรียา ว่าด้วยพระจรียาของพระเจ้าเนมิราชที่ได้บำเพ็ญมาในอดีตชาติว่า

ในกาลที่เราเป็นมหาราชนามว่าเนมิ เป็นบัณฑิตต้องการกุศลอยู่ในกรุงมิถิลาที่อุดมสมบูรณ์ เราได้สร้างโรงทานจัตุรมุข ๔ แห่งแล้วได้บำเพ็ญทานที่ศาลานั้นแก่หมู่นี้อคนและคนเป็นต้น บำเพ็ญมหาทาน คือ เครื่องนุ่มห่ม ที่นอน ข้าว น้ำ และโภชนะไม่ขาดสายเหมือนเสวกรับใช้นาย เพราะเหตุแห่งทรัพย์ย่อมแสวงหานายที่ตนพึงให้ยินดีได้ด้วยกายกรรมวจีกรรม และมโนกรรมฉันใด เราก็ฉันนั้นเหมือนกัน จักแสวงหาพระสัพพัญญุตญาณในภพทั้งปวงจึงให้สัตว์ทั้งหลายได้อิ่มหนำด้วยทานแล้วปรารถนาพระโพธิญาณอันอุดมฉะนี้แล”^{๑๐๕}

ในอรรถกถาธรรมบท ได้กล่าวถึง โรงทานของโฆสกเศรษฐีที่สร้างขึ้นเพื่อแจกทานแก่คนเดินทางไกล คนกำพร้า เป็นต้น ซึ่งลักษณะของโรงทานนั้นในเบื้องต้นยังไม่เป็นระเบียบเรียบร้อยมากนักเพราะเวลาแจกอาหารผู้เข้ามารับแจกจะเข้ามาพร้อมๆ กันทำให้เกิดเสียงดัง ภายหลังเมื่อท่านเศรษฐีได้รับนางสามาวดีมาเป็นบุตรบุญธรรมแล้วจึงได้จัดระเบียบในการเข้ารับแจกทานใหม่ โดยการสร้างรั้วกันแล้วทำประตูเข้า-ออก เป็นทางเดียว^{๑๐๖}

นางวิสาขาได้รับการยกย่องจากพระพุทธเจ้าในฐานะเป็นเอตทัคคะด้านการถวายทาน เป็นอริยสาวิการะดับโสดาบัน ในเรื่องการถวายสิ่งของที่เป็นเหตุให้พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตแก่พระสงฆ์นั้น นางวิสาขามหาอุบาสิกาได้ทูลถวายสิ่งของเครื่องใช้สอยหลายชนิดแก่พระภิกษุสงฆ์ “ขอถวายผ้าอาบน้ำฝน^{๑๐๗} ขอถวายผ้าเช็ดปาก^{๑๐๘} ขอถวายไม้กวาด ผ้าเช็ดเท้า^{๑๐๙} ขอถวายพัดโบก พัดใบตาล^{๑๑๐} นอกจากถวายทานแก่พระภิกษุสงฆ์ที่บ้านวันละ ๒,๐๐๐รูป แล้ว นางยังได้ขอถวายทานพิเศษอีกคือ ขอถวายอาคันตุกภัต คมิกภัต คิลานภัต คิลานุปัฏฐากภัต คิลานเภสัช ข้าวต้ม^{๑๑๑}

ในเวลามสูตร มีพราหมณ์คนหนึ่งชื่อว่า เวลามาะ เป็นคนมีจิตใจเลื่อมใสต่อการบริจาคทาน ได้สร้างโรงทานขึ้นที่บ้านของตน และประกาศทั่วไปให้คนทั้งหลายที่อยู่ในชมพูทวีปมารับทานตลอด ๗ ปี ๗ เดือน บุคคลใดไม่มีที่พักอาศัย ไม่มีเครื่องนุ่มห่ม ขอให้แจ้งความประสงค์จะได้จัดการให้ทานแก่ผู้นั้นโดยทั่วถึงกันหมด และวันสุดท้ายได้ให้ถาดทอง ถาดเงิน ถาดสำริด ซึ่งมีทอง

^{๑๐๕} ขุ.จรียา. (ไทย) ๓๓/๔๑-๔๘/๗๓๒/๗๓๓.

^{๑๐๖} ตาต ทานคัค ปริกขิปิตวา เอเกกสเสว ปเวสนูปปมาณน เทว ทวารานิ โยเซตวา เอเกน ทวารเรน ปวิสิตวา เอเกน นิกขมถาติ วเทถ เหว นิสสทา หุตวาว คนหิสสนตีติ.

^{๑๐๗} วิ.ม. (ไทย) ๕/๓๕๐/๒๒๑.

^{๑๐๘} วิ.ม. (ไทย) ๕/๓๕๕/๒๒๘.

^{๑๐๙} วิ.จ. (ไทย) ๗/๒๖๘/๕๓-๕๔.

^{๑๑๐} วิ.จ. (ไทย) ๗/๒๖๘/๕๔.

^{๑๑๑} วิ.ม. (ไทย) ๕/๓๕๐/๒๒๑.

และเงินอยู่เต็มถาด อย่างละ ๘๔,๐๐๐ และข้าง รถ หญิงสาว บัลลังก์ ซึ่งประดับประดาอย่างงดงาม อย่างละ ๘๔,๐๐๐ โคนมอีก ๘๔,๐๐๐ ตัว ผ้าคูอีก ๘๔,๐๐๐ คู่ ทานที่เวลามพราหมณ์ทำนั้น ได้ชื่อว่า มหาทาน^{๑๑๒}

เมื่อพระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพระเจ้ามหาสุทิสสนะ ครองราชย์สมบัติอยู่ในกรุง กุสาวดี ทรงบำเพ็ญมหาทาน คือ ตั้งโรงงาน ๑๐๐ แห่ง ประกาศให้คนมารับทุกวัน วันละ ๓ ครั้งว่า “ใครอยากได้อะไร ต้องการอะไร ใครต้องการ ทรัพย์ อาหาร น้ำดื่ม ผลไม้ ดอกไม้ เครื่องอุปโภค เครื่องนุ่งห่ม ผ้าสีต่างๆ รม รongเท้าอันงาม ก็จงมารับเอาไป”^{๑๑๓} มีหลักการปฏิบัติว่า ใครจะมารับทานตอนไหนก็ตาม พระองค์ก็จะให้โภคะตามความปรารถนาพอเต็มมือกลับไปเสมอ พระองค์บริจาคทานไป มิได้มีความอาลัยในทานเลย ให้ทานเพราะหวังบรรลूपระสัมโพธิญาณเท่านั้น

ในอรรถกถาจรียาปิฎก^{๑๑๔} มีเรื่องราว พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นบุตรของโควินทพราหมณ์ซึ่งเป็นบุโรหิตของพระเจ้าทิสัมบดี เมื่อบิดาตายไป พระองค์ก็ได้เป็นบุโรหิตของพระราชา ๗ พระองค์ ได้ถวายอนุศาสน์แก่พระราชา พราหมณ์ เทวดา นาค และคฤหบดี เป็นที่เคารพนับถือของมหาชนกมาก ดังนั้น ลากจึงเกิดขึ้นแก่ท่านมาก มหาโควินทพราหมณ์ดำริว่าบัดนี้ ลากและสักการะมากมายเกิดขึ้นแก่เรา ทำอย่างไรจึงจะให้สรรพสัตว์เอิบอิมด้วยลากและสักการะนี้แล้ว บำเพ็ญบารมีได้เต็มที่ จึงให้สร้างโรงงานขึ้นมาอีก ๖ แห่ง บริจาคทานทุกๆ วัน เมื่อพระมหาโควินทพราหมณ์บริจาคอย่างนี้ทุกๆ วัน ก็เกิดความอึดใจ ไม่มีความเหนื่อยหน่ายในการให้ทานเลย ประชาชนที่มารับทานกลับไป ต่างสรรเสริญคุณพระโพธิสัตว์ จากนั้นชื่อเสียงทานขจรขยายไปทุกที่ เหมือนกับมหาสมุทรมีห้วงน้ำเป็นอันเดียว หมุนวนเพราะกระทบพายุลใหญ่ที่ตั้งขึ้นตลอดกับ ฉะนั้น

พระเนริราชเป็นกษัตริย์ได้ชื่อว่าเป็นผู้มีความตั้งมั่นในจริยาวัตรของพระองค์คือการทำบุญต่อเนื่อง พระองค์บริจาคทานอย่างกว้างขวางควบคุมทั้งมนุษย์และสัตว์เดรัจฉาน ดังพระองค์ตรัสว่า “เราได้สร้างโรงงานจัตุรมุข ๔ แห่ง ได้บำเพ็ญทานที่ศาลานั้น แก่หมู่เนื้อ นก และคนเป็นต้น”^{๑๑๕} พระองค์มีความมุ่งมั่นในกัลยาณธรรม จึงเกิดความปรีวิตกว่า “การให้ทานกับการรักษาศีล ประพฤติพรหมจรรย์ อะไรประเสริฐกว่ากัน”^{๑๑๖} พระองค์ไม่สามารถตัดสินความสงสัยของพระองค์ได้ ท้าวสักกะทราบว่าเป็นมิราชไม่สามารถแก้ความสงสัยได้ จึงเสด็จมาบอกว่าตนเป็นท้าวสักกะ พร้อม

^{๑๑๒} ลักษณะ ทองทศ, “ศึกษาทัศนคติเรื่องการให้ทานของชาวบ้านดอนกลาง ตำบลธาตุ อำเภอลาดบัวหลวง จังหวัดอุบลราชธานี กับหลักการให้ทานในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า ๓๙.

^{๑๑๓} ชู.จรรยา. (ไทย) ๓๓/๒๘-๓๑/๗๓๑.

^{๑๑๔} ชู.จรรยา.อ. (ไทย) ๙/๓/๙๔-๙๕.

^{๑๑๕} ชู.จรรยา. (ไทย) ๙/๓/๑๑๒.

^{๑๑๖} ชู.จรรยา.อ. (ไทย) ๙/๓/๑๒๒.

บอกถึงข้อพระเนมิราชสงสัยว่า “การอยู่พรหมจรรย์มีผลมากกว่าทานตั้งร้อยเท่า พันเท่า แสนเท่า เมื่อได้ฟังดังนั้น พระเนมิราชจึงเข้าใจอย่างแจ่มแจ้งว่า การบำเพ็ญทานอย่างเดียวไม่พอ ต้องปฏิบัติในพรหมจรรย์ด้วย”^{๑๑๗} พระองค์สร้างโรงพยาบาลเป็นศาลา ๔ แห่ง แจกข้าว น้ำ เครื่องนุ่งห่ม ที่นอน โดยไม่เลือกผู้รับว่าเป็นคนหรือสัตว์

๒.๒.๓ ประเภทและเจ้าของโรงพยาบาลในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

จากการศึกษาโรงพยาบาลในคัมภีร์พระพุทธศาสนาพบว่า คัมภีร์พระพุทธศาสนากล่าวถึงโรงพยาบาลกระจายอยู่ในคัมภีร์ต่างๆ โดยเฉพาะในคัมภีร์อรรถกถา จะได้ประมวลมานำเสนอในหัวข้อที่กำหนดดังต่อไปนี้

๒.๒.๓.๑ ประเภทของโรงพยาบาล

โรงพยาบาลในคัมภีร์พระพุทธศาสนาจำแนกกว้างๆ ได้ ๓ ประเภท คือ

(๑) โรงพยาบาลที่จัดตั้งถาวร

โรงพยาบาลที่จัดตั้งถาวร คือ โรงพยาบาลที่ตั้งอยู่ประจำที่เดิม มีการดำเนินการแจกทานทุกวันไม่มีหยุด ประชาชนชาวเมืองหรือคนที่ต้องการมารับของแจกจะรู้ทันทีว่าในเมืองนั้นมีโรงพยาบาลตั้งประจำอยู่ที่ไหน ในโรงพยาบาลลักษณะนี้คนธรรมดาทั่วไปไม่สามารถดำเนินการได้ เนื่องจากต้องให้บริการทุกวัน แต่ละวันก็จะมีคนมารับแจกของเป็นจำนวนมาก ต้องจัดตั้งพนักงานทำหน้าที่แผนกต่างๆ และใช้ทรัพย์เป็นค่าดำเนินการจำนวนมาก โรงพยาบาลที่จัดตั้งถาวรนี้มักเป็นพระเจ้าจักรพรรดิหรือพระราชา ที่ตั้งถาวรของโรงพยาบาล เช่น ประตูประราชินเวศน์, ข้างประตูเมืองทั้ง ๔ ทิศ, ข้างทางที่คนสัญจรทั้งทาง ๔ แพร่ง, ทาง ๓ แพร่ง หรือทาง ๒ แพร่ง หรือตามสถานที่สำคัญที่พระราชาต้องการจะอำนวยความสะดวกด้านอาหารแก่คนที่เดินทางมาเยี่ยมเยือน

(๒) โรงพยาบาลที่จัดตั้งเฉพาะบางช่วงเวลา

โรงพยาบาลที่จัดตั้งบางช่วงเวลา คือ โรงพยาบาลที่จัดตั้งเฉพาะกิจและเปิดดำเนินการช่วงเวลาที่มีการจัดพิธีสำคัญ เมื่อเสร็จพิธีก็ยกเลิกโรงพยาบาล อาจกินเวลา ๑ วัน ๓ วัน หรือ ๗ วัน ๓ เดือน หรือตามเวลาที่กำหนดแล้วแต่เหตุการณ์ เมื่อครบกำหนดโรงพยาบาลก็จะเลิกดำเนินการ เช่น

๑) โรงพยาบาลของอุบาสกอุบาสิกาชาวเมืองสาวตฤที่ได้รับโอกาสมอบหมายให้เป็นเจ้าภาพถวายภัตตาหารแก่ภิกษุ ๒,๐๐๐ รูป เมื่อใครได้รับมอบหมายเป็นเจ้าภาพก็จะมีการสร้างโรงพยาบาลที่บ้านของคนนั้น เมื่อถวายทานเสร็จก็รื้อโรงพยาบาลแล้วย้ายไปตั้งของอุบาสกอุบาสิกาคนอื่นต่อไป วันที่ไม่มีคนรับเป็นเจ้าภาพก็ให้ไปถวายทานที่บ้านของอนาถปิณฑิกเศรษฐีหรือนางวิสาขา^{๑๑๘}

^{๑๑๗} ชุ.จ.ร.อ. (ไทย) ๙/๓/๑๑๓-๑๑๔.

^{๑๑๘} ชุ.ธ.อ. (ไทย) ๔๐/๑/๒/๑/๒๐๓.

(๒) โรงทานของพระราชอา

ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาพบว่า พระราชาเป็นบุคคลนิยมตั้งโรงทานมากที่สุด โดยอาจปรารถนาเหตุการณ์สำคัญ โดยเฉพาะช่วงที่เสด็จขึ้นครองราชสมบัติใหม่ๆ ตอนที่เปลี่ยนมานับถือพระพุทธศาสนาใหม่ๆ หรือ ตอนที่ต้องการประกาศเกียรติคุณให้เป็นที่ปรากฏแก่ชาวเมือง เช่น

โรงทานของพระเจ้าวิจิตรราช

หลังจากพระเจ้าวิจิตรราชเสด็จขึ้นครองราชสมบัติแล้ว ทรงมีพระดำริจะประกอบพิธีบูชาญอย่างยิ่งใหญ่และจะมีการแจกทานแก่สมณพราหมณ์และประชาชนผู้ต้องการความช่วยเหลือด้วย คือ คนกำพร้า คนเดินทาง วนิพก ยาจก^{๑๒๓}

โรงทานของพระเจ้าปเสนทิโกศล

หลังจากพระเจ้าปเสนทิโกศลเปลี่ยนมานับถือพระพุทธศาสนาแล้ว วันหนึ่งขณะที่พระพุทธเจ้าพร้อมภิกษุ ๕๐๐ รูปเสด็จไปวัดเชตวัน พระองค์เสด็จไปนิมนต์พระพุทธเจ้าให้มาฉันอาคันตุกทาน ครั้งนั้นทรงรับสั่งบอกชาวเมืองให้มาดูทานที่พระองค์จัดถวาย วันต่อมาชาวเมืองจึงนิมนต์พระพุทธเจ้ามาฉันที่บ้านบ้าง ในที่สุดก็มีการจัดทานถวายแข่งกันระหว่างพระราชากับชาวเมือง ในที่สุดพระเจ้าปเสนทิโกศลจึงมอบหมายให้พระนางมัลลิกาเทวีจัดถวายทานอันยิ่งใหญ่ที่ไม่มีทานของคนอื่นยิ่งใหญ่เท่า เรียกว่า อสทิสทาน ทรงดำเนินการถวายทานนี้ถึง ๗ วัน^{๑๒๔}

โรงทานของพระเจ้าสิริราช

อรรถกถาสีวราชจริยาบรรยายว่า ครั้งเมื่อพระเจ้าสิริครองราชสมบัติอยู่ในอริยฐานปุณนคร แคว้นสีพี พระมหาสัตว์ทรงอุบัติเป็นพระโอรสของพระเจ้าสิริราช พระนามของพระมหาสัตว์นั้นว่า สิริกุมาร ครั้นพระมหาสัตว์เจริญวัยได้เสด็จไปยังเมืองตักกสิลา ทรงเล่าเรียนศิลปะสำเร็จแล้วเสด็จกลับ ทรงแสดงศิลปะแก่พระบิดา ได้รับตำแหน่งอุปราช ต่อมาพระบิดาสวรรคต ได้เป็นพระราชอา ทรงละอคติ ตั้งอยู่ในราชธรรมครองราชสมบัติ ทรงให้สร้างโรงทาน ๖ แห่ง คือ ที่ประตูพระนคร ๔ แห่ง ท่ามกลางพระนคร ๑ แห่ง ที่ประตูพระราชานิเวศน์ ๑ แห่ง

พระเจ้าสิริราชทรงบริจาคมหาทานวันละ ๖๐๐,๐๐๐ ทุกวัน ในวัน ๘ คำ ๑๔ คำ และ ๑๕ คำ ได้เสด็จไปยังโรงทานด้วยพระองค์เอง ทรงตรวจตราโรงทาน บางคราวในวัน ๑๕ คำ ตอนเช้าตรู่พระองค์ประทับนั่งบนราชบัลลังก์ ภายใต้อุโบสถที่ยกขึ้น ทรงดำริว่า ทานภายนอกของเราไม่ยังจิตให้ยินดีเหมือนทานภายใน โฉนหนอในเวลาที่เราไปโรงทาน จะมีผู้ขอไรๆ ไม่ขอวัตถุภายนอกพึงขอวัตถุภายในอย่างเดียว ก็หากว่าใครๆ พึงขอเนื้อหรือเลือดในร่างกายของเรา ศีรษะ เนื้อ

^{๑๒๓} ที.สี.อ. (ไทย) ๑๒/๑/๒/๗๗.

^{๑๒๔} ชู.ธ.อ. (ไทย) ๔๒/๑/๒/๓/๒๖๒-๒๖๙.

หัวใจ นัยน์ตา ร่างกายครึ่งหนึ่งหรืออวัยวะทั้งสิ้นเอาไปเป็นทาส เราก็อิงความประสงค์ของผู้นั้นให้ บริบูรณ์ในทันที สามารถจะให้ได้^{๑๒๕}

(๓) โรงทานของพราหมณ์

พราหมณ์เป็นบุคคลกลุ่มหนึ่งที่พบว่ามักจะตั้งโรงทาน โดยเฉพาะตอนประกอบ พิธีบูชาโยญ กล่าวคือ ในตอนประกอบพิธีบูชาโยญนั้นจะมีการจัดหาสิ่งของอุปโภคบริโภค สัตว์และทาส กรรมกรเข้าในพิธีบูชาโยญจำนวนมาก ในพิธีดังกล่าวจะมีคนร่วมพิธีจำนวนมาก เพื่ออำนวยความสะดวก จึงมักจะมีการตั้งโรงทานเพื่อแจกจ่ายอาหารแก่คนที่มาร่วมพิธีด้วย สำหรับของที่แจกใน โรงทานของพราหมณ์นั้นก็แล้วแต่ความร่ำรวยของเจ้าของโรงทาน

อย่างไรก็ตามพบว่า พราหมณ์บางคนเป็นคนใจบุญชอบให้ทานก็อาจจะให้ทาน ในบริเวณบ้านของตนเป็นปกติ เช่น เวลามาพราหมณ์เป็นคนชอบให้ทาน ครั้งหนึ่งท่านได้ตั้งโรงทาน แล้วให้มหาทานแก่คนที่ต้องการสิ่งของชนิดต่างๆ เช่น ถาดทอง ถาดสำริด ช้าง ธงทอง รถ แม่โคนม หุญสาว บัลลังก์ รวมทั้งของที่ใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น ผ้า ข้าว น้ำ ของควมเคี้ยว ของควมบริโภค เครื่องอุปโภค ที่นอน^{๑๒๖}

(๔) โรงทานของพระโพธิสัตว์

พระโพธิสัตว์เป็นบุคคลกลุ่มหนึ่งที่มักถูกกล่าวถึงว่าเป็นเจ้าของโรงทาน อาจ กล่าวได้ว่าโรงทานของพระโพธิสัตว์พบมากที่สุดในคัมภีร์พระพุทธศาสนากว่าได้ โดยเฉพาะในคัมภีร์ ชาดก พุทธวงศ์และจริยปิฎก โดยเฉพาะตอนที่บำเพ็ญทานบารมี พระโพธิสัตว์บางพระองค์เป็น กษัตริย์ บางพระองค์เป็นราชกุมาร บางพระองค์เป็นคนธรรมดา มีวิธีการแจกจ่ายทานในโรงทาน แตกต่างกันไป จะยกตัวอย่างเฉพาะพระโพธิสัตว์พระองค์สำคัญ เช่น

โรงทานของพระเวสสันดร

พระเวสสันดรคือพระโพธิสัตว์ชาติสุดท้ายของพระพุทธเจ้าก่อนจะประสูติเป็น เจ้าชายสิทธัตถะแห่งศากยวงศ์ บรรยายว่า พระเวสสันดรมีความคิดอยากจะบริจาคทานตั้งแต่มี พระชนมายุ ๔ ขวบ โดยตั้งพระทัยว่า เราจะพึงให้หทัย ดวงตา เนื้อ เลือด และร่างกาย เมื่อใครมาขอ เรา เราก็อินดีให้ เมื่อเราคิดถึงการบริจาคทานอันเป็นความจริง หทัยก็ไม่หวั่นไหว มุ่งมั่นอยู่ในกาลนั้น ปรุพมิสิเนรुบรรพตและหมู่ไม้เป็นเครื่องประดับได้หวั่นไหว จากนั้นเมื่อพระองค์เจริญวัยขึ้นเป็นพระ ราชกุมารก็ได้เริ่มบริจาคทานที่รู้จักกันทั่วเมือง คือ บริจาคช้างปัจฉัยนาเคนทร์แก่พราหมณ์ ๘ คนที่

^{๑๒๕} ชู.จริยา. (ไทย) ๗๔/๙/๓/๑๓๐-๑๓๑.

^{๑๒๖} อง.นวก.อ. (ไทย) ๓๘/๔/๗๗๕-๗๗๗.

จากทพสี่ และ ปันณรสี่ คือ วัน ๘ ค่ำ ๑๔ ค่ำ และ ๑๕ ค่ำ ท้าวเธอเสด็จลงสู่โรงทาน ตรวจตราการให้ทานเป็นราชกรณีกิจประจำ

คราวหนึ่งเป็นวันปฐมมี ดิถีที่ ๑๕ ค่ำ เวลาเช้าพระเจ้าสิริราชประทับเหนือราชบัลลังก์ภายใต้สมุสสิตเศวตฉัตร ทรงรำพึงถึงทานที่พระองค์ทรงบริจาค มิได้ทอดพระเนตรเห็น พาทิรวัตถุสิ่งใดสิ่งหนึ่งซึ่งชื่อว่าพระองค์ยังไม่เคยบริจาค จึงทรงพระดำริว่า พาทิรวัตถุที่ชื่อว่า เรายังไม่เคยบริจาคไม่มีเลย พาทิรกทานหาได้ยังเราให้ยินดีไม่ เราประสงค์จะให้อัมมัตติกทาน โอหนอ เวลาที่เราไปในโรงทานวันนี้ ยากคนใดอย่าได้ขอพาทิรวัตถุเลย พึงเอ่ยออกชื่อขอแต่อัมมัตติกทานเถิด ก็ถ้าหากว่าใครๆ จะเอ่ยปากขอดวงหทัยของเราไซ้ เราจะเอาหอกแหวนอรุประเทศนำดวงหทัย ซึ่งมีหยาดโลหิตไหลอยู่ออกให้ ดุจดอนปทุมชาติที่งักขึ้นจากน้ำอันใสฉนั้น ถ้าหากว่าใครเอ่ยปากขอเนื้อในสร้อยกายของเรา เราจะเอื้อเนื้อในสร้อยให้ ดุจดอนขุดจันทน์แดงด้วยศาสตราสำหรับขุดฉนั้น ถ้าหากว่าใครเอ่ยปากขอโลหิต เราจะวิ่งเข้าไปในปากแห่งยนต์ ให้คนนำภาชนะเข้าไปรองรับจนเต็มแล้ว จึงจักให้โลหิตหรือว่าถ้าใครจะพึงพูดกะเราว่า การงานในเรือนของเราไม่เรียบร้อย ท่านจงเป็นทาสทำการงานในเรือนของเราดังนี้ เราจักละเพศกษัตริย์เสีย กระทำตนให้อยู่นอกตำแหน่ง แล้วประกาศตนทำการงานของทาส ถ้าใครเอ่ยปากขอดวงตาของเรา เราจักควักดวงตาทั้งคู่ออกให้เหมือนดังควักจาวตาลฉนั้น ท้าวเธอทรงดำริต่อไปว่า “วัตถุทานซึ่งเป็นของมนุษย์อย่างใดอย่างหนึ่งที่เรายังไม่ได้บริจาค ไม่มีเลย แม้ยากคนใดจะพึงขอดวงตาคะเรา เราจะไม่หวั่นไหวให้ดวงตาแก่ยากฉนั้นทีเดียว” จากนั้นทรงสรसनด้วยหม้อน้ำหอม ๑๖ หม้อทรงประดับตกแต่งองค์ด้วยเครื่องสรรพอสังการ เสวยพระกระยาหารที่มีรสอันเลิศต่างๆ แล้ว เสด็จประทับเหนือคอมงคหัตถ์อันประดับตกแต่งแล้ว ได้เสด็จไปสู่โรงทาน^{๑๓๐}

(๕) โรงทานของเศรษฐี

เศรษฐีเป็นบุคคลกลุ่มที่มีอำนาจทางเศรษฐกิจสูง จึงพบเศรษฐีในคัมภีร์พระพุทธศาสนาตั้งโรงทานเพื่อบริจาคแก่คนตกยากหรือถวายทานแก่พระพุทธเจ้าและภิกษุ เศรษฐีในสมัยพุทธกาลที่ตั้งโรงทานมีหลายท่าน แต่ที่จะยกมากล่าวคือ โฆสกเศรษฐีและอนาถบิณฑิกเศรษฐี ดังนี้

โรงทานของโฆสกเศรษฐี

โฆสกเศรษฐีเป็นบิดาบุญธรรมของพระนางสามาวดี อรรถกถาธรรมบทบรรยายว่า หลังจากบิดาเสียชีวิต พระเจ้าอุเทนได้ยกสมบัติของบิดาให้แก่ชายโฆสกะและประทานตำแหน่งเศรษฐีให้ โฆสกเศรษฐีเห็นความพลิกผันและความไม่แน่นอนในชีวิตของคนที่ต้องประสบกับชะตากรรมอันรุนแรงจนแทบจะเอาชีวิตไม่รอดหลายครั้ง จึงคิดจะทำทรัพย์ที่ตนรับต่อมาจากบิดาผู้

^{๑๓๐} ชู.วิสติ.ชา.อ. (ไทย) ๖๑/๓/๗/๖๒-๖๔.

ล่องลับมาตั้งเป็นโรงงานเพื่อให้การสงเคราะห์แก่คนที่ได้รับความลำบากมีคนเดินทาง คนกำพร้า เป็นต้น

วันหนึ่ง สหายต่างเมืองของท่านชื่อภททวดีย์ชาวเมืองภททวดีเกิดความเดือดร้อนเนื่องจากอุบัติเหตุรถกระบะขาด ผู้คนและสัตว์ล้มตายเป็นจำนวนมาก ภททวดีย์เศรษฐีจึงพาภรรยาและลูกสาวชื่อสามา^{๑๓๑} หนีโรคร้ายเดินทางมาเมืองโกสัมพี เพื่อขอพึ่งโฆสกเศรษฐีซึ่งเป็นเพื่อนที่ไม่เคยเห็นหน้ากันมาก่อน แต่รู้จักกันผ่านการแนะนำของพ่อค้าที่ทำการค้าขายระหว่างเมือง ทั้งสองเมื่อเดินทางมาถึงภททวดีย์ เศรษฐีส่งนางสามาวดีไปขอรับอาหารที่แจกในโรงงาน วันแรกรับมาเพื่อคน ๓ คน หลังจากทานอาหารเสร็จภททวดีย์เศรษฐีก็เสียชีวิต วันต่อมานางสามาวดีจึงไปขอรับแจกอาหารเพื่อคน ๒ คน คือ นางกับมารดา ในคืนนั้นมารดาของนางก็เสียชีวิต วันต่อมานางสามาวดีจึงไปขอรับอาหารเพื่อกินคนเดียว มิตตกุกุมพีซึ่งได้รับมอบหมายให้เป็นคนแจกทานจำนางได้จึงได้ตำหนิ นางที่มารับแจกของ ๓ วันแต่รับจำนวนไม่เท่ากันลดลงจนเหลือหนึ่ง ที่ นางสามาวดีจึงเล่าเรื่องราวครอบครัวของตนได้ฟัง มิตตกุกุมพีจึงทราบว่าหญิงสาวนี้เป็นลูกสาวของเพื่อนของเจ้านายจึงรับนางไว้ในฐานะลูกบุญธรรม

ในการแจกทานในโรงงานนั้นมีคนมารับแจกของเป็นจำนวนมาก จึงเกิดความไม่เป็นระเบียบ ผู้คนแออัดส่งเสียงดัง นางสามาวดีจึงอาสาจัดการโรงงานด้วยการทำรั้วกันแล้วให้คนเข้าแถวเดินตามรั้วกันเรียงกันมารับของ ทำให้คนเดินมารับแจกของอย่างเป็นระเบียบ โฆสกเศรษฐีสังเกตพบว่าเสียงในโรงงานเงียบไปจึงถามมิตตกุกุมพีว่ายังแจกทานอยู่หรือไม่ เหตุใดเสียงจึงเงียบเมื่อได้ฟังเรื่องราวว่าเหตุที่เสียงเงียบเพราะนางสามาวดีเป็นคนสร้างรั้วกันแถวให้คนมารับ พร้อมทั้งรับฟังเรื่องราวของนางทราบว่านางเป็นลูกสาวของสหายต่างเมืองจึงรับนางเป็นลูกสาวบุญธรรม^{๑๓๒} โรงงานของโฆสกเศรษฐีจึงเป็นโรงงานของเอกชนแห่งแรกที่มีการจัดการด้วยการสร้างรั้วกันแถวให้คนเข้ารับแจกของเพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อย^{๑๓๓}

โรงงานของอนาถบิณฑิกเศรษฐี

อรรถกถาธรรมบทบรรยายว่า อนาถบิณฑิกเศรษฐีเดิมชื่อสุทัตตะ แปลว่า ผู้ให้ดีแล้ว มีนิสัยชอบให้ทานแก่คนที่ไม่มีที่พึ่ง (คนอนาถา) ต่อมาผู้คนจึงนิยมเรียกท่านว่าอนาถบิณฑิกเศรษฐี (เศรษฐีผู้ให้ก้อนข้าวแก่คนไร้ที่พึ่ง) ท่านให้ทานที่บ้านของท่านเป็นประจำและให้ทั้ง

^{๑๓๑} นางสามานี้ต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็น “สามาวดี” เนื่องจากเป็นผู้คิดค้นการกั้นรั้วในโรงงานจนคนที่มารับแจกของในโรงงานมีระเบียบเรียบร้อยไม่ส่งเสียงดัง.

^{๑๓๒} ชุ.ธ.อ. (ไทย) ๔๐/๑/๒/๑/๒๕๗.

^{๑๓๓} ตาต ทานคค์ ปริกขิปิตวา เอเกกสเสว ปเวสนปุปมาณน เทว ทวารานิ โยเซตวา เอเกน ทวารนปริสิตวา เอเกน นิภมถาติ วเทถ เอว นิสสททา หุตวาว คณหิสสนตตี.

แก่ภิกษุและคนทั่วไปที่มาขอรับอาหาร อรรถกถาธรรมบทว่า ท่านเศรษฐีจ่ายทรัพย์ตั้ง ๕๔ โภกฺกใน พระพุทธศาสนาเฉพาะวิหารเท่านั้น ต่อมาเมื่อพ่อค้ามายืมเงินของท่านไปค้าขาย ๑๘ โภกฺก เงินที่ฝังไว้ริม แม่น้ำ ๑๘ โภกฺกก็ถูกน้ำซัดลงทะเลไป ท่านจึงกลายเป็นคนจน สมบัติของท่านเหลือน้อย ท่านไม่สามารถจัดอาหารที่ประณีตถวายพระสงฆ์ได้ วันหนึ่งพระพุทธองค์ได้สอบถามถึงการถวายทาน ท่านเศรษฐีจึงกราบทูลให้ทราบว่ายังคงถวายทานตามเดิม แต่ของที่ถวายไม่ประณีตเหมือนเมื่อก่อน พระพุทธองค์จึงทรงตรัสแนะนำว่า เมื่อจิตเสื่อมใส ทานที่ถวายแก่พระอรหันต์มีพระพุทธเจ้าเป็นต้นชื่อว่า เศร้าหมองไม่มี ต่อมาเมื่อมีเทวดาที่สถิตอยู่ชุ่มประดูบ้านมาเตือนสติให้ท่านประหยัดหยุดถวายทาน ท่านจึงขับไล่เทวดาออกไปที่อื่น เทวดาเดือดร้อนจึงไปขอความช่วยเหลือจากท้าวสักกะได้รับคำแนะนำให้ แปลงเพศเป็นเสมียนของเศรษฐีแล้วทำหน้าที่รวบรวมทรัพย์ที่พ่อค้ายืมไปได้คืนกลับมา พร้อมกับ ทรัพย์ที่จมในทะเล และทรัพย์ที่กระจัดกระจายไปในที่ต่างๆ จนมีทรัพย์กองเต็มห้องสมบัติ จากนั้นได้ ขอขมาเศรษฐี ท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐีจึงกลับมามีฐานะร่ำรวยดังเดิม^{๑๓๔}

(๖) โรงทานของอุบาสก-อุบาสิกา หรือประชาชนทั่วไป

ประชาชนที่เป็นอุบาสก-อุบาสิกาหรือประชาชนที่ไม่ได้นับถือพระพุทธศาสนา ก็พบว่าบางคนได้ตั้งโรงทานเล็กๆ ที่ประดูบ้านของตนแล้วทำการแจกทานแก่คนที่ต้องการอาหาร จะได้ ยุกมากล่าวโดยย่อ ดังต่อไปนี้

โรงทานของอุตตรมาณพ

เมื่อพระศาสดาปรินิพพานแล้ว หลังจากทำปฐมมหาสังคีติเสร็จ พระมหาจักรายณะพร้อมด้วยภิกษุ ๑๒ รูปอยู่ในราวป่าแห่งหนึ่ง ไม่ไกลแต่กรุงโกสัมพี สมัยนั้นอำมาตย์คนหนึ่งของพระเจ้าอุเทนได้ทำกาลละแล้ว ในกาลก่อนอำมาตย์นั้นได้เป็นผู้จัดตั้งกิจการงานในพระนคร ลำดับนั้น พระราชาจึงรับสั่งให้เรียกอุตตรมาณพผู้เป็นบุตรของอำมาตย์นั้นมา แล้วทรงสถาปนาไว้ใน ตำแหน่งที่บิดาดำรงอยู่ว่า เจ้าจตุแลการงานที่บิดาเจ้าจัดตั้งไว้ อุตตรมาณพนั้นรับพระดำรัสแล้ว วัน หนึ่ง ได้พานายช่างไปป่าเพื่อต้องการไม้สำหรับซ่อมแซมพระนคร จึงเข้าไปยังที่อยู่ของท่านพระ มหาจักรายณะในเวลานั้นเห็นพระเถระผู้ทรงบังสุกุลจีวร นั่งเฝ้ายอนในที่นั้น จึงเลื่อมใสในอิริยาบถได้ กระทำปฏิสันถารแล้วนั้น ณ ส่วนข้างหนึ่ง พระเถระแสดงธรรมแก่เธอ เธอสดับธรรมแล้วเกิดความ เลื่อมใสในพระรัตนตรัย จึงตั้งอยู่ในสรวงแล้วนิมนต์พระเถระด้วยคำว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ขอท่าน พร้อมด้วยภิกษุทั้งหลายจงรับภัตตาหารเพื่อจะฉันในวันพรุ่งนี้โดยความอนุเคราะห์กระผมเถิด พระ เถระรับนิมนต์โดยคุณภาพ เธอกลับจากที่นั้นแล้วไปยังนคร ได้บอกแก่อุบาสกเหล่าอื่นว่า ข้าพเจ้าได้ นิมนต์พระเถระเพื่อฉันภัตตาหารในวันพรุ่งนี้ ถึงท่านทั้งหลายก็พึงมายังโรงทานของข้าพเจ้า

ในวันที่ ๒ เวลาเช้าตรู่ เธอให้จัดขานียะและโภชนียะอันประณีต แล้วให้แจ้ง

^{๑๓๔} ชุ.ธ.อ. (ไทย) ๔๒/๑/๒/๓/๑๖-๒๐.

เวลาทำการต้อนรับพระเถระผู้มาพร้อมกับภิกษุทั้งหลาย ไหว้แล้วมุ่งหน้าให้เข้าไปยังเรือน เมื่อพระเถระและภิกษุทั้งหลายนั่งบนอาสนะที่ลาดด้วยเครื่องลาด อันเป็นกบปิยะควรค่ามาก ทำการบูชาด้วยของหอม ดอกไม้ และธูปให้พระเถระและภิกษุเหล่านั้นอิมหันต์ด้วยข้าวน้ำอันประณีต เกิดความเลื่อมใสกระทำอัญชลีฟังอนุโมทนา เมื่อพระเถระกระทำอนุโมทนาภัตเสร็จแล้วไป จึงถือบาตรตามส่งออกจากนคร เมื่อจะกลับจึงวอนว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ขอท่านทั้งหลายพึงเข้ามายังเรือนของข้าพเจ้าเป็นนิตย์ รู้ว่าพระเถระรับแล้วจึงกลับ เธออุปัฏฐากพระเถระอยู่อย่างนี้ ตั้งอยู่ในโอวาทของท่าน ตั้งอยู่ในโสคาปัตติผลแล้ว และได้สร้างวิหารถวาย ทั้งกระทำให้ญาติของตนทั้งหมดเลื่อมใสในพระศาสนา อย่างไรก็ตาม มารดาของอุตตรมาณพเป็นคนไม่มีศรัทธาจึงดุด่าและห้ามปราม แต่ก็ไม่อาจทัดทานลูกได้ แต่นางอนุญาติกำหนดกำหนดที่ในวันฉลองวิหาร นางทำกาลแล้วเกิดในกำเนิดเปรต แต่เพราะนางอนุโมทนาทานด้วยกำหนดนุกยง นางจึงมีมมดำสนิท มีปลายตัวดีขึ้น ละเอียดและยาว^{๑๓๕} เข้าใจว่า โรงทานของอุตตรมาณพไม่มีรายละเอียดมากนัก แต่เข้าใจว่าน่าจะตั้งขึ้นเพื่อจัดอาหารแจกแก่คนที่ขาดแคลนเล็กๆ น้อยๆ จึงสามารถจัดอาหารถวายแก่พระภิกษุได้ไม่มากนัก^{๑๓๖}

โรงทานของนางสุนาเทวี

อรรถกถาธรรมบทบรรยายว่า ที่บ้านของนางสุนาเทวีก็จัดตั้งโรงทานสำหรับจัดภัตตาหารถวายแก่ภิกษุสองพันรูปตามที่ได้รับโอกาสให้เป็นเจ้าภาพ วิธีนี้เป็นธรรมเนียมปฏิบัติของชาวเมืองสาวัตถีที่ต้องจัดอาหารถวายแก่ภิกษุสองพันรูป หากไม่มีเจ้าภาพภิกษุจะไปฉันที่บ้านของอนาถบิณฑิกและบ้านของนางวิสาขา ไม่มีรายละเอียดบอกว่าโรงทานของชาวเมืองสาวัตถีนี้แจกทานแก่คนทั่วไปหรือไม่ พบแต่ข้อมูลว่าเป็นสถานที่อังกาสภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข^{๑๓๗} แต่จากพฤติการณ์แล้วน่าจะเป็นโรงทานที่สร้างแบบชั่วคราว เสร็จภารกิจแล้วก็รื้อหรือย้ายไปสร้างที่บ้านของอุปัฏฐากอุปัฏฐากที่ได้รับมอบหมายให้เป็นทานบดี

โรงทานของกุลสตรีชาวเมืองราชคฤห์

อรรถกถากุญชรวิมานบรรยายว่า สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ มหาเวฬุวันกลันทกนิวาปสถานในกรุงราชคฤห์ วันหนึ่ง งานนักขัตฤกษ์ก็ก้องไปในกรุงราชคฤห์ ชาวกรุงช่วยกันทำความสะอาดถนน เกลี่ยทราย โรยดอกไม้ครบ ๕ อย่างทั้งข้าวตอก ตั้งต้นกล้วย และหม้อน้ำไว้ทุกๆ ประตูเรือน ยกธงแผ่นผ้าเป็นต้น ซึ่งงดงามด้วยสีต่างๆ ตามควรแก่สมบัติ ทุกคนตกแต่งประดับกายพอสมควรแก่สมบัติของตนๆ เล่นการเล่นงานนักขัตฤกษ์ทั่วทั้งกรุงได้ประดับ

^{๑๓๕} ชุ.เปต.อ. (ไทย) ๔๙/๒/๒/๒๙๓-๒๙๖.

^{๑๓๖} ดูรายละเอียดใน ชุ.เปต.อ. (ไทย) ๔๙/๒/๒/๒๙๓-๒๙๖.

^{๑๓๗} ชุ.ธ.อ. (ไทย) ๔๐/๑/๒/๑/๒๐๓-๒๐๔.

ประดาตกแต่งตั้งเทพนคร ครั้งนั้น พระเจ้าพิมพิสาร เสด็จออกจากพระราชนิเวศน์ของพระองค์ ทรงเลียบพระนครด้วยราชบริพารอย่างใหญ่ด้วยสิริโสภาคย์มโหฬารคามพระราชประเพณีและเพื่อรักษาหัวใจของมหาชน

๒.๒.๔ จำนวนที่ตั้งและการจัดการในโรงงาน

โรงงานในพระพุทธศาสนามีความเป็นมาก่อนที่พระพุทธศาสนาอุบัติ ต่อเมื่อพระพุทธเจ้าประกาศศาสนาแล้วก็ได้ให้ความสำคัญกับโรงงาน ดังมีพุทธดำรัสสอนเรื่องการให้ทานเสมอ โรงงานที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนามีจำนวนไม่แน่นอนและมีการจัดการแตกต่างกัน ดังต่อไปนี้

จำนวนที่ตั้งของโรงงาน

โรงงานในคัมภีร์พระพุทธศาสนาพบว่ามักตั้งอยู่ในบริเวณที่มีคนสัญจรมากๆ เพื่อให้ความสะดวกแก่คนที่จะมารับแจกทาน แต่ละแห่งมีโรงงานตั้งมากน้อยต่างกัน เริ่มจาก ๑ หลัง บางแห่งมีโรงงานมากถึง ๖ หลัง จำแนกจำนวนโรงงานและที่ตั้งได้ ๕ อย่าง ดังต่อไปนี้

(๑) บางเมืองมีโรงงาน ๑ แห่ง คือ โรงงานตั้งที่ประตูเรือนของทานบดี^{๑๓๘} โรงงานแบบนี้เจ้าของมักเป็นเศรษฐีหรือคนธรรมดาที่มีทรัพย์ไม่มากนัก จึงดำเนินการแจกทานด้วยตัวเอง

(๒) บางเมืองมีโรงงานแห่งเดียวที่ทาง ๒ แพร่งบ้าง ทาง ๓ แพร่งบ้าง ทาง ๔ แพร่งบ้าง โรงงานแบบนี้เจ้าของโรงงานอยากจะอำนวยความสะดวกแก่คนที่เดินทางผ่านเส้นทาง จึงย้ายที่ตั้งโรงงานจากบ้านของตนมาตั้งข้างทางหรือตามแยกของถนน เพื่อให้คนมารับแจกของได้สะดวก

(๓) บางเมืองมีโรงงาน ๔ แห่ง คือ ที่ประตูเมืองทั้ง ๔ ทิศของเมือง^{๑๓๙} โรงงานแบบนี้ส่วนมากเป็นพระราชหรือเศรษฐี เนื่องจากต้องใช้ทรัพย์และคนดำเนินการจำนวนมาก

(๔) บางเมืองมีโรงงาน ๕ แห่ง คือ ที่ประตูเมืองทั้ง ๔ ทิศ และท่ามกลางพระนคร^{๑๔๐} โรงงานแบบนี้ส่วนมากเป็นพระราชหรือเศรษฐี เนื่องจากต้องใช้ทรัพย์และคนดำเนินการจำนวนมาก

(๕) บางเมืองมีโรงงาน ๖ แห่ง คือ ที่ประตูเมืองทั้ง ๔ ทิศ, ท่ามกลางพระนคร และ พระราชนิเวศน์ของพระราช หรือของทานบดี^{๑๔๑} โรงงานแบบนี้ส่วนมากเป็นพระราชหรือ

^{๑๓๘} เช่น โรงงานของอุตตรมานพ. ขุ.เปต.อ. (ไทย) ๔๘/๒/๒/๒๙๓-๒๙๖.

^{๑๓๙} เช่น โรงงานในอรรถกถาเวทาสังยุต.

^{๑๔๐} เช่น โรงงานของพระเจ้าเนมิราช. ขุ.จรียา.อ. (ไทย) ๗๔/๙/๓/๑๐๘.

^{๑๔๑} เช่น โรงงานของพระเจ้าสิริราช. ขุ.จรียา.อ. (ไทย) ๗๔/๙/๓/๑๓๑.

เศรษฐกิจที่มีทรัพย์สินสมบัติและบริวารจำนวนมาก เนื่องจากต้องใช้ทรัพย์สินและคนดำเนินการจำนวนมากจึงจะดำเนินการได้

จำนวนโรงงานจะขึ้นอยู่กับศักยภาพทางเศรษฐกิจของเจ้าของ หากเจ้าของมีฐานะดีและมีบริวารมากก็มักจะตั้งโรงงานหลายแห่ง เช่น มหาเศรษฐี พระราชา พระเจ้าจักรพรรดิ

๒.๒.๕ การจัดการในโรงงานตามแนวพระพุทธศาสนา

โรงงานในคัมภีร์พระพุทธศาสนามีวิธีดำเนินการหลายแบบ มีทั้งที่จัดการแบบง่ายๆ คือเจ้าของโรงงานดำเนินการแจกทานด้วยตนเอง มีทั้งที่พยายามจัดระเบียบเป็นเบื้องต้น สรุปได้ดังต่อไปนี้

(๑) โรงงานที่เจ้าของดำเนินการเอง เป็นโรงงานเล็กๆ ที่เจ้าของโรงงานดำเนินการแจกทานด้วยตนเอง เช่น โรงงานของอุตตฺรมาณพ^{๑๔๒}

(๒) โรงงานที่เจ้าของโรงงานเป็นทนายแต่มีผู้ชำนาญในการแจกทานคอยช่วยอำนวยความสะดวก เรื่องการจัดอาหาร การปูอาสนะ และคอยนิมนต์ให้ภิกษุฉันอาหาร เช่น โรงงานของนางสุนาเทวี โรงงานของอุบาสกอุบาสิกาชาวเมืองสวตถิที่มีอนาถบิณฑิกเศรษฐีและนางวิสาขาเป็นคนคอยอำนวยความสะดวก หากเจ้าภาพคนใดจัดตั้งโรงงานแล้วมีอนาถบิณฑิกเศรษฐีและนางวิสาขามาช่วยอำนวยความสะดวกก็จะได้รับคำยกย่อง เนื่องจากทั้งสองท่านนี้ฉลาดในการปูอาสนะ รู้จักอภัยของภิกษุ และรู้จักจังหวะในการนิมนต์ภิกษุให้ฉันภัตตาหาร ทำให้ภิกษุฉันอาหารได้มาก^{๑๔๓}

(๓) โรงงานที่ตั้งแล้วมอบหมายให้บริวารดำเนินการ เช่น โรงงานของโฆสกเศรษฐี เมื่อตั้งโรงงานแล้วโฆสกเศรษฐีมาดูแลเป็นบางวัน แต่ส่วนมากจะมอบหมายให้คนสนิท ชื่อ มิตตกุฎุมพี เป็นคนดำเนินการ ในระหว่างการแจกทานนั้นมีคนมารับแจกของเป็นจำนวนมาก จนเกิดเสียงอื้ออึง นางสามาวดีจึงแก้ปัญหาด้วยการทำรั้วกันคนให้เป็นแถวแล้วเดินเรียงกันมารับแจกของ ทำให้คนที่มารับแจกของเรียงแถวเป็นระเบียบไม่แย่งรับของจนส่งเสียงดังเหมือนก่อน^{๑๔๔}

(๔) โรงงานที่ตั้งแล้วมีการจัดเจ้าหน้าที่ดำเนินการโดยมีการแบ่งเป็น ๓ แผนก โดยตั้งคนที่ไว้ใจได้เป็นหัวหน้า ๓ คน คือ (๑) คนจัดแจงการเงินและดูแลข้าวปลาอาหาร (๒) คนทำหน้าที่ตวงข้าว และ (๓) คนจัดแจงวัตถุทาน เช่น โรงงานของคหบดีมหาศาลชาวกรุงหงสาวดี^{๑๔๕}

(๕) ในโรงงานบางแห่งมีการตั้งเจ้าหน้าที่ประกาศข่าว (โฆษก) ด้วย อรรถกถา

^{๑๔๒} ดูรายละเอียดใน ขุ.เปต.อ. (ไทย) ๔๙/๒/๒/๒๙๓-๒๙๖.

^{๑๔๓} ขุ.ธ.อ. (ไทย) ๔๐/๑/๒/๑/๒๐๓-๒๐๔.

^{๑๔๔} วนิดา ฉายาสุตบุตร, “การศึกษาวิเคราะห์บทบาทของพระนางสามาวดีที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑).

^{๑๔๕} ดูรายละเอียดใน อง.เอกก.อ. (ไทย) ๓๒/๑/๑/๔๐๒.

อาทิตตปริยายสูตรบรรยายว่า ในกาลแห่งพระปุสสพุทธเจ้า พระเจ้าพิมพิสารเคยประสูติเป็นมหาอำมาตย์รับราชการในราชสำนักของพระเจ้ามหินทระ (เป็นพุทธบิดา) ทรงมีเชษฐโอรสพระนามว่า ปุสสะซึ่งต่อมาได้เสด็จออกมหาภิเนษกรรม กระทำความเพียรจนในที่สุดตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า พระกนิษฐโอรสออกบวชเป็นอัครสาวก บุตรของบุโรหิตเป็นทศิยสาวก หลังจากตรัสรู้แล้วพระปุสสพุทธเจ้าก็เสด็จไปโปรดพระประยูรญาติฝ่ายในมีพระบิดาเป็นต้นในพระนคร ทำให้ประชาชนไม่มีโอกาสได้ทำบุญด้วย จึงพากันโพนทนาว่า พระพุทธเจ้าเกิดขึ้นแล้วในโลก แต่พวกเราไม่ได้ทำบุญกันเลย ธรรมดาพระพุทธเจ้าทั้งหลายย่อมเกิดขึ้นเพื่อประโยชน์เกื้อกูลแก่คนทั้งหลายเหมือนพระจันทร์ พระอาทิตย์ส่องแสงสว่างแก่คนทั้งปวง แต่พระราชารององค์นี้แย่งบุญของคนทั้งหมด พระราชามีพระโอรสอื่นอีก ๓ พระองค์ ประชาชนจึงมาปรึกษาพระโอรสเหล่านี้แล้ววางแผนแกล้งทำเป็นโจร ปล้นหมู่บ้านแล้วมาขอให้พระโอรสไปปราบ จากนั้นได้มารายงานพระราชาก็มีโอกาสดูพรจากพระราชารอง เพื่อจะมีโอกาสถวายความอุปัฏฐากบำรุงพระพุทธเจ้า เมื่อไม่อาจทัดทานได้จึงให้โอกาสแก่พระโอรสและชาวเมืองได้ถวายการบำรุงพระพุทธเจ้าได้ ๗ วัน

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า โรงทานในคัมภีร์พระพุทธศาสนามีหลายประเภท คือ โรงทานที่สร้างแบบถาวร สามารถแบ่งได้เป็น ๓ ประเภท คือ ๑) โรงทานที่ถาวร ดำเนินการตลอดเวลา มีเจ้าหน้าที่แจกทานทุกวัน ๒) โรงทานที่สร้างแบบชั่วคราวที่บ้านของเจ้าภาพชั่วคราวตามสถานที่ต่างๆ ตามโอกาส อาจเปิดดำเนินการ ๑ วัน หรือนานเป็นเวลาหลายเดือน เพื่อแจกทานแก่คนที่ต้องการวัตถุทาน เมื่อเสร็จภารกิจแล้วค่อยปิดดำเนินการ และ ๓) โรงทานที่ตั้งขึ้นเมื่อเกิดเหตุการณ์สำคัญ เช่น ภัยพิบัติ โรคระบาด หรือมีคนมารวมกันจำนวนมากๆ เจ้าของโรงทานในคัมภีร์พระพุทธศาสนาพบว่า มีทั้งระดับสูงเช่น พระเจ้าจักรพรรดิ พระราชา พราหมณ์ พระโพธิสัตว์ และคนที่มีฐานะดี เช่น เศรษฐี และรวมทั้งพ่อค้า อุบาสกอุบาสิกาและชาวบ้านทั่วไป เมืองต่างๆ อาจมีโรงทานไม่เท่ากัน จากการศึกษาพบว่า บางเมืองมีโรงทาน ๑ แห่ง บางเมืองมี ๒ แห่ง บางเมืองมี ๔ แห่ง บางเมืองมี ๕ หรือ ๖ แห่ง ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับจำนวนทรัพย์สมบัติ บริวารและความพร้อมของเจ้าของโรงทาน

๒.๒.๖ บุคคลผู้มารับแจกของและสิ่งของที่แจกในโรงทานตามแนวพระพุทธศาสนา

จากการศึกษาเรื่องโรงทานในคัมภีร์พระพุทธศาสนาพบว่า คนที่มารับแจกของในโรงทานมีทั้งที่เป็นนักรบและคฤหัสถ์ สิ่งของที่แจกในโรงทานก็มีหลายอย่าง มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๒.๒.๖.๑ บรรพชิต

บรรพชิตหรือนักรบวชเป็นบุคคลกลุ่มแรกที่พบว่ามักจะมารับอาหารจากโรงทาน โดยมีทั้งโรงทานที่ตั้งก่อนพระพุทธศาสนาจะอุบัติและโรงทานที่ตั้งตามคติทางพระพุทธศาสนา มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

(๑) **พระพุทธเจ้าและภิกษุสงฆ์:** มีหลักฐานระบุว่า ได้มีโอกาสไปรับการถวายทานในโรงทานของอุบาสกอุบาสิกาหลายคน เช่น โรงทานของพระเจ้าปเสนทิโกศลในคราวถวาย

อสทิสถาน โรงทานของอุบาสกอุบาสิกาชาวกรุงสาวัดดี โรงทานของอุตตรมาณพ โรงทานของนาง
สุมนาเทวี

(๒) **พระปัจเจกพุทธเจ้า:** มีหลักฐานในอรรถกถาอาทิตตชาดกว่า พระเจ้า
เกอรุมหาราชครองราชสมบัติในกรุงเกอรูนคร ทรงตั้งมั่นในศัพทธรรมและสงเคราะห์ประชาชน
ด้วยสังคหวัตถุ ๔ ทรงตั้งโรงทาน ทรงดำรงอยู่ในฐานะเป็นมารดาบิดาของมหาชนได้ให้ทานแก่คน
กำพร้า วณิก และยากจนมากมาย พระองค์มีอัศจรรย์พระนามว่า สมุททวิชยาเป็นบัณฑิตสมบูรณ์
ด้วยญาณ วันหนึ่ง พระเจ้าเกอรุมหาราช เสด็จทอดพระเนตรโรงทาน ทรงพระดำริว่าปฏิคาหก
ทั้งหลายล้วนเป็นผู้กุศล เหลวไหล บริโภคทานของเรา ซ่อนนั้นไม่ทำให้เรายินดีเลย เราใครจะถวายทาน
แต่พระปัจเจกพุทธเจ้าผู้มีศีล เป็นอรรคทักขิณยบุคคล แต่พระปัจเจกพุทธเจ้าเหล่านั้นอยู่ใน
หิมวันตประเทศ ใครหนอจักไปนิมนต์ท่านมาได้เราจักส่งใครไปนิมนต์ได้ ทรงพระดำริดังนี้แล้ว ได้ตรัส
บอกความนั้นแก่พระเทวี พระเทวีจึงกราบทูลว่าจะส่งดอกไม้ไปนิมนต์พระปัจเจกพุทธเจ้ามา^{๑๔๖}

(๓) **ดาบส:** มีหลักฐานระบุว่า ได้มีโอกาสไปรับการถวายทานในโรงทานของ
ชาวบ้าน เช่น อรรถกถารัฐบาลสุตตรบรรยายว่า ในอดีตชาติท่านเกิดเป็นกุมภุมพีชาวกรุงหงสาวดี มี
ศรัทธาเลื่อมใสจึงตั้งโรงทานเพื่อแจกทานแก่คนไข้ใจ คนเดินทางไกล และยากจนเป็นต้น วันหนึ่งมี
ดาบส ๕๐๐ คนเดินทางจากภูเขามารับบิณฑบาตในกรุงหงสาวดี กุมภุมพีทั้งสองจึงได้แบ่งดาบสเป็น ๒
กลุ่มๆ ละ ๒๕๐ คน แล้วนิมนต์ให้ฉันในโรงทานของตน

(๔) **สมณพราหมณ์:** ในมหาสุทสสนสุตตรบรรยายว่า หลังจากพระเจ้า
มหาสุทสสนะสร้างธรรมปราสาทและสระโบกขรณีแล้ว ได้ทรงรับสั่งให้ตั้งโรงทานที่ขอบสระโบกขรณี
เมื่อธรรมปราสาทและสระธรรมโบกขรณีสร้างสำเร็จแล้ว พระเจ้ามหาสุทสสนะได้ทรงเลี้ยง
สมณพราหมณ์ทั้งหลายให้เอิบอิ่มด้วยสมณบริขารและพราหมณ์บริขารตามที่ต้องการทุกอย่างแล้ว
เสด็จขึ้นสู่ธรรมปราสาท^{๑๔๗}

๒.๒.๖.๒ คฤหัสถ์

คัมภีร์พระพุทธศาสนาได้บรรยายถึงบุคคลที่มารับแจกของในโรงทานแตกต่างกัน แต่
มีการกล่าวไว้โดยละเอียดในโรงทานของพระเจ้ามหาวิจิตรราช พบว่าได้แจกทานแก่คน ๕ จำพวก คือ

(๑) **พราหมณ์:** บุคคลผู้เกิดในวรรณะพราหมณ์หรือผู้มีบาปอันลอยแล้ว

(๒) **คนกำพร้า:** คนที่สูญเสียพ่อแม่หรือญาติผู้ใหญ่ซึ่งทำหน้าที่ปกครอง ทำให้
กลายเป็นคนเข็ญใจ มีฐานะยากจน

^{๑๔๖} ดูรายรายละเอียดใน ขุ.อ.อรรถก.อ. (ไทย) ๕๙/๓/๕/๕๗๔-๕๗๖.

^{๑๔๗} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๕๕-๒๕๙/๑๘๙-๑๙๓.

(๓) **คนเดินทาง:** คนที่เดินทางออกจากบ้านตนเองเพื่อทำกิจบางอย่างต่างหมู่บ้านหรือต่างเมือง

(๔) **วณิพก:** คนที่เดินทางเที่ยวสรรเสริญคุณแห่งทานโดยนัยเป็นต้นว่า ท่านผู้เจริญ ผู้ให้ทานน่าปรารถนา น่ารัก น่าใคร่ น่าพอใจ ไม่มีโทษ ตามกาลอันควร ทำจิตใจให้เลื่อมใสแล้วจึงไปสู่พรหมโลก

(๕) **ยากจ:** คนที่เที่ยวกล่าวคำเป็นต้นว่า ขอท่านจงให้สิ่งของสักพายเป็นหนึ่งขอท่านจงให้สักชิ้นหนึ่งเถิด เทียบขอเขาไปตามสถานที่ต่างๆ^{๑๔๘}

อย่างไรก็ตาม พบว่า คนอีกจำนวนหนึ่งที่เข้ามารับแจกของจากโรงทาน คือ คนป่วย คนที่ญาติทอดทิ้ง และคนประสบภัยพิบัติต้องอพยพหนีภัย ไม่ว่าจะเป็นโรคระบาด หรือหนีความแห้งแล้ง เช่น ภัททวดีศรีเศรษฐี (บิดาของพระนางสามาวดี) ก็มีความแห้งแล้งมาขอรับแจกทานจากโรงทานของโฆสกเศรษฐี^{๑๔๙}

๒.๒.๗ สิ่งของที่แจกในโรงทานตามแนวพระพุทธศาสนา

๒.๒.๗.๑ สิ่งของที่แจกในโรงทานตามคติพระพุทธศาสนา

จากการศึกษาพบว่า สิ่งของที่แจกในโรงทานที่เจ้าของเป็นอุบาสกอุบาสิกาหรือดำเนินการตามคติทางพระพุทธศาสนาส่วนมากได้แก่ปัจจัย ๔ คือ

- (๑) เครื่องนุ่งห่ม เช่น จีวร ผ้า
- (๒) อาหาร เช่น ภัตตาหารชนิดต่างๆ รวมทั้งสิ่งของที่นำมาปรุงเป็นอาหารได้ เช่น ข้าว เนยใส น้ำมัน น้ำผึ้ง น้ำอ้อย น้ำตาล
- (๓) เสนาสนะ เช่น บ้าน กุฏิ วิหาร
- (๔) ยารักษาโรคชนิดต่างๆ

๒.๒.๗.๒ สิ่งของที่แจกในโรงทานตามคติพราหมณ์หรือบุคคลอื่น

จากการศึกษาพบว่า สิ่งของที่แจกในโรงทานทั่วไปแตกต่างกันไปตามอุปนิสัย วัตถุประสงค์และเจตนารมณ์ของผู้แจก เช่น

(๑) **สิ่งของที่แจกในโรงทานของพระเจ้ามหาสุทิสสนะ ในมหาสุทิสสนสูตร** ได้แก่

- (๑) ข้าวสำหรับผู้ต้องการข้าว

^{๑๔๘} ที.สี.อ. (ไทย) ๑๒/๑/๒/๗๗-๗๘.

^{๑๔๙} วนิตา ฉายาสุตบุตร, “การศึกษาวิเคราะห์บทบาทของพระนางสามาวดีที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑).

- (๒) น้ำสำหรับผู้ต้องการน้ำ
- (๓) ผ้าสำหรับผู้ต้องการผ้า
- (๔) ยานสำหรับผู้ต้องการยาน
- (๕) ที่นอนสำหรับผู้ต้องการที่นอน
- (๖) สตรีสำหรับผู้ต้องการสตรี
- (๗) เงินสำหรับผู้ต้องการเงิน
- (๘) ทองสำหรับผู้ต้องการทอง^{๑๕๐}

(๒) สิ่งของที่แจกในโรงทานของพระเจ้ามหาวิชิตราช ในอรรถกถา
กฎพันตสูตรมี ๖ ชนิด ได้แก่

- (๑) เสยใส
- (๒) น้ำมัน
- (๓) เนยข้น
- (๔) นมส้ม
- (๕) น้ำผึ้ง
- (๖) น้ำอ้อย^{๑๕๑}

(๓) สิ่งของที่แจกในโรงทานของเวลามพราหมณ์ ในเวลามสูตร มี ๗ ชนิด
ได้แก่

- (๑) ผ้า
- (๒) ข้าว
- (๓) น้ำ
- (๔) ของควรเคี้ยว
- (๕) ของควรบริโภคน
- (๖) เครื่องอุปโภค
- (๗) ที่นอน^{๑๕๒}

(๔) สิ่งของที่แจกในโรงทานของพระเวสสันดร ในเวสสันดรชาดก ตามคำ
รำลือของชาวเมืองจนเป็นเหตุให้ทรงถูกขับออกจากพระนคร ได้แก่

- (๑) ช้างปัจจัยนาเคน

^{๑๕๐} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๕๓-๒๕๕/๑๘๘-๑๘๙.

^{๑๕๑} ที.สี.อ. (ไทย) ๑๒/๑/๒/๘๑.

^{๑๕๒} อัง.นวก.อ. (ไทย) ๓๘/๔/๗๗๕-๗๗๗.

- (๒) ข้าว
- (๓) น้ำ
- (๔) ผ้า เครื่องนุ่งห่ม
- (๕) ที่นั่ง ที่นอน^{๑๕๓}
- (๖) เหล้า
- (๗) โภชนะ
- (๘) ช่างเจ็ตร้อยเชือกประดับด้วยเครื่องอลังการทุกอย่าง อันมีสายรัดมี

ทั้งกุบและสัปคับทอง นายควาญถือหอก ชัดและขอขึ้นคอปประจำ

(๙) ม้าเจ็ตร้อยตัวอันประดับด้วยเครื่องอลังการทั้งปวง เป็นม้าสินธพ
ชาติอาชาไนย เป็นม้าฝีเท้าเร็ว มีนายสารถึถือทวนและธนูขึ้นขี่ประจำ

(๑๐) รถเจ็ตร้อยคันอันผูกสอดเครื่องรบปึกธงไชยครบครัน หุ้มด้วยหนัง
เสื่อเหลืองและเสื่อไคร้ประดับด้วยเครื่องอลังการทุกอย่างมีนายสารถึสวมเกราะถือธนูขึ้นขี่

(๑๑) สตรีเจ็ตร้อยคนนั่งประจำอยู่ในรถคันละคน สอดสวมสร้อยสังวาล
ตบแต่งด้วยเครื่องทอง มีเครื่องประดับ ฟ้านุ่ง ผ้าห่ม และเครื่องอาภรณ์ล้วนแต่สีเหลือง มีดวงตากลวง
ไบหน้ายิ้มแย้ม ตะโพกงาม เอวบางร่างน้อย

(๑๒) แม้โคนมเจ็ตร้อยตัว พร้อมด้วยภาชนะเงินสำหรับรอน้ำนมทุกๆ
ตัว ทาสีเจ็ตร้อยและทาสเจ็ตร้อย^{๑๕๔}

โรงงานในคัมภีร์พระพุทธศาสนากล่าวถึงทั้งโรงงานในสังคมที่ตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของ
พราหมณ์จึงพบว่ามีการให้ทานในลักษณะคล้ายกับการบูชาญูของพราหมณ์ เช่น โรงงานของ
พราหมณ์ พระเจ้าจักรพรรดิ ส่วนโรงงานของอุบาสกอุบาสิกาส่วนมากจะเน้นให้สิ่งของที่จำเป็นใน
การดำรงชีวิต เช่น ปัจจัย ๔ เป็นต้น

๒.๒.๘ วัตถุประสงค์ของการตั้งโรงงานตามแนวพระพุทธศาสนา

โรงงานในคัมภีร์พระพุทธศาสนากล่าวได้ว่าเป็นสถานที่ที่ทำประโยชน์แก่คนมากมาย มี
เรื่องราวเกี่ยวข้องกับบุคคลหลายฝ่าย ทั้งระดับผู้ปกครอง ผู้ที่อยู่ใต้ปกครอง นักบวช พ่อค้า เศรษฐี
รวมทั้งคนยากจน ขอทาน คนไร้ที่พึ่ง คนที่ตั้งโรงงานก็มีหลายกลุ่ม มีวัตถุประสงค์แตกต่างกัน
ประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการตั้งโรงงานก็มีมากมาย มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

บุคคลผู้ตั้งโรงงานในคัมภีร์พระพุทธศาสนาย่อมมีวัตถุประสงค์แตกต่างกัน แต่โดยหลัก
แล้วโรงงานย่อมตั้งขึ้นเพื่อเป็นสถานที่แจกทานแก่บุคคล ๒ กลุ่ม คือ สมณพราหมณ์ หรือนักบวชทั้ง

^{๑๕๓} ชุ.ช.ม.ห. (ไทย) ๖๔/๔/๓/๔๘๔-๔๘๘.

^{๑๕๔} ชุ.ช.ม.ห. (ไทย) ๖๔/๔/๓/๕๐๔-๕๐๕.

ในพระพุทธศาสนาและนักบวชนอกพระพุทธศาสนา อีกพวกหนึ่งคือประชาชนผู้ต้องการความช่วยเหลือ ที่พบมาก คือ คนกำพร้า คนเดินทาง วณิพก ยาจก คนป่วย และคนประสบภัยพิบัติ ดังเราจะพบว่า โรงทานถูกใช้เป็นสถานที่แจกทานของบุคคลต่างๆ คือ สถานที่แจกทานของพระราชาราชและพระเจ้าจักรพรรดิ เป็นโรงแจกทานในพิธีบูชาญูของพราหมณ์ เป็นสถานที่แจกทานของเศรษฐี เป็นสถานที่ถวายทานของอุบาสก-อุบาสิกา

โรงทานในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเกิดขึ้นจากความต้องการของคนในสังคม เป็นสถานที่ที่คนในสังคมทั้งระดับผู้ปกครองและผู้ใต้ปกครองให้ความสำคัญ ในการตั้งโรงทานแต่ละแห่งจึงมีมูลเหตุหรือแรงจูงใจเสมอ จะได้แสดงรายละเอียดดังต่อไปนี้

การให้ทานและตั้งโรงทานนั้น เจ้าของโรงทานส่วนมากต้องการจะแจกทานแก่คนวรรณะต่ำ ยาจก วณิพก คนเดินทางไกลหรือคนกำพร้า ที่สำคัญคนที่มีกำลังทรัพย์ตั้งโรงทานในเมืองต่างๆ ส่วนมากก็เป็นกษัตริย์ พราหมณ์หรือคหบดี เศรษฐี ท่านเหล่านี้ยินดีที่จะแจกทานแก่คนวรรณะต่ำที่เข้ามาขอความช่วยเหลืออย่างไม่มีมารังเกียจแต่อย่างใด ทำให้ไม่ถึงการตั้งโรงทาน โดยกษัตริย์ เศรษฐี และที่ไม่ใช่วรรณะพราหมณ์ ซึ่งตามหลักแล้วในสังคมยุคนั้นมีการยึดวัฒนธรรมเช่นนี้อย่างเคร่งครัด แม้แต่การพบปะกัน ยังเป็นเรื่องน่ารังเกียจ เช่นถ้าในวันนั้น ศูทรหรือจัณฑาลเดินผ่านเข้ามาให้คนวรรณะพราหมณ์เห็น หรือเงาคนวรรณะต่ำมาพาดทับตัวคนวรรณะสูง ก็จะต้องถือว่าเป็นอัปมงคล แต่เรื่องเหล่านี้จะถูกยกเว้นไปในขณะที่คนวรรณะสูงแจกทานในโรงทาน โรงทานที่ตั้งโดยกษัตริย์ก็จะตั้งตามมุมเมืองที่อยู่ในการปกครองของตน เช่นตั้งที่หัวเมือง ๔ มุมเมือง หรือตั้งโรงทานหัวเมือง ๖ มุมเมือง แต่ถ้าเป็นเศรษฐีก็จะตั้งโรงทานที่หน้าบ้านตน หรือที่ที่ออกทำมาค้าขาย ทั้งนี้ก็เพื่อผู้ยากไร้ ตกทุกข์ได้ยาก ไม่มีอาหารที่อยู่ให้สามารถมาขอรับแจกทานได้ตลอดเวลา นอกจากนี้ก็มีการตั้งโรงทานหน้าบ้าน และในบ้านเป็นถวายภัตตาหารแด่ภิกษุสงฆ์ การถวายทานแบบหลังนี้ส่วนใหญ่จะของบรรดาเศรษฐี หรือบุคคลทั่วไปที่พอมีฐานะแบ่งปันได้

ในสมัยพุทธกาลหากพูดถึง “เศรษฐี” จะเป็นคนน่ายกย่อง นำเคารพนับถือมากในการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความมีน้ำใจ ไมตรี มีเมตตากรุณาต่อผู้ด้อยโอกาส คนยากจนมีเยอะ เพราะว่าเศรษฐีในสมัยพุทธกาล หมายถึง “ผู้ที่มีโรงทาน” ใครที่มีโรงทานใหญ่ๆ หรือมีหลายๆ โรง ก็ถือเป็นเศรษฐีใหญ่หรือมหาเศรษฐี ส่วนใครมีโรงทานเพียงโรงเดียวหรือโรงทานไม่ใหญ่มากนักก็นับเป็นเศรษฐีหรือเศรษฐีน้อย ก็จะถูกนับไปตามขนาดของโรงทานที่มีไว้บริการอาหารเครื่องดื่มแก่ผู้ยากไร้ ผู้ด้อยโอกาสในสังคม โรงทานในสมัยพุทธกาล อานิสงส์ของผู้สร้างโรงทาน เจตนาเพื่อจะเลี้ยงคนยากจนเท่านั้น

คนรวยไม่มีโอกาสได้กิน เป็นการเลี้ยงเพียงวรรณะเดียวกัน เป็นการสร้างบารมีด้วยตนเอง ซึ่งเกิดมาชาติใดก็ไม่อดไม่ยาก^{๑๕๕}

ความสำคัญในการให้ทานและโรงทานนั้น ในสมัยพุทธกาลมีความสำคัญอย่างมากเพราะในสมัยนั้นมีการแบ่งชนชั้นวรรณะ ในการให้ทานและการตั้งโรงทานนั้น เจ้าของโรงทานส่วนมากต้องการแจกทานแก่คนวรรณะต่ำ ยาก วณิพก คนเดินทางไกลหรือคนกำพร้า ที่สำคัญคนที่มีกำลังทรัพย์ตั้งโรงทานในเมืองต่างๆ ส่วนมากเป็นกษัตริย์ พราหมณ์หรือคหบดี เศรษฐี เพื่อเป็นการช่วยเหลือผู้ตกทุกข์ได้ยาก

การให้ทานและการสร้างโรงทานในพระพุทธศาสนา พุทธศาสนิกชนแต่ละบุคคลย่อมมีเหตุผลในการให้ทานแตกต่างกันไป ดังปรากฏในปฐมทานสูตรว่า

- (๑) บางคนให้ทานเพราะหวังผลตอบแทน
- (๒) บางคนให้ทานเพราะความกลัว
- (๓) บางคนให้ทานเพราะนึกว่า เขาเคยให้เรา
- (๔) บางคนให้ทานเพราะนึกว่า เขาจักให้เรา
- (๕) บางคนให้ทานเพราะนึกว่า การให้ทานเป็นการดี
- (๖) บางคนให้ทานเพราะนึกว่า เราหุงหากินเองได้ สมควรที่จะให้ทานแก่ชนผู้หุงหากินเองไม่ได้

กินเองไม่ได้

- (๗) บางคนให้ทานเพื่อประดับปรุงจิตของตน^{๑๕๖}

ให้ทานทั้ง ๘ ประการ พบว่า คนให้ทานแต่ละคนปรารถนาเหตุในการให้ไม่เหมือนกัน หรือบางคนก็เหมือนกัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับจิตใจที่เข้าถึงธรรมมากน้อยเพียงไร แต่ข้อสุดท้ายดีกว่าทุกข้อเพราะทำความดีเพื่อความดี ด้วยการเสียสละด้วยการไม่เห็นแก่ตน และย่อมมีผลมากกว่าทุกข้อ เพราะยกระดับจิตของตนให้สูงขึ้น

พระพุทธเจ้าได้ตรัสแก่สาวกถึงสาเหตุของการให้ทานไว้อีก ๘ ประการ คือ

- (๑) บางคนให้ทาน เพราะชอบพอกัน
- (๒) บางคนให้ทาน เพราะโกรธ
- (๓) บางคนให้ทาน เพราะหลง
- (๔) บางคนให้ทาน เพราะกลัว

^{๑๕๕} วนิดา ฉายาสุตปุตร, “การศึกษาวิเคราะห์บทบาทของพระนางสามาวดีที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสนศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑).

^{๑๕๖} อัง.อภฺรภูทก. (ไทย) ๒๓/๓๑/๒๕๗.

(๕) บางคนให้ทาน เพราะนึกว่า บิดา มารดา ปู่ ย่า ตา ยาย เคยให้มา เคยทำมา เราไม่ควรให้เสียวงศ์ตระกูล

(๖) บางคนให้ทาน เพราะนึกว่า เราให้ทานนี้แล้ว เมื่อกายแตกดับตายไป จักเข้าถึง สวรรค์โลกสวรรค์

(๗) บางคนให้ทาน เพราะนึกว่า เมื่อเราให้ทานนี้ จิตย่อมเลื่อมใส ความเบิกบานใจ ความดีใจ ย่อมเกิดขึ้นตามลำดับ

(๘) บางคนให้ทาน เพื่อประดับปรุงแต่งจิตของตน^{๑๕๗}

ในทานสูตรได้กล่าวถึงสาเหตุของการให้ทานอีก ๘ ประการคือ

(๑) บางคนให้ทานเพราะประจบเหมาะ

(๒) บางคนให้ทานเพราะกลัว

(๓) บางคนให้ทานเพราะคิดว่า เขาได้เคยให้แก่เรา

(๔) บางคนให้ทาน เพราะคิดว่า เขาจักให้แก่เรา

(๕) บางคนให้ทานเพราะคิดว่า การให้ทานเป็นการดี

(๖) บางคนให้ทาน เพราะคิดว่า เราหุงต้ม คนเหล่านี้มิได้หุงต้ม เราหุงต้มอยู่ จะได้ให้แก่ผู้ที่มีได้หุงต้ม ย่อมสมควร เขาจึงให้ทาน

(๗) บางคนให้ เพราะคิดว่า เมื่อเราให้ทานนี้แล้ว กิตติศัพท์อันดีงามของเรา ย่อมระบือไป

(๘) บางคนให้ทาน เพื่อความสบายใจ^{๑๕๘}

ในทานุปัตติวัตถุสูตรกล่าวถึงสาเหตุของการให้ทานและความปรารถนามี ๘ ประการ คือ

(๑) บางคนให้ทานแก่สมณพราหมณ์ ด้วยมุ่งหวังสิ่งที่ให้ทานไป เพราะได้เห็น กษัตริย์ พราหมณ์ คฤหบดี มีความสมบูรณ์ด้วยกามคุณห้า จึงคิดว่า เมื่อตายไปแล้ว จักเข้าถึงความเป็นสหายของกษัตริย์ พราหมณ์ คฤหบดี ได้ตั้งจิตอธิษฐาน อบรมจิตเพื่อคุณธรรมเบื้องสูง จึงจักไปเกิดในที่นั้น ความปรารถนาของผู้มีศีลจะสำเร็จได้ เพราะจิตบริสุทธิ์

(๒) บางคนให้ทานแก่สมณพราหมณ์ ด้วยมุ่งหวังสิ่งที่ให้ทานไป เพราะได้ยินว่า พวกเทวดาทั้งจตุรุมหาราชิกา มีอายุยืน มีวรรณะ มีความสุขมาก จึงคิดว่า เมื่อตายไปแล้ว จักเข้าถึงความเป็นสหายของเทวดาชั้นจตุรุมหาราชิกา ได้ตั้งจิตอธิษฐาน อบรมจิตเพื่อคุณธรรมเบื้องสูง จึงจักเกิดในที่นั้น ความปรารถนาของผู้มีศีลจะสำเร็จได้ เพราะจิตบริสุทธิ์

^{๑๕๗} อัง.อรรถก. (ไทย) ๒๓/๓๓/๒๘๘-๒๘๙.

^{๑๕๘} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๓๖/๓๔๕.

(๓) บางคนให้ทานแก่สมณพราหมณ์ ด้วยมุ่งหวังสิ่งที่ให้ทานไป เพราะได้ยินว่า พวกเทวดาชั้นดาวดึงส์ มีอายุยืน มีวรรณะ มีความสุข จึงคิดว่า เมื่อตายไปแล้ว จักเข้าถึงความเป็นสหายของเทวดาชั้นดาวดึงส์ ได้ตั้งจิตอธิษฐาน อบรมจิตเพื่อคุณธรรมเบื้องสูง จึงจักเกิดในที่นั้น ความปรารถนาของผู้มีศีลจะสำเร็จได้ เพราะจิตบริสุทธิ์

(๔) บางคนให้ทานแก่สมณพราหมณ์ ด้วยมุ่งหวังสิ่งที่ให้ทานไป เพราะได้ยินว่า พวกเทวดาชั้นยามา มีอายุยืน มีวรรณะ มีความสุข จึงคิดว่า เมื่อตายไปแล้ว จักเข้าถึงความเป็นสหายของเทวดาชั้นยามา ได้ตั้งจิตอธิษฐาน อบรมจิตเพื่อคุณธรรมเบื้องสูง จึงจักเกิดในที่นั้น ความปรารถนาของผู้มีศีลจะสำเร็จได้ เพราะจิตบริสุทธิ์

(๕) บางคนให้ทานแก่สมณพราหมณ์ ด้วยมุ่งหวังสิ่งที่ให้ทานไป เพราะได้ยินว่า พวกเทวดาชั้นดุสิต มีอายุยืน มีวรรณะ มีความสุข จึงคิดว่า เมื่อตายไปแล้ว จักเข้าถึงความเป็นสหายของเทวดาชั้นดุสิต ได้ตั้งจิตอธิษฐาน อบรมจิตเพื่อคุณธรรมเบื้องสูง จึงจักเกิดในที่นั้น ความปรารถนาของผู้มีศีลจะสำเร็จได้ เพราะจิตบริสุทธิ์

(๖) บางคนให้ทานแก่สมณพราหมณ์ ด้วยมุ่งหวังสิ่งที่ให้ทานไป เพราะได้ยินว่า พวกเทวดาชั้นนิมมานรดี มีอายุยืน มีวรรณะ มีความสุข จึงคิดว่า เมื่อตายไปแล้ว จักเข้าถึงความเป็นสหายของเทวดาชั้นนิมมานรดี ได้ตั้งจิตอธิษฐาน อบรมจิตเพื่อคุณธรรมเบื้องสูง จึงจักเกิดในที่นั้น ความปรารถนาของผู้มีศีลจะสำเร็จได้ เพราะจิตบริสุทธิ์

(๗) บางคนให้ทานแก่สมณพราหมณ์ ด้วยมุ่งหวังสิ่งที่ให้ทานไป เพราะได้ยินว่า พวกเทวดาชั้นปรนิมมิตวสวัตดี มีอายุยืน มีวรรณะ มีความสุข จึงคิดว่า เมื่อตายไปแล้ว จักเข้าถึงความเป็นสหายของเทวดาชั้นปรนิมมิตวสวัตดี ได้ตั้งจิตอธิษฐาน อบรมจิตเพื่อคุณธรรมเบื้องสูง จึงจักเกิดในที่นั้น ความปรารถนาของผู้มีศีลจะสำเร็จได้ เพราะจิตบริสุทธิ์

(๘) บางคนให้ทานแก่สมณพราหมณ์ ด้วยมุ่งหวังสิ่งที่ให้ทานไป เพราะได้ยินว่า พวกเทวดาในหมู่พราหมณ์ มีอายุยืน มีวรรณะ มีความสุข จึงคิดว่า เมื่อตายไปแล้ว จักเข้าถึงความเป็นสหายของเทวดาในหมู่พราหมณ์ ได้ตั้งจิตอธิษฐาน อบรมจิตเพื่อคุณธรรมเบื้องสูง จึงจักเกิดในที่นั้น ความปรารถนาของผู้มีศีลจะสำเร็จได้ เพราะจิตบริสุทธิ์^{๑๕๙}

พระสูตรนี้ได้กล่าวถึงสาเหตุของการให้ทาน และความปรารถนาของผู้ให้ทานที่จะสำเร็จผลได้ เพราะได้ตั้งจิตอธิษฐานจิต มีการอบรมจิต เพื่อพัฒนาจิตให้มีคุณธรรมให้สูงยิ่งๆ ขึ้นไปและที่สำคัญผู้ให้ทานนั้นต้องเป็นผู้มีศีลด้วย ความปรารถนาจึงจะสำเร็จได้ตามที่ต้องการ

ในทานสูตร บางคนให้ทานตั้งความหวังที่จะได้สิ่งที่ตนปรารถนา โดยมากก็จะเป็นทรัพย์สมบัติ ลาภยศ ชื่อเสียง หรือไม่ก็เป็นความสุขเป็นสิ่งตอบแทน บางคนเกิดความกลัวต่างๆ เป็นต้นว่า

^{๑๕๙} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๓๗/๓๔๕-๓๔๗.

กลัวคนอื่นจะนินทา กลัวคนอื่นจะนำเรื่องของตนไปพูดในทางไม่ดี กลัวภัยอันตรายต่างๆ จะตกมาถึงตน กลัวว่าตายไปแล้วจะไม่มีกินไม่มีใช้ และยังมีสารพัดปัญหาที่จะทำให้กลัว บางคนมีความยากจน ก็มีความคิดว่า คงเป็นเพราะชาติก่อนๆ เราไม่เคยทำบุญให้ทาน ในชาตินี้ให้มากๆ บางคนให้ทานแก่พระภิกษุสามเณร เพราะเห็นว่า ท่านเหล่านี้เป็นผู้หุงหาอาหารไม่ได้ หรือเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่ทำประโยชน์แก่ส่วนรวม จึงให้ทาน บางคนให้ทานเพราะมองเห็นหนทางที่จะนำชื่อเสียงความมีหน้ามีตาในสังคม และบางคนให้ทานเพื่อจำกัดความตระหนี่ที่ฝังแน่นอยู่ในจิตให้เบาบางลง เพื่อฝึกจิตให้มีความเสียสละ ยึดเอาคุณธรรมมาไว้ในใจและพัฒนาจิตให้เข้าถึงความเป็นจริงแท้แห่งชีวิต สาเหตุของการให้ทานในทานสูตรนั้น ถือเป็นหลักการให้ทานตามคำสอนของพระพุทธศาสนา และมีปรากฏให้เห็นอยู่ในสังคัม เช่น บางคนให้ทานเพราะความโกรธ ความหลงและความกลัว บางคนให้ทานตามลัทธิประเพณีที่บรรพบุรุษของตนเคยปฏิบัติมา ไม่รู้เหตุผลที่แท้จริงว่าคืออะไรและมีเป้าหมายอย่างไร บางคนให้ทานด้วยหวังว่า ชาติหน้าจักได้ไปเกิดบนสวรรค์ และบางคนให้ทานเพื่อให้จิตของตนเบิกบาน หากจะกล่าวไปแล้ว การให้ทานถือเป็นการพัฒนาจิตอย่างหนึ่งตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา สาเหตุของการให้ทานในสังคัมมีลักษณะคล้ายกันกับทานสูตรและทานวัตถุสูตรแท้จริง ไม่ว่าจะให้ทานเพื่อให้ได้ในสกุลที่ดี จนถึงเทวดาระดับต่างๆ ล้วนเป็นสาเหตุของการให้ทานเช่นกัน และมีปรากฏให้เห็นอยู่ในสังคัมต่างๆ ไป สรุปได้ว่า สาเหตุที่ทำให้บุคคลให้ทานมี ๓ ระดับ คือ

(๑) สาเหตุระดับต้น หมายถึงให้ทานด้วยมุ่งหวังจะได้รับผลตอบแทนในรูปแบบของวัตถุ ชื่อเสียง เกียรติยศ ศักดิ์ศรี และความมั่นคงปลอดภัย อันเป็นสิ่งอำนวยความสะดวกต่อการดำรงชีวิตให้เป็นสุขในปัจจุบัน

(๒) สาเหตุระดับกลาง หมายถึงให้ทานด้วยมุ่งหวังจะได้รับความสุขหลังจากตายไป โดยการไปเกิดเป็นเทวดาบนสวรรค์ชั้นใดชั้นหนึ่ง

(๓) สาเหตุระดับสูง หมายถึงให้ทานด้วยมุ่งหวังจะได้รับผลตอบแทนที่เป็นนามธรรมคือหมดความตระหนี่ และกำจัดกิเลสภายในคือความโลภให้หมดสิ้นไป

สรุปได้ว่า วัตถุประสงค์ของการสร้างโรจนานั้นคือต้องการจะให้ทาน เป็นเป้าหมายที่เป็นหลักแท้จริงของพระพุทธศาสนา มีความสำคัญในฐานะที่เป็นฐานคอยสนับสนุนให้พัฒนาไปสู่การให้ทาน อันเกิดจากแรงจูงใจในระดับสูงต่อไปในอนาคต แรงจูงใจในการสร้างโรจนานในสมัยพุทธกาลนั้น บางคนสร้างโรจนานเพราะหวังผลตอบแทน เพราะความกลัว เพราะนึกว่า เขาเคยให้แก่เรา บางคนสร้างโรจนานเพราะนึกว่า เขาก็จักให้เรา นึกว่าการสร้างโรจนานเป็นการดี นึกว่าเราหุงหากินเองได้สมควรที่จะสร้างโรจนานแก่ชนผู้หุงหากินเองไม่ได้ บางคนสร้างโรจนานเพราะเมื่อเราให้ทานแล้ว กิตติศัพท์อันงดงามของเราจักฟุ้งขจรไป สร้างโรจนานให้ทาน เพื่อประดับปรุงแต่งจิตของตน สร้างโรจนานให้ทานแต่ละคนไม่เหมือนกัน หรือบางคนก็เหมือนกัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับจิตใจที่เข้าถึงธรรมมาก

น้อยเพียงไร แต่ข้อสุดท้ายดีกว่าทุกข้อ เพราะทำความดีเพื่อความดี ด้วยการเสียสละด้วยการไม่เห็นแก่ตน มีผลมากกว่าทุกข้อ เพราะยกระดับจิตใจของตนให้สูงขึ้น

วัตถุประสงค์การให้ทานและโรงทานในพระพุทธศาสนา คือ เพื่อสร้างบารมี เพื่อให้ได้บุญ หรือให้ได้คุณงามความดี โดยอาศัยพระสงฆ์เป็นเนื่อนาบุญ เพราะพระสงฆ์ท่านเป็นแหล่งเพาะและเผยแผ่ความดีที่ยอดเยี่ยม ในการกระทำอะไรสักอย่าง เราจะต้องมีเป้าหมายอะไรบางอย่างเช่นกัน การให้ทานหรือโรงทานเป็นการกระทำอย่างหนึ่ง ที่ผู้กระทำมีเป้าหมาย แต่เป้าหมายนั้นจะมีความแตกต่างกัน บางคนให้เพื่อช่วยเหลือเขาหวังจะให้พ้นจากความทุกข์ บางคนให้เพื่อสั่งสมคุณงามความดี พระพุทธศาสนาถือว่าการกระทำเป็นความดีอย่างหนึ่ง และการกระทำทานและโรงทานนั้นเป็นการสั่งสมความดีทั้งยังเป็นการทำสิ่งที่ไม่เป็นสาระให้เป็นแก่นสาร กระทำทรัพย์ภายนอกให้เป็นทรัพย์ภายใน เรื่องปรากฏในนิธิกถนสูตร ที่กล่าวแล้วและเพื่อให้เห็นจุดมุ่งหมายของการให้ทานชัดเจนขึ้น จึงจำแนกเป็น ๓ ประการคือ

(๑) **ให้เพื่อสงเคราะห์** เป็นจุดมุ่งหมายของผู้กระทำทานอย่างหนึ่ง ผู้ให้มีจิตประกอบด้วยเมตตา หวังสงเคราะห์เขาด้วยสิ่งอันเป็นประโยชน์ การสงเคราะห์นั้นแบ่งเป็น ๒ อย่างคือ

๑.๑) สงเคราะห์ด้วยอามิส (อามิสสงคโห) ได้แก่ การให้ปัจจัย ๔ มี เครื่องนุ่งห่ม อาหาร ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค ด้วยหวังว่าให้เขาได้บริโภคแล้วมีความสุข

๑.๒) สงเคราะห์ด้วยธรรม (ธมมสงคโห) ได้แก่ การแนะนำ สั่งสอนให้เขารู้สิ่งที่เป็นประโยชน์และไม่เป็นประโยชน์ ให้รู้การกระทำว่าอะไรควรทำอะไรไม่ควรทำ อะไรเป็นความดีและอะไรเป็นความชั่ว เป็นต้น

(๒) **ให้เพื่อบูชาคุณ** การให้เพื่อบูชาคุณเป็นจุดหมายของผู้กระทำอย่างหนึ่ง ผู้กระทำทานทราบชัดว่า บุคคลนั้นเป็นผู้ทรงคุณธรรม หรือเป็นผู้มีพระคุณต่อตนเองต่อสังคม แม้ผู้รับนั้นจะไม่มีคุณชดสนในสิ่งนั้นก็ตาม แต่ท่านผู้นั้นเป็นผู้อุปการคุณต่อเรา ต่อสังคม บุคคลที่ควรบูชา ได้แก่ บิด มารดา ครู อาจารย์ พระภิกษุและสามเณร พระมหากษัตริย์ เป็นต้น

(๓) **ให้เพื่อทำบุญ** การให้เพื่อทำบุญนี้ เป็นจุดมุ่งหมายของการให้ทานอย่างหนึ่ง เป็นการให้มุ่งจะปรับปรุงจิตใจให้สูงขึ้น เป็นเครื่องมือในการกำจัดความเห็นแก่ตัวได้เป็นอย่างดีและเป็นเครื่องมือในการกำจัดกิเลสอันเป็นตัวทำให้จิตเศร้าหมอง

รวมความว่า “วัตถุประสงค์ของการให้ทานและโรงทานมีอยู่ ๒ ประการคือ เพื่อฟอกกิเลสในใจของเรา กับเพื่อช่วยสงเคราะห์ให้แก่ผู้รับ ทั้งสองอย่างนี้ เป็นบุญด้วยกัน แต่ประการแรกเป็นการ

ทำบุญโดยตรง คือบุญที่เกิดจากการให้แท้ๆ ส่วนประการที่สองนั้นมุ่งเน้นเพื่อการสงเคราะห์เท่านั้น บุญจะเกิดก็เกิดจากน้ำใจ เมตตา กรุณา อีกชั้นหนึ่ง^{๑๖๐}

ตามเหตุผลดังกล่าวมาแล้วนี้ ทำให้ได้แนวทางปฏิบัติว่า การบำเพ็ญทานและโรงทานนั้นมี จุดมุ่งหมายเพียง ๒ อย่างเท่านั้นคือ เพื่อการอนุเคราะห์หรือสงเคราะห์และบูชา ซึ่งคำว่าอนุเคราะห์ กับสงเคราะห์ท่านใช้ในความหมายที่รองลงไปจากคำว่าบูชา

อนึ่งจุดมุ่งหมายของการให้ทานนี้ พระเทพวิสุทธิกวี (พิจิตร ฐิตวณฺโณ) อาจารย์ทาง พระพุทธศาสนาอีกท่านหนึ่งได้กล่าวไว้ทั้งหมด ๕ ข้อ ดังต่อไปนี้

(๑) เพื่อบูชาคุณ เช่น ให้แก่พระสงฆ์ พ่อแม่ หรือครูอาจารย์ ผู้มีคุณแก่ตนและ สังคมโดยรวม

(๒) เพื่อสาธารณประโยชน์ เช่น มอบเงิน ทอง หรือสิ่งของให้แก่พระสงฆ์ ศาสนา หรือเพื่อเป็นสาธารณประโยชน์แก่ชาติ

(๓) เพื่ออนุเคราะห์ เช่น ให้ญาติ พี่น้อง ลูกหลาน ผู้น้อย เพื่อช่วยเหลือ หรือ ให้ ด้วยความรัก ความเอ็นดู

(๔) เพื่อสงเคราะห์ เช่น ให้แก่คนตกทุกข์ได้ยาก ผู้ประสบภัยพิบัติ หรือ ให้แก่สัตว์ เดรัจฉาน เป็นต้น

(๕) เพื่อชำระกิเลส เพื่อสร้างความดี เช่น ให้ทาน เพื่อสำเร็จมรรคผล หรือการ บำเพ็ญทานบารมี ของพระพุทธเจ้าเพื่อสำเร็จพระโพธิญาณ^{๑๖๑}

จากจุดมุ่งหมายของการให้ทานและโรงทานทั้ง ๕ ข้อนี้ เมื่อพิจารณาแล้วเห็นว่า ครอบคลุมเป้าหมายทั้งหมดไม่ว่าการให้ทานจะเป็นอย่างไรก็ดีเข้าไปในหลักนี้ทั้งสิ้น ส่วนการให้เพื่อทำ คุณ คือการให้เพื่อยึดเหนี่ยวน้ำใจกันให้เพื่อให้ผู้รับนิยมชมชอบในตัวผู้ให้ ไม่ได้มุ่งเน้นเพื่อเป็นบุญ แต่ มุ่งเน้นเพื่อผลประโยชน์ก็ถือเป็นทานเพราะเข้าไปในลักษณะของทานที่มีโทษ

สรุปวัตถุประสงค์ของการให้ทานและโรงทานมีอยู่สองประการ คือ เพื่อฟอกกิเลสในใจ ของเรากับเพื่อช่วยสงเคราะห์ให้แก่ผู้รับ ทั้งสองอย่างนี้เป็นบุญด้วยกัน แต่ประการแรกเป็นบุญ โดยตรง คือบุญที่เกิดจากการให้แท้ๆ ส่วนประการที่สองนั้นมุ่งเน้นเพื่อสงเคราะห์เท่านั้น บุญเกิดจาก น้ำใจ เมตตา กรุณา อีกชั้นหนึ่งตามเหตุผลดังกล่าวมาแล้วนี้ ทำให้ได้แนวทางปฏิบัติว่า การบำเพ็ญ ทานนั้นมีจุดมุ่งเน้นหมายเพียง ๒ อย่างเท่านั้น คือ เพื่ออนุเคราะห์หรือสงเคราะห์และบูชา ซึ่งคำว่า อนุเคราะห์ กับ สงเคราะห์ ท่านใช้ในความหมายที่รองลงไปจากคำว่าบูชายังมีวัตถุประสงค์อีกอย่าง

^{๑๖๐} พระราชาธรรมนิเทศ (ระแบบ ฐิตญาโณ), **ธรรมปริทรรศน์**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหา มกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๓๑-๓๒.

^{๑๖๑} พระเทพวิสุทธิกวี (พิจิตร ฐิตวณฺโณ), **กฎแห่งกรรม**, หน้า ๑๓๐.

คือการให้เพื่อบูชาคุณ เพื่อสาธารณประโยชน์ เพื่ออนุเคราะห์ เพื่อสงเคราะห์ เพื่อชำระกิเลส เพื่อสร้างความคิด

๒.๒.๙ ประโยชน์ของการตั้งโรงงานในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

จากการศึกษาโรงงานในคัมภีร์พระพุทธศาสนาพบว่า โรงงานเป็นประโยชน์ทั้งแก่บุคคลผู้เป็นเจ้าของทานและบุคคลผู้มารับแจกทาน มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๒.๒.๙.๑ ประโยชน์แก่เจ้าของโรงงาน

(๑) พระเจ้าจักรพรรดิ หรือ พระราชา

พระเจ้าจักรพรรดิและพระราชาจัดเป็นบุคคลระดับสูงในสังคม ทำหน้าที่ปกครองประเทศ พระเจ้าจักรพรรดิและพระราชาหลายพระองค์ได้ผ่านการบำเพ็ญบารมีมาก่อน จึงมักจะมีพระทัยประกอบด้วยเมตตาต่อประชาชน จึงมีพระทัยยินดีในการให้ทานเป็นปกติวิสัย จึงพบพระเจ้าจักรพรรดิหลายพระองค์และพระราชาตั้งโรงงานแล้วทำการแจกจ่ายทานแก่ประชาชนของพระองค์

อนึ่ง สำหรับพระราชาผู้ขึ้นครองราชสมบัติใหม่ๆ หากว่าพระองค์ต้องการจะบำเพ็ญบารมี ๑๐ ประการ ทศพิธราชธรรม ๑๐ ประการ หรือต้องการจะบำเพ็ญราชสังคหวัตถุ ๔ ก็มักจะเริ่มต้นด้วยการตั้งโรงงานเสมอ เพราะทานเป็นธรรมข้อแรกของทั้งบารมี ๑๐ ประการ ทศพิธราชธรรม ๑๐ ประการ และราชสังคหวัตถุ ๔ ดังนั้น การตั้งโรงงานแล้วดำเนินการแจกทานจึงเป็นประโยชน์แก่พระเจ้าจักรพรรดิผู้ต้องการจะทำการสงเคราะห์ประชาชนในราชอาณาจักรของพระองค์ ประการสำคัญ การตั้งโรงงานเป็นพระจริยาที่ส่งเสริมพระราชาผู้ต้องการจะบำเพ็ญธรรมของพระราชา คือ ทศบารมี ทศพิธราชธรรมและราชสังคหวัตถุ

(๒) พรหมณ์

พรหมณ์เป็นคณวรรณะสูง มีหน้าที่ศึกษาพระเวทและเป็นผู้นำในการประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อของพรหมณ์ พบในคัมภีร์พระพุทธศาสนาได้ทั่วไปว่า พรหมณ์หลายท่านเป็นผู้นำในการบูชาสัตว โดยในการบูชาสัตวนั้นต้องใช้สิ่งของประกอบพิธีมากมาย ต้องอาศัยการเตรียมการจำนวนมาก ที่สำคัญการบูชาสัตวแต่ละครั้งมักจะมีคนมาร่วมพิธีจำนวนมาก ดังนั้น เพื่ออำนวยความสะดวกด้านอาหารแก่ผู้ช่วยจัดเตรียมและคนที่มาร่วมพิธีจึงมักจะตั้งโรงงานไว้ใกล้กับสถานที่บูชาสัตวด้วย พรหมณ์บางท่านหลังจากนำประกอบพิธีแล้วได้รับค่าตอบแทนเป็นเครื่องบูชาสัตว (ทักษิณา) จำนวนมากก็นำสิ่งของนั้นมาแจกในโรงงาน ทำให้ได้รับการยกย่องสรรเสริญจากประชาชนทั่วไป

(๓) พระโพธิสัตว์

พระโพธิสัตว์ คือ บุคคลผู้กำลังจะบำเพ็ญบารมีเพื่อจะเป็นพระพุทธเจ้า พระปัจเจกพระพุทธเจ้า หรือพระอนุพุทธเจ้า บารมีที่พระโพธิสัตว์ต้องบำเพ็ญนั้นมี ๑๐ ประการ ทุกชาติที่เกิดเป็นพระโพธิสัตว์ไม่ว่าจะเกิดเป็นมนุษย์หรือสัตว์จะต้องบำเพ็ญบารมีทั้ง ๑๐ ประการ (ในแต่ละชาติ

อาจจะบำเพ็ญบารมีบางข้อยิ่งหย่อนไม่เท่ากัน) ข้อที่ ๑ คือ ทานบารมี โดยทั่วไปแล้วพบว่า พระโพธิสัตว์มักจะมีคามยินดีในการแจกทานเสมอ บางท่านบริจาคทานเป็นกิจวัตรถึงขนาดตั้งสัจอธิฐานเลยว่า วันใดหากไม่ได้ให้ทานจะไม่ยอมบริโภคอาหาร บางท่านตั้งโรงทานแล้วทำการแจกทานแก่สมณพราหมณ์และคนยากจนที่มาขอรับความช่วยเหลือ โรงทานจึงเป็นสถานที่สำหรับฝึกให้ทาน ฝึกเสียสละวัตถุสิ่งของเพื่อบำเพ็ญทานบารมีของพระโพธิสัตว์

(๔) เศรษฐี

เศรษฐี คือ บุคคลที่มีทรัพย์สมบัติมากแล้วได้รับพระราชทานตำแหน่งจากพระราชธา เชื่อกันว่าคนที่มั่งคั่งมากเพียงอย่างเดียวอาจจะไม่ได้รับพระราชทานตำแหน่งเศรษฐี แต่ตำแหน่งเศรษฐีจะพระราชทานให้แก่คนที่มักจะบริจาคทรัพย์ช่วยเหลือสังคมเสมอๆ เช่น อนุบาลบัณฑิตเศรษฐี โฆสกเศรษฐี จึงพบเรื่องราวโดยทั่วไปว่า เมื่อประกอบอาชีพจนมีฐานะร่ำรวยแล้วเศรษฐีที่ได้รับการยกย่องมักจะตั้งโรงทานเพื่อแจกจ่ายสิ่งของเครื่องดำรงชีพแก่ประชาชนผู้ตกยากเสมอ เช่น คนกำพร้า คนเดินทาง ยากจน วนิพก คนป่วย คนประสบภัยพิบัติ โรงทานจึงเป็นสถานที่ที่เศรษฐีใช้แจกทานเพื่อช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ที่มีฐานะลำบาก ให้เขามีชีวิตดำรงอยู่ได้ต่อไป

(๕) อุบาสก-อุบาสิกา หรือประชาชนทั่วไป

อุบาสก-อุบาสิกา คือ บุคคลผู้ประกาศตนเป็นผู้นับถือพระพุทธศาสนา เป็นผู้เข้ามานั่งใกล้พระรัตนตรัยเพื่อศึกษาและปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธเจ้า อุบาสก-อุบาสิกาเป็นพุทธสาวกฝ่ายคฤหัสถ์สามารถประกอบอาชีพเพื่อหารายได้มาเลี้ยงตัวเองและครอบครัวได้ จึงมีหน้าที่ต้องถวายการ อุถัมภ์บำรุงปัจจัย ๔ แก่พุทธสาวกฝ่ายบรรพชิต คือ ภิกษุ ภิกษุณี สามเณรและสามเณรี เนื่องจากพระองค์ห้ามไม่ให้ภิกษุ ภิกษุณี สามเณรและสามเณรีประกอบอาชีพเพื่อหารายได้มาเลี้ยงตัวเอง อีกทั้งห้ามไม่ให้ทำการสะสมอาหารไว้หุงต้มเอง ต้องแสวงหาอาหารด้วยการเที่ยวภิกขาจารบิณฑบาตเท่านั้น จะหุงต้มอาหารมาฉันเองไม่ได้ หากมีความจำเป็นต้องให้อนุสัมบันเป็นคนทำ ให้ ดังนั้น โรงทานจึงเป็นสถานที่ที่อุบาสก-อุบาสิกาสร้างขึ้นเพื่อเป็นสถานที่ถวายภัตตาหารหรือปัจจัยที่จำเป็นต่อการดำรงชีพแก่พระพุทธเจ้าและภิกษุ ภิกษุณี สามเณร สามเณรี

๒.๒.๙.๒ ประโยชน์แก่คนที่มารับแจกของในโรงทาน

อย่างไรก็ตาม นอกจากการตั้งโรงทานจะเป็นประโยชน์แก่ผู้เป็นเจ้าของโรงทานในฐานะเป็นสถานที่สำหรับให้ทานแล้ว การตั้งโรงทานก่อให้เกิดประโยชน์โดยตรงแก่ผู้มารับแจกของในโรงทานทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๒.๒.๙.๒.๑ บรรพชิต

พบข้อมูลในคัมภีร์พระพุทธศาสนาว่า โรงทานเป็นสถานที่ถวายอาหารและปัจจัยอื่นๆ แก่ภิกษุในพระพุทธศาสนาและนักบวชนอกศาสนา มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

(๑) พระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า^{๑๖๒} และภิกษุ

บุคคลกลุ่มแรกที่ได้รับประโยชน์จากการตั้งโรงทาน คือ พระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้าและภิกษุ เนื่องจากบุคคล ๓ ประเภทนี้เป็นนักบวชพวกอนาคาริก สมทาน ปฏิบัติไม่ประกอบอาชีพเพื่อหารายได้มาเลี้ยงตัว ไม่หุงหาอาหารมาฉันด้วยตนเอง จึงต้องอาศัยอาหาร บิณฑบาตหรือปัจจัยเครื่องดำรงชีพอื่นๆ จากศฤงคาร์ ดังนั้น การตั้งโรงทานจึงอำนวยความสะดวก ด้านภัตตาหารแก่พระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้าและภิกษุ

สำหรับภิกษุนั้นมีสิกขาบทบัญญัติห้ามไม่ให้มาฉันประจำที่โรงพักแรมที่มีการแจกทาน อนุญาตให้มาฉันได้เพียง ๑ ครั้ง ยกเว้นแต่อาพาธ ในคัมภีร์พระวินัยปิฎกกล่าวถึง โรงทานแบบที่เปิดให้พักค้างแรมแล้วมีการแจกทานไว้ว่า ณ สถานที่ไม่ไกลจากเมืองสาวัตถี ประชาชน กลุ่มหนึ่งได้จัดตั้งอาหารไว้ในโรงทาน (อาวาสถะ) วันหนึ่งพระภิกษุฉัพพัคคีย์ครองผ้าเรียบริบร้อย ถือบาตรและจีวรเข้าไปบิณฑบาตในเมืองสาวัตถี วันนั้นไม่มีคนใส่บาตร เมื่อไม่ได้อาหารจึงพากันเดินไปโรงทาน ประชาชนเจ้าของโรงทานพบเข้าก็ดีใจจึงได้จัดภัตตาหารถวายเพราะนานนานได้มีพระภิกษุ มาโรงทาน ในช่วงนั้นไม่มีคนใส่บาตรติดต่อกัน ๒-๓ วัน พระภิกษุฉัพพัคคีย์ก็ได้ไปฉันภัตตาหารที่ โรงทานทุกวัน จากนั้นได้ปรึกษากันว่าต่อไปจะไม่ไปบิณฑบาตในเมืองแล้ว แต่จะมาฉันที่โรงทานแทน เมื่อมาฉันที่โรงทานบ่อยเข้าทำให้นักบวชนอกศาสนาที่เคยมาฉันที่โรงทานไม่มาฉัน ประชาชนพากัน ตำหนิ เนื่องจากเห็นว่า อาหารที่จัดไว้ในโรงทานไม่ได้เตรียมไว้ถวายพระ หากแต่เตรียมไว้เพื่อแจกแก่ คนทั่วไปที่ต้องการความช่วยเหลือมีคนตักยาก คนเดินทาง คนกำพร้า เป็นต้น พระพุทธเจ้าทราบเรื่อง จึงเรียกภิกษุฉัพพัคคีย์มาถาม เมื่อทราบความจริงจึงบัญญัติสิกขาบทอนุญาตให้ภิกษุไปฉันภัตตาหารที่ โรงทานได้เพียง ๑ ครั้งเท่านั้น ห้ามไปฉันประจำ รูปใดละเมิดปรับอาบัติปาจิตตีย์^{๑๖๓}

ต่อมาพระสารีบุตรเดินทางไปเมืองสาวัตถี ได้เข้าไปในโรงทานแห่งหนึ่ง ประชาชนได้ถวายภัตตาหารแก่ท่าน หลังจากฉันแล้วท่านเกิดอาพาธหนักไม่สามารถจะเดินทางออก จากโรงทานได้ วันที่ ๒ ประชาชนเจ้าของโรงทานจะถวายอาหาร แต่ท่านก็ไม่รับเนื่องจากมีสิกขาบท ห้ามไว้ ท่านยอมอดอาหาร เมื่อท่านเดินทางไปถึงเมืองสาวัตถีจึงเล่าให้พวกภิกษุฟัง ความทราบถึง พระพุทธเจ้าจึงทรงบัญญัติสิกขาบทผ่อนผันให้ภิกษุผู้ไม่อาพาธฉันภัตตาหารในโรงทานได้ ๑ ครั้ง แต่ ถ้าอาพาธสามารถฉันได้มากกว่า ๑ ครั้ง^{๑๖๔}

(๒) ดาบสและนักบวชนอกศาสนาประเภทต่างๆ^{๑๖๕}

^{๑๖๒} ชุ.อรรถก.ชา.อ. (ไทย) ๕๙/๓/๕/๕๗๔-๕๗๖.

^{๑๖๓} วิ.มहा. (ไทย) ๔/๒/๔๔๙-๔๕๐.

^{๑๖๔} วิ.มहा. (ไทย) ๔/๒/๔๕๐-๔๕๑.

^{๑๖๕} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๕๕-๒๕๙/๑๘๙-๑๙๓.

นักบวชนอกศาสนาจำพวกดาบส ปรีพาชก อเจลก อาชีวกและนิครนถ์ก็พบว่าบางท่านก็เข้าไปรับอาหารจากโรงทาน แต่จะไม่ไปรับประจำ จะไปรับเฉพาะยามอาพาธ เดินทางไกลหรือหาอาหารจากที่อื่นลำบาก สำหรับดาบสพบว่าเป็นนักบวชนอกศาสนาที่เข้ามารับอาหารจากโรงทานบ่อยกว่านักบวชพวกอื่น โดยเฉพาะช่วงที่ดาบสออกจากป่ามาอยู่ในถิ่นมนุษย์เพื่อเสพรสเค็มรสเปรี้ยวเพื่อรักษาโรคผอมเหลือง ดาบสมักจะเดินทางมายังโรงทานหรือบ้านของคฤหัสถ์เพื่อรับอาหารตอนเช้า กรณีที่มีดาบสรวมคณะจำนวนมาก ลำพังชาวบ้านครอบครัวเดียวคงไม่สามารถถวายเป็นการบำรุงได้ครบ จึงต้องอาศัยการตั้งโรงทานแล้วรวมชาวบ้านมาช่วยกันถวายเป็นการบำรุงพวกดาบสได้ครบทุกตน

๒.๒.๙.๒.๒ คฤหัสถ์

อรรถกถาฎกัณฑ์ตสุตตรบรรยายว่า บุคคลที่มักจะมีรับของแจกจากโรงทานมี ๕ พวก คือ สมณพราหมณ์ คนกำพร้า คนเดินทาง วณิพก และยาจก บุคคลเหล่านี้มีคำอธิบายว่า

(๑) **สมณพราหมณ์:** บุคคลมีบาปสงบเรียกว่า สมณะ บุคคลผู้ลอยบาปแล้วเรียกว่าพราหมณ์ บุคคลกลุ่มนี้มีหน้าที่ศึกษาคัมภีร์พระเวท นำประกอบพิธีกรรมทางศาสนาและสอนศิลปะวิทยาแล้วรับค่าตอบแทนจากการทำหน้าที่เรียกว่า ทักชีนา ในการประกอบพิธีบูชาโยธูต้องใช้สิ่งของในพิธีมาก มีคนมาร่วมพิธีจำนวนมาก จึงจำเป็นต้องมีการตั้งโรงทานเพื่อแจกอาหารแก่คนร่วมพิธี

(๒) **คนกำพร้า:** คนที่สูญเสียพ่อแม่หรือญาติผู้ใหญ่ซึ่งทำหน้าที่ปกครอง ทำให้กลายเป็นคนเซื่องซึม มีฐานะยากจน ไม่มีเงินทองที่จะซื้ออาหารมาบริโภคด้วยตนเอง จึงต้องขอรับจากโรงทาน

(๓) **คนเดินทาง:** คนที่เดินทางออกจากบ้านตนเองเพื่อทำกิจบางอย่างต่างหมู่บ้านหรือต่างเมือง จึงไม่อาจนำอาหารติดตัวไปด้วยเป็นจำนวนมาก อาหารที่นำติดตัวมาอาจหมดในระหว่างทาง ครั้นจะหุงหาอาหารใหม่ก็ไม่สะดวก จึงต้องมาขอรับจากโรงทาน

(๔) **วนิพก:** คนที่เดินทางเที่ยวสรรเสริญคุณแห่งทานโดยนัยเป็นต้นว่า ท่านผู้เจริญ ผู้ให้ทานน่าปรารถนา น่ารัก น่าใคร่ น่าพอใจ ไม่มีโทษ ตามกาลอันควร ทำจิตใจให้เลื่อมใสแล้ว จงไปสู่พรหมโลก เมื่อกล่าวสรรเสริญเป็นที่ถูกใจก็จะได้รับของแจกจากเจ้าของโรงทานเป็นการตอบแทน

(๕) **ยาจก:** คนที่เที่ยวกล่าวคำเป็นต้นว่า ขอท่านจงให้สิ่งของสักพายเป็นหนึ่ง ขอท่านจงให้สักชั้นหนึ่งเถิด เที้ยวขอเขาไปตามสถานที่ต่างๆ^{๑๖๖} คนพวกนี้ดำรงชีพด้วยการขอทานหรือขอปัจจัยจากคนอื่นมาเลี้ยงชีพตนเองและคนในครอบครัว

^{๑๖๖} ที.สี.อ. (ไทย) ๑๒/๑/๒/๗๗-๗๘.

อย่างไรก็ตาม พบว่ามีคนอีกจำนวนหนึ่งที่เข้ามารับแจกของจากโรงงาน คือ คนป่วย คนที่ญาติทอดทิ้ง คนพิการ คนชราที่ไม่มีญาติดูแล และคนประสบภัยพิบัติในบ้านเกิดแล้วต้องอพยพหนีภัย ทั้งภัยไปอยู่ที่เมืองอื่น ทั้งภัยจากโรคระบาดหรือภัยจากความแห้งแล้ง เช่น ภัยทวยศย์เศรษฐกิจ (บิดาของพระนางสามาวดี) ก็หนีความแห้งแล้งมาขอรับแจกทานจากโรงงานของโฆสกเศรษฐีในกรุงโกสัมพี^{๑๖๗}

๒.๓ สรุป

จากการศึกษาคำสอนเรื่องทานและโรงงานในคัมภีร์พระพุทธศาสนาสรุปความได้ว่า การให้ทานเป็นคำสอนสำคัญเรื่องหนึ่งในพระพุทธศาสนา ทานมีความหมายหลักอยู่สองอย่าง คือ การให้และสิ่งของที่ให้ (วัตถุทาน) พระพุทธศาสนาสอนให้พุทธบริษัทรู้จักให้ทานเพื่อสงเคราะห์ผู้รับ เพื่ออนุเคราะห์ผู้รับ และเพื่อบูชาคุณผู้รับ โดยสิ่งของที่ให้เป็นทานนั้นต้องมีประโยชน์แก่ผู้รับ เช่น ข้าว น้ำ อาหาร เสื้อผ้า ส่วนสิ่งของที่เป็นโทษแก่ผู้รับนั้นห้ามให้เป็นทาน เช่น สุรา ยาพิษ ศาสตราวุธ

ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท ที่ท่านกล่าวไว้ในหมวดธรรมสังคหวัตถุมีการให้เพื่อสงเคราะห์เป็นการยึดเหนี่ยวจิตใจกันไว้ได้บุญกิริยาวัตถุ ๓ คือ ทานมัย ศีลมัย ภาวนามัย การให้ทาน อามิสทาน ธรรมทาน อภัยทาน หรือการให้ทานในรูปแบบการทำบุญตามประเพณี เช่น การให้ทาน การทอดกฐิน ทอดผ้าป่า การให้ทานได้กลายเป็นขนบธรรมเนียมประเพณีของสังคมไทยตลอดมา ดังนั้นแนวคิดเกี่ยวกับการให้ทาน อานิสงส์ของการให้ทาน เชื่อเรื่องกรรม และผลของทานมีจุดประสงค์ ๒ อย่าง คือส่วนตนเพื่อกำจัดกิเลสคือความโลภ และความตระหนี่ในจิตสันดาน ส่วนสังคม คือการช่วยเหลือผู้อื่น การให้ทานเป็นการผูกมิตรไมตรี และความสามัคคีต่อกัน จุดหมายที่พุทธศาสนิกชนให้ทาน เช่น ให้ทานเพราะหวังผลตอบแทน ซึ่งไม่ถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนา และวิธีการให้ทานที่ถูกต้อง สิ่งที่ถูกคือต้องให้ความสำคัญแก่วัตถุทาน และตัวผู้รับ เช่น ให้ทานด้วยความเคารพ ให้ทานด้วยความศรัทธา ให้ทานโดยไม่เบียดเบียนตนและตนผู้ให้โดยจิตอนุเคราะห์ ต้องการช่วยเหลือผู้อื่นเป็นต้นทาง ทานจะมีอานิสงส์มากเพียงใด ต้องขึ้นอยู่กับองค์ประกอบหลัก ๓ ประการ คือ ผู้ให้ ผู้รับ และวัตถุสิ่งของที่ผู้ให้ต้องมีเจตนาดี ก่อนให้ กำลังใจ และหลังให้ทานไปแล้ว การให้ทานยังมีความสำคัญ คือมีความสำคัญต่อบุคคล เมื่อปฏิบัติตามแล้วบรรลุเป้าหมายสูงสุดในชีวิต ความสำคัญต่อพระพุทธศาสนา คือ เป็นการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาให้คงอยู่ตลอดไป ด้วยการให้ทานของพุทธศาสนิกชน ความสำคัญต่อสังคมคือเมื่อให้ทานแล้ว สังคมย่อมมีความสามัคคี มีมิตรไมตรีและมีความเอื้อเฟื้อต่อกัน เป็นอีกแนวทางหนึ่งที่จะดำรงพระพุทธศาสนา ให้ถาวรด้วยแรงศรัทธาของพุทธศาสนิกชน

^{๑๖๗} วนิดา ฉายาสุตบุตร, “การศึกษาวิเคราะห์บทบาทของพระนางสามาวดีที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑).

การให้ทานเป็นคำสอนที่พระพุทธเจ้าสอนสาวกของพระองค์ทั้งสาวกฝ่ายบรรพชิต (ภิกษุ-ภิกษุณี) และสาวกฝ่ายคฤหัสถ์ (อุบาสก-อุบาสิกา) ทรงสอนว่าธรรมทานเลิศกว่าอามิสทาน เพราะธรรมทานจะให้แนวปฏิบัติเพื่อพัฒนาชีวิตสู่ความเป็นอริยบุคคลได้ ขณะเดียวกันก็สอนอามิสทานในฐานะปัจจัยหล่อเลี้ยงชีวิตที่พระสงฆ์ได้รับจากคฤหัสถ์ ในการให้ทานนั้นสามารถให้ได้ทุกสถานที่ แต่ก็มีการกำหนดสถานที่ให้ทานเป็นการเฉพาะเรียกว่า โรงทาน ได้แก่ สถานที่สำหรับแจกจ่ายสิ่งของที่ใช้ในการดำรงชีวิตมีอาหารเป็นต้นเพื่อเป็นการกุศล ตรงกับภาษาบาลีว่า “ทานัคคะ” และ “ทานศาลา” โรงทานในคัมภีร์พระพุทธศาสนามี ๓ ประเภท คือ (๑) โรงทานที่ตั้งถาวร เปิดบริการตลอดเวลา (๒) โรงทานที่ตั้งบางช่วงเวลา และ (๓) โรงทานที่ตั้งเฉพาะเกิดเหตุการณ์สำคัญ เช่น ตอนเกิดภัยพิบัติ ผู้ตั้งโรงทานได้แก่ พระราชา พระเจ้าจักรพรรดิ พราหมณ์ พระโพธิสัตว์ เศรษฐี และประชาชนทั่วไป จำนวนโรงทานในแต่ละเมืองแตกต่างกันไป บางเมืองมี ๑ แห่ง บางเมืองมี ๖ แห่ง (คือ ที่ประตูเมือง ทั้ง ๔ ทิศ, กลางเมือง, และที่พระราชานิเวศน์) บุคคลที่เข้าไปรับแจกของจากโรงทานจำแนกเป็น ๒ กลุ่ม คือ (๑) สมณพราหมณ์ (ภิกษุและนักบวชนอกศาสนา) และ (๒) ประชาชนที่ได้รับความลำบากหรือยากจน เช่น คนกำพร้า คนเดินทาง ยาก วนิพก คนป่วยและคนประสบภัยพิบัติ สิ่งของที่แจกในโรงทานส่วนมากเป็นปัจจัย ๔ ยานพาหนะ และสัตว์เลี้ยง การตั้งโรงทานเป็นประโยชน์แก่บุคคลหลายฝ่าย คือ (๑) เจ้าของโรงทานได้ให้ความช่วยเหลือแก่คนอื่น ฝึกการเสียสละ ลดความตระหนี่ ได้บำรุงสมณพราหมณ์ ได้สงเคราะห์เพื่อนมนุษย์ผู้ตกยาก เป็นการบำเพ็ญทานบารมี (๒) คนที่มารับแจกของได้รับความสะดวกในการดำเนินชีวิตโดยเฉพาะปัจจัย ๔

บทที่ ๓

โรงทานตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทย

บทนี้จะได้ศึกษาโรงทานตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทย ในประเด็นเหล่านี้ คือ (๑) ความหมายของโรงทาน (๒) คติและค่านิยมการตั้งโรงทานในสังคมไทย (๓) ประเภทและเจ้าของโรงทานตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทย (๔) จำนวนที่ตั้งและการจัดการโรงทานในสังคมไทย (๕) บุคคลผู้มารับแจกของและสิ่งของที่แจกในโรงทานในสังคมไทย (๖) วัตถุประสงค์ของการตั้งโรงทานในสังคมไทย และ (๗) ประโยชน์ของการตั้งโรงทานในสังคมไทย มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๓.๑ ความหมายของโรงทานในสังคมไทย

คำว่า “โรงทาน” ในพจนานุกรมภาษาไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน หมายถึง สถานที่แจกจ่ายอาหารแก่คนทั่วไปเป็นการกุศล^๑

โรงทานในสังคมไทยเป็นคำกว้างๆ ใช้เรียกสถานที่ที่แจกจ่ายอาหารซึ่งอาจสร้างเป็นอาคารเป็นการเฉพาะหรืออาจเป็นแค่เต็นท์แจกอาหารก็ได้ โรงทานในสังคมไทยจึงอาจจำแนกเป็น ๒ ลักษณะ คือ

(๑) โรงทานที่สร้างเป็นอาคารใช้เป็นสถานที่แจกจ่ายทานแก่คนทั่วไป หรือเป็นสถานที่ถวายทานแก่ภิกษุสงฆ์ โรงทานประเภทนี้อาจตั้งอยู่ตามวัดขนาดใหญ่ บางครั้งเรียกว่าโรงอาหาร หอฉัน หอแจก หรือ อาจพบได้ตามสถานที่เหล่านี้ คือ ศาลเจ้า โรงเจ มูลนิธิที่ดำเนินกิจกรรมจิตอาสา มูลนิธิบรรเทาสาธารณภัยบางแห่ง เช่น มูลนิธิร่วมกตัญญู มูลนิธิร่มไทย

(๒) โรงทานชั่วคราว เป็นจุดสำหรับแจกจ่ายอาหาร คือ อาจเป็นแค่เต็นท์ที่มีโต๊ะตั้งสิ่งของสำหรับแจกเป็นทานแก่คนทั่วไป หรือเป็นจุดถวายอาหารแก่พระสงฆ์ โรงทานประเภทนี้พบได้ทั่วไปเวลาที่ชาวไทยร่วมกันประกอบพิธีกรรมทางศาสนาหรือรวมกันทำบุญตามวัด หรือสำนักปฏิบัติธรรม ในวันสำคัญของชาติ เช่น วันเฉลิมพระชนมพรรษา จะมีประชาชนไปร่วมงานเพื่อประกอบกิจกรรมแสดงความจงรักภักดี ส่วนราชการ ห้างร้านและภาคเอกชนก็นิยมตั้งโรงทานประกอบอาหารแก่คนที่มาร่วมงาน บางงานมีโรงทานมาตั้งให้บริการแจกจ่ายแก่ประชาชนมากถึง ๑๐๐ โรง

^๑ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์, ๒๕๔๖), หน้า ๑๐๒๕.

เป็นที่น่าสังเกตว่า โรงทานในสังคมไทยเป็นที่เข้าใจของคนทั่วไปว่าเป็นสถานที่แจกอาหารเป็นหลัก ข้อนี้นี้แตกต่างจากโรงทานในคัมภีร์พระพุทธศาสนาที่มีของแจกในโรงทานหลากหลาย ทั้งปัจจัย ๔ ยานพาหนะ สัตว์เลี้ยง สัตว์ใช้งาน สิ่งของเครื่องใช้ในบ้าน และอุปกรณ์ทำงานต่างๆ โรงทานบางแห่งแจกมนุษย์ให้ไปใช้แรงงานด้วย

๓.๒ กำเนิดและพัฒนาการแนวคิดโรงทานในสังคมไทย

อย่างไรก็ตาม เป็นที่ยอมรับว่า โรงทานในสังคมไทยได้รับอิทธิพลโดยตรงจากคำสอนทางพระพุทธศาสนามากที่สุด แม้จะมีโรงทานที่ดำเนินการโดยศาลเจ้า โรงเจ สวนราชการ หรือมูลนิธิองค์กรการกุศลต่างๆ แต่ก็เชื่อว่าหน่วยงานเหล่านี้ก็ได้รับอิทธิพลจากคำสอนเรื่องทานในพระพุทธศาสนาอีกต่อหนึ่ง จะได้กล่าวถึงคติความเชื่อและวัฒนธรรมประเพณีอันเกี่ยวเนื่องกับพระพุทธศาสนาที่มีอิทธิพลต่อการตั้งโรงทานในสังคมไทย ดังต่อไปนี้

พระพุทธศาสนามีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของสังคมไทย และมีส่วนในการสร้างเอกลักษณ์ในความเป็นไทยให้มีลักษณะเฉพาะตัว โดยเฉพาะเป็นคนทำบุญสุนทาน มีนิสัยโอบอ้อมอารี เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เห็นอกเห็นใจผู้อื่น ลักษณะเหล่านี้ส่วนใหญ่มาจากคำสอนในพระพุทธศาสนาเป็นหลัก นอกจากนั้นส่วนหนึ่งมาจากความเชื่อดั้งเดิมมาแต่บรรพกาลและจากศาสนาอื่นๆ ผสมผสานกัน ดังนั้นการให้ทานที่เกี่ยวข้องกับชีวิต สังคม วัฒนธรรม ประเพณี และพิธีกรรมต่างๆ จึงมาจากแนวคิดพื้นฐานทางด้านศาสนาและลัทธิความเชื่อดังกล่าว

แนวคิดและค่านิยมการตั้งโรงทานในสังคมไทยนั้น ผู้วิจัยศึกษาประเด็นต่อไปนี้ ที่ส่งผลและมีอิทธิพลต่อแนวคิดและค่านิยมในการให้ทานและตั้งโรงทาน อาจจำแนกที่มาได้ ๒ อย่าง คือ

- (๑) วรรณกรรมพุทธศาสนาที่ว่าด้วยเรื่องทาน
- (๒) ประเพณีการทำบุญในภาคต่างๆ ที่เกี่ยวกับโรงทาน

ก่อนจะกล่าวถึงการที่ทานมีอิทธิพลต่อสังคมไทยอย่างไร และมีอิทธิพลอย่างไรต่อการตั้งโรงทานในสังคมไทยนั้น เรื่องศรัทธาในพระพุทธศาสนา ก็เป็นพื้นฐานทางความคิดที่ทำให้คนไทยมีความเชื่อเรื่องกรรม ผลกรรม ความที่สัตว์มีกรรมเป็นของตน และทำให้สังคมไทยมีความเกรงกลัวและละอายต่อบาป เรื่องศรัทธาและแนวทางการปฏิบัติต่อศรัทธาที่มีอิทธิพลส่งผลในด้านแนวคิดและค่านิยมในการตั้งโรงทานแล้ว จะได้ศึกษาเกี่ยวกับวรรณกรรมพุทธศาสนาและประเพณีการทำบุญต่างๆ ของสังคมไทยที่มีอิทธิพลเกี่ยวข้องกับการตั้งโรงทานอย่างไรบ้าง

๓.๒.๑ วรรณกรรมพุทธศาสนาว่าด้วยเรื่องทาน

วรรณกรรมหรือวรรณคดี ในความหมายกว้าง หมายถึง หนังสือที่แต่งขึ้นทุกชนิดแต่ในความหมายอย่างแคบ หมายถึงหนังสือที่แต่งขึ้นโดยนิยามกันว่าเป็นศิลปกรรม กล่าวคือนักประพันธ์จะต้องเป็นช่างผู้ชำนาญงานในการใช้ถ้อยคำ เพื่อประกอบขึ้นเป็นร้อยแก้ว หรือร้อยกรอง

ตามหลักของภาษา และฉันทลักษณ์ต่างๆ และต้องแต่งบทประพันธ์ตามความรู้สึกนึกคิดของตน เพื่อให้วรรณคดีที่แตงนั้นเป็นสิ่งสวยงามน่าฟังชม^๒ หลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนา นอกจากจะเป็นหลักที่ฟังฟัง และเป็นที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจแล้ว ยังเป็นเครื่องมืออันสำคัญอย่างหนึ่งที่ใช้ในการปกครองคนในสังคมให้อยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขเพราะคำสอนที่มุ่งให้คนประพฤติดี ละเว้นความชั่ว และทำจิตใจให้ผ่องแผ้ว อันเป็นหลักสำคัญของการอยู่ร่วมกัน ด้วยเหตุแห่งความศรัทธาและความเชื่อมั่นในหลักคำสอนในพระพุทธศาสนานี้เอง ที่เป็นแรงบันดาลใจให้กวีเกิดความปรารถนาที่จะสร้างวรรณคดีอันมีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาที่นับถือขึ้นมา ผลงานทางด้านวรรณคดีประเภทนี้นับว่าเป็นสิ่งมีคุณค่า ในฐานะที่ทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนาในอีกรูปแบบหนึ่ง และยิ่งไปกว่านั้นยังช่วยย้ำความสำคัญของหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาให้เด่นชัดยิ่งขึ้น

สนิท ตั้งทวี ได้ให้ความหมายของวรรณคดีพุทธศาสนาไว้ว่า “วรรณคดีที่เขียนขึ้นโดยอาศัยเนื้อหาสาระ หรือหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ตลอดจนบุคคลต่างๆ ได้แก่ ศาสดา สาวก และผู้เกี่ยวข้องมาเป็นแก่นเรื่องหรือโครงเรื่อง หรืออาจจะรวมทั้งเรื่องราวที่คิดแต่งขึ้นใหม่ให้เป็นอย่างเรื่องในศาสนา ทั้งนี้โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อกล่อมเกลาจิตใจของบุคคลให้ดีขึ้น^๓

วรรณคดีศาสนามีลักษณะสำคัญ ดังนี้

(๑) เป็นเรื่องที่แต่งขึ้นโดยมีจุดประสงค์เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการอบรมสั่งสอน เพื่อให้ผู้อ่านเข้าใจ และเข้าถึงแก่นแท้ทางพระพุทธศาสนา ตลอดจนเพื่อให้เกิดความศรัทธา และความเชื่อมั่นยิ่งขึ้น

(๒) เป็นเรื่องที่ย่อขยายเนื้อหาความในคัมภีร์พระพุทธศาสนาให้เป็นที่เข้าใจชัดเจนและง่ายขึ้น เช่นคัมภีร์อรรถกถาต่างๆ

(๓) เป็นเรื่องที่แต่งขึ้นเพื่อแสดงคำสอน หรือบันทึกหลักธรรมของพระศาสดา และพระสาวก เช่น ไตรภูมิพระร่วง พระมาลัยคำหลวง ฯลฯ

(๔) เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับบุคคลทางพระพุทธศาสนา เช่น ปฐมสมโพธิกถา มหาเวสสันดรชาดก มหาชาติคำหลวง

(๕) เป็นบทสวดอันอ่อนหวานหรือสุดดี เช่น บทสรรเสริญพระพุทธคุณ พระธรรมคุณ พระสังฆคุณ ฯลฯ

(๖) เป็นเรื่องที่มีเนื้อหาแสดงถึงความรุ่งเรืองของศาสนา ลักษณะเช่นนี้มักจะแทรกอยู่ในวรรณคดีเรื่องต่างๆ เช่น ศิลากาฬารีกพ่อขุนรามคำแหง ฯลฯ

^๒ พระยาอนุমানราชธน, การศึกษาวรรณคดีแห่งวรรณศิลป์, (กรุงเทพมหานคร: ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๐๗), หน้า ๔-๕.

^๓ สนิท ตั้งทวี, วรรณคดีและวรรณกรรมศาสนา, (กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๗), หน้า ๘๕.

(๗) เป็นเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับศาสนา มีบันทึกเป็นทำนองประวัติศาสตร์ เช่น รัตนพิมพวงศ์ ฯลฯ

(๘) เป็นเรื่องที่แต่งขึ้นให้เป็นบันทึก โดยนำเค้าเรื่องตอนใดตอนหนึ่งจากศาสนา หรือนำหลักธรรมคำสั่งสอนทางศาสนาเป็นโครงเรื่อง แล้วสอดแทรกจินตนาการของผู้เขียนลงไป เช่น กฎแห่งกรรม ของ ท. เลียงพิบูลย์ ฯลฯ^๔

วรรณคดีพระพุทธศาสนา โดยยึดตามลักษณะความสัมพันธ์โดยตรงและโดยอ้อม แบ่งได้ ๗ ประเภท คือ

(๑) วรรณคดีเกี่ยวกับศาสนธรรม เป็นวรรณคดีที่แสดงถึงคำสอนทางพระพุทธศาสนาโดยตรง เช่น ไตรภูมิพระร่วง ไตรภูมิวิวินิจฉัย

(๒) วรรณคดีเกี่ยวกับศาสนประวัติ เป็นวรรณคดีที่แสดงเนื้อหา ความเป็นมา หรือ ความเจริญรุ่งเรืองของศาสนาในสมัยต่างๆ ประวัติพระพุทธศาสนาจะมีสอดแทรกอยู่ใน วรรณคดีบางเรื่อง และบางตอน เช่น ศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง นางนพมาศ ชินกาลมาลีปกรณ์ เป็นต้น

(๓) วรรณคดีเกี่ยวกับศาสนพิธี เป็นวรรณคดีที่แสดงพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาไว้โดยตรง เช่น พระราชพิธีสิบสองเดือน หรือสอดแทรกไว้เป็นบางตอน เช่น นางนพมาศ เป็นต้น

(๔) วรรณคดีที่เกี่ยวกับศาสนวัตถุสถาน เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องถึงปูชนียสถานทางพระพุทธศาสนา หรือปูชนียวัตถุ เช่น นิราศภูเขาทอง

(๕) วรรณคดีเกี่ยวกับศาสนนิทานหรือชาดก เป็นวรรณคดีที่เกี่ยวกับนิทาน หรือเรื่องในคัมภีร์พระพุทธศาสนา อาจเขียนโดยตรง หรือดัดแปลงมาเป็นวรรณกรรมอิงศาสนา มหาชาติ คำหลวง ปัญญาชาดก เป็นต้น

(๖) วรรณคดีเกี่ยวกับสาวกประวัติ เป็นวรรณคดีที่กล่าวถึงประวัติ หรือข้อประพฤติปฏิบัติของสาวก เรื่องที่กล่าวถึงประวัติของสาวกโดยตรง เช่น พระมาลัยคำหลวง หรือที่กล่าวถึงข้อประพฤติปฏิบัติของสาวก เช่น นันโทปนันทสูตรคำหลวง

(๗) วรรณคดีเกี่ยวกับพุทธประวัติ เป็นวรรณคดีที่กล่าวถึงประวัติของพระพุทธเจ้า เช่น พระปฐมสมโพธิกถา เป็นต้น^๕

ในวิทยานิพนธ์นี้ ผู้วิจัยจะศึกษาเฉพาะวรรณคดีพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องกับแนวคิด และค่านิยมในการตั้งโรงงานในสมัยปัจจุบัน ในวรรณคดีไทย ๔ เรื่อง คือ

(๑) ศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง

เป็นจารึกที่แสดงเหตุการณ์ในรัชสมัยของพ่อขุนรามคำแหง ศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงมีอิทธิพลต่อสังคมไทย ด้านประวัติศาสตร์ เป็นหลักฐานเอกสารเก่าแก่ของกรุง

^๔ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๕-๘๖.

^๕ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๖-๘๘.

สุโขทัย ที่เหลือตกทอดกันมาถึงสมัยปัจจุบัน ทำให้ทราบจริยวัตรสำคัญๆ ของพ่อขุนรามคำแหงและ การปกครองในสมัยพระองค์ ด้านภาษาศาสตร์ เป็นเอกสารภาษาไทยเก่าแก่ที่สุด เป็นหลักฐานแสดง กำเนิดอักษรไทยแบบที่ใช้กันในปัจจุบัน และด้านทางสังคมศาสตร์ เป็นหลักฐานบันทึกจารีตประเพณี สำคัญๆ เช่น การไต่สวนคดีและการสืบมรดกเป็นหลักฐานบันทึกเรื่องราวความเชื่อถือและศรัทธาใน พุทธศาสนาของประชาชนด้วย หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวกับเรื่องทานที่ปรากฏในหลัก ศิลจารึกพ่อขุนรามคำแหงมีอิทธิพลต่อสังคมไทย (ในสมัยสุโขทัย) ดังกล่าวว่า “คนในเมืองสุโขทัยนี้ มักทาน มักทรงศีล มักโอยทาน”^๖

ชาวสุโขทัยชอบให้ทาน รักษาศีล แสดงให้เห็นว่า คนสุโขทัยชอบคุณงามความดีเป็น คนใจบุญสุนทาน “พ่อขุนรามคำแหงกระทำโอยทานแก่มหาเถร สังฆราชปราชญ์เรียนจบปิฎกไตร”^๗

หลักธรรมที่ปรากฏ คือ บุญกิริยาวัตถุ ๓ คือหลักการทำความดีมีอยู่ ๓ ประการ คือ ทานมัย (บุญสำเร็จด้วยการให้ทาน) สีลมัย (บุญสำเร็จด้วยการรักษาศีล) ภาวนามัย (บุญสำเร็จด้วยการเจริญภาวนา)^๘

หลักฐานในจารึกนี้ ทำให้ทราบว่า ชาวสุโขทัยชอบให้ทาน รักษาศีล ชอบถวายทาน แต่พระสงฆ์ และบริจาคตริพย์สิ่งของเพื่อช่วยเหลือผู้อื่น เป็นการเสียสละ เพื่อเอาชนะความโลภ ความเอาแต่ได้ ความตระหนี่ ละความเห็นแก่ตัว เป็นต้น และข้อความว่า

เมื่อออกพรรษากรณกฐิน เดือนหนึ่งจึ่งแล้ว เมื่อกรณกฐิน มีพนมเบี๋ยมีพนมหมาก มีพนม ดอกไม้ มีหมอนนั่งหมอนนอน บริวารกฐินโอยทานแลปีแล้ญับล้าน ไปสุดตัญติกฐินถึงอรัญญิกพูน เมื่อจักเข้าเวียงเรียงกันแต่อรัญญิกพูนเท้าหัวล้าน ดำรงค์กาลองด้วยเสียงพาดเสียงพิณ เสียง เอ็นเสียงขับ ใครจักมักเล่น เล่น ใครจักมักหัว หัว ใครจักมักเลื้อน เลื้อน^๙

เมื่อออกพรรษาแล้วเดือนหนึ่งก็หมดเขตทอดกฐิน (เขตกฐิน คือ ตั้งแต่แรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๑ ถึง ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๒) เมื่อทอดกฐินก็มีบริวารกฐินไปถวายด้วย เช่น พุ่มประดับด้วย เบี๋ย พุ่มหมากพลู พุ่มดอกไม้ มีหมอนอิง หมอนสำหรับหนุนนอน ในแต่ละปีให้ทานปีละ ๒ ล้าน และ ไปทอดกฐินถึงวัดอรัญญิก

จากหลักฐานนี้แสดงให้เห็นว่า ชาวสุโขทัยเมื่อออกพรรษาแล้วนิยมทำบุญถวายผ้า กฐิน และยังนิยมถวายของอื่นๆ อีกด้วยจำนวนมาก เรียกว่า บริวารกฐิน การถวายกฐินและบริวาร กฐินนี้ สืบทอดประเพณีมาจนถึงปัจจุบัน

^๖ กรมศิลปากร, **จารึกสมัยสุโขทัย**, (กรุงเทพฯ: มหานคร: โรงพิมพ์ศิลปากร, ๒๕๒๗), หน้า ๑๒.

^๗ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐.

^๘ ที.ปา.(ไทย) ๑๑/๓๐๕/๒๙๖.

^๙ กรมศิลปากร, **จารึกสมัยสุโขทัย**, หน้า ๑๒-๑๓.

หลักธรรมที่ปรากฏ คือ กฐินทาน หมายถึง การถวายผ้ากฐิน ซึ่งจัดเป็นสังฆทาน เป็นธรรมข้อหนึ่งในทาน หมายถึง การให้ การเสียสละ การบริจาค มี ๒ ประการ ได้ปาฏิบุคคลิกทาน การเจาะจงบุคคล สังฆทาน^{๑๐} การให้แก่ส่วนรวม ในทาน ๒ อย่างนี้ พระพุทธเจ้าตรัสสรรเสริญ สังฆทานเป็นเลิศ มีผลมากที่สุด ดังที่ปรากฏในทานสูตร ขุททกนิกาย อิติวุตตะกัณฑ์ว่า “เราไม่กล่าววาทานมีผลมากกว่าของที่ให้แก่สงฆ์ ไม่ว่าโดยปริยายใดๆ^{๑๑}”

นอกจากนี้ ผู้วิจัยพบว่า ในสมัยพ่อขุนรามคำแหงกรุงสุโขทัยได้มีการบำเพ็ญทาน สร้างพระเจดีย์บรรจุพระธาตุ ดังข้อความว่า “ให้ขุดเอาพระธาตุออก. จึงเอาฝังลงกลางเมือง ศรีสัชชนาลัย ก่อพระเจดีย์เหนือหูกเข้าจิ่งแล้ว ตั้งเวียงผาล้อมพระมหาธาตุสามเข้าจิ่งแล้ว^{๑๒}”

จากหลักฐานในศิลาจารึกที่ยกมานี้ ในกลางเมืองสุโขทัยมีวิหาร หรือวัดหลายขนาด ทั้งขนาดใหญ่ ขนาดพอตีสยามพอเหมาะ หรือพอสมควร แสดงให้เห็นว่า ชาวเมืองสุโขทัยมีความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา จึงได้อุปัถม์พระสงฆ์ด้วยปัจจัยสี่ ทั้งสร้างถาวรวัตถุ คือศาสนสถาน เสนาสนะ ถวายไว้ในพระพุทธศาสนา คือการกระทำความสนับสุนนในพระศาสนาเป็นเบื้องต้น หมายถึง การให้ความอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนา เช่น การถวายปัจจัย ๔ แต่พระสงฆ์ ได้แก่ ผ้านุ่ง หม่ม (จีวร) อาหาร (บิณฑบาต) ที่อยู่อาศัย (เสนาสนะ) ยาบำบัดโรค (คิลานเภสัช) เป็นต้น นอกจากนี้ การฟังธรรมในวันพระ ซึ่งเป็นหลักธรรมข้อหนึ่งในทาน คือธรรมทานที่ชาวพุทธไทยปฏิบัติสืบทอดกัน มาจนถึงปัจจุบันนี้ ส่วนหนึ่งได้รับอิทธิพลมาจากสมัยสุโขทัย ดังปรากฏหลักฐานว่า “๑๒๑๔ ศก ปี มะโรง พ่อขุนรามคำแหงเจ้าเมืองศรีสัชชนาลัยสุโขทัยนี้ปลูกไม้ตาลได้สิบสี่เข้า จึงให้ช่างฟันขดานหิน ตั้งหว่างกลางไม้ตาลนี้ วันเดือนดับ เดือนเอกแปดวัน วันเดือนเต็ม เดือนข้างแปดวัน ฟุ้งปู่ครู เถร มหาเถร ขึ้นนั่งขดานหินสุดธรรมแก่อุบาสก”^{๑๓}

พ่อขุนรามคำแหง นอกจากทรงเป็นพระเจ้าแผ่นดินแล้ว ยังเป็นครูอาจารย์สั่งสอน ชาวเมืองให้รู้จักบุญและให้ตั้งอยู่ในธรรม เป็นการนำหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์แก่พระองค์และส่วนรวม คือ ธรรมทาน (การให้ความรู้และแนะนำสั่งสอน) เมื่อพระราชเป็นผู้ทรงธรรม ปกครองโดยธรรมประชาชนเป็นคนดี มีศีลธรรม ชอบให้ทาน รักษาศีล และฟังธรรม บ้านเมืองปราศจากสงคราม สังคมก็ร่มเย็น เกิดสันติสุข ศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง มีอิทธิพลต่อสังคมไทยในหลายด้าน โดยเฉพาะที่เกี่ยวกับทาน แม้ในปัจจุบันก็สามารถเห็นถึงอิทธิพลของศิลาจารึกหลักนี้ ดังพอสรุปได้ดังนี้

^{๑๐} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๓๗๙-๓๘๐/๔๒๗-๔๓๐.

^{๑๑} ขุ.อติ. (ไทย), ๒๕/๙๘/๔๗๓.

^{๑๒} กรมศิลปากร, จารึกสมัยสุโขทัย, หน้า ๑๙

^{๑๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๖.

๑) พระพุทธศาสนาเถรวาท (แบบลังกา) ที่พ่อขุนรามคำแหงทรงนำเผยแพร่ในสุโขทัยจึงทำให้พระพุทธศาสนาแบบลังกาเจริญรุ่งเรือง มั่นคงแพร่หลาย และได้รับการสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน

๒) ประเพณีการทำบุญทอดกฐิน และในระหว่างทำบุญก็มีการละเล่นรื่นเริงสนุกสนาน มีการร่วมทำบุญแจกจ่ายอาหารกันไปด้วย ยังเป็นประเพณีที่ได้รับการสืบทอดมาจนถึงปัจจุบันนี้

๓) การทำบุญถวายทาน รักษาศีล และการฟังธรรมในวันพระ ยังคงมีการปฏิบัติสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน

๔) การรักษาศีลในช่วงเทศกาลเข้าพรรษา ยังคงมีการสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน ถึงแม้ว่าในสังคมเมืองจะมีผู้ปฏิบัติน้อย แต่ในต่างจังหวัดตามชนบทต่างๆ ยังคงมีผู้ปฏิบัติตามเป็นจำนวนมาก^{๑๔}

(๒) ไตรภูมิพระร่วง

เป็นวรรณคดีทางพระพุทธศาสนาที่สำคัญมากเล่มหนึ่ง ที่แสดงข้อคิดเห็นเต็มไปด้วยสารัตถประโยชน์เกี่ยวกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ตลอดจนชี้ให้เห็นถึงผลบุญที่คนทั้งหลายได้กระทำไว้ในชีวิต เป็นพระราชนิพนธ์ของมหาธรรมราชาลิไทกษัตริย์แห่งกรุงสุโขทัย

โดยสรุปไตรภูมิพระร่วงมีจุดมุ่งหมายคือ สอนให้คนเว้นชั่ว รู้กฎความเป็นจริงของสรรพสิ่งและชีวิต (กฎไตรลักษณ์) ล่วงพ้นวัฏสงสาร เพื่อเข้าถึงนิพพานอันเป็นแก่นสารและจุดมุ่งหมายสูงสุดของชีวิต ไตรภูมิพระร่วงมีอิทธิพลต่อสังคมไทย เป็นหนังสือที่กล่าวถึงพระพุทธปรัชญาที่เกี่ยวกับเรื่องโลก ชีวิตจักรวาลวิทยา แสดงเรื่องนรกสวรรค์ เพื่อให้เกิดความเกรงกลัว แต่ต้องทำความดียอมได้ดี ใครทำความชั่วยอมได้ชั่ว ไม่มีผู้ใดหลีกเลี่ยงกรรมได้ ประดุจรอยเงียนยอมเงียนตามรอยโค ฉะนั้น คนที่ทำบาปตายไปต้องตกนรก ทนทุกข์ทรมานในนรกอันร้อนแรงหรือมืดมิด ไม่ได้เห็นแสงสว่างเป็นเวลาช้านานชั่วกับชั่วกัลป์ ส่วนผู้ที่ประกอบแต่คุณงามความดีทำบุญกุศล ตายไปก็จะเสวยสุขบนสวรรค์ เชื่อว่า บาปกรรมที่ทำให้มนุษย์ต้องเป็นเปรตนั้นมีสาเหตุหลายอย่าง เช่น ความตระหนี่ การไม่ให้ทาน เห็นคนอื่นให้ทานก็ห้ามปราม เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ไปเกิดเป็นเปรตมีแต่ความเจ็บปวดทรมานทุกขเวทนา ออดอยากหนักหนาไม่มีอาหารจะกิน เพราะบาปกรรมที่ตนได้ทำไว้เมื่อครั้งยังเป็นมนุษย์นั้น ย่อมตกลงไปในนรก ดังมีตัวอย่างที่ปรากฏในไตรภูมิพระร่วงตอนหนึ่งว่า

^{๑๔} พระมหาสนิท อนุจารี, “พระพุทธศาสนากับวรรณคดีไทยสมัยสุโขทัย: ศึกษาเฉพาะกรณี ศิลจารึกพ่อขุนรามคำแหงและสุภาสิตพระร่วง”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๓๙๕.

คนผู้ใดเกิดมาแล บ่อรู้จักบาปบุญจักบุญ แลบ่รู้จักคุณพระพุทฺธ พระธรรม พระสงฆ์ แลบ่ให้ทาน ตระหนี่ทรัพย์ และเมื่อท่านจะอวยทานไส้มักห้ามปรามท่าน ..อันว่าผู้กระทำร้ายฉันไซ้ ครั้นว่าตายไปก็ได้ไปเกิดในนรกอันใหญ่ ๘ อันนั้นแล อันว่าความอันเขาเจ็บปวดทนต์ทุกขเวทนาแห่งเขานั้น จกกล่าวบ่มีได้เลย^{๑๕}

การทำบุญด้วยการถวายของเหลือเดนแด่พระสงฆ์ผู้ทรงศีล ก็เป็นสาเหตุหนึ่ง ทำให้เกิดเป็นเปรต ดังข้อความว่า

แลยังมีเปรตจำพวกหนึ่ง ไส้ ย่อมกินแต่เสลดแลรากลั่นน้ำลาย กินโคกินน้ำเหน้าน้ำหนอง ... เปรตนั้นเมื่อชาติก่อนนั้น เขากินข้าวและน้ำอันเป็นอาหารเดนเป็นขานนั้นไส้ แลเอาไปให้แก่พระผู้ทรงศีล ด้วยบาปกรรมอันเขาได้ให้ข้าวแลน้ำอาหารที่เป็นเดนนั้นแก่พระสงฆ์เจ้าฉันนั้น ครั้นว่าเขาตาย จึงได้เป็นเปรต^{๑๖}

มีข้อความในไตรภูมิพระร่วงเป็นเครื่องยืนยัน และสนับสนุนการให้ทานว่าเป็นการกระทำความดี และผลจากการให้ทานจะได้ไปเกิดในภพชาติที่ดีหรือแม้แต่การเข้าถึงพระนิพพานอันเป็นแดนเกษมจากโยคะ ก็ด้วยการบำเพ็ญทาน ดังนี้

ความเชื่อเรื่องสวรรค์มีเทวดานางฟ้า คอยดูแลทุกข์สุขของมนุษย์ ไม่ว่าจะใครจะทำดี ทำชั่ว แม้คนด้วยกันไม่เห็น เทวดาย่อมเห็น บนสวรรค์มีแต่ความสวยงามความสุขกายสุขสบาย ต้องการสิ่งใดเพียงแต่ไปอยู่ที่ต้นปาริชาติกัลปพฤกษ์แล้วนึกเอา ก็จะได้สมดังปรารถนาทุกคนจึงพากันทำบุญให้ทาน เพื่อจะได้ไปเกิดในสวรรค์ ดังข้อความตอนหนึ่งว่า “ผู้ดูแลปรารถนาไปเกิดในเมืองสวรรค์ไส้ อย่าได้ประมาทลิ้มตน คนเร่งชวนขวยยกกระทำบุญกุศลบุญธรรมให้ท่านรักษาศีล เมตตากราวนาอุปฐากรักษาศีล บิณฑมารดาผู้เฒ่าผู้แก่ ครูอุปัชฌาย์แลสมณพราหมณ์ผู้มีศีลไส้ ก็จะได้ไปเกิดในสวรรค์”^{๑๗} ข้อความนี้ แสดงให้เห็นว่า คนที่จะไปเกิดในสวรรค์นั้นจะต้องเป็นคนไม่ประมาท ควรทำบุญกุศลต่างๆ เช่น ให้ทาน รักษาศีล เจริญเมตตากราวนา บำรุงบิณฑมารดา ครูอุปัชฌาย์อาจารย์ และสมณพราหมณ์ผู้มีศีล เป็นประจำก็จะไปเกิดในสวรรค์

ไตรภูมิพระร่วงมีอิทธิพลอย่างมากมายและมั่นคงในอุดมการณ์ของคนไทย ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับลักษณะคนมีบุญบารมีเป็นที่นิยมยกย่องของบุคคลในสังคม คือ คนมีบุญต้องมีใจเมตตากรุณาเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ นำบุคคลอื่นให้บำเพ็ญทาน และเสียสละทรัพย์สิน สร้างถาวรวัตถุ สาธารณประโยชน์ และศาสนสถาน

^{๑๕} พญาสิทธิ, ไตรภูมิพระร่วง, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร: จักรานุกูลการพิมพ์, ๒๕๔๓), หน้า ๑๙-๒๐.

^{๑๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๗.

^{๑๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๒๙.

ไตรภูมิพระร่วงตามที่กล่าวมาข้างต้นนี้ แสดงให้เห็นว่าทำให้มีอิทธิพลในด้านจริยธรรม สอนให้รู้จักความดีและความชั่ว รู้จักใช้วิจารณ์ญาณตัดสินว่า อะไรจัดอยู่ในประเภทความชั่ว (บาป) อะไรจัดอยู่ในประเภทความดี (บุญ) และสอนให้มีศีลธรรม รักษาความดีและมีความรับผิดชอบ สรุปลว่า วรรณกรรมเรื่องไตรภูมิพระร่วง สอนให้เชื่อเรื่องนรกสวรรค์ ผู้ทำความดีย่อมไปสู่สุคติ ผู้ทำความชั่วย่อมไปนรก เมื่อคนมีความเชื่อในเรื่องเหล่านี้แล้ว ย่อมเกิดความเกรงกลัวต่อบาป จึงพากันทำบุญ เช่น การให้ทาน รักษาศีล เจริญภาวนา ไตรภูมิพระร่วงมีจุดมุ่งหมายคือ สอนให้คนละเว้นความชั่ว รู้กฎความเป็นจริงของสรรพสิ่งและชีวิต (กฎไตรลักษณ์) ล่วงพ้นวัฏสงสาร เพื่อเข้าถึงพระนิพพานอันเป็นแก่นสารและจุดมุ่งหมายสูงสุดของชีวิต

(๓) มหาเวสสันดรชาดก

เป็นวรรณคดีพระพุทธศาสนาที่คนไทยนิยมเรียกและเป็นที่รู้จักกันมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย เพราะปรากฏตามศิลาจารึกสมัยสุโขทัยหลักที่ ๓ ที่เรียกว่า “จารึกนครชุม” ซึ่งจารึกไว้เมื่อ พ.ศ. ๑๙๐๐ ในรัชสมัยของพญาลิไท (พระมหาธรรมราชาที่ ๑) มีกล่าวไว้ว่า “ธรรมเทศนาอันเป็นต้นว่า พระมหาชาติหาคนสวดมิได้เลย” แสดงให้เห็นว่า การมีเทศน์มหาชาติพุทธศาสนาที่คนไทยนิยมมีเทศน์กันมานานแต่สมัยสุโขทัยเป็นราชธานีเป็นอย่างมาก แต่บางที่ก็เรียกว่า “เทศน์มหาเวสสันดร” บางที่ก็เรียกว่า “เทศน์มหาชาติ” เพราะในสมัยของพญาลิไท ได้ปรากฏในศิลาจารึกหลักที่ ๖ วัดป่ามะม่วง กล่าวถึงพระมหาธรรมราชาที่ ๑ ทรงผนวชเมื่อ พ.ศ. ๑๐๙๕ กล่าวสรรเสริญว่า ทรงประกอบไปด้วยทานบารมีคล้ายกับพระเวสสันดร และในจารึกวัดเขมาหลักที่ ๑๔ ซึ่งเชื่อว่าจารึกใน พ.ศ. ๒๐๗๙ สมัยต่อมา กล่าวถึงการบำเพ็ญกุศลต่างๆ ก็มีกล่าวถึงพระเวสสันดรชาดกว่า “สายปัดผืนหนึ่งค่าตำลึงหนึ่ง อำแดงหอมชื่อไฉ่ ร่อง มหาเวสสันดร อำแดงแสนบุขามหาเวสสันดรจารสำหรับหนึ่งหนึ่งบาท^{๑๘}

การจัดเครื่องบูชาภัณฑ์เทศน์ที่เรียกว่า เครื่องภัณฑ์นั้น ไม่มีแบบแผนตายตัว เครื่องไทยธรรมสำหรับภัณฑ์ จะจัดตั้งโอ้อวดไว้ให้สัปบุรุษทั้งหลายอนุโมทนา เครื่องภัณฑ์นั้นมักมีเครื่องสรรพาหาร ผลไม้ กบัตถุปัจจัย คือเงินตรา และผ้าไตร ซึ่งเป็นธรรมเนียมที่มีเครื่องบริวารอื่นๆ เพิ่มเติมอีกด้วยก็มีมาก บริหารสำหรับมหาชาติก็ถือว่าถูกแบบแผนนั้นมักจัดเป็นจตุปัจจัย คือ ผ้าไตร (จีวรปัจจัย) ผลไม้ต่างๆ (บิณฑบาตปัจจัย) เสื่อสาดอาสนะ ไม้กวาด เลื่อย ขวาน (เสนาสนะปัจจัย) ยา และเครื่องยาต่างๆ น้ำผึ้ง น้ำตาล (คิลานปัจจัย) เครื่องไทยทานเทศน์มหาชาตินี้ มักกล่าวว่าเทศน์สามัญที่เรียกว่า เทศน์ธรรมวัตร และมีเครื่องบูชาเทศนาอย่างหนึ่งเรียกว่า “หมากพนม” ประกอบด้วยหมากพลู เป็นรูปทรงฝ่าชีตั้งอยู่บนพานแว่นฟ้าสองชั้น มีใบตองเจ็มรอบประดับด้วยฟักทอง มะละกอ เครื่องสด แกะบ้าง ทองอังกฤษ กระจกมีบ้าง มีดอกไม้สดปนด้วย แต่บางแห่งก็ไม่มี

^{๑๘} รศ.ประทีป ชุมพล, จิตกรรมฝาผนังภาคกลาง: ศึกษากรณีความสัมพันธ์กับวรรณคดีและอิทธิพลที่มีต่อความเชื่อประเพณีและวัฒนธรรม, (กรุงเทพมหานคร: สำนักวิจัยแห่งชาติ, ๒๕๓๙), หน้า ๑๖๔-๑๖๕.

หมากพนมเช่นนี้มีแต่จัดหมากพลูลงพานเป็นเครื่องตั้งอังกาส หรือบูชาเฉยๆ ก็มี ไม่เป็นของจำเป็นเหมือนดังฉัตรธง ธูป เทียน และดอกไม้อย่างละพັນหนึ่ง ฉากรูปภาพประจำกัณฑ์อีกอย่างหนึ่ง เพื่อจะได้พบพระศาสนาพระศรีอารีย์ จะได้สมบุญด้วยความสุขอันประเสริฐ

การเทศมหาชาติ เป็นธรรมเนียมที่ชาวพุทธไทยนิยมฟังกันมาก เพราะมีคติธรรมนิยมที่สอนไปในตัว ชาวพุทธได้นำเอาหลักคำสอนที่แฝงอยู่ในเนื้อเรื่องมาเป็นแบบในการดำเนินชีวิต จนกลายเป็นนิสัยฝังแน่นอยู่ในจิตใจ การบำเพ็ญทานบารมีของพระเวสสันดรได้มีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของชาวพุทธเป็นอย่างมาก การเทศน์มหาชาติเป็นการสั่งสอนคนให้รู้จักบาปบุญคุณโทษ ประโยชน์และมีใช้ประโยชน์ จึงทำให้คนส่วนใหญ่ที่ได้ฟังเทศน์มหาชาติ เจริญก้าวหน้า ตามจริยวัตรของพระเวสสันดร นั่นคือ สามารถทำให้ความเห็นแก่ตัวหรือความยึดมั่นถือมั่นว่า นั่นเรา นั่นของเราค่อยๆ เบาบางลง จนกระทั่งหมดสิ้นไปในที่สุด การเทศน์มหาชาติมีอิทธิพลต่อคนไทย ในด้านความเชื่อ คือ เชื่อว่าผู้ใด ได้ฟังเทศน์มหาชาติขึ้นครบคาถาพັນหนึ่งหรือครบ ๑๓ กัณฑ์จบภายใน ๑ วัน ผู้นั้นจะได้รับอานิสงส์ ๕ ประการ คือ

(๑) จะได้ไปเกิดในศาสนาของพระศรีอารีย์เมตไตยซึ่งจะมาอุบัติเป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต

(๒) จะได้ไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ เสวยทิพยสมบัติอันโอฬาร

(๓) จะไม่ไปเกิดในอบาย ทุกติ วินิบาต

(๔) จะเป็นผู้มีลาภ ยศ ไม้ตรี และความสุข

(๕) จะได้บรรลุมรรค ผล นิพพาน เป็นพระอรหันต์บุคคลในพระพุทธศาสนา

นอกจากนี้ยังมีอิทธิพลต่อสังคมไทยในด้านต่างๆ เช่น ศิลธรรม จริยธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี วรรณกรรม จิตรกรรม การศึกษา ตลอดถึงการเมืองการปกครองของไทยอีกด้วย

(๔) พระมาลัยคำหลวง

ชฎาลักษณ์ สรรพานิช^{๑๙} กล่าวว่า พระมาลัยคำหลวงเป็นที่รู้จักกันแพร่หลายในทุกภาคของประเทศไทย ในภาคกลางมีวรรณคดีแบบฉบับเรื่องพระมาลัยคำหลวง ซึ่งเป็นพระนิพนธ์ของเจ้าฟ้าธรรมธิเบศร และยังมีเรื่องพระมาลัยสำนวนอื่นๆ ที่แตกต่างกันไปในแต่ละท้องถิ่นซึ่งนิยมสร้างกันหลายสำนวน เพื่อเป็นการสั่งสอนอบรมผู้ฟังให้รู้จักบาป บุญ คุณ โทษ และให้สร้างความดี เว้นการประพฤติชั่ว จึงถือว่าผู้สร้างหนังสือพระมาลัย จะได้กุศลผลบุญอย่างสูงในชาตินี้

มาลัยสูตร เป็นพระสูตรนอกพระไตรปิฎก ที่แพร่หลายอยู่ในหมู่พุทธศาสนิกชนชาวไทยมาเป็นเวลาช้านาน ดังปรากฏหลักฐานอยู่ในวรรณคดีศรีอยุธยาตอนปลาย คือ เรื่องพระมาลัย

^{๑๙} ชฎาลักษณ์ สรรพานิช, “พระมาลัย: การศึกษาเชิงวิเคราะห์”, วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, (คณะโบราณคดี: มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๒๔), หน้า ๑๔.

คำหลวง เรื่องมาลัยสูตร ไม่เพียงเป็นที่รู้จักกันแพร่หลายในประเทศไทยเท่านั้น แต่ยังเป็นที่ยังเป็นที่รู้จักกันดีในประเทศใกล้เคียง เช่น พม่า ลาว และเขมร

ความมุ่งหมายของการแต่งพระมาลัยคำหลวงมี ๓ ประการ คือ

- (๑) เพื่อจะได้พบพระศรีอาริย์เมตไตรยในกาลภายหน้า
- (๒) เพื่อความสุขสวัสดิ์และความเป็นสิริมงคลแก่ตน
- (๓) เพื่อล้างอกุศลกรรมที่พระองค์ลอบทำร้ายเจ้าฟ้ากรมขุนสุเรนทรพิทักษ์^{๒๐}

พระมาลัยคำหลวงเป็นวรรณคดีเกี่ยวกับสาวกประวัติ ที่มีบทบาทสำคัญต่อชีวิตและความเป็นอยู่ของคนไทยในเรื่องบาป บุญ นรก สวรรค์ เช่นเดียวกับเรื่องพระไตรภูมิพระร่วง เมื่อเวลาคนเฒ่าคนแก่ทำบุญสุนทาน ก็มักอธิษฐานให้ได้ไปเกิดในยุคพระศรีอาริย์ นั้นหมายความว่า อิทธิพลของพระมาลัยคำหลวงได้ครอบคลุมความรู้สึกนึกคิดของคนไทยสมัยก่อน ซึ่งแสดงออกมาในความเชื่อเกี่ยวกับโลกนี้โลกหน้า เพราะสมัยพระศรีอาริย์เป็นสมัยที่จะมาในอนาคต ผู้ที่จะพบพระศรีอาริย์ได้จะต้องตั้งมั่นในความดี การกรวดน้ำไปให้ผู้ตายเข้าใจกันว่าคงได้เค้ามาจากเรื่องนี้ ในเรื่องพระมาลัยคำหลวงได้กล่าวถึงตอนที่พระมาลัยกลับขึ้นมาจากนรกนั้น ผุ่งเปรตในนรกฝากให้พระมาลัยมาบอกญาติพี่น้องให้ทำบุญ แ่ส่วนกุศลลงไปให้

เรื่องพระมาลัยคำหลวงเน้นให้เห็นผลของการทำความดี มากกว่าจะพรรณนาถึงการทำความชั่ว จึงได้พรรณนาถึงความรื่นรมย์อย่างละเอียดมากกว่าการกล่าวถึงความน่าเกลียดน่ากลัวในนรก เหมือนไตรภูมิพระร่วง ละเน้นเรื่องการให้ทานไว้มากมาย จึงชี้ให้เห็นว่า ทานเป็นบุญกิริยาวัตถุอย่างหนึ่งที่ทำให้บุคคลไปสู่สวรรค์นั่นเอง

เรื่องพระมาลัยคำหลวง มีอิทธิพลเหนือจิตใจคนไทยในเรื่องบาปบุญนรกสวรรค์ โดยเฉพาะจะมีอิทธิพลในด้านการบริจาคทาน จะเห็นได้ว่า เวลาทำบุญทำทาน คนเรามักจะอธิษฐานขอให้พบพระศรีอาริย์ ดังคำตอนท้ายเรื่องที่ว่าผู้นิพนธ์ได้อธิษฐานไว้ว่า

เดชะกุศลมูลนี้ไซ้ จงพบพระเมตไตรยบรรณ อย่ายั่วคลั่งลาตบาทบพทจงเกิดในบงกช
บริสุทธ์จึงเป็นบุรุษโดยอิทธิ ได้เอหิสิทธิบรรพชา เฉพาะภักตราวิมลพรรณ แห่งบรมธรรมพระ
เมตไตรย ได้ธรรมพิสมัยเสร็จจรรด จงทรงอหัตถ์สำเร็จ แล้วจงเสด็จนฤพาน เมื่ออวสานนั้น
ไซ้ ประณิธานนี้จึงได้จุน้ำใจปอง^{๒๑}

หมายความว่า ด้วยเดชแห่งกุศลที่ข้าพเจ้าได้บำเพ็ญมานี้ จงได้พบพระศรีอาริย์เมตไตรย เกิดเป็นผู้ชายขอได้บวชในศาสนาพระศรีอาริย์ บรรลุพระอรหันต์ อันเป็นที่สิ้นกิเลส คือการบรรลุพระนิพพานเทอญ

^{๒๐} สนิท ตั้งทวี, วรรณคดีและวรรณกรรมศาสนา, หน้า ๑๔๘.

^{๒๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔๕.

การให้ทานเป็นอีกวิธีหนึ่งที่มนุษย์นิยมบำเพ็ญในเวลาทำบุญอุทิศส่วนกุศลไปให้ญาติผู้ล่วงลับไปแล้ว โดยเชื่อว่าทานที่อุทิศให้นั้นจะทำให้ญาติผู้ล่วงลับไปได้รับบุญกุศล พ้นจากทุกข์ทั้งปวง ในพระมาลัยคำหลวง ก็กล่าวถึงทานเช่นกัน คือ ขณะที่พระมาลัยไปนรก พวกสัตว์นรกส่งความให้พระมาลัยช่วยบอกญาติพี่น้องของตนด้วยว่า ตนได้รับความลำบากขอให้ทำบุญอุทิศส่วนกุศลไปให้ด้วย พระมาลัยจึงนำความมาบอกชาวมนุษย์ว่า

ครั้นฝูงชนยินดีพระศาสน์ ว่าผู้ญาติทุกชีวิต ก็โหม่นสร้าไร ได้ฟังภัยในนรกก็ตื่นตระหนก ประพจน์ อภิวัตน์พระตริยสรณา ทำทานาทิกุศล บำเพ็ญผลบุญมา แล้วพงศาจึงอุทิศ กุศลอภิญญา ส่งให้ ขอจงได้ฟังศัพันธ์ พ้นจากสรรพทุกข์ ด้วยเดช เราแผ่ผล กุศลทักษิณาทกครั้งนตก เมธนีสาร ฝ่ายนรกกานต์ปรีดา อนุโมทนาส่วนกุศล...^{๒๒}

จากข้อความนี้ จะเห็นได้ว่า พวกญาติของสัตว์นรกพอรู้ว่า พวกญาติที่ตายไปแล้วของตนตกนรก ก็เกิดความเสียใจ สงสารพวกสัตว์ด้วยการกรวดน้ำไปให้ ด้วยอานิสงส์ของบุญที่พวกเขาได้บำเพ็ญนี้ ขอให้ญาติของตน พ้นจากทุกข์ทั้งปวง พวกเปรตก็อนุโมทนาส่วนบุญที่พวกญาติอุทิศไปให้ การทำบุญอุทิศส่วนกุศลไปให้ญาติ ได้รับอานิสงส์จากเรื่องพระมาลัยจะเห็นได้ว่า ในปัจจุบันชาวพุทธไทยก็ยังทำอยู่เป็นนิตย เป็นประเพณีหนึ่งที่ชาวพุทธ ควรรักษาสืบทอดให้คงอยู่ตลอดไป

เรื่องพระมาลัย เน้นให้เห็นผลการทำงานดีแล้วจะได้รับความสุขบนสวรรค์ จึงพรรณนาให้เห็นความรื่นรมย์ของสวรรค์อย่างละเอียดเพื่อชักชวนให้ทำความดี ในเรื่องพระมาลัย ได้ขึ้นไปบูชาพระเจดีย์จุฬามณี และในโอกาสนั้นได้เฝ้าพระศรีอารีย์ ขณะคอยเฝ้าพระศรีอารีย์ ได้พบพระอินทร์และเทวดาที่มาไหว้เจดีย์จุฬามณีด้วย พระอินทร์ได้เล่าให้พระมาลัยฟังว่า เทวดาแต่ละองค์ได้ทำบุญกุศลแต่ครั้งที่เกิดเป็นมนุษย์อย่างไร จึงส่งผล (อานิสงส์) ให้ได้ขึ้นมาเสวยสุขอยู่บนสวรรค์ เช่น อานิสงส์จากการเผาผีไม่มีญาติ และการทำบุญ ดังข้อความว่า “ว่าเทเวศร์นี้ไซ้รู้เมื่ออยู่ในอนูราชบุรีนารถประไพ ช่างหูกไหมทอผ้า ผากแหวราภผู้อนาถ ถวายบิณฑบาตจิ๋วปัจจุธรรมเสนาสนทาน แก่สงฆญาณยังพัน อุทิศผลส่งไป แต่ผู้กษัยสุดสกันธ์ เดชะกุศลอันกระทำ เทียงแท่นาคุไซ สมบัติในปรโลก”^{๒๓} เทพบุตรนี้แต่ก่อนเป็นช่างหูกและช่างชุน อาศัยอยู่ในแคว้นอนูราชบุรี ได้ทำกุศลต่างๆ เช่น ให้ทาน รักษาศีล เจริญเมตตาภาวนา และช่วยเผาศพไม่มีญาติ ด้วยบุญกุศลนี้ จึงเกิดเป็นเทพบุตร ไปรวิวารสามหมื่น

อานิสงส์จากการถวายปัจจัยสี่ และการรักษาศีล ดังข้อความว่า “ว่าเทวดาผู้นี้เป็นเศรษฐีบุรพกาล ชื่อหริบาลสมญา มีศรัทธาศีลวัตร ในตรัยรัตนนิจกาล สรรพทานทุกสิ่งโสศผ้าพรรณ โภชนโอสถ ชลารสไตรจิ๋ว ถวายสงขร มนัศา ด้วยเดชผลานิสงส์ไซ้ ส่งสืบสมบัติสวรรค์ บริวาร

^{๒๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖.

^{๒๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔.

มหันต์สามหมื่น สำราญรื่นรมยา”^{๒๔} เทวดานี้แต่ก่อนเป็นเศรษฐีชื่อว่าหริบาล มีจิตศรัทธาเลื่อมใสใน พระพุทธศาสนาได้ถวายปัจจัย มีจีวรเป็นต้น แก่พระสงฆ์ และรักษาศีล ๘ เป็นประจำ ด้วยอานิสงส์ แห่งการทำบุญเหล่านี้ เมื่อตายไป จึงไปเกิดในสวรรค์มีบริวารสามหมื่น

อานิสงส์การให้ข้าวแก่เพื่อนเลี้ยงโค ดังข้อความว่า “ว่าเทพาแต่ก่อนกาล เป็น โคบาลกลางไร่ เอาโภชนะไปให้ทาน เพื่อนโคบาลดุจกันกุศลนั้นเพียงนี้ ให้ผู้บ่มีศีลคุณ ผู้อับบุญบ่สืบไว้ ถ้าผู้ใดให้ทาน ให้บริวารพันหนึ่ง รูปโฉมพึงพอใจ”^{๒๕} เทพองค์นี้มีบริวารนับพัน ในมนุษยชาติเป็น โคบาลได้เกื้อกูลเพื่อนโคบาล (คนเลี้ยงวัว) ด้วยกัน ด้วยข้าวสุกเพียงนิดหน่อย กุศลเพียงนั้นได้นำ ความสุขอันสมควรบนสวรรค์

อานิสงส์การให้ข้าวแก่กา ดังข้อความว่า “เทพนี้อยู่มนุษย์ ประดาขสุตถลิตทา เทียว เกี่ยวหญ้าวันนินทร ชายเลี้ยงชีวิตนอาตมา ให้ทานกาหงส์ ข้าวก้อนหนึ่งเท่านั้น ม้วยดลสวรรค์เสวย สวรรค์ มีบริษัทร้อยองค์ด้วยผลส่งสืบสวรรค์”^{๒๖} เทพบุตรนี้เมื่อครั้งเป็นมนุษย์ เป็นคนยากจน มีอาชีพ เกี่ยวหญ้าเลี้ยงชีวิต ครั้นถึงเวลากินข้าวกลางวัน จึงแก้ห่อข้าวออก ไม่ทันจะกินข้าว เห็นกาดาวนี้แสบ ท้องหิวข้าวเหมือนเรา จึงปั้นข้าวให้กา เวลาใกล้ตาย ระลึกถึงทานที่ตนให้แก่กา เมื่อตายไปแล้วเกิด เป็นเทพบุตรบนสวรรค์มีบริวารพันหนึ่ง

อานิสงส์จากการบำรุงพระพุทธศาสนา ดังข้อความว่า

เทพนี้ทำวอภัยทูลุฐฐ เป็นจอมมงกุฎในลังกา เป็นทานาธิปไตย รัตนไตรอุปถัมภ์ เหยยออก พระศาสนา ควรวตาพระตรัยรัตน ด้วยสักกัจจศรัทธา โพธิรุกขาก็บำรุง พระสถูปผดุงผดามันต์ มารตรบิดอุปถัมภ์อวาตกรรมมกุฎาการ จตุปัจจัยทานนิตยภัต ถวายสังฆัสติลภ พรณิพพท์ พิงพา สรรพยาจกนาเนก ทานอดิเรกรวดเมื่อ บบ้ายเปื้อบุญบาก ทั้งผลทานก็ประสัฎฐ์ ทั้งศีล วัตก็ประเสริฐ จึงบังเกิดสรรคา บริวารเป็นชนิด แสนสมบัติเหลือขนาด^{๒๗}

เทพบุตรองค์นี้แต่ก่อนเป็นพระกนิษฐาของพระเจ้าอภัยทูลุฐฐคามินี ชื่อว่าติศราช เมื่อ พระองค์ขึ้นครองราชย์ ได้มีศรัทธาแก่กล้าในพระพุทธศาสนา บริจาคทรัพย์ให้เป็นทานแก่คนยากจน เชื้อใจ และเป็นผู้ตั้งมั่นอยู่ในศีลบำเพ็ญกิจในธรรม กระทำการอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนามีความ เคารพพระรัตนตรัย ตั้งอยู่ในศีล ๕ รักษาอุโบสถศีลตามปักษ์ บริจาคทานแก่วณิก ถวายทานแก่ พระภิกษุสงฆ์ และสร้างสถูปเจดีย์ เมื่อตายไปแล้วได้ไปเกิดเป็นเทพบุตรในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ มีนาง อัสพรห่าหมื่นเป็นบริวาร

^{๒๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๓.

^{๒๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒.

^{๒๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑.

^{๒๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕.

๓.๓.๒ ประเพณีการทำบุญในภาคต่างๆ ที่เกี่ยวกับเรื่องโรงงาน

พบว่า มีประเพณีทำบุญตามแนวพระพุทธศาสนาหลายโอกาสที่พุทธศาสนิกชนชาวไทย นิยมตั้งโรงงานมาก ความเชื่อและค่านิยมเกี่ยวกับประเพณีต่างๆ ส่งเสริมให้ชาวไทยพากันตั้งโรงงาน เพื่อแจกจ่ายอาหารแก่ผู้มาร่วมงาน ขณะเดียวกันก็ถือโอกาสถวายภัตตาหารในโรงงานของตนแก่ พระสงฆ์ที่มาร่วมพิธีทำบุญด้วย จะได้แสดงรายละเอียดดังต่อไปนี้

๓.๓.๒.๑ โรงงานกับประเพณีทำบุญภาคเหนือ

เสฐียร โกเศศ ให้คำจำกัดความของคำว่า ประเพณี หมายถึง ความประพฤติที่ชนหมู่ หนึ่งอยู่ในที่แห่งหนึ่ง ถือเป็นแบบแผนกันมาอย่างเดียวกัน และสืบทอดต่อกันมานาน ถ้าใครในหมู่ ประพฤตินอกออกแบบก็ผิดประเพณี หรือผิดจากจารีตประเพณี^{๒๘} มีคำอธิบายว่า

(๑) ประเพณี คือสิ่งที่นิยมถือปฏิบัติสืบๆ กันมาจนเป็นแบบแผน ขนบธรรมเนียม หรือจารีตประเพณี^{๒๙}

(๒) การทำบุญ หมายถึง การทำความดี ทำสิ่งที่ดีงาม ประกอบกรรมดี ดังที่ ท่านแสดงในบุญกิริยาวัตถุ ๓ หรือ บุญกิริยา ๑๐ แต่ที่พูดกันทั่วไป มักเพ่งที่การเลี้ยงพระตักบาตร ถวายจุดปัจจัยแก่พระสงฆ์ บริจาคบำรุงวัดและการก่อสร้างในวัดเป็นสำคัญ^{๓๐}

ประเพณีการทำบุญ จึงหมายถึง การทำความดีที่สังคมประพฤติปฏิบัติสืบๆ มาตาม แบบแผนหรือจารีตประเพณี ในวิทยานิพนธ์นี้ จะศึกษาประเพณีการทำบุญในภาคต่างๆ ที่มีอิทธิพล เป็นแนวคิดและค่านิยมการตั้งโรงงานในสังคมไทย คือ บุญตานก๋วยสลาก

บุญตานก๋วยสลาก (ภาคเหนือ) ประเพณีการทำบุญภาคเหนือของไทย คือ ตานก๋วยสลาก คำว่า “ตานก๋วยสลาก” เป็นภาษาพื้นเมืองของไทยล้านนาหรือภาษาเหนือของไทย มีความหมายตรงกับภาษาไทยกลางว่า “การทำบุญสลากภัต” ซึ่งเป็นประเพณีของชาวล้านนา นิยม จัดทำในช่วงฤดูสารทคือเดือนสิบเช่นเดียวกับการชิงเปรตของภาคใต้ เดือนสิบสองของภาคเหนือ ประเพณีการตานก๋วยสลาก เป็นประเพณีที่ทำกันมานานแล้ว เป็นประเพณีที่ใหญ่และทุกคนให้ ความสำคัญเป็นพิเศษ สังเกตได้จากการจัดเตรียมสิ่งของต่างๆ นับเป็นหลายวันบางแห่งเป็นเดือนก็มี

^{๒๘} เสฐียร โกเศศ, *วัฒนธรรมและประเพณีต่างๆ ของไทย*, (กรุงเทพมหานคร: คลังวิทยา, ๒๕๑๖), หน้า ๓๗-๓๘.

^{๒๙} เสฐียร โกเศศ, *การศึกษาเรื่องประเพณีไทยและชีวิตชาวไทยสมัยก่อน*, (กรุงเทพมหานคร: คลัง วิทยา, ๒๕๒๑), หน้า ๓๗-๓๘.

^{๓๐} ราชบัณฑิตยสถาน, *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน*, (กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๓๐), หน้า ๕๐๘.

ความเป็นมาของประเพณีตานก๋วยสลากล้านนา ตามที่ปรากฏตำนานทางล้านนามีมูลเหตุมาจาก ขุททกนิกาย ธรรมบทวรรคธา^{๓๑}

เมื่อครั้งพระพุทธเจ้ายังทรงพระชนม์อยู่ ขณะกำลังแสดงธรรมอยู่ในวัดพระเชตุวัน ได้มีหญิงคนหนึ่งอุ้มลูกชายวิ่งหนีนางยักษิณี นางเห็นจวนตัวจึงวิ่งตรงไปกราบแทบพระบาทของพระพุทธองค์แล้วได้ขอความช่วยเหลือ ซึ่งพระพุทธองค์ทรงชี้ให้นางทั้งสองเห็นโทษของการจองเวรซึ่งกันและกัน และในความรับผิดชอบชั่วดี พร้อมทั้งนางยักษิณีเองก็ได้รับศีล ๕ จากพระพุทธองค์ จากนั้นนางยักษิณีได้ร่ำไห้กราบทูลพระพุทธองค์ว่า นางเมื่อรับศีล ๕ แล้วก็ไม่ทราบว่าจะไปทำมาหากินอะไร นางกุมาริกาเห็นดังนั้น จึงรับอาสาพานางไปอยู่ด้วย นางยักษิณีเมื่อได้รับอุปการะจากนางกุมาริกา ก็มีความคิดอยากจะทำบุญคุณ โดยได้ช่วยเป็นผู้พยากรณ์เกี่ยวกับเรื่องฤดูต่างๆ คือให้ทำนาในทีด่อนในปีที่ฝนมาก และทำนาในที่ลุ่มในปีที่ฝนแล้ง นางกุมาริกาได้ปฏิบัติตามคำแนะนำ ทำให้มีฐานะร่ำรวยกว่าคนอื่นๆ ในละแวกนั้น คนทั้งหลายจึงพากันไปสอบถามนาง นางเองก็ได้บอกให้นางยักษิณีช่วยเหลือนาง คนเหล่านั้นจึงไปขอให้นางยักษิณีช่วยเหลือบ้าง นางยักษิณีก็ช่วยทำให้คนเหล่านั้นมีฐานะดีขึ้น ต่างพากันสำนึกในบุญคุณที่ได้รับจากนางยักษิณี จึงได้พากันนำเอาอาหารเครื่องใช้ต่างๆ ไปถวายให้ แต่เนื่องจากอาหารและเครื่องใช้ที่นำมาถวายมีมาก นางยักษิณีจึงนำเอามาทำโดยให้พระสงฆ์จับสลากตามเบอร์ด้วยหลักของอุปโลกนกรรม คือ ของที่ถวายนั้นจะมีราคาน้อยมากต่างกัน ใครจะได้ อย่างไรก็ดีที่สุดแต่โชคของพระสงฆ์รูปนั้น นี้เป็นมูลเหตุของประเพณีตานก๋วยสลากของทางภาคเหนือของไทย

พิธีกรรมในประเพณีตานก๋วยสลาก มีดังนี้ ก่อนทำพิธี ๑ วัน เรียกว่า “วันแตงตา” เป็นวันจัดเตรียมสิ่งของเพื่อใส่ในก๋วยสลาก ผู้ชายจะตัดไม้มาจักตอกสลากตานก๋วย (ชะลอม) ไว้หลายๆ อัน หญิงจะจัดเตรียมสิ่งของที่จะนำมาบรรจุในก๋วย เช่น ข้าวสาร พริกแห้ง หอม กระเทียมเกลือ กะปิ น้ำปลา ขนม เมียง บุหรี่ ไม้ขีดไฟ เทียนไข สีย้อมผ้า บรรจุลงในก๋วยสลาก หรือธนบัตร โผล่มาแล้วรวบปาก หรือธนบัตรที่ใส่นั้นไม่จำกัดว่าเป็นจำนวนเท่าใด ส่วนสลากโชคหรือสลากก๋วยใหญ่ ของที่นำมาบรรจุในก๋วยเช่นเดียวกับสลากน้อยแต่ปริมาณมากกว่าหรือพิเศษกว่า สมัยก่อนจะทำเป็นรูปใส่ไว้ด้วยมีต้นกล้วย ต้นอ้อยผูกติดไว้ที่ยอด เขียนชื่อเจ้าของไว้และยังบอกอีกว่าอุทิศไปให้ใคร เมื่อเขียนเสร็จก็จะนำไปไว้หน้าพระประธานในวิหาร โดยมีปูจ่านอาจารย์วัด (มรรคทายก) เป็นผู้จัดให้ จากนั้นก็จะนำจำนวนภิกษุสามเณรที่มาร่วมงาน โดยมีส่วนของพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ และปูจ่าน ก่อนที่จะมีการถวายสลากนั้น จะต้องมีการทำเส้นสลากขึ้นก่อนจากนั้นก็ให้นำเอาจำนวนพระภิกษุสามเณรที่นิมนต์มาจับสลาก เมื่อภิกษุสามเณรได้รับส่วนแบ่งแล้ว ก็จะหาที่แห่งใดแห่งหนึ่งในบริเวณลานวัด ประกาศพร้อมจัดการออกสลากพร้อมอ่านเรื่องเจ้าของสลากที่จับได้ดั่งๆ หรือบางรูปก็ให้เด็กวัด เป็นผู้ตะโกนให้ โดยเจ้าของก็หิวตานก๋วยสลาก ตามหาเส้นสลากชื่อของตน เมื่อพบก็

^{๓๑} ขุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๔๖-๔๙.

จะนำถวายพระภิกษุหรือสามเณรตามแต่ที่จับได้ ท่านก็ให้ศีลให้พร พร้อมอนุโมทนาบุญ พร้อมกับคืนเส้นสลากให้ เจ้าของก็นำสลากไปกองไว้ในวิหารเมื่อเสร็จงาน มัคคทายกก็จะเป็นผู้เก็บรวบรวมเอาไปเผา เป็นอันเสร็จพิธี

๓.๓.๒.๒ โรงทานกับประเพณีทำบุญภาคกลาง

บุญวันสารท (ภาคกลาง)

คำว่า สารท เป็นรูปภาษาบาลีมาจากคำว่า สารท แปลว่า ฤดูใบไม้ร่วง เป็นชื่อเทศกาลทำบุญในวันสิ้นเดือน ๑๐ ที่เรียกว่า ทำบุญสารท เพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่ญาติที่ล่วงลับไปแล้ว เพราะเชื่อว่าเดือน ๑๐ ตั้งแต่วันเพ็ญ (ขึ้น ๑๕ ค่ำ) สิ้นเดือน ๑๐ ญาติที่ไปเกิดเป็นเปรตจะได้รับการปลดปล่อยให้มารับส่วนกุศลจากญาติของตนในโลกมนุษย์ ชาวไทยบางถิ่น เช่น ชาวภาคใต้นิยมทำบุญสารท ๒ วัน คือวันแรม ๑ ค่ำเดือน ๑๐ เรียกว่า วันต้อนรับเปรตและวันแรม ๑๕ ค่ำเดือน ๑๐ เรียกว่า วันส่งเปรต ประเพณีสารทเดิมเป็นของพราหมณ์ ซึ่งนิยมนำรวงข้าวกำลังท้อง (ที่เป็นน้ำนม) มาทำเป็นข้าวยาคุและกวนเป็นข้าวปายาสสำหรับเลี้ยงพราหมณ์คนไทยนำวิธีการนี้มาใช้กวนข้าวทิพย์ แต่โดยทั่วไปนิยมทำกระยาสารทเป็นขนมหลักประเพณีสารท สารทเป็นพิธีพราหมณ์มาแต่เดิม เรียกว่า พิธีภัทรบทลอยบาป ดังปรากฏในพระราชพิธีสิบสองเดือนที่รัชกาลที่ ๕ ทรงอ้างดำสำหรับทำวศรีจุฬาลักษณ์มาตอนหนึ่งว่า ครึ่งเดือน ๑๐ ถึงการพระราชพิธีภัทรบทเป็นนักขัตฤกษ์ มหาชนทำมธุปายาสทาน และจะเด็ดรวงข้าวสาลีเป็นปฐมเก็บเกี่ยว พ่อพราหมณ์ทั้งปวง ก็เริ่มการพิธีกรรม สรวงสังเวยบูชาพระโพสพ (แม่โพสพ) ตั้งปัญจสาครเต็มด้วยน้ำในเทวสถาน อบรมน้ำด้วยเครื่องสุคนธชาติและบุปผชาติ ให้มีกลิ่นหอมเป็นอันดีแล้ว จึงเชิญพระเทวรูป ๑๖ ปางลงตรง อานพระเวท เพื่อจะให้บ่าบัดอุปัทวภัยไร ภัยพยาธิทุกขโทษต่างๆ อันว่าหมู่พราหมณ์บรรดาซึ่งได้เล่าเรียนไตรเพท ย่อมถือลัทธิว่า เดือน ๑๐ เป็นปฐมคัพภสาลี มหาชนเก็บเกี่ยวมาทำมธุปายาสยาคุเลี้ยงดูพราหมณ์ เพื่อจะให้เป็นมงคลแก่ข้าวในนา อันเมล็ดรวงข้าวนี้เป็นปางพระโพสพ แม้ชาติพราหมณ์ผู้ใดยังมีได้ลอยบาปจะพึงบริโภคมธุปายาสและยาคุอันบุคคลกระทำด้วยปฐมคัพภชาติสาลี ก็ยังเกิดทุกขโทษอุปัทวภัยไรแก่ตน ทั้งปราศจากความสวัสดิมงคลแก่ธรรมชาติทั้งหลาย เหตุตั้งนั้น พราหมณาจารย์ผู้รู้เพทศศาสตร์ จึงกระทำพิธีภัทรบทลอยบาป^{๓๒} นี้เป็นพิธีมีมาแต่สุโขทัยเป็นแบบพราหมณ์แท้

๓.๓.๒.๓ โรงทานกับประเพณีทำบุญภาคใต้

บุญชิงเปรต (ภาคใต้)

บุญชิงเปรต คือการทำบุญวันสารทเดือนสิบของภาคใต้ เป็นการทำบุญเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้กับบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว กำหนดทำ ๒ ครั้ง คือ วันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๐ เป็นวันรับตายาย หรือวันรับเปรต ส่วนวันแรม ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๐ เป็นวันส่งตายายหรือวันส่งเปรตเชื่อกันว่าในวัน

^{๓๒} พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ, พระราชพิธีสิบสองเดือน, (กรุงเทพมหานคร: บรรณาการ, ๒๕๑๓), หน้า ๕๙๓-๕๙๔.

แรม ๑ ค่ำ เป็นวันที่ยมบาลจะปล่อยให้เปรตชนมาเยี่ยมลูกหลาน ลูกหลานก็จะทำบุญเลี้ยงส่งอีกครั้งหนึ่ง^{๓๓} เป็นประเพณีที่รับอิทธิพลมาจากประเทศอินเดียเหมือนกับประเพณีอื่นหลายๆ ประเพณีที่ชาวจังหวัดทางภาคใต้ได้รับมา ทั้งนี้ เพราะดินแดนแถบนี้ของไทย ได้ติดต่อกับอินเดียมานานก่อนดินแดนส่วนอื่นๆ ของประเทศไทย วัฒนธรรม อารยธรรมของอินเดียส่วนใหญ่ จึงถ่ายทอดมายังเมืองนครศรีธรรมราชเป็นแหล่งแรกแล้วค่อยๆ ถ่ายทอดไปยังเมืองอื่นๆ และภูมิภาคอื่นๆ ในประเทศไทย ในศาสนาพราหมณ์มีประเพณีอยู่อย่างหนึ่งเรียกว่า “เปตพลี” เป็นประเพณีที่จัดเพื่อทำบุญอุทิศให้ผู้ตาย ประเพณีนี้ต่อเนื่องกันมาก่อนพุทธกาล ครั้นถึงสมัยพุทธกาล พระพุทธองค์ทรงพิจารณาเห็นว่าประเพณีดังกล่าวมีคุณค่าควรแก่การรักษาไว้ จึงทรงอนุญาตให้อุบาสกอุบาสิกากระทำกันต่อมา

ประเพณีสารทเดือนสิบของภาคใต้ คงจะเกิดขึ้นตามพุทธานุญาตของพระพุทธเจ้า และด้วยเหตุในทำนองเดียวกันกับที่ชาวอินเดียมีประเพณีเปตพลี เพื่อเป็นการแสดงความกตัญญูต่อบุพการีอีกประการหนึ่ง

พอแรม ๑๓ ค่ำ ก่อนจะถึงวันทำบุญ ชาวบ้านจะเตรียมซื้ออาหารแห้ง พืชผักที่เก็บไว้ได้นาน ข้าวของเครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน และขนมที่เป็นสัญลักษณ์ของสารทเดือน ๑๐ คือ ขนม ๕ อย่าง ได้แก่ ขนมพอง ขนมลา ขนมไข่ปลา ขนมบ้า (ขนมเผาะ) นำมาจัดลงในชะลอม ทำเป็นรูปเจดีย์ยอดแหลมด้วยขนมและตกแต่งประดับประดาให้สวยงามเรียกว่า หมูรับ (สำหรับ)

ในวันรุ่งขึ้น คือแรม ๑๔ ค่ำ เดือน ๑๐ ชาวบ้านจะยกสำรับที่จัดเตรียมไว้ไปวัดและนำภัตตาหารไปถวายพระด้วย โดยเลือกวัดที่อยู่ใกล้บ้านหรือวัดที่บรรพบุรุษนับถือเมื่อนำสำรับไปวัดแล้ว จะมีการฉลองสำรับ และทำบุญเลี้ยงพระเสร็จแล้ว จึงมีการบังสุกุล

สรุปความว่า ประเทศไทยมีพระพุทธศาสนาเป็นรากฐานทางวัฒนธรรมของสังคม ฉะนั้นวิถีชีวิตของคนไทยส่วนใหญ่จึงอยู่ในกรอบแห่งศาสนา พระพุทธศาสนาจึงมีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของคนไทยอย่างมาก เป็นเครื่องกลมเกลียวจิตใจมนุษย์ ทำให้มนุษย์อยู่ร่วมกันเป็นสังคมที่มีแต่ความสามัคคีเอื้อเฟื้อต่อกัน วรรณคดีไทยส่วนใหญ่ได้รับอิทธิพลมาจากคำสอนทางพระพุทธศาสนา เพราะศาสนาเป็นสถาบันทางจิตใจของคนไทยมาแต่อดีตกาล กวีไทยที่มีความคิดฝักใฝ่เกี่ยวกับความเชื่อและศรัทธาในคำสอนของพระพุทธศาสนาสูงวรรณคดี ซึ่งเป็นงานด้านวรรณศิลป์ พุทธศาสนาและวรรณคดีมีลักษณะเหมือนกัน คือต้องการกลมเกลียวจิตใจของบุคคลให้ดีและประณีตขึ้น พุทธศาสนามีส่วนช่วยให้เกิดวรรณคดี และวรรณคดีก็มีส่วนช่วยจรโลงพระพุทธศาสนาด้วยวิธีการแห่งศิลปะ คือทำให้ผู้อ่านเข้าถึงธรรมโดยไม่รู้ตัว วรรณคดีไทยทั้ง ๔ เรื่อง ย่อมมีคำสอนเรื่องทานสอดแทรกอยู่ด้วยเสมอในรูปแบบต่างๆ เช่นความคิดทางพระพุทธศาสนาในศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง

^{๓๓} สมปราษฎย์ อัมมะพันธ์, *ประเพณีและพิธีกรรมในวรรณคดีไทย*, (กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๖), หน้า ๙๑.

จากหลักฐานทางวรรณคดีทำให้เห็นว่า คนไทยในยุคนั้นเป็นผู้มีวัฒนธรรมทางจิตสูง มีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เมตตาปราณี รักสงบต่างยึดมั่นในพระพุทธศาสนาเป็นหลักการดำเนินชีวิตของตนโดยสม่ำเสมอ เมืองสุโขทัยจึงเป็นสังคมที่มีความสงบร่มเย็น ไตรภูมิพระร่วง เป็นวรรณกรรมที่สะท้อนให้เห็นถึงวิธีการอบรมจิตใจของชาวเมืองด้วยอุบายชาญฉลาดยิ่งนักของพ่อเมืองสุโขทัยมหาเวสสันดรชาดก เป็นวรรณคดีที่มีอิทธิพลต่อสังคมไทยในเรื่องทาน เพราะคนส่วนใหญ่เมื่อได้อ่านหรือฟังมหาเวสสันดรชาดกแล้ว ย่อมมีอุปนิสัยอ่อนโยน มีศรัทธาในพระพุทธศาสนา ยินดีในการให้ทานตามพระจริยาวัตรของพระเวสสันดร คือ สามารถทำให้ความเห็นแก่ตัวหรือความยึดมั่นถือมั่นว่า “นั่นเรา นั่นของเรา” ค่อยๆ เบาลงจนกระทั่งหมดสิ้นไปในที่สุด พระมาลัยคำหลวงเป็นวรรณคดีแสดงถึงความเชื่อเรื่องบุญและบาป นรกสวรรค์ เมื่อมีความเชื่อในเรื่องดังกล่าวแล้ว ก็เกิดความกลัวต่อบาป จึงพากันทำบุญให้ทาน กรวดน้ำแผ่บุญกุศลให้แก่สรรพสัตว์ ส่วนประเพณีที่พุทธศาสนิกชนชาวไทยได้ยึดถือปฏิบัติตามบรรพบุรุษที่เคยทำมา ทำให้มีอิทธิพลต่อสังคมไทยอย่างมาก โดยเฉพาะคำสอนเรื่องทาน เพราะสังคมไทยเป็นสังคมเกษตรกรรมที่นับถือพระพุทธศาสนา ชีวิตความเป็นอยู่ของบุคคลในสังคมจึงดำเนินไปภายใต้ระเบียบข้อบังคับที่ถูกระบุกำหนดขึ้นโดยจารีตประเพณี คำสอนเรื่องทานที่แทรกซึมในวัฒนธรรมไทย และการดำเนินชีวิตของชาวไทยอย่างกว้างขวางและลึกซึ้ง เห็นได้จากในเทศกาลประเพณีต่างๆ มักจะมีการให้ทาน เช่น บุญชิงเปรต บุญผะเหวด บุญวันสารท การโปรยทานในงานบวช เเทกกระจาด เป็นต้น การที่ชาวพุทธในสังคมไทยชอบให้ทานนั้น เกิดจากความเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรม

โดยเชื่อว่าเหตุที่บุคคลหนึ่งมีสภาพความเป็นอยู่ดีกว่าบุคคลอื่นเพราะเขาได้สั่งสมกรรมดีมาแต่ชาติปางก่อน ดังนั้น บุคคลที่ทำบุญไว้มาก ผลบุญนั้นย่อมส่งผลให้เขามีฐานะดีขึ้นในชาติหน้า ชาวพุทธเชื่อว่า การให้ทานเป็นวิธีที่ดีที่สุด เพราะทำให้สะดวกและสามารถทำได้ง่าย ๆ มากกว่า การให้กับคนหรือสัตว์ การให้ทานแก่พระ เรียกว่า ทำบุญ ให้ทานแก่คนชดสนหรือสัตว์ทั่วไป เรียกว่า ทำทาน ซึ่งตามหลักการที่แท้จริงของพระพุทธศาสนาแล้วการให้ทั้ง ๒ อย่างจัดเป็นทานมัยเหมือนกัน อย่างไรก็ตาม พื้นฐานความคิดเรื่องทานหรือการสร้างโรงงานในสังคมไทยยังยึดมั่นให้ทานเป็นหลัก เมื่อถึงเทศกาลต่างๆ เช่น วันขึ้นปีใหม่ วันทอดกฐิน ชาวพุทธไม่เคยละเลยการทำบุญ ยังคงมีการบริจาคทานเพื่อสร้างถาวรวัตถุทางพระพุทธศาสนา ละจัดงานทำบุญด้วยการใช้จ่ายฟุ่มเฟือย โดยนำอุบายมุขต่างๆ เช่น ภาพยนตร์ ลิเก วงดนตรี มาร่วมฉลอง นอกนั้นยังฆ่าสัตว์เพื่อนำมาเลี้ยงผู้ร่วมงาน สิ่งเหล่านี้กลายเป็นค่านิยมผิดๆ ของคนไทย แทนที่จะได้บุญกลับได้บาป ผลจากความเชื่อเรื่องกรรมและสังสารวัฏ มีผลต่อการยึดติดของชาวพุทธในสังคมไทย จนเป็นเหตุให้สนใจเรื่องบุญ นอกจากนี้เชื่อว่าการบริจาคทาน สร้างโบสถ์วิหารได้บุญมากกว่า จึงให้ทานและสร้างโรงงาน

๓.๓ คติและค่านิยมการตั้งโรงงานในสังคมไทย

ความนิยมตั้งโรงงานในสังคมไทยน่าจะมีที่มาจากคติความเชื่อหลายอย่าง แต่หลักๆ น่าจะมีที่มาจากอิทธิพลของพระพุทธศาสนา กิจกรรมของศาลเจ้า โรงเจของชาวไทยเชื้อสายจีน และแนวคิดสังคมสงเคราะห์ของส่วนราชการและประชาสังคมในสังคมไทย มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๓.๓.๑ พระพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนาทุกนิกายในสังคมไทยมีคำสอนสำคัญเหมือนกัน คือ การให้ทาน ทำให้พุทธบริษัทชาวไทยเป็นคนใจบุญ ชอบทำบุญให้ทานในโอกาสต่างๆ คำสอนที่สอนคฤหัสถ์ คือ บุญกิริยาวัตถุ ๓ หรือ บุญกิริยาวัตถุ ๑๐ หลักธรรมหมวดนี้ข้อที่ ๑ คือ ทานมัย บุญสำเร็จด้วยการบริจาคทาน ทำให้เมื่อมีกิจกรรมทางศาสนา หรือวันสำคัญของชาติ ชาวพุทธไทยจึงนิยมตั้งโรงงาน เพื่อเป็นจุดแจกจ่ายอาหารแก่คนที่มาร่วมงานและถวายภัตตาหารแก่พระสงฆ์ที่มาร่วมงาน

ชาวพุทธไทยเชื้อสายมอญ เวลาทำบุญอุทิศให้ญาติที่เสียชีวิตหรือทำบุญถวายเป็นพระราชกุศลแก่พระราชวงศ์ที่สวรรคตก็มักจะตั้งโรงงานที่วัดหรือบริเวณจัดงาน โดยเจ้าภาพที่ประสงค์จะตั้งโรงงานต้องแจ้งความประสงค์ล่วงหน้า ในงานศพพระมอญก็มีประเพณีนิยมการทำบุญให้ทานด้วยการตั้งโรงงานสืบมาจนถึงปัจจุบัน โรงงานในงานศพพระมอญมักตั้งเรียงรายรอบ “ปราสาท” หรือ “โรงทิม” ตามแบบฉบับชาวมอญ ที่มี ๕-๙ ยอด ตามบารมีและสมศักดิ์ของพระสงฆ์รูปนั้น การสร้างโรงงานสมัยก่อน เสาโรงงานจะทำด้วยไม้ไผ่พุ่งด้วยใบตาลหรือทางมะพร้าว แต่ปัจจุบันเป็นต้นที่เจ้าภาพที่ประสงค์ตั้งโรงงานต้องแจ้งล่วงหน้าก่อน เพื่อทางวัดจะได้จัดสถานที่ไว้ให้เพียงพอ สำหรับโรงงานมี ๒ แบบ คือ “โรงงานหลัก” เป็นโรงงานที่ทางวัดเจ้าภาพจะเป็นผู้ประกอบอาหารเองเป็นครัวหลักภายในงาน ผู้ที่มีจิตศรัทธาจะนำเงิน หรือวัตถุดิบในการประกอบอาหารมาบริจาคให้กับทางวัด โรงงานหลักจะมีอาหารเลี้ยงคนตลอดทั้งคืนทั้งวันตั้งแต่เมื่อเช้า กลางวัน เย็น และเมื่อตีอก อาจกล่าวได้ว่ามายามไหนก็ได้รับประทาน โดยเฉพาะวันที่มีพิธีเผา จะมีผู้มาร่วมงานมากเป็นพิเศษ จึงต้องมีโรงงานอีกลักษณะหนึ่งคือ “โรงงานเสริม” ซึ่งเจ้าภาพจะเตรียมอาหารมาเอง โดยไม่เกี่ยวข้องกับโรงงานหลัก โรงงานเสริมนี้อาจมีมาก ๓๐ ถึง ๖๐ โรง มีทั้งอาหารมอญและอาหารทั่วไป^{๓๔}

๓.๓.๒ ศาลเจ้า โรงเจของชาวไทยเชื้อสายจีน

ชาวไทยเชื้อสายจีน ทั้งที่นับถือพระพุทธศาสนาเถรวาท พระพุทธศาสนาเถรวาทและนับถือเทพเจ้าต่างๆ ต่างให้ความสำคัญกับการให้ทานเหมือนกัน ทำให้ศาลเจ้าของชาวไทยเชื้อสายจีน ทั้ง

^{๓๔} องค์ บรรจุน (บรรณาธิการ), “จดหมายเหตุชาวไทยเชื้อสายมอญ บำเพ็ญกุศลถวายสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ ตามลัทธิธรรมนิยมมอญ ณ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท พระบรมมหาราชวัง วันอาทิตย์ที่ ๑๒ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๕๑”, (กรุงเทพมหานคร: ชมรมเยาวชนมอญกรุงเทพ, ๒๕๕๑), หน้า ๑๑๐-๑๑๓.

ที่เป็นศาลเจ้าในวัดมหายาน ศาลเจ้าที่สถิตเทพเจ้าหรือศาลเจ้าบรรพบุรุษมักจะมีกิจกรรมแจกทานในโอกาสสำคัญ เช่น เทศกาลตรุษจีน

ธีระ วงศ์โพธิ์พระ กล่าวถึงโรงงานไว้ในหนังสือ “ตำนานศาลเจ้า-โรงเจที่มีอายุ ๑๐๐ ปี เมืองสยามมหาโพธิ์สัตว์ (อึ้งเซียงเหลาโจ้ว) สอนเขารูปผาน เล่มที่ ๒” ว่า เหลาฮวบซือกง นักบุญดุจดุคส์สายวัดเซียวลิมยี่ (วัดเส้าหลิน) เมืองจีน ได้ดุจดุคส์ไปถึงเมืองสุพรรณบุรี ได้พบที่ดินมีชีวิต มีพลังธรรมชาติ เข้าตำราคูดงจู้จิ้นว่า ถ้าได้สร้างฮวงจู้ หรือสร้างศาลเจ้า-โรงเจไว้ที่นั่นจะเจริญรุ่งเรืองดีอายุยืนไปนานปี กรรมวิธีอ่านสารก่อนเพื่อขอขมากรรมเจ้าที่ บอกเจ้าทางก่อนจีนเรียกว่าต่งไท้ว คือกรรมวิธีเปิดหน้าดินจะต้องตั้งศาลเพียงตากกลางแจ้งเพื่อที่จะขออนุญาตจากฟ้าและดินจะสร้างโรงเจพังมวงบัวสนอกชีวิต อ.ศรีประจันต์ จ.สุพรรณบุรี (มีอายุเกินกว่า ๑๐๐ ปีขึ้นไป) เรื่องนี้เทียบเคียงแข่งเล่า ประมาณ พ.ศ. ๒๔๘๓ ได้บอกให้ลูกชายชื่อ ด.ช.ซิ่วเล้ง แซ่เล่า จดบันทึกข้อมูลวิชาการนี้ไว้เผื่ออนุชนรุ่นหลังๆ ต้องการรู้เรื่องต้นตระกูลที่มาของโรงกินเจ-พังมวง อันเก่าแก่ยาวนานเป็น ๑๐๐ ปีมาบ้าง การได้สร้างโรงงาน โรงถือนีลกินเจอย่างนี้จะได้บุญกุศลตรงที่ไม่ฆ่าสัตว์ให้ตาย สอนคนให้มีจิตใจอ่อนโยนไม่นิยมกินเนื้อสัตว์ใหญ่ๆ ที่มีมือมีตีนเหล่านั้น และยังต้องหาโอกาสช่วยปลดปล่อยชีวิตสัตว์ให้รอดตายอีกด้วย ได้สร้างค่านิยมให้คนมีคุณธรรมในอาณาจักรนี้ ได้แพร่หลายอมตะสืบไปแล^{๓๕}

การตั้งโรงงานเพื่อแจกทานในช่วงที่ชาวไทยเชื้อสายจีนกำลังถือศีลกินเจถือว่าได้รับความนิยมนับอย่างยิ่ง ตัวอย่างเช่น ประเพณีการกินเจของชาวไทยเชื้อสายจีนในจังหวัดพิษณุโลก เริ่มขึ้นเมื่อมีชาวจีนแต่จิวกลุ่มหนึ่งได้ร่วมกันก่อตั้งโรงเจแห่งแรกของจังหวัดพิษณุโลก ประมาณ พ.ศ. ๒๔๘๘ คือ โรงเจอ้อเคงเซียงตั้ง และได้เริ่มจัดงานกินเจขึ้นเป็นครั้งแรกที่โรงเจแห่งนี้ ซึ่งกำหนดเอาวันขึ้น ๑ ค่ำ ถึงวันขึ้น ๙ ค่ำ เดือน ๙ ตามจันทรคติของจีน โดย ปฏิบัติเรื่อยมาจนเป็นประเพณีสืบมา เมื่อมีผู้เข้าร่วมพิธี เพิ่มมากขึ้นจึงมีโรงเจเพิ่มขึ้นถึง ๕ แห่งในปัจจุบัน ส่วน กำหนดการปฏิบัติในประเพณีการกินเจมี ๓ ช่วง คือ ก่อนวันประกอบพิธีกรรม วันประกอบพิธีกรรม และหลังวันประกอบพิธีกรรม แต่ละช่วงวันมีขั้นตอนดังนี้ คือ ก่อนวันประกอบพิธีกรรม คือ ก่อนวันขึ้น ๑ ค่ำ เดือน ๙ เป็นการเตรียมงาน ได้แก่ การเตรียมบุคคลที่รับผิดชอบในฝ่ายต่างๆ เช่น การเตรียมสถานที่โรงครัว ที่พัก ฯลฯ เตรียมเครื่องมือเครื่องใช้ ในพิธีต่างๆ กระจาดเงิน กระจาดทอง เครื่องเช่นไห้วเทพเจ้า ชุดเครื่องทรงของเทพเจ้า อุปกรณ์ต่างๆ ที่ใช้ในพิธี ไ้มัจฉนัรป่น ไ้มัจฉนัรแท่ง รูป เทียน เชิงเทียน แจกัน ธงประจำองค์เทพเจ้า ฯลฯ อีกทั้งการเตรียมอาหาร ภาชนะที่ใช้สำหรับประกอบอาหาร ต้องใช้ในการเช่นไห้วเทพเจ้า ตลอดจนการตั้งโรงงานเพื่อให้ผู้เข้าร่วมพิธีเข้ามารับประทานอาหารได้ เป็นประเพณีที่สะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตของสังคมชาวไทยเชื้อสายจีนในจังหวัดพิษณุโลกเป็นอย่างดี และเป็นข้อมูล

^{๓๕} ธีระ วงศ์โพธิ์พระ, ตำนานศาลเจ้า-โรงเจที่มีอายุ ๑๐๐ ปีเมืองสยามมหาโพธิ์สัตว์ (อึ้งเซียงเหลาโจ้ว) สอนเขารูปผาน เล่มที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: ชมรมธรรมทานทาง ป.ณ.เป้าเต็งเก็ง, ๒๕๕๕), หน้า (๗-๘), หน้า ๒๔-๓๘.

พื้นฐานสำหรับหน่วยงานต่างๆ ทั้งของภาครัฐและภาคเอกชน ในการนำมากำหนดนโยบายด้านต่างๆ เพื่อการเสริมสร้างพัฒนาความเข้าใจ อันดีระหว่างกลุ่มชนที่มีพื้นฐานทางประเพณีที่ต่างกัน^{๓๖}

๓.๓.๓ การสังคมสงเคราะห์ของส่วนราชการ

คติและค่านิยมอีกประการหนึ่งที่มีอิทธิพลให้เกิดโรงงานในสังคมไทยคือ การดำเนินการสังคมสงเคราะห์ของหน่วยงานราชการและภาคประชาสังคมในสังคมไทย กล่าวคือ ในสังคมที่มีคนอาศัยอยู่ร่วมกันมาก ย่อมจะมีคนบางกลุ่มที่ประสบปัญหาครอบครัวและปัญหาทางเศรษฐกิจ ทำให้ไม่สามารถหารายได้มาเลี้ยงตัวเองและครอบครัวได้ ทำให้คนกลุ่มนี้ต้องได้รับความลำบากในการดำรงชีพ ไม่มีเงินซื้อเสื้อผ้า อาหาร ที่อยู่และยารักษาโรคมายเจ็บป่วย บุคคลกลุ่มนี้บางคนอาจมีบ้านอาศัยอยู่ แต่บางคนอาจออกมาใช้ชีวิตเป็นขอทาน คนเร่ร่อน หรือคนไร้บ้าน อาศัยนอนตามวัด ข้างถนน สวนสาธารณะ ปั่นน้ำมัน สถานที่ราชการ

ด้วยความที่ในสังคมไทยมีคนที่ต้องการความช่วยเหลือปัจจัย ๔ จึงมีความจำเป็นต้องจัดตั้งสถานที่ให้ความช่วยเหลือที่เรียกว่า โรงทาน วันทนีย์ วาสิกะสิน กล่าวถึงแนวคิดด้านสังคมสงเคราะห์ไว้ว่า “ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับสวัสดิการสังคมและสังคมสงเคราะห์” ว่า การสังคมสงเคราะห์จัดเป็นสวัสดิการที่รัฐควรจัดให้แก่พลเมืองในรัฐของตนให้มีชีวิตเป็นอยู่ได้อย่างไม่ลำบาก สวัสดิการสังคมสงเคราะห์เป็นกิจกรรมที่จำเป็นมากสำหรับสังคมไทยยุคปัจจุบัน ในสังคมที่มีความเหลื่อมล้ำด้านฐานะ และปัญหาการเข้าถึงสวัสดิการพื้นฐานของรัฐ รัฐควรจัดสวัสดิการที่เกี่ยวกับปัจจัย ๔ แก่ประชาชนอย่างเพียงพอ โดยอาจทำในรูปโรงทานหรือสถานสงเคราะห์ประชาชนก็ได้ โดยให้ทำเป็นวิชาชีพ วิธีการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์ตลอดจนทฤษฎีการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์ และเรื่องความเอื้อเฟื้อเพื่อเกื้อหนุนซึ่งกันและกัน โดยยึดหลักพระพุทธศาสนา ความเป็นอยู่ การทำบุญ บริจาคทาน ของคนในสังคมไทยยุคปัจจุบัน มีการบำเพ็ญประโยชน์สาธารณะ และเกื้อกูลกันในสังคม มีการนำทฤษฎีการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์มาใช้ เพื่อช่วยเหลือผู้ยากไร้ในสังคมไทย และด้านการสังคมสงเคราะห์หลังพื้นที่ชุมชน รวมถึงการตั้งกองทุน มูลนิธิรับของบริจาคอาหาร ของใช้ และเสื้อผ้า เครื่องอุปโภคบริโภค นำกระจายสู่ชุมชน หรือที่ๆ เป็นศูนย์รวมความศรัทธาเช่นวัด มีการจัดตั้งโรงงานในงานเทศกาลสำคัญๆ ต่างๆ เช่นงานวันขึ้นปีใหม่ งานวันเฉลิมพระชนมพรรษาวันที่ ๕ ธันวาคม งานวันเฉลิมพระชนมพรรษาวันที่ ๑๒ สิงหาคม วันแรงงาน ของทุกๆ ปี รวมถึงกิจกรรมสำคัญๆ^{๓๗}

^{๓๖} สุริย์ บัณฑุชัย, “ประเพณีการกินเจของชาวไทยเชื้อสายจีนในจังหวัดพิษณุโลก”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา), (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยนเรศวร, ๒๕๓๗), หน้า บทคัดย่อ.

^{๓๗} วันทนีย์ วาสิกะสิน, ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับสวัสดิการสังคมและสังคมสงเคราะห์, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๓), หน้า ๑๗.

ท่านผู้หญิง มณฑินี มงคลนาวิน กล่าวถึงโรงงานไว้ในจุลสาร “โรงบุญ-โรงงาน สมัย IMF” ว่า ประเทศชาติของเราในปัจจุบัน กำลังประสบปัญหาเกี่ยวกับภาวะเศรษฐกิจตกต่ำอย่างหนักใจ เพราะมีผลกระทบกระเทือนถึงความเป็นอยู่ ปากท้องของประชาชนส่วนใหญ่แทบทุกระดับชั้น ธุรกิจหลายประเภทต้องปิดกิจการ ทำให้เกิดการว่างงาน มีผู้ตกงาน เดือดร้อน ทุกข์ยากเป็นจำนวนมาก นับเป็นโชคดีของเรายังมี พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ องค์พระประมุขผู้ทรงถือว่า ทุกข์สุขของราษฎรนั้นคือทุกข์สุขของพระองค์ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงนึกถึงการตั้งโรงงานสี่มุมเมืองในสมัยพุทธกาล ตามที่ทรงเคยอ่านพบในหนังสือทางพุทธศาสนา พระพุทธองค์ทรงให้หลักธรรมสำคัญในการดำเนินชีวิตอย่างมีความสุข คือการรักษาศีลและการให้ทาน ซึ่งทรงนำมาเป็นหลักปฏิบัติสำหรับพระองค์เอง และทรงชี้แนะให้ประชาชนทั่วไปได้ปฏิบัติตามในโอกาสอันควร เมื่อสภาสังคมาสงเคราะห์แห่งประเทศไทยนำรายได้จากการจำหน่ายดอกมะลิเนื่องในวันแม่แห่งชาติจำนวน ๒ ล้านบาท ขึ้นทูลเกล้าฯ ถวาย เมื่อวันที่ ๒๐ พฤษภาคม ที่ผ่านมานี้ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ จึงได้พระราชทานเงินจำนวน ๒ ล้านบาท เป็นทุนประเดิมตั้งกองทุนอาหารกลางวันเลี้ยงผู้ตกงาน ผู้ยากไร้ ในภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ เหมือนการตั้งโรงงานสมัยพุทธกาล ทรงชักชวนผู้ที่พอมีความสุขสบายให้ช่วยกันบริจาคทานเพื่อประทังชีวิตแก่ผู้ทุกข์ยาก ดังที่ชาวพุทธเชื่อกันว่า การให้ การแผ่เมตตา และการเสียสละต่อเพื่อนมนุษย์เมื่อมีโอกาส นับเป็นบุญกุศลที่ต้องกลับมาสนองแด่ผู้ให้ในที่สุด ทั้งยังเป็นการลดละกิเลสไปในตัวอีกด้วย เช่น ในพุทธประวัติ พ่อค้าสุทตะผู้ถือเอาการบริจาคทานแก่คนยากเป็นสิริมงคลแห่งชีวิต ได้ยึดปฏิบัติจนได้รับการยกย่องว่าเป็น “อนาถบิณฑิกเศรษฐี” แปลว่า ผู้มีก้อนข้าวสำหรับคนยาก หรือผู้เป็นที่พึ่งของคนยากนั่นเอง ท่านได้รับอานิสงส์จากการให้ทาน โดยมีความสมบูรณ์พูนสุขด้วยลาภ ยศ สรรเสริญ สุขบริวาร ตลอดชีวิต ได้มีโอกาสถวายอุทานเซตวัน แต่พระพุทธองค์เป็นที่แสดงธรรม ได้เข้าเฝ้าและรับฟังธรรมจากสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าจนบรรลุธรรมอันเป็นนิพพานในที่สุด^{๓๔}

๓.๓.๔ มูลนิธิจิตอาสา องค์กรการกุศล หรืออาสาสมัครต่างๆ

อนึ่ง มูลนิธิจิตอาสา องค์กรการกุศล หรืออาสาสมัครบรรเทาสาธารณภัย เช่น มูลนิธิร่วมกตัญญู มูลนิธิร่มไทร มูลนิธิปอเต็กตึ๊ง มูลนิธิเพื่อนพึ่ง (ภาฯ) ยามยาก หรืออาสาสมัครภาคประชาชนอื่นๆ ที่จัดตั้งขึ้นเพื่อช่วยเหลือสังคม ดูแลผู้ประสบอุบัติเหตุ ผู้ประสบภัยพิบัติ เช่น ไฟไหม้บ้าน น้ำท่วม ในขณะที่ปฏิบัติหน้าที่ในพื้นที่ประสบเหตุ มูลนิธิและหน่วยงานจิตอาสาเหล่านี้มักจะตั้งโรงงานเพื่อแจกจ่ายอาหารและแจกสิ่งของเครื่องใช้แก่ผู้ประสบภัยด้วย ทำให้ประชาชนผู้ประสบภัยและเจ้าหน้าที่ผู้เข้ามาปฏิบัติงานได้รับอาหารบรรเทาความลำบากในการใช้ชีวิตเป็นเบื้องต้น ก่อนที่จะได้รับการช่วยเหลือจากภาครัฐ ญาติและส่วนต่างๆ ของสังคมในโอกาสต่อไป

^{๓๔} ท่านผู้หญิง มณฑินี มงคลนาวิน, “โรงบุญ-โรงงาน สมัย IMF” [จุลสาร], ๒๕๔๑: ๖๔.

อนึ่ง มูลนิธิที่ตั้งโดยพระบรมวงศานุวงศ์ที่มีบทบาทสำคัญในการตั้งโรงพยาบาลช่วยเหลือประชาชนในโอกาสต่างๆ ได้แก่ “มูลนิธิเพื่อนพึ่ง (ภาฯ) ยามยาก” ได้ดำเนินการให้ความช่วยเหลือด้านต่างๆ แก่ประชาชนผู้ประสบภัยพิบัติ เช่น การช่วยเหลือผู้ประสบอุทกภัยในตำบลน้ำก้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ ผลการวิจัยพบว่า โครงสร้างและลักษณะการดำเนินงานของมูลนิธิเพื่อนพึ่ง (ภาฯ) ยามยาก มูลนิธิ มีโครงสร้างที่เด่นคือมีพระองค์เจ้าโสมสวลีพระวรราชธิดาตามาตร ทรงเป็นนายกกิตติมศักดิ์ และหม่อมเจ้าพัชรกิติยาภาทรงเป็นประธานมูลนิธิฯ ซึ่งเป็นที่ชื่นชอบของเหล่าพสกนิกรเป็นอันมาก การดำเนินงานช่วยเหลือผู้ประสบอุทกภัยมีขั้นตอนการติดต่อประสานงานกับจังหวัดที่เกิดเหตุ ได้รวดเร็วและทันท่วงที กิจกรรมในการช่วยเหลืออันดับแรก คือ การแพทย์ ซึ่งเป็นรองประธานฯ มารักษาผู้ป่วย และแจกถุงยังชีพเป็นอันดับรองลงมา มีการตั้งโรงพยาบาลน้ำพระทัยทำอาหารสดแจก และยังมีทรงห่วงใยในเรื่องน้ำดื่ม น้ำสะอาด โดยนำคลังน้ำดื่ม (ขวดอาสาเพื่อนพึ่งภาฯ) มาแจกจ่ายให้ผู้ประสบอุทกภัยได้ดื่มใช้กัน ทรงพระกรุณาช่วยเหลือผู้ที่ยากไร้ในด้านที่อยู่อาศัยเนื่องจากอุทกภัย ทำให้ผู้ประสบอุทกภัยมีบ้านอยู่ (บ้านน็อคดาวน) เหล่านี้คือผลการดำเนินงานที่ผู้ประสบอุทกภัยชื่นชม ในกิจกรรมการช่วยเหลือของมูลนิธิฯ ด้านความพึงพอใจผู้ประสบอุทกภัยมีความพึงพอใจต่อกิจกรรมการช่วยเหลือในด้านการติดต่อประสานงานของมูลนิธิฯ และพึงพอใจต่อกิจกรรมการดำเนินงานอยู่ในระดับปานกลาง สอดคล้องกับภาพรวมที่มีความพึงพอใจปานกลางเช่นกัน^{๓๙}

๓.๔ ทักษะคติของพุทธศาสนิกชนต่อการตั้งโรงพยาบาลในสังคมไทย

ในการตั้งโรงพยาบาลของสังคมไทยนั้น มีการดำเนินการอย่างกว้างขวาง ผู้วิจัยได้ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่สัมภาษณ์ประชาชนที่มีส่วนร่วมกับการตั้งโรงพยาบาลเพื่อทราบทัศนคติด้านต่างๆ ประกอบด้วยกลุ่มพระสงฆ์ นักการเมือง นักธุรกิจ ข้าราชการชาย-หญิง และกลุ่มเยาวชน มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๓.๔.๑ ทักษะคติของพระสงฆ์

พระสงฆ์เป็นบุคคลกลุ่มหลักๆ ที่มีบทบาทสำคัญเกี่ยวกับโรงพยาบาลทั้งในฐานะผู้เป็นเจ้าของโรงพยาบาลและเป็นผู้เข้าไปรับแจกอาหารจากโรงพยาบาล ท่านได้แสดงทัศนคติดังต่อไปนี้

(๑) พระครูอัมพวันประภาส ได้ให้ความเห็นว่า “การให้ทานนั้น มีความหลากหลายในทางพระพุทธศาสนา ไม่ว่าจะให้มนุษย์หรือสัตว์ก็นับว่าเป็นทาน คือการให้ด้วยจิตที่บริสุทธิ์ ตั้งใจ และเต็มใจ แต่ต่างกัน คืออานิสงส์ หากจะมุ่งรับอานิสงส์อย่างเต็มเปี่ยม เราหรือผู้ที่จะบริจาคต้องมีจิตที่ยินดีในขณะที่ให้และตามความต้องการของผู้รับ เพราะสิ่งที่ผู้รับได้รับแล้วตามความ

^{๓๙} ฐมาภรณ์ โปธิสสัย, “การดำเนินงานของมูลนิธิเพื่อนพึ่ง (ภาฯ) ยามยากที่มีต่อผู้ประสบอุทกภัยกรณี ศึกษา ตำบลน้ำก้อ จังหวัดเพชรบูรณ์” วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (สังคมศาสตร์เพื่อการพัฒนา), (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา, ๒๕๕๘), หน้า ๗๙-๘๐.

ต้องการก็จะเป็นประโยชน์และจึงเกิดคุณเกิดอานิสงส์แบบนี้ เป็นต้น หากให้ในสิ่งที่เขายังไม่ต้องการก็ จะยังไม่เกิดประโยชน์ต่อผู้รับมากนัก”^{๔๐}

(๒) พระครูเวฬุวันพิทักษ์สุนทร กล่าวว่า “การให้ทานคือการเสียสละซึ่งสิ่งของ การเฉลี่ยความสุขที่เรามีอยู่ไปยังผู้อื่นที่ยังขาดแคลน เป็นการช่วยเหลือคนที่ด้อยโอกาสได้มีโอกาสเติม เต็มในสิ่งที่บกพร่อง เพื่อทุกคนได้มีความสุขอย่างเสมอภาคกัน”^{๔๑}

(๓) พระครูวิจิตรธรรมนิเทศ กล่าวว่า “การให้ทานคือการให้ทานด้วยจิตที่เป็น กุศล ด้วยใจที่บริสุทธิ์”^{๔๒}

๓.๔.๒ ทศนคติของนักการเมือง

นักการเมืองเป็นบุคคลที่มีบทบาทช่วยเหลือสังคมในท้องที่ต่างๆ เป็นผู้มีศักยภาพทาง การเงินและกำลังคน จึงมักจะถือโอกาสช่วยเหลือสังคมด้วยการตั้งโรงงาน ด้วยวัตถุประสงค์แตกต่างกัน ส่วนมากทำเพื่อหวังบุญกุศล และทำเพื่อช่วยเหลือสังคมให้ได้รับความสะดวกด้านอาหาร แต่อาจ มีบางคนอาจทำเพื่อประชาสัมพันธ์ตัวเอง บางคนอาจทำเพื่อหวังคะแนนเสียง ทศนคติของ นักการเมืองบางท่านต่อการตั้งโรงงาน มีดังต่อไปนี้

(๑) คุณวิชาญ มินชัยนันท์ ได้แสดงความคิดเห็นว่า “การให้ทานคือการให้ในสิ่งที่ดีๆ ให้ด้วยความศรัทธา ให้ทรัพย์สิน ให้สิ่งของหรือการบริจาคสิ่งของ ให้ความช่วยเหลือแรงงาน เพื่อให้ เกิดประโยชน์และความสุขทั้งผู้ให้และผู้รับ”^{๔๓}

(๒) คุณวีรพล ไผ่แจ้คำมูล ให้ความเห็นเห็นว่า “การให้ทานคือการแบ่งปันสิ่งของของ ตนเองให้กับผู้อื่น โดยไม่แบ่งชนชั้นวรรณะ ตลอดจนให้แก่สัตว์เดรัจฉาน ถือว่าเป็นการให้ทานทั้งสิ้น ทานอาจให้ได้ตั้งแต่สิ่งของเล็กๆ น้อยๆ จนถึงสิ่งอันเป็นมหาทานอันยิ่งใหญ่ เช่นพระโพธิสัตว์ อุทิศ ร่างกายให้เป็นทานแก่สัตว์ที่กำลังทิวโหย ให้ความเห็น โรงทานในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ว่าโรงทาน อาจปรากฏในพระสูตรที่เศรษฐีตั้งโรงงานให้กับคนยากไร้ คนเดินทาง และคนอนาถา, โรงทานที่ ปรากฏในสังคัมไทย มีความแตกต่างจากในสมัยพุทธกาล ว่าความแตกต่างในอดีตเป็นการให้ด้วยใจ และคนที่มารับทานก็มารับเพื่อประทังชีวิตเท่านั้น โรงทานในปัจจุบันบางแห่งอาจมีการขอทานโดยที่ ไม่ได้เกิดจากใจ และพฤติกรรมของคนมารับทานในปัจจุบันก็แตกต่าง คือบางคนมารับแทนแล้วนำไป ขายหรือมีการเวียนเอาไปทำให้บางที่ดูเป็นเรื่องน่าละอาย การตั้งโรงงานในสังคมปัจจุบันควรมีการ บริหารจัดการให้เป็นระบบหรือไม่? ให้ความเห็นเห็นว่า ควรมีการจัดระบบ คือถ้าจะให้ทานคิดว่าคนให้นั้น

^{๔๐} สัมภาษณ์ พระครูอัมพวันประภาส, เจ้าอาวาสวัดอัมพวันนาราม, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๔๑} สัมภาษณ์ พระครูเวฬุวันพิทักษ์สุนทร, เจ้าอาวาสวัดไผ่ล้อม, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๔๒} สัมภาษณ์ พระครูวิจิตรธรรมนิเทศ, เจ้าอาวาสวัดหนองป่าตอสามัคคีธรรม, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๔๓} สัมภาษณ์ วิชาญ มินชัยนันท์, รองหัวหน้าพรรคเพื่อไทยและประธานมูลนิธิธรรมไทย, ๒๙ มีนาคม

มีเจตนาดีอยู่แล้ว แต่คนที่มารับกลับประกอบไปด้วยความโลภ ทำให้คนที่มาร่วมงานบางที่ไม่ทันได้ทานอาหาร ถูกพวกที่เป็นนักกินโรงทานมาแย่งเอาไปกินหมด จึงควรมีระบบการจัดการ “ทัศนคติต่อผู้รับทานจากโรงทานอย่างไร และควรได้รับการปฏิบัติอย่างไร? ทัศนคติว่าส่วนใหญ่คนมารับทานก็มักเป็นผู้มาร่วมทำบุญเช่นกัน จะรับทานเพียงแค่ออิม แต่คนส่วนน้อยที่เห็นแก่ตัว เอาเปรียบสังคมก็มักจะสร้างปัญหาเวียนมารับของโรงทานไปจนหมดก่อน ปัญหาอุปสรรคการจัดตั้งโรงทานให้ ความเห็นว่า ส่วนมากปัญหาจะเกิดจากผู้รับทานที่มีความโลภ หาโอกาส และแสวงหาประโยชน์จากโรงทาน คำแนะนำในการบริหารโรงทานไว้ว่า ควรให้โรงทานเปิดให้ทานเป็นเวลา และมีคนคอยสอดส่องดูแลคนที่คอยฉวยโอกาสมาชนของโรงทานไปกักตุน เพื่อหาประโยชน์ให้กับตัวเอง”^{๔๔}

๓.๔.๓ ทัศนคติของนักธุรกิจ

นักธุรกิจเป็นบุคคลกลุ่มหนึ่งที่มีบทบาทมาตั้งโรงทานเพื่อแจกจ่ายอาหารแก่ประชาชน และถวายภัตตาหารแก่พระสงฆ์ หากพิจารณาจากอาชีพในสังคมแล้ว นักธุรกิจไม่น่าจะมาตั้งโรงทาน เพราะคงไม่ต้องการชื่อเสียงหรือคะแนนเสียงเหมือนกับนักการเมือง จึงเป็นเรื่องน่าศึกษาถึงทัศนคติของนักธุรกิจที่มีบทบาทตั้งโรงทาน มีตัวอย่างดังต่อไปนี้

(๑) **ดร.นพ.เฉลิม หาญพานิช** ให้ความเห็นว่า “การให้ทานคือการแบ่งปัน ทรัพย์สิน เงินทอง สิ่งของเครื่องอุปโภค บริโภค แรงกายแรงใจ โดยไม่หวังผลตอบแทน หรือการบำเพ็ญเกิดประโยชน์กับคนอื่น กับสังคมเพื่ออานิสงส์ภายภาคหน้า”^{๔๕}

(๒) **คุณพนิดา ภาณุพัฒน์พงศ์** ให้ความเห็นว่า “การให้ทานคือการทำบุญ การเสียสละ การบริจาค ด้วยความเต็มใจ บริสุทธิ์ใจ เพื่อให้ตนเองและผู้รับมีความสุข”^{๔๖}

๓.๔.๔ ทัศนคติของบุคคลทั่วไป

ประชาชนทั่วไป โดยเฉพาะอุบาสกอุบาสิกา ถือว่าเป็นบุคคลกลุ่มใหญ่ที่สุดที่มีบทบาทตั้งโรงทาน จากการลงพื้นที่สัมภาษณ์ทำให้ทราบทัศนคติของประชาชนที่มีประสบการณ์ตั้งโรงทาน มีตัวอย่างดังต่อไปนี้

(๑) **คุณอุดม ทองอุทัยศรี** ให้ความเห็นว่า “การให้ทาน คือการให้อาหาร สิ่งของ ทรัพย์สิน เงินทองและปัจจัย ๔ แก่ผู้ขาดแคลนและผู้ด้อยโอกาส เพื่อความสุข เพื่อประโยชน์แก่ผู้รับทาน”^{๔๗}

^{๔๔} สัมภาษณ์ วีรพล ไผ่แจ้คำมูล, ปลัดอำเภอ ที่ทำการปกครอง จังหวัดสุโขทัย, ๓๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

^{๔๕} สัมภาษณ์ ดร.นพ.เฉลิม หาญพานิช, ประธานกรรมการ/ประธานเจ้าหน้าที่บริหาร บริษัทบางกอก เซน ฮอสปิทอล จำกัด (มหาชน), ๒๔ พฤษภาคม ๒๕๖๐.

^{๔๖} สัมภาษณ์ พนิดา ภาณุพัฒน์พงศ์, กรรมการบริหารบริษัทสินแพทย์จำกัด, ๕ มิถุนายน ๒๕๖๐.

(๒) คุณวิศาล ตันติรัตน์ ให้ความเห็นว่า “การให้ทานคือการบริจาคอาหารสด อาหารแห้ง สิ่งของเครื่องใช้ เสื้อผ้าแก่ผู้ขาดแคลน และสัตว์เดรัจฉาน เช่น ให้ทานสุนัข แมวจรจัด และการให้อาหารปลาในวัด หรือที่สาธารณะ”^{๔๘}

(๓) คุณวาสนา หอวิจิตร ให้ความเห็นว่า “การให้ทาน คือ ทานคือการแบ่งปัน ทรัพย์สิน เงินทอง สิ่งของเครื่องอุปโภค บริโภค แรงกายแรงใจ โดยไม่หวังผลตอบแทน หรือการบำเพ็ญเกิดประโยชน์กับคนอื่น กับสังคมเพื่ออันนิจสงฆ์กายภาคหน้า”^{๔๙}

(๔) คุณวัฒนา ตันติรัตน์ ให้ความเห็นว่า “การให้ทาน คือ การทำบุญ โดยการบริจาคอาหาร เสื้อผ้า สิ่งของอุปโภค เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรคแก่ผู้ยากไร้ ผู้ประสบเหตุการณ์ไม่พึงประสงค์ เช่น ผู้ประสบภัยธรรมชาติ หรือการให้ที่พักอาศัย หรืออาหารแก่สัตว์”^{๕๐}

(๕) คุณณัฐฎิญาภรณ์ ภัทรสิริวราพงศ์ ให้ความเห็นว่า “การให้ทานคือการให้อาหาร ทรัพย์สินเงินทอง การบริจาคเสื้อผ้า ยารักษาโรค แก่ผู้ด้อยกว่า โรงทานในคัมภีร์พระพุทธศาสนาคือโรงทานที่มีลักษณะการให้ทานที่มีลักษณะพอเหมาะ เพียงพอต่อผู้รับทาน มีความตั้งใจที่ตั้งโรงทานเพื่อให้ทานเหมาะสมพอดีกับคนรับทาน โรงทานที่ปรากฏในสังคมไทย มีความแตกต่างจากในสมัยพุทธกาล ให้ความเห็นว่า โรงทานในสังคมมีความแตกต่างกับโรงทานในสังคมไทย คือผู้ตั้งโรงทานในสมัยพุทธกาลส่วนใหญ่ผู้ที่ตั้งโรงทานได้จะเป็นกษัตริย์ ขุนนาง พราหมณ์ เศรษฐี และผู้มีฐานะดี การตั้งโรงทานในสังคมปัจจุบันควรมีการบริหารจัดการให้เป็นระบบหรือไม่? ให้ความเห็นว่า ควรมีการบริหารจัดการตามความพร้อม ความสะดวกของผู้ตั้งโรงทาน ทักษะติดต่อผู้รับทานจากโรงทานอย่างไร และควรได้รับการปฏิบัติอย่างไร? ให้ทัศนคติว่า ผู้ให้ทานควรมีการจัดรูปแบบ และระเบียบที่ชัดเจนแก่ผู้รับ ปัญหาอุปสรรคการจัดตั้งโรงทานให้ความเห็นว่า โรงทานมีมากเกินไปเกินความต้องการ ไม่มีระเบียบข้อปฏิบัติ ความสะอาด และกระบวนการให้ทาน คำแนะนำในการบริหารโรงทานไว้ว่า จัดระเบียบโรงทานโดยแยกตามสิ่งของหรืออาหารที่นำมาตั้งโรงทาน เช่น โรงทานอาหารคาว โรงทานอาหารหวาน เป็นต้น”^{๕๑}

^{๔๗} สัมภาษณ์ อุดม ทองอุทัยศรี, RM ทีมลูกค้าดูแลผู้ประกอบการ ธนาคารกสิกรไทย, ๒๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

^{๔๘} สัมภาษณ์ วิศาล ตันติรัตน์, หัวหน้านายไปรษณีย์อำเภอศรีสัชชนาลัย จังหวัดสุโขทัย, ๖ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๔๙} สัมภาษณ์ วาสนา หอวิจิตร, ผู้อำนวยการฝ่ายการพยาบาล โรงพยาบาลการุณเวช สุขภาพบาล ๓, ๒๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

^{๕๐} สัมภาษณ์ วัฒนา ตันติรัตน์, ผู้จัดการฝ่ายสินเชื่อ สหกรณ์การเกษตรเมืองสวรรคร์ จำกัด จังหวัดสุโขทัย, ๖ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๕๑} สัมภาษณ์ ณัฐฎิญาภรณ์ ภัทรสิริวราพงศ์, ผู้จัดการ สหกรณ์การเกษตรเมืองสวรรคร์ จำกัด จังหวัดสุโขทัย, ๖ ธันวาคม ๒๕๖๐.

(๖) คุณทิวรรณ ช่อจันทร์ ให้ความเห็นว่า “การให้ทานคือให้สิ่งที่จำเป็นแก่ผู้ยากไร้ ผู้ด้อยโอกาส ด้วยความตั้งใจ ด้วยจิตใจที่บริสุทธิ์ โดยไม่ผลตอบแทน”^{๕๒}

(๗) คุณโสภา สังฆะวดี ให้ความเห็นว่า “การให้ทานคือการบริจาคทรัพย์สินเงินทอง อาหาร สิ่งของเครื่องใช้ที่จำเป็น แก่ผู้ยากไร้ เพื่อประโยชน์และความสุขของทั้งผู้ให้และผู้รับ”^{๕๓}

(๘) จ.ส.อ.สัมพันธ์ ศิริโชค ให้ความเห็นว่า “การให้ทานคือการให้ทานมีทั้งการจัดตั้งโรงงานบริจาคเป็นสิ่งของ มีทั้งสิ่งของ, อาหารสด อาหารแห้ง บริจาคให้กับผู้ได้รับความเดือดร้อน และการให้ทานในลักษณะจิตอาสา โดยการรวมตัวเป็นกลุ่มหรือเป็นชมรม เพื่อให้ความช่วยเหลือ ให้ความรู้กับผู้เจ็บป่วยตามโรงพยาบาล เช่น นำสิ่งของไปเยี่ยมผู้ที่ยังนอนอยู่โรงพยาบาลและให้กำลังใจที่เจ็บป่วยอยู่ที่บ้าน”^{๕๔}

(๙) คุณดวงพร ชิดเชื้อ นักวิเคราะห์นโยบายและแผนปฏิบัติการที่ดิน ให้ความเห็นว่า “การให้ทานคือการทำบุญ การให้วัตถุสิ่งของ การเสียสละเวลา วิชาการ ความรู้ ธรรมะ ทานคือการให้ เช่น อาหาร น้ำ ขนม ยารักษาโรค หนังสือ การให้คำปรึกษา”^{๕๕}

(๑๐) คุณอรชิสรา บุษากีรติ ให้ความเห็นว่า “การให้ทานคือการนำอาหาร เครื่องดื่ม สิ่งของที่มีความจำเป็นในชีวิตประจำวัน เสื้อผ้า ยารักษาโรค ให้กับผู้ยากไร้”^{๕๖}

(๑๑) คุณสุขเกษม จรียา ให้ความเห็นว่า “การให้ทานคือการเลื่อมใส ศรัทธาในหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า”^{๕๗}

(๑๒) คุณธันย์สุตา อมรวัฒนาพงษ์ ให้ความเห็นว่า “การให้ทานคือการให้อุเคราะห์ การสงเคราะห์ แก่คนตกทุกข์ได้ยาก การบริจาคเพื่อช่วยเหลือคนอื่น”^{๕๘}

^{๕๒} สัมภาษณ์ ทิวรรณ ช่อจันทร์, เจ้าของร้านอาหารมังสวิรัต แพลตบางชัน มีนบุรี กรุงเทพมหานคร, ๕ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๕๓} สัมภาษณ์ โสภา สังฆะวดี, เภรัญญิก มูลนิธิอนุเคราะห์ปัญญา ถนนสามวา กรุงเทพมหานคร, ๕ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๕๔} สัมภาษณ์ จ.ส.อ.สัมพันธ์ ศิริโชค, อดีตครูฝึกทหารใหม่ ร.๒ รอ.ชลบุรี นายสิบยุทธการ, ๒๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

^{๕๕} สัมภาษณ์ ดวงพร ชิดเชื้อ, นักวิเคราะห์นโยบายและแผนปฏิบัติการ ที่ดินอำเภอสุวรรณคโลก จังหวัดสุโขทัย, ๒๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

^{๕๖} สัมภาษณ์ อรชิสรา บุษากีรติ, ผู้ช่วยผู้จัดการ สหกรณ์การเกษตรเมืองสวรรคร์ จำกัด จังหวัดสุโขทัย, ๓๑ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

^{๕๗} สัมภาษณ์ สุขเกษม จรียา, เจ้าหน้าที่สินเชื่อ สหกรณ์การเกษตรเมืองสวรรคร์ จำกัด จังหวัดสุโขทัย, ๒๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

^{๕๘} สัมภาษณ์ ธันย์สุตา อมรวัฒนาพงษ์, เจ้าหน้าที่สมาคมฯ สหกรณ์การเกษตรเมืองสวรรคร์ จำกัด จังหวัดสุโขทัย, ๖ ธันวาคม ๒๕๖๐.

(๑๓) คุณนภาพันธุ์ ลิ้มประพันธ์ ให้ความเห็นว่า “การให้ทานคือการให้ทานแก่ผู้เลื่อมใสและมีศีล แต่อย่าละเลยผู้ที่ไม่เลื่อมใส ตลอดจนสัตว์เดรัจฉาน ยาก วณิก ถึงแม้จะได้ผลน้อย แต่ขึ้นชื่อว่าบุญแล้วแม้เล็กน้อยไม่ควรประมาทและปล่อยผ่าน บุญที่ว่าเล็กน้อยสะสมบ่อยๆ จะเป็นบุญมากได้เช่นกัน”^{๕๙}

(๑๔) คุณอมรรัตน์ ดวงจันทร์ ได้ให้ความเห็นว่า “การให้ทานคือการมอบสิ่งของให้กับผู้ยากไร้”^{๖๐}

(๑๕) คุณโรจน์ ชิตเชื้อ ให้ความเห็นว่า “การให้ทานคือการให้เงิน สิ่งของ ให้ปัจจัย ๔ ให้ธรรมตามพระไตรปิฎก”^{๖๑}

(๑๖) คุณสุเมธ ลิ้มประพันธ์ ให้ความเห็นว่า “การให้ทานคือการมอบสิ่งของอาหาร บริจาคให้กับผู้ยากไร้เป็นประโยชน์ มีจิตใจมองใสก่อนให้ ขณะให้และหลังจากให้”^{๖๒}

(๑๗) นายกิตติคุณ กลมกล่อม ให้ความเห็นว่า “การให้ทานคือการให้อภัยซึ่งกันและกัน การให้สิ่งของต่างๆ”^{๖๓}

(๑๘) นายธนดล ปานเปี้ยว ให้ความเห็นว่า “การให้ทานคือการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ไม่ว่าจะเป็นสิ่งของ เงิน ทอง หรือการช่วยเหลือ”^{๖๔}

ดังที่กล่าวข้างต้นนั้นมื่ออิทธิพลต่อแนวคิดและค่านิยมเรื่องทานและการสร้างโรงทานที่มีต่อสังคมไทยและเป็นที่มาและมีผลต่อลักษณะนิสัยคนไทยในยุคปัจจุบัน

๓.๕ สรุป

สรุปได้ว่า คติและค่านิยมที่ส่งผลให้คนไทยนิยมตั้งโรงทานเพื่อแจกจ่ายอาหารหรือเป็นจุดบริการให้ความช่วยเหลือแก่คนอื่น น่าจะมีที่มาจากอิทธิพลจากหลายส่วน คือ (๑) คำสอนทางพระพุทธศาสนาที่สอนให้ชาวพุทธทำบุญให้ทานในโอกาสต่างๆ (๒) อิทธิพลจากศาลเจ้า โรงเจของชาวไทยเชื้อสายจีนที่นิยมแจกทานในวันสำคัญ เช่น เทศกาลตรุษจีน ประเพณีไหว้เจ้า ประเพณีถือศีล

^{๕๙} สัมภาษณ์ นภาพันธุ์ ลิ้มประพันธ์, เจ้าหน้าที่ธุรการและการตลาด สหกรณ์การเกษตรเมืองสวรรคร์จำกัด จังหวัดสุโขทัย, ๒๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

^{๖๐} สัมภาษณ์ อมรรัตน์ ดวงจันทร์, เจ้าของร้านรุ่งโรจน์การเกษตร จังหวัดสุโขทัย, ๑ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๖๑} สัมภาษณ์ โรจน์ ชิตเชื้อ, พนักงานธนาคารออมสิน จังหวัดสุโขทัย, ๒๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

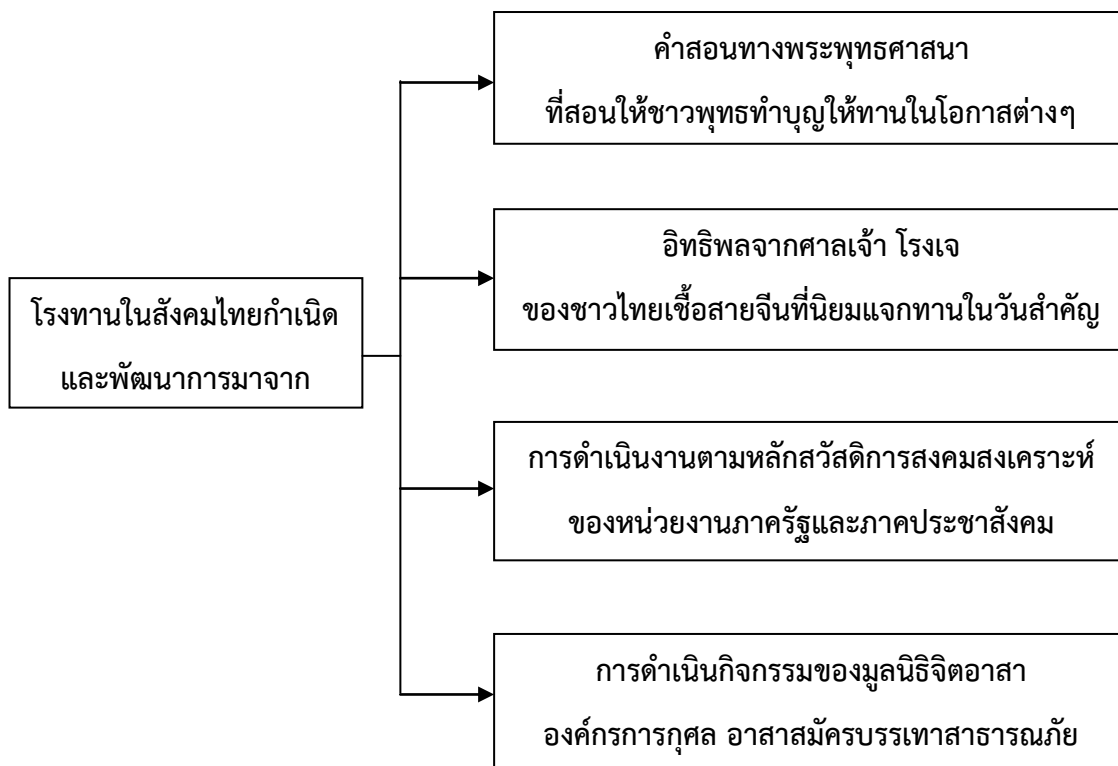
^{๖๒} สัมภาษณ์ สุเมธ ลิ้มประพันธ์, อาจารย์ประจำวิชาสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม โรงเรียนสวรรคร์อนันตวิทยา, ๒๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

^{๖๓} สัมภาษณ์ กิตติคุณ กลมกล่อม, นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๕ โรงเรียนสวรรคร์อนันตวิทยา, ๒๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

^{๖๔} สัมภาษณ์ ธนดล ปานเปี้ยว, นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ โรงเรียนสวรรคร์อนันตวิทยา, ๒๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

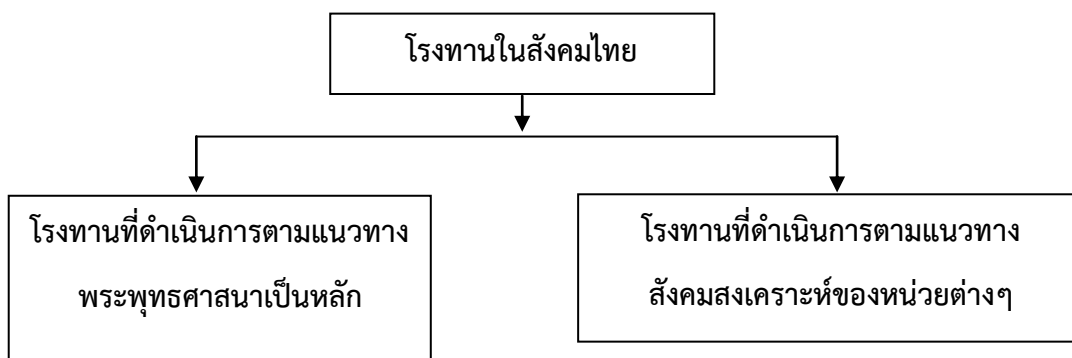
กินเจ (๓) การดำเนินงานตามหลักสวัสดิการสังคมสงเคราะห์ของหน่วยงานภาครัฐและภาคประชาสังคม และ (๔) การดำเนินกิจกรรมของมูลนิธิจิตอาสา องค์กรการกุศล อาสาสมัครบรรเทาสาธารณภัย บริษัท ห้างร้าน และเอกชนต่างๆ

สรุปผังแผนภูมิ ๓.๑

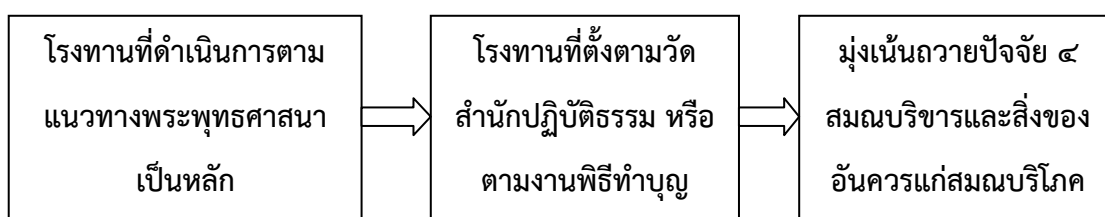
โรงทานในสังคมไทย อาจแบ่งกว้างๆ ได้ ๒ รูปแบบ

สรุปผังแผนภูมิ ๓.๒

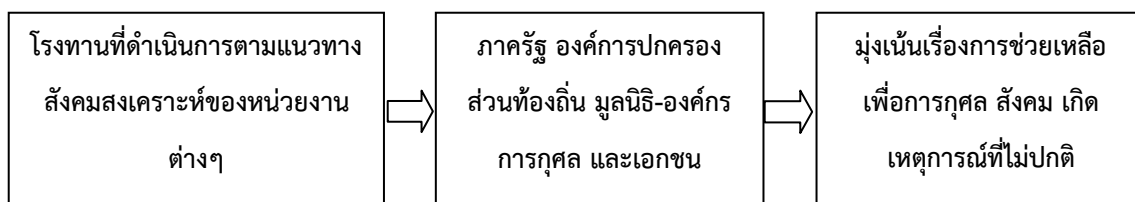
(๑) โรงงานที่ดำเนินการตามแนวทางพระพุทธศาสนาเป็นหลัก เช่น โรงงานที่ตั้งตามวัด สำนักปฏิบัติธรรม หรือตามงานพิธีทำบุญต่างๆ มุ่งเน้นถวายปัจจัย ๔ สมณบริขารและสิ่งของอันควรแก่สมณบริโภคอื่นๆ แก่พระสงฆ์ เช่น ภัตตาหาร น้ำปานะ ยารักษาโรค จีวร พร้อมกันนั้นก็ถือโอกาสให้ทานแก่อุบาสกอุบาสิกา และประชาชนผู้มาร่วมปฏิบัติธรรมหรือมาร่วมบำเพ็ญบุญตามโอกาสต่างๆ เช่น โรงงานวัดสังฆทาน โรงงานวัดอ้อน้อย โรงงานมูลนิธิหลวงพ่อดำปากน้ำ ภาษีเจริญ โรงงานบ้านเพชรบำเพ็ญ ฯลฯ

สรุปแผนภูมิ ๓.๓

(๒) โรงงานที่ดำเนินการตามแนวทางสังคมสงเคราะห์ของหน่วยงานต่างๆ ทั้งภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มูลนิธิ-องค์กรการกุศล และเอกชน กล่าวคือ ๑) หน่วยงานภาครัฐที่มีบทบาทตั้งโรงงาน เช่น กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ กรมประชาสงเคราะห์ โรงพยาบาล สถาบันการศึกษา สภากาชาดไทย กาชาดจังหวัด จังหวัดต่างๆ กองทัพ หน่วยทหารตามภาคและจังหวัดต่างๆ รวมทั้งตำรวจ ๒) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีบทบาทตั้งโรงงาน เช่น องค์กรบริหารส่วนจังหวัด เทศบาล กรุงเทพมหานคร องค์กรบริหารส่วนตำบล องค์กร ๓) มูลนิธิ-องค์กรการกุศลที่มีบทบาทตั้งโรงงาน เช่น มูลนิธิเพื่อนพึ่ง (ภาฯ) ยามยาก มูลนิธิร่วมกตัญญู มูลนิธิปอเต็กตึ๊ง มูลนิธิร่มไทร มูลนิธิการกุศลตามศาลเจ้า-โรงเจ มูลนิธิของวัดที่ตั้งตามความดำริของพระสงฆ์ ๔) องค์กรภาคเอกชนที่มีบทบาทตั้งโรงงาน เช่น มูลนิธิสิริวัฒนาภักดี

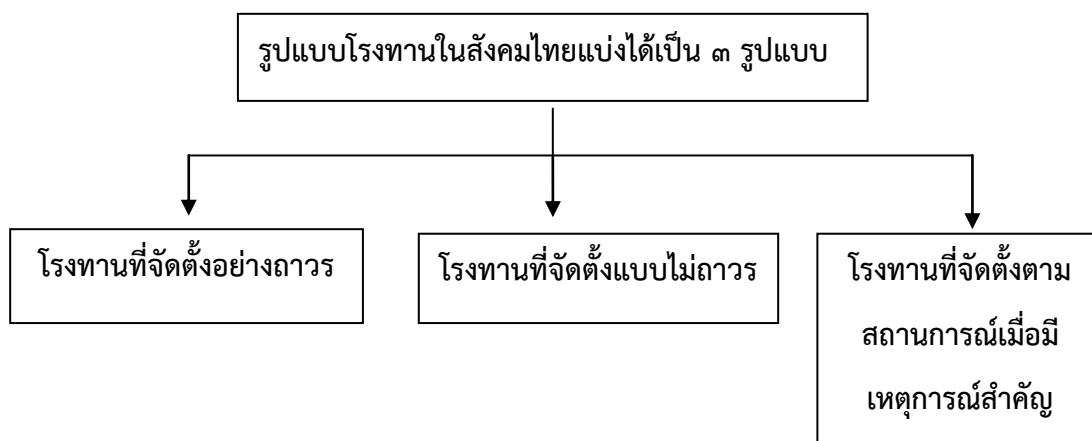
สรุปแผนภูมิ ๓.๔

รูปแบบโรงงานในสังคมไทยแบ่งได้เป็น ๓ รูปแบบ ๑) โรงงานที่จัดตั้งอย่างถาวร ๒) โรงงานที่จัดตั้งแบบไม่ถาวร ๓) โรงงานที่จัดตั้งตามสถานการณ์เมื่อมีเหตุการณ์สำคัญ บุคคลที่ก่อตั้งโรงงานมีดังนี้ ๑) พระบรมวงศานุวงศ์ ๒) พระภิกษุ ๓) มูลนิธิ, ห้างร้าน, บริษัทเอกชน, ประชาชนทั่วไป ๔) ศาลเจ้า, โรงเจ, สำนักปฏิบัติธรรม ๕) หน่วยงานภาครัฐ เช่น กรม

ประชาสงเคราะห์, สภาภาษาชาติไทย, ภาษาจังหวัด, สถานที่จัดตั้งโรงงาน มีดังนี้ ๑) ที่ตั้งของหน่วยงานนั้น เช่น วัด, ศาลเจ้า, โรงเจ ๒) สถานที่จัดงาน เช่น สนามหลวง ๓) ในบ้านเรือน ๔ มุมเมือง ๕ มุมเมือง จุดสำคัญของเมือง ช้างถนน, สิ่งของที่แจกในโรงงานมีดังนี้ ๑) เสื้อผ้า เครื่องนุ่งห่ม ๒) อาหาร-เครื่องดื่ม ๓) ที่พักอาศัย ๔) ยารักษาโรค, บุคคลที่มาขอรับของแจกในโรงงานมีดังนี้ ๑) คนประสบภัยพิบัติ ๒) คนเดินทางมาร่วมงาน ๓) ขอนาน, ยาจก, คนอนาถา, คนตกงาน, ผู้เข้าปฏิบัติธรรม, นักบวช การบริหารจัดการในโรงงาน มีดังนี้ ๑) มีการแต่งตั้งกรรมการแผนกต่างๆ (โครงสร้างผู้บริหาร) ๒) มีการจัดเจ้าหน้าที่คอยต้อนรับผู้บริจาคและให้บริหารคนมารับแจกของ ๓) มีระบบการรับบริจาคและการบริหารจัดการรายรับ-รายจ่าย ๔) มีการจัดของสำหรับแจก จัดคิวเข้ารับ จัดสิ่งของให้เพียงพอ ประโยชน์สูงสุดของการให้ทานและโรงงาน คือ ความสุขที่เกิดจากการให้ ได้เป็นบุญกุศลทั้งในปัจจุบันชาติและอนาคต เกิดชาติหน้าจะได้ร่ำรวย มีความพร้อมทุกอย่าง กระทั่งความสบายใจ ประโยชน์สูงสุดคือการสะสมเสบียงไว้เพื่อเตรียมพร้อมในการออกเดินทางทั้งในปัจจุบันชาติ หรืออนาคตชาติ ให้มีความสำคัญกับพระนิพพานทำให้มีความสุขกาย สบายใจ ซึ่งก็จะส่งผลชีวิตดำเนินไปอย่างมีความสุขรวมทั้งเป็นการให้ผู้อื่นมีความสุขด้วย หรือเป็นการเฉลี่ยความสุข

สรุปแผนภูมิ ๓.๕

บทที่ ๔

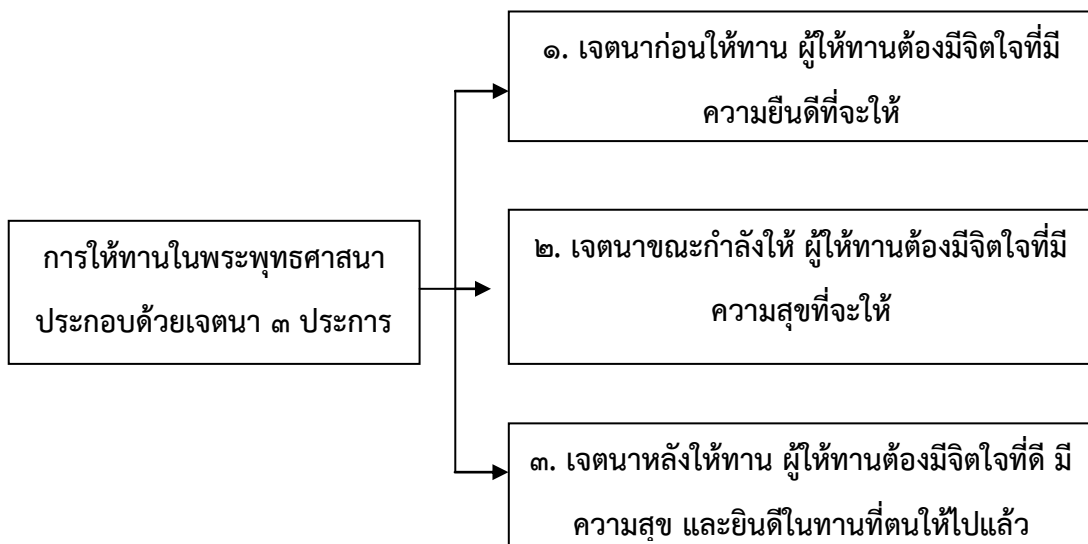
รูปแบบโรงงานตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทย

บทนี้จะได้วิเคราะห์การให้ทานผ่านโรงงานตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทย ในประเด็นเหล่านี้ คือ (๑) สภาพการให้ทานผ่านโรงงานตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทย (๒) แนวทางการให้ทานผ่านโรงงานในสังคมไทย (๓) รูปแบบโรงงานตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทย และ (๔) เป้าหมายการตั้งโรงงานตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทย มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๔.๑ การให้ทานในสังคมไทย

การให้ทานที่เกี่ยวข้องกับชีวิต สังคม วัฒนธรรม ประเพณี และพิธีกรรมต่างๆ จึงมาจากแนวคิดพื้นฐานทางด้านศาสนาและลัทธิความเชื่อ เรื่องศรัทธาในพระพุทธศาสนาเป็นพื้นฐานทางความคิดที่ทำให้สังคมไทยมีความเชื่อเรื่องกรรม ผลกรรม ความที่สัตว์มีกรรมเป็นของตนและทำให้สังคมไทยมีความเกรงกลัวและละอายต่อบาป วรรณกรรมทางพุทธศาสนาและประเพณีการทำบุญต่างๆ ของสังคมไทย ความเชื่อในเรื่องการถวายทานเหล่านี้แล้ว ย่อมมีอิทธิพลในด้านจิตใจทำให้มนุษย์พากันทำแต่คุณงามความดี หวังจะได้ไปเกิดในภพภูมิสุคติ พระมาลัยคำหลวงจึงมีอิทธิพลต่อสังคมไทยในด้านพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะในด้านการบริจาคทาน เป็นสิ่งที่เห็นได้ง่ายและทำง่ายในสังคมไทยในยุคปัจจุบัน แต่การให้ทานในพระพุทธศาสนา จะต้องประกอบด้วยเจตนาทั้ง ๓ อย่างคือ

สรุปแผนภูมิที่ ๔.๑

รวมทั้งไทยธรรมต้องเป็นของที่ได้มาโดยสุจริตเป็นประโยชน์ต่อผู้รับและผู้รับต้องเป็นผู้ศรัทธา บริสุทธ์ิ ทานนั้นจึงจะมีอานิสงส์มาก

ความเชื่อในเรื่องการให้ทานและการตั้งโรงทาน เป็นการสั่งสมบุญที่เชื่อมโยงไปกับความเชื่อเรื่องการเวียนว่ายตายเกิด ทำให้กิจกรรมในชุมชนที่กลายเป็นประเพณี และวัฒนธรรมของสังคมไทย ที่ส่งเสริมให้เกิดการบริจาคทานอื่นๆ ตามมา เช่น การทอดผ้าป่า และการทอดกฐินก็นับเป็นพฤติกรรมที่บ่งบอกถึงคุณลักษณะของคนไทยที่มีความเป็นผู้ให้เพื่อสังคม ในบริบทของสังคมตะวันตกมีจุดร่วมที่คล้ายกันอีกประการหนึ่ง คือการที่กลุ่มพ่อค้าหรือผู้มีฐานะเป็นผู้นำในการบริจาคระดมทุนจากผลกำไรจากธุรกิจของตน จัดตั้งเป็นองค์กร สมาคม มูลนิธิ เพื่อให้การช่วยเหลือผู้เดือดร้อน และชุมชน ขณะที่การให้เพื่อสังคมตามรูปแบบในสังคมไทยที่เรียกว่า การทำบุญทำทานนั้นจึงมีนัยยะที่เชื่อมโยงกับทางพระพุทธศาสนา ที่หมายถึง การทำให้ตัวตนลดความตระหนี่ เมื่อบุคคลได้บริจาคเป็นทานวัตถุ เพื่อกำจัดความโลภ ความโกรธ ความหลง เมื่อบริจาคทานเป็นอภัยทาน และธรรมทานการให้ในลักษณะนี้จึงเป็นการให้ ที่มีมิติที่หลากหลาย ทั้งในแง่ประโยชน์ต่อตนเอง (กำจัดหรือลดความตระหนี่ลงไปได้) และสร้างประโยชน์ให้แก่ผู้อื่น (ผู้ที่ได้รับทาน) และเชื่อมโยงไปถึงการเวียนว่ายตายเกิดในอนาคตชาติ ด้วยความเชื่อในการทำบุญให้ทาน เป็นสิ่งที่มีความสำคัญมากที่สุดต่อการระดมทุนเพื่อสังคมในบริบทประเทศไทย แต่การให้ในลักษณะดังกล่าวของสังคมไทยนั้น เป็นการให้ที่อยู่ในส่วนองค์กรศาสนาเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งรูปแบบการให้ดังกล่าวอาจจะไม่เพียงพอต่อการนำมาเป็นกลไกในการแก้ปัญหาชุมชน และสังคมท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงทางสังคมสมัยใหม่ เนื่องจากมีวัฒนธรรมต่างชาติเข้ามาเผยแพร่ เข้ามาอย่างไร้ขีดจำกัด จึงต้องมีการปรับรูปแบบการให้ทานและโรงทาน เพื่อให้สัมพันธ์กับการเป็นอยู่ในสังคมไทยปัจจุบัน

๔.๒ โรงทานตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทย

โรงทานตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทยมีความหมายค่อนข้างกว้าง มีหลายประเภท และมีคนที่เป็นเจ้าของหลายกลุ่มบุคคล ทั้งที่เป็นพระสงฆ์ องค์กร มูลนิธิ หน่วยงานราชการ บริษัท ห้างร้าน และประชาชนทั่วไป มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๔.๒.๑ ประเภทของโรงทานตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทย

โรงทานในสังคมไทยใช้เรียกสถานที่สำหรับแจกจ่ายปัจจัยมีอาหารเป็นต้นเพื่อเป็นการกุศล ถือว่าเป็นคำที่มีความหมายกว้าง เพราะสถานที่แจกทานเป็นการกุศลในสังคมไทยมีหลายสถานที่ เรียกชื่ออย่างอื่นได้ด้วย ในบางครั้งอาจไม่ใช่อาคารที่ก่อสร้างอย่างถาวร อาจเป็นเพียงสถานที่ที่กำหนดขึ้นชั่วคราว อย่างไรก็ตามอาจจำแนกโรงทานเป็นประเภทใหญ่ๆ ได้ ๓ ประเภท ดังต่อไปนี้

๔.๒.๑.๑ โรงทานที่จัดตั้งถาวร

โรงทานที่ก่อตั้งถาวร คือ โรงทานที่ก่อสร้างเป็นอาคาร สถาปัตยกรรมถาวรและดำเนินการแจกจ่ายทานทุกวัน มีการประกาศให้ทุกคนทราบ ผู้ที่ต้องการอาหารสามารถมารับแจก

ปัจจัยมีอาหารเป็นต้นได้ตลอดเวลา โรงทานลักษณะนี้มักตั้งอยู่ในวัด หรือสำนักปฏิบัติธรรม บางครั้งเรียกว่า โรงอาหาร โรงฉัน อาคารหอฉัน หรือหอฉัน ใช้เป็นสถานที่ประกอบพิธีถวายทานแก่พระสงฆ์ และแจกจ่ายอาหารแก่อุบาสกอุบาสิกาผู้มาทำบุญและมาปฏิบัติธรรม

อนึ่ง พบว่า โรงทานที่ตั้งอยู่ตามศาลเจ้า โรงเจ มูลนิธิ หรือองค์การจิตอาสาต่างๆ ก็นิยมสร้างเป็นอาคารถาวร ส่วนมากจะดำเนินการแจกจ่ายทานเฉพาะในเทศกาลสำคัญ เช่น เทศกาลตรุษจีน เทศกาลไหว้เจ้า เทศกาลถือศีลกินเจ เทศกาลแข่งม้ง ไม่ได้แจกจ่ายอาหารทุกวัน วันปีใหม่ วันสำคัญของชาติ วันเฉลิมพระชนมพรรษา วันสำคัญทางศาสนาและวันก่อตั้งศาลเจ้า และวันสำคัญที่เกี่ยวข้องกับมูลนิธิ เช่น วันก่อตั้งมูลนิธิ วันเกิดของประธานมูลนิธิ

สถานที่แจกอาหารหรือถวายทานแก่พระสงฆ์ตามโรงพยาบาล เช่น โรงพยาบาลสงฆ์ โรงพยาบาลประจำจังหวัด ก็จัดว่าเป็นโรงทานที่จัดตั้งถาวรเช่นเดียวกัน

๔.๒.๑.๒ โรงทานที่จัดตั้งบางช่วงเวลา

โรงทานที่จัดตั้งบางช่วงเวลา คือ โรงทานชั่วคราวที่ตั้งขึ้นเพื่อแจกจ่ายอาหารแก่ประชาชนหรือพระสงฆ์ที่มาร่วมงานบางช่วงเวลา ไม่ใช่โรงทานถาวร แต่จะจัดตั้งโรงทานในช่วงเทศกาลสำคัญ ที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อทางศาสนา งานบุญประจำปี วันสำคัญของชาติ หรือวันเฉลิมพระชนมพรรษา

โรงทานประเภทนี้เป็นโรงทานชั่วคราว ส่วนมากจะไม่ได้ก่อสร้างอาคารแบบถาวร อาจใช้เต็นท์หรือประรำเป็นที่แจกจ่ายอาหาร ดำเนินการแจกทานเฉพาะช่วงเทศกาล หรือเฉพาะช่วงที่มีงานพิธี เมื่อพ้นเวลาที่กำหนดก็ยกเลิกหยุดดำเนินการ เช่น โรงทานงานปรีวาสรกรรม โรงทานงานปฏิบัติธรรม โรงทานงานบวชสามเณรภาคฤดูร้อน โรงทานงานพระราชทานเพลิงศพพระครูสัญญาบัตร-พระราชาคณะ โรงทานงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช โรงทานตามศาลเจ้า โรงเจ^๑ ในเทศกาลถือศีลกินเจ

โรงทานที่ดำเนินการบางช่วงเวลาให้เห็นได้อย่างชัดเจน คือ โรงทานงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ดำเนินการโดยทั้งหน่วยงานภาครัฐ เอกชน มูลนิธิ องค์การการกุศล วัดในพระพุทธศาสนา^๒ และประชาชนทั่วไป ทำหน้าที่ประกอบอาหารเพื่อแจกแก่ประชาชนและถวายแก่พระสงฆ์ที่มาร่วมพิธี^๓

^๑ดูรายละเอียดใน กุลศิริ อรุณภักย์, ศาลเจ้า ศาลจีน ในกรุงเทพฯ, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มิวเซียมเพรส, ๒๕๕๓), หน้า ๑๕.

^๒ วัดสังฆทาน, (๑๙ พ.ย. ๕๙) “โรงทานวัดสังฆทาน”.

^๓ กรุงเทพฯธุรกิจ (๑๗ ต.ค. ๕๙) “กทม. เชิญผู้ตั้งโรงทาน-แจกอาหารลงทะเบียนล่วงหน้า”, กรุงเทพฯธุรกิจ.

๔.๒.๑.๓ โรงทานที่ตั้งเมื่อเกิดเหตุการณ์สำคัญหรือเกิดภัยพิบัติ

โรงทานที่ตั้งเมื่อเกิดเหตุการณ์สำคัญหรือเกิดภัยพิบัติ คือ โรงทานที่ตั้งขึ้นเพื่อแจกจ่ายอาหารหรือสิ่งของเครื่องใช้อื่นๆ แก่ประชาชนที่ประสบภัยพิบัติหรือได้รับความเดือดร้อนจากภัยพิบัติ แผ่นดินไหว โรงทานประเภทนี้มักดำเนินการโดยหน่วยงานที่มีความพร้อมทั้งจำนวนเงิน จำนวนคนอาสาสมัคร เครื่องมือช่วยเหลือ และการบริหารจัดการที่ประสิทธิภาพ หน่วยงานที่มีศักยภาพเช่นนี้ ได้แก่

(๑) หน่วยงานภาครัฐ เช่น กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (พม.) สภากาชาดไทย หน่วยทหาร โรงพยาบาล กรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย

(๒) มูลนิธิ องค์กรการกุศล อาสาสมัครบรรเทาสาธารณภัย เช่น มูลนิธิป่อเต็กตึ๊ง มูลนิธิร่วมกตัญญู^๕ มูลนิธิเพื่อนพึ่ง (ภาฯ) ยามยาก

สถานการณ์หรือเหตุภัยพิบัติที่นิยมตั้งโรงทานประเภทนี้ เช่น ไฟไหม้ชุมชน พายุรุนแรง ดินถล่ม แผ่นดินไหว น้ำท่วม^๕

๔.๒.๒ เจ้าของโรงทานตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทย

จากการศึกษาพบว่า การตั้งโรงทานเป็นกิจกรรมที่หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน มูลนิธิ องค์กรการกุศล บริษัท ห้างร้าน และประชาชนชาวไทยจัดตั้งเพื่อแจกจ่ายอาหารเป็นปกติ เนื่องจากคนไทยเป็นคนใจบุญ ชอบทำบุญ อีกทั้งการตั้งโรงทานแต่ละครั้งก็เน้นแจกจ่ายอาหารจึงมีค่าใช้จ่ายไม่มากนัก จึงพบเห็นการตั้งโรงทานได้ทั่วไปทั้งในงานที่เกี่ยวข้องกับศาสนาและงานทั่วไปที่มีคนมาร่วมกันจำนวนมาก อย่างไรก็ตาม สามารถจำแนกหน่วยงานทั้งภาครัฐ เอกชนและประชาชนที่มักจะพบว่าเป็นผู้ตั้งโรงทานในสังคมไทย ได้แก่

๔.๒.๒.๑ โรงทานของวัด สำนักปฏิบัติธรรม

จากการสังเกตพบว่า โรงทานที่พบมากที่สุดในสังคมไทย คือ โรงทานที่ดำเนินการโดยวัด หรือสำนักปฏิบัติธรรม ที่เป็นเช่นนี้เพราะวัดหรือสำนักปฏิบัติธรรมเป็นที่พักอาศัยของพระสงฆ์ ซึ่งปกติพุทธศาสนิกชนก็ไปทำบุญถวายทานอยู่แล้ว ขณะเดียวกันในวันพระ วันสำคัญทางศาสนา วันมงคลของเจ้าอาวาสหรือครูบาอาจารย์ หรือวันทำบุญอุทิศให้ครูบาอาจารย์ ก็มักจะมีลูกศิษย์ทั้งฝ่าย

^๕ กัธธ พัทธกัธวณคัควานิช, “ปัญหาและอุปสรรคของอาสาสมัครกู้ภัยมูลนิธิร่วมกตัญญูในการปฏิบัติงานช่วยเหลือผู้ประสบภัย ในเขตพื้นที่กรุงเทพมหานคร” วารสารวิชาการ บัณฑิตวิทยาลัยสวนดุสิต; ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๑ (ม.ค.-มิ.ย.๕๑): ๖๑-๗๑.

^๕ ฐุมภรณ์ โพธิสัตย์, “การดำเนินงานของมูลนิธิเพื่อนพึ่ง (ภาฯ) ยามยากที่มีต่อผู้ประสบอุทกภัย กรณีศึกษา ตำบลน้ำก้อ จังหวัดเพชรบูรณ์”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา, ๒๕๔๘), หน้า ๗๙-๘๐.

บรรพชิตและคฤหัสถ์มารวมกันมากๆ เพื่อร่วมพิธีทำบุญ จึงมีความจำเป็นต้องตั้งโรงทานเพื่อถวายภัตตาหาร น้ำปานะแก่พระสงฆ์และพุทธศาสนิกชนที่มาร่วมพิธี

อนึ่ง มหาวิทยาลัยสงฆ์ ทั้งมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยและมหามกุฏราชวิทยาลัย เมื่อจัดงานแล้วมีนิสิตและประชาชนมารวมกันมากๆ ก็มักจะตั้งโรงทาน เช่น งานปฏิบัติธรรม งานประสาทปริญญา งานสัมมนาวิชาการ งานทำบุญวันสถาปนามหาวิทยาลัย งานอบรมศีลธรรมแก่สามเณรภาคฤดูร้อน งานอบรมศีลธรรมแก่เยาวชนหรือประชาชนทั่วไป มหาจุฬาอาศรม เป็นหน่วยงานสังกัดมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยที่มีหน้าที่จัดโครงการปฏิบัติธรรม ฝึกอบรมวิปัสสนากรรมฐานแก่พระภิกษุสามเณร เยาวชน และประชาชนทั่วไป ในการจัดปฏิบัติธรรมแต่ละครั้งจะมีคนมาร่วมปฏิบัติธรรมจำนวนมาก กอปรกับตั้งอยู่ห่างไกลชุมชนทำให้คนมาทำบุญไม่มาก จึงมีความจำเป็นต้องตั้งโรงครัวหรือโรงทานประกอบอาหารถวายพระสงฆ์และผู้มาปฏิบัติธรรม ค่าใช้จ่ายในการประกอบอาหารมีทั้งที่ได้รับจากพุทธศาสนิกชนที่จองเป็นเจ้าของภาพและที่เป็นงบประมาณจากมหาวิทยาลัย^๖

โรงทานที่ดำเนินการโดยวัด สำนักปฏิบัติธรรม หรือมหาวิทยาลัยสงฆ์อาจเรียกชื่อต่างกัน เช่น หอฉัน ศาลาหอฉัน โรงฉัน ตัวอย่างเช่น

- (๑) โรงทานวัดสังฆทาน จังหวัดนนทบุรี^๗
- (๒) โรงทานวัดอัมพวัน จังหวัดสิงห์บุรี
- (๓) โรงทานวัดอ้อมน้อย จังหวัดนครปฐม^๘
- (๔) โรงทานสำนักปฏิบัติธรรมวัดเกตศิริ จังหวัดนครสวรรค์
- (๕) โรงทานมหาจุฬาอาศรม จังหวัดนครราชสีมา
- (๖) โรงทานการกุศลวัดอัมพวัน จังหวัดสิงห์บุรี^๙
- (๗) โรงทานวัดโนนกลุ่ม (วัดที่คุณสรพงษ์ ชาตรี สร้างหรือวัดหลวงพ่อโต)

จังหวัดนครราชสีมา

- (๘) โรงทานศาลา ๔ ไร่ วัดท่าซุง^{๑๐}

บรรดาโรงทานในลักษณะนี้ โรงทานวัดโนนกลุ่มเป็นโรงทานที่ประชาชนรู้จักค่อนข้างมาก เนื่องจากเปิดบริการแจกจ่ายอาหารแก่คนทั่วไปท่องเที่ยวหรือทำบุญเป็นประจำทุกวัน วัด

^๖ มหาจุฬาอาศรม, (๑๐ กพ. ๖๐), “ศูนย์ปฏิบัติธรรมมหาจุฬาอาศรม” (๑๕ เมษายน ๒๕๖๑).

^๗ วัดสังฆทาน, (๑๙ พ.ย. ๕๙), “โรงทานวัดสังฆทาน”, (๑๕ เมษายน ๒๕๖๑).

^๘ วัดอ้อมน้อย, (๓๐ ธค.๖๐), “กำหนดบวชเนกขัมมะเนื่องในวันปีใหม่ ๒๕๖๑”, (๑๕ เมษายน ๒๕๖๑).

^๙ วัดอัมพวัน, (๑๖ มค. ๕๘), “โรงทานการกุศลวัดอัมพวัน”, (๑๕ เมษายน ๒๕๖๑).

^{๑๐} วัดท่าซุง, (๒๐ พ.ค. ๕๙), “โรงทานศาลา ๔ ไร่ วันวิสาขบูชา ๕๙”, (๑๕ เมษายน ๒๕๖๑).

โนนกลุ่ม หรือวัดหลวงพ่อดำ ตั้งอยู่ริมถนนมิตรภาพ อำเภอสีคิ้ว ห่างจากตัวเมืองนครราชสีมาประมาณ ๔๒ กิโลเมตร เป็นที่ประดิษฐานรูปหล่อทองเหลืองรมดำ หลวงพ่อดำ (สมเด็จพระพุฒาจารย์โต พรหมรังสี) ที่มีขนาดใหญ่ที่สุดในโลก โดยผู้ที่ก่อตั้งวัดโนนกลุ่ม ก็คือ คุณสรพงษ์ ชาตรี ดาราภาพยนตร์ชื่อดังในประเทศไทย โดยผู้ที่มาวัดนั้นนอกจากจะได้สักการะ ขอพรจากหลวงพ่อดำแล้ว ยังได้สัมผัสกับสิ่งก่อสร้างภายในวัดและสวนหย่อมที่ตกแต่งไว้อย่างสวยงาม สถานที่สำคัญในวัดที่ผู้คนพูดถึงกันมากคือ โรงทาน ตั้งอยู่ใกล้ลานจอดรถ โรงทานหรือโรงอาหารในวัดนี้ไม่ได้จำหน่ายอาหารแก่คนที่มาทำบุญหรือมาท่องเที่ยว แต่ทางโรงทานจะมีอาหาร (ราดหน้าหมู) แจกให้ผู้ที่มาเยี่ยมชมได้กินฟรีกันทุกวัน^{๑๑}

๔.๒.๒.๒ โรงทานของหน่วยงานภาครัฐ สถานบันการศึกษา

หน่วยงานภาครัฐทั้งระดับกระทรวง กรมและส่วนอื่นๆ เป็นหน่วยงานหนึ่งที่มีมักจะมียุทธศาสตร์ตั้งโรงทานเพื่อแจกจ่ายอาหารแก่คนที่มาร่วมงาน ไม่ว่าจะงานนั้นจะเป็นงานของตนเอง เช่น พิธีทอดกฐินพระราชทาน ทำบุญวันสำคัญทางศาสนา หรือร่วมแสดงความจงรักภักดีในวันสำคัญของชาติ หรือวันเฉลิมพระชนมพรรษา

หน่วยงานภาครัฐที่มีหน้าที่ดูแลความเป็นอยู่ของประชาชน เช่น กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ กรมประชาสงเคราะห์ กรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย หรือกรุงเทพมหานคร หน่วยงานเหล่านี้ต่างมีบทบาทสำคัญในการตั้งโรงทานเนื่องจากมีภารกิจสำคัญอันหนึ่งที่ต้องดูแลประชาชนทั้งตอนที่มาร่วมพิธีสำคัญของชาติหรือทางศาสนา หรืออาจเป็นประชาชนที่ประสบปัญหาครอบครัว ปัญหาสังคม ต้องเป็นต้นตอขอร้อง คนเร่ร่อน คนไร้ญาติ

โรงทานที่ตั้งโดยหน่วยงานภาครัฐที่ปรากฏเป็นข่าวทางสื่อสารมวลชน เช่น

- (๑) โรงทานของกระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์
- (๒) โรงทานกรมประชาสงเคราะห์^{๑๒}
- (๓) โรงทานกาชาดจังหวัดนครราชสีมา
- (๔) โรงทานโรงพยาบาลสงฆ์
- (๕) โรงทานของกรุงเทพมหานคร
- (๖) โรงทานหอพักนิสิตมหาวิทยาลัยพะเยา

นิสิตมหาวิทยาลัยพะเยาที่พักอาศัยอยู่ในหอพักภายในมหาวิทยาลัยได้ดำเนินการจัดตั้งโรงทานในงานทอดกฐิน ในแต่ละปีหอพักนิสิตมหาวิทยาลัยพะเยา จะจัดตั้งโรงทาน ๒ ครั้ง โรงทาน คือ สถานที่แจกจ่ายอาหารแก่คนทั่วไปเป็นการกุศล

^{๑๑} ไปด้วยกัน, คอม, “วัดโนนกลุ่ม หรือ วัดสรพงษ์”, (๑๕ เมษายน ๒๕๖๑).

^{๑๒} เครือข่ายกาญจนาภิเษก, (๑๕ เมษายน ๒๕๖๑).

การตั้งโรงงานในวัดนั้น ไม่ได้จำกัดเฉพาะคนยากคนจน ไม่ได้จำกัดเฉพาะลูกศิษย์วัด ใครจะเดินเข้ามากินก็ได้ ที่สำคัญเป็นการร่วมทำบุญกับทางวัด โรงทานวัดแม่กาไร่ ต.แม่กา อ.เมือง จ.พะเยา จัดขึ้นเมื่อวันที่ ๒๕ ตุลาคม ๒๕๕๓ เป็นการจัดตั้งโรงงานน้ำชาเย็นในงานสลากภัตร ซึ่งภายในงานจะมีการฟ้อนรำของนางรำ และมีชาวบ้านจากหลายๆ หมู่บ้านมาร่วมงานเป็นจำนวนมาก โดยน้ำชาเย็นที่แจกจ่ายเป็นการลงมือต้มและคัดเลือกวัตถุดิบเอง ของบุคลากรหอพักนิสิตมหาวิทยาลัยพะเยา โรงทานวัดแม่กาหลวง ต.แม่กา อ.เมือง จ.พะเยา จัดขึ้นเมื่อวันที่ ๑๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๓ เป็นการจัดตั้งโรงงานน้ำชาเย็น ในงานกฐินสามัคคีมหาวิทยาลัยพะเยา ซึ่งภายในงานจะมีนิสิตมหา วิทยาลัยพะเยา บุคลากรมหาวิทยาลัยพะเยา บุคลากรหอพักนิสิตมหาวิทยาลัยพะเยา และชาวบ้านมาร่วมงาน โดยน้ำชาเย็นที่แจกจ่ายเป็นการลงมือต้มและคัดเลือกวัตถุดิบเอง ของบุคลากรหอพักนิสิตมหาวิทยาลัยพะเยา^{๑๓}

(๗) โรงทานของหน่วยทหาร

หน่วยงานภาครัฐอีกแห่งหนึ่งที่มีมักจะออกไปตั้งโรงทานแก่ประชาชน คือ หน่วยทหาร โดยอาจตั้งในนามค่าย หรือกองบัญชาการระดับภาค โดยเฉพาะในตอนที่ประชาชนประสบกับภัยพิบัติทางธรรมชาติ เช่น น้ำท่วม วาตภัย แผ่นดินไหว นอกจากทหารจะเป็นกำลังหลักในการกู้ภัย หรือเข้าไปช่วยเหลือประชาชนในพื้นที่ประสบภัยแล้ว ค่ายต่างๆ ก็มักจะออกไปตั้งโรงทานประกอบอาหาร รักษาพยาบาลประชาชนที่เจ็บป่วยหรือได้รับบาดเจ็บ

๔.๒.๒.๓ โรงทานของศาลเจ้า โรงเจ

ศาลเจ้าในประเทศไทยก่อตั้งขึ้นด้วยวัตถุประสงค์หลักๆ เพื่อเป็นศูนย์รวมของพี่น้องชาวไทยเชื้อสายจีน ด้วยความที่คนไทยเชื้อสายจีนเป็นคนมีจิตใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ชอบทำบุญให้ทาน อีกทั้งประเพณีปฏิบัติของพี่น้องชาวจีนก็มีหลายประเพณีที่ต้องมีคนมารวมกันเป็นจำนวนมาก ศาลเจ้า โรงเจจึงนิยมตั้งโรงทานขึ้นเพื่อประกอบอาหาร หรือเป็นศูนย์แจกอาหารแก่ชาวไทยที่มาร่วมงานบุญ โดยเฉพาะเทศกาลถือศีลกินเจจะมีการเปิดโรงทานอย่างทั่วถึง

- (๑) โรงทานศาลเจ้าพ่อเสือ กรุงเทพมหานคร^{๑๔}
- (๒) โรงทานเจ้าแม่สร้อยดอกหมาก วัดพญานิเวศน์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
- (๓) โรงทานศาลเจ้าแม่ลิ้มกอเหนี่ยว จังหวัดปัตตานี
- (๔) โรงทานศาลเจ้าแม่ทับทิม จังหวัดนนทบุรี^{๑๕}
- (๕) ศาลเจ้าคนจีนจังหวัดพิษณุโลก

^{๑๓} หอพักนิสิตมหาวิทยาลัยพะเยา, “โรงทาน”, (๒๕ ต.ค. ๕๓) (มหาวิทยาลัยพะเยา), ๕ เมษายน ๒๕๖๑).

^{๑๔} ดุราลัยเถียดโน กุลศิริ อรุณภาคย์, ศาลเจ้า ศาลจีน ในกรุงเทพฯ, หน้า ๔๒-๕๐.

^{๑๕} สารานุกรมวิถีพิเศษ, “จู้บ้วยเนี่ย-เจ้าแม่ทับทิม”, (๑๐ เมษายน ๒๕๖๑).

๔.๒.๒.๔ โรงทานของมูลนิธิ องค์กรการกุศล

มูลนิธิ หรือองค์กรการกุศลที่รวมตัวกันบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ บรรเทาสาธารณภัย และช่วยเหลือสังคมด้านต่างๆ เป็นหน่วยงานที่มีบทบาทตั้งโรงทานมากในสังคมไทย และดำเนินการอย่างทั่วถึง ต่อเนื่องเป็นเวลาหลายสิบปี ทั้งนี้เพราะมูลนิธิหรือองค์กรการกุศลต่างๆ มีงบประมาณ เงินบริจาค เครื่องมือและอาสาสมัครจำนวนมาก ทำให้สามารถตั้งโรงทานแจกจ่ายอาหารให้ความช่วยเหลือประชาชนที่ต้องการความช่วยเหลือในที่ต่างๆ ได้อย่างดี เป็นที่น่าสังเกตว่าในปัจจุบันภารกิจของมูลนิธิและองค์กรการกุศลในสังคมไทยเริ่มจะมีบทบาทกว้างขวางขึ้น เห็นได้จากได้เข้าไปช่วยเหลือสังคมอย่างมากมาย ทั้งงานบรรเทาสาธารณภัย งานการกุศลทั้งที่เกี่ยวกับศาสนา (ทุกศาสนา) วันสำคัญของชาติ วันสำคัญของสถาบัน วันเฉลิมพระชนมพรรษา ตลอดทั้งให้ความช่วยเหลือประชาชนทั่วไป มูลนิธิและองค์กรการกุศลเกือบทุกแห่งในสังคมไทยต่างก็มีบทบาทช่วยสังคมด้วยการตั้งโรงทาน แต่ที่พบเป็นข่าวทางสื่อสารมวลชนเสมอ เช่น

- (๑) โรงทานมูลนิธิเพื่อนพึ่ง (ภาฯ) ยามยาก
- (๒) โรงทานมูลนิธิร่วมกตัญญู^{๑๖}
- (๓) โรงทานมูลนิธิปอเต็กตึ๊ง
- (๔) โรงทานมูลนิธิร่มไทร
- (๕) โรงทานมูลนิธิกลุ่มเพื่อนเสรี (วัดเจ้าอาาม)^{๑๗}

๔.๒.๒.๕ โรงทานของประชาชนทั่วไป

ประชาชนชาวไทยทั่วทุกภาคของประเทศเมื่อถึงโอกาสที่จะมีคนมารวมกันมากๆ โดยเฉพาะงานบุญมักจะตั้งโรงทานเพื่อจัดอาหารถวายพระสงฆ์และประชาชนที่มาร่วมงาน เราจึงพบว่าในสังคมไทยปัจจุบันมีจัดตั้งโรงทานอยู่ทั่วไป มีชื่อเรียกและวัตถุประสงค์แตกต่างกันไป เรียกชื่อตามงานที่โรงทานนั้นตั้งอยู่ เช่น โรงทานงานทอดผ้าป่า โรงทานงานทอดกฐิน โรงทานงานปริวาสกรรม โรงทานงานพระราชทานเพลิงศพ ตั้งชื่อตามผู้เป็นเจ้าของก็มี เช่น โรงทานวัดสังฆทาน โรงทานวัดอัมพวัน ตั้งชื่อตามสถาบันที่ให้การสนับสนุนก็มี เช่น โรงทานธนาคารออมสิน โรงทานมูลนิธิร่วมกตัญญู โรงทานมูลนิธิปอเต็กตึ๊ง โรงทานศาลเจ้าลิ้มกอเหนี่ยว ตั้งขึ้นชั่วคราวในยามประสบภัยก็มี เช่น โรงทานมูลนิธิเพื่อนพึ่ง (ภาฯ) ยามยาก โรงทานที่ตั้งตามนโยบายทางการเมืองก็มี เช่น โรงทานวัดเจ้าอาาม นอกจากนี้ก็มีโรงทานที่ตั้งเป็นการเฉพาะสำหรับกลุ่มบุคคลที่มีความเชื่อในลัทธิ

^{๑๖} สมานใจ ชั้นที่ห้า, จริยธรรมของอาสาสมัครในหน่วยกู้ภัย: กรณีศึกษามูลนิธิร่วมกตัญญู, วิทยานิพนธ์จริยศาสตร์มหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๗), หน้า ๕๘-๕๗.

^{๑๗} เสียงเสรี SEREE VOICE, (๓๐ เม.ย. ๕๙), “โรงทานมูลนิธิกลุ่มเพื่อนเสรี ในโอกาสขึ้นปีที่ ๔ ณ วัดเจ้าอาาม”, (๑๐ เมษายน ๒๕๖๑).

ศาสนาเดียวกัน เช่น โรงเจของชาวจีนจังหวัดพิษณุโลก จะเห็นว่าโรงทานในยุคปัจจุบันค่อนข้างมีความหลากหลาย สังคมไทยแยกตามประเภทความสำคัญได้ดังนี้

(๑) โรงทานที่ตั้งขึ้นตามเรียกชื่อตามงานที่โรงทานนั้นตั้งอยู่ เช่น โรงทานงานทอดผ้าป่า โรงทานงานทอดกฐิน โรงทานงานปรีวาสกรรม โรงทานงานพระราชทานเพลิงศพ

(๒) โรงทานที่ตั้งชื่อตามผู้เป็นเจ้าของก็มี เช่น โรงทานวัดสังฆทาน โรงทานวัดอัมพวัน

(๓) โรงทานที่ตั้งชื่อตามสถาบันที่ให้การสนับสนุนก็มี เช่น โรงทานธนาคารออมสิน โรงทานมูลนิธิร่วมกตัญญู โรงทานมูลนิธิปอเต็กตึ๊ง โรงทานศาลเจ้าลิ้มกอเหนี่ยว

(๔) โรงทานตั้งขึ้นชั่วคราวในยามประสบภัยก็มี เช่น โรงทานมูลนิธิเพื่อนพึ่ง (ภา) ยามยาก

(๕) โรงทานที่ตั้งตามนโยบายทางการเมืองก็มี เช่น โรงทานวัดเจ้าอาาม

(๖) โรงทานที่ตั้งเป็นการเฉพาะสำหรับกลุ่มบุคคลที่มีความเชื่อในลัทธิศาสนาเดียวกัน เช่น โรงเจของชาวจีนจังหวัดพิษณุโลก

สรุปได้ว่า โรงทานในสังคมไทยได้รับความนิยอย่างกว้างขวางมีทั้งแบบที่ก่อสร้างเป็นอาคารถาวร มีทั้งแบบที่ตั้งชั่วคราวพอเสร็จงานสำคัญก็หยุดดำเนินการ และมีทั้งแบบที่ตั้งขึ้นเฉพาะกิจ เช่น ยามเกิดภัยพิบัติ คนที่ก่อตั้งโรงทานก็มีทั้งวัด สำนักปฏิบัติธรรม องค์กรภาครัฐ เอกชน มูลนิธิ องค์กรการกุศล และประชาชนทั่วไป

๔.๒.๓ บุคคลผู้มารับแจกของและสิ่งของที่แจกของโรงทานตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทย

จากการศึกษาพบว่า บุคคลที่มารับของจากโรงทานค่อนข้างหลากหลาย จนไม่อาจระบุได้อย่างชัดเจน (แตกต่างจากโรงทานในคัมภีร์พระพุทธศาสนาที่ระบุคนมารับแจกของอย่างชัดเจน) ทั้งนี้เพราะโรงทานในสังคมไทยก่อตั้งขึ้นด้วยวัตถุประสงค์ต่างๆ สิ่งของที่แจกในโรงทานก็เป็นอีกเรื่องหนึ่งที่แตกต่าง คือ โรงทานในสังคมไทยส่วนมากจะเน้นหนักแจกอาหารและเครื่องดื่ม มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๔.๒.๓.๑ บุคคลผู้มารับแจกของหรือมารับการถวายของที่โรงทาน

บุคคลผู้มารับของแจกจากโรงทานจะแตกต่างกันไปตามท้องที่และกลุ่มบุคคลที่มาร่วมงาน ตัวอย่างเช่น

๔.๒.๓.๑.๑ โรงทานที่ตั้งตามวัดหรือสำนักปฏิบัติธรรม

โรงทานที่ตั้งในวัดหรือสำนักปฏิบัติธรรม บุคคลที่มารับแจกของส่วนมาก คือ

(๑) ภิกษุ สามเณร แม่ชี

(๒) ประชาชนผู้ปฏิบัติธรรม

(๓) ข้าราชการ พ่อค้า ประชาชนที่มาร่วมงาน เป็นต้น

๔.๒.๓.๑.๒ โรงงานที่ตั้งในที่ประสภภัยพิบัติ

โรงงานที่ตั้งอยู่ในที่ประสภภัยพิบัติ บุคคลที่มารับแจกของส่วนมาก คือ

- (๑) ประชาชนผู้ประสภภัยพิบัติ
- (๒) ญาติของผู้ประสภภัยพิบัติ
- (๓) เจ้าหน้าที่ภาครัฐ เช่น ทหาร ตำรวจ เจ้าหน้าที่กู้ภัย
- (๔) เจ้าหน้าที่กู้ภัยภาคเอกชน และเจ้าหน้าที่จิตอาสาต่างๆ เป็นต้น

๔.๒.๓.๑.๓ โรงงานที่ตั้งในสถานที่จัดงานสำคัญ

โรงงานที่ตั้งในสถานที่จัดงานสำคัญ เช่น งานถวายพระเพลิงพระบรมศพฯ

บุคคลที่มารับแจกของส่วนมาก คือ

- (๑) ประชาชนที่มาสักการะพระบรมศพ
- (๒) ภาครัฐที่ร่วมพิธีบำเพ็ญกุศล
- (๓) ข้าราชการ อาสาสมัครภาคเอกชน และประชาชนจิตอาสา
- (๔) นักท่องเที่ยวที่มาร่วมชมพระบรมมหาราชวังและวัดพระแก้ว^{๑๘}

เป็นต้น

๔.๒.๓.๑.๔ โรงงานที่ตั้งตามสวนสาธารณะหรือหน่วยงานราชการ

โรงงานที่ตั้งตามสวนสาธารณะใหญ่ๆ ตามอำเภอหรือจังหวัด ที่จัดงานสำคัญๆ ของท้องถิ่นบุคคลที่มารับแจกของส่วนมาก คือ^{๑๙}

- (๑) ประชาชนที่ประสบปัญหาทางเศรษฐกิจ เช่น คนว่างงาน คนยากจน
- (๒) คนเร่ร่อน

^{๑๘} มูลนิธิร่วมกตัญญู, “โรงงานมูลนิธิร่วมกตัญญู ณ.ท้องสนามหลวง”, (๑๐ เมษายน ๒๕๖๑).

^{๑๙} เมธี สิงห์สุถ้ำ, “คนไร้บ้าน-สิทธิขั้นพื้นฐาน-ความเท่าเทียม”, มูลนิธิอาสาสมัครเพื่อสังคม, (๑๑ เมษายน ๒๕๖๑). คนไร้บ้าน (homelessness) หมายถึง สภาพของบุคคล ณ ช่วงเวลาหนึ่งที่ไม่สามารถมีที่อยู่อาศัย ในแบบปกติทั่วไปได้ ส่วนใหญ่จะมีอาชีพหาของเก่า เป็นแรงงานรับจ้างรายวันทั่วไป ค้าขายอาหาร และของมือสอง และอื่นๆ บางส่วนเป็นผู้พิการทางจิต ในเขตกรุงเทพฯ มักพบอาศัยหลับนอนตามป้ายรถเมล์หรือสถานที่ที่มีแสงสว่าง การแยกกลุ่มคนเหล่านี้ออกจากคนปกติได้ หลังจากเที่ยงคืนไปแล้ว ทำให้ยากในการให้การช่วยเหลือด้านอาหาร โดยปกติคนไร้บ้าน ไม่ใช่ขอทาน มักปฏิเสธการให้การช่วยเหลือ การให้การช่วยเหลือจำเป็นต้องมีลักษณะที่เป็นมิตร เนื่องจากคนไร้บ้านจะมีการจิตผิดปกติไม่มากนักน้อย เกิดจากความเครียดที่ต้องทนต่อสภาพแวดล้อมที่โหดร้าย ของใช้ที่จำเป็น อาทิ หมอนเล็กๆ ที่จะพกพาได้สะดวก ผ้าห่มบางๆ ควรเลือกสายและสีที่เหมาะสมกับสถานการณ์ ปกติมักเป็นสีเข้ม คนไร้บ้านไม่ใช่คนไม่มีรสนิยม ส่วนใหญ่เคยเป็นคนปกติทั่วไปมาก่อน ในทางกลับกันคนไร้บ้าน ส่วนมากที่เดินกลับช่วยเหลือสังคม ด้วยการลดปริมาณขยะ และ รีไซเคิล ช่วยแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อม มีการ คาดการณ์กันว่า จำนวนคนไร้บ้านในประเทศไทยน่าจะอยู่ที่ราว ๓๐,๐๐๐ คน.

(๓) ขอทาน

(๔) คนไร้บ้าน เป็นต้น

กล่าวได้ว่า บุคคลที่มารับของแจกจากโรงงานในสังคมไทยค่อนข้างหลากหลาย โรงงานในสังคมไทยไม่ได้ตั้งขึ้นเพื่อแจกของแก่บุคคลกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งเป็นการเฉพาะ แต่ตั้งขึ้นเพื่อแจกจ่ายอาหารแก่คนที่มาร่วมงาน ให้มีอาหารรับประทานอย่างเพียงพอ ไม่ได้มีเป้าหมายเพื่อแจกอาหารแก่คนกำพร้า คนเดินทาง ยาก วนพิทหรือคนขอทานเหมือนกับโรงงานในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

๔.๒.๔ สิ่งของที่แจกโรงงานตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทย

อีกเรื่องหนึ่งที่ถือเป็นลักษณะเฉพาะของโรงงานในสังคมไทย คือ เรื่องสิ่งของที่แจกในโรงงาน จากการศึกษาพบว่า สิ่งของที่แจกในโรงงานส่วนมากจะเป็นอาหารและเครื่องดื่ม หรือน้ำปานะ จนมีการนิยามความหมายของโรงงานว่า “สถานที่แจกจ่ายอาหารเพื่อเป็นการกุศล” สิ่งของอื่นๆ ที่แจกในโรงงานมีบ้างแต่ไม่มากนัก สิ่งของที่มีมักพบแจกในโรงงาน มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

(๑) อาหาร อาหารที่แจกในโรงงานส่วนมากเป็นอาหารปรุงใหม่ จัดใส่กล่องเรียบร้อยเพื่อสะดวกในการแจกจ่าย อาจมีการซื้อหรือขอรับบริจาคอาหารสดแล้วมาตั้งโรงครัวประกอบอาหารในบริเวณที่ตั้งโรงงาน หากเป็นกรณีที่ตั้งโรงงานในที่ประสบภัยพิบัติอาจมีการแจกอาหารแห้งด้วย เพื่อให้ผู้ประสบภัยนำอาหารไปปรุงรับประทานเองที่บ้าน

(๒) เสื้อผ้า เครื่องนุ่งห่มต่างๆ

(๓) ยารักษาโรค บางครั้งมีแพทย์ พยาบาล เจ้าหน้าที่สาธารณสุขและอาสาสมัครที่มีความรู้เรื่องการรักษาพยาบาลมาให้บริการในพื้นที่ด้วย

(๔) บ้านสำเร็จรูป อุปกรณ์สร้างบ้าน มีโรงงานเพียงไม่กี่แห่งเท่านั้นที่มีศักยภาพในการประกอบบ้านสำเร็จรูปได้ เนื่องจากมีค่าใช้จ่ายสูงและต้องใช้กำลังคนจำนวนมาก โรงงานที่มีศักยภาพสามารถประกอบบ้านสำเร็จรูปให้ประชาชนผู้ประสบภัยได้ คือ หน่วยทหาร มูลนิธิเพื่อนพึ่ง (ภาฯ) ยามยาก

นอกจากที่กล่าวมา พบว่ามีสิ่งของอื่นที่มีการนำไปแจกในโรงงาน เช่น เมล็ดพืช ปุ๋ย สัตว์เลี้ยง เช่น ปลา ไก่ สุกร เพื่อให้ประชาชนผู้ประสบภัยสามารถนำไปเพาะปลูกหรือเลี้ยงขยายพันธุ์สร้างรายได้หรือนำมาประกอบเป็นอาหารในโอกาสต่อไปได้

๔.๒.๕ ผู้ดำเนินการตั้งโรงงานตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทย

โรงงานตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทยมีผู้ดำเนินการหลายฝ่ายสามารถแยกได้ ๗ ประเภทดังนี้

๑. พระสงฆ์

๒. อุบาสกอุบาสิกา

๓. หน่วยงานภาครัฐ

๔. ศาลเจ้า โรงเจ
๕. ห้างร้าน บริษัท
๖. มูลนิธิ
๗. องค์กรการกุศล

พบว่า มีแนวทางปฏิบัติแตกต่างกันอยู่พอสมควร บางหน่วยงานก็ดำเนินการโดยอิสระ ไม่ร่วมกับหน่วยงานอื่น ในลักษณะต่างคนต่างทำ แต่ก็มีหลายหน่วยงานที่ร่วมมือกันดำเนินการ คือ มีความร่วมมือกันดำเนินการตั้งโรงงาน เช่น โรงงานมูลนิธิร่วมกตัญญู พบว่าไปตั้งโรงงานในงานเกือบทุกประเภท ทั้งเกี่ยวกับศาสนาโดยไม่แบ่งแยกศาสนา งานเกี่ยวกับสถาบันสำคัญของชาติ งานของหน่วยงานภาครัฐ งานของเอกชน และงานที่ให้บริการแก่ประชาชน เห็นได้ชัดเจนว่า หากมีการร่วมมือกันจัดตั้งโรงงานจะทำให้ช่วยเหลือสังคมได้มาก

จึงมีข้อเสนอสำหรับตั้งโรงงานตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทย ดังต่อไปนี้

(๑) หน่วยงานที่ตั้งโรงงานน่าจะมีการรวมตัวกันเป็นเครือข่าย มีการพบปะปรึกษาหารือ แลกเปลี่ยนข้อมูลกัน เมื่อถึงคราวจะตั้งโรงงานก็จะได้แบ่งงานหรือแบ่งความรับผิดชอบกัน จะได้ไม่ทำงานหรือให้บริการซ้ำซ้อน

(๒) โรงงานที่ตั้งโดยพระสงฆ์ควรมีการปรับปรุงแบบให้เหมาะสมและเอื้อเพื่อต่อพระวินัย โดยพระสงฆ์อาจชักชวน บอกรับบุญหรือเป็นผู้ริเริ่มตั้งโรงงานตามสถานที่ต่างๆ แต่พระสงฆ์ไม่ควรดำเนินการในกิจกรรมที่เสี่ยงต่อการขัดพระวินัย ดังที่ปรากฏภาพข่าวและมีการวิพากษ์วิจารณ์ในสังคม เช่น

๑) พระสงฆ์ไม่ควรทำหน้าที่เตรียมวัตถุดิบสำหรับปรุงอาหารด้วยตัวเอง เช่น การหั่นเนื้อ ผัก หรือสิ่งของสำหรับปรุงอาหาร

๒) พระสงฆ์ไม่ควรทำหน้าที่หุงต้ม หรือปรุงอาหารให้สุกด้วยตัวเองโดยเฉพาะในเวลาวิกาลหรือหลังเที่ยงวัน

๓) พระสงฆ์ไม่ควรเที่ยวแจกอาหารให้แก่คนที่ไม่ใช่ญาติ ไม่ใช่คนปวารณาด้วยตัวเอง

กิจกรรมในลักษณะที่กล่าวมาข้างต้นได้กลายเป็นข้อถกเถียงในสังคมไทยว่าด้วยเกรงว่า อาจไม่เหมาะสม ไม่สอดคล้องกับพระวินัย ด้วยมีผู้ยกพระวินัยมาแสดงว่า การที่พระสงฆ์กระทำการหุงต้มอาหารให้สุกเอง หรือนั่งบนเรือแล้วไปแจกอาหารแก่ประชาชนที่ประสงฆ์น้ำท่วมตามบ้านเรือนไม่ใช่กิจของสงฆ์ อาจเสี่ยงต่อการผิดพระวินัยข้อที่ว่าด้วยการห้ามหุงต้ม และห้ามประทุษร้ายตระกูลหรือประจบคฤหัสถ์ จึงมีข้อเสนออย่างน่ารับฟังว่า โรงงานที่ตั้งโดยวัดหรือพระสงฆ์ควรให้อุบาสกอุบาสิกาหรือศิษย์เป็นคนดำเนินการ พระสงฆ์ไม่ควรลงมือทำหน้าที่ต่างๆ ด้วยตัวเอง

๔.๒.๖ สถานที่ตั้งโรงงานตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทย

ปัญหาที่พบอย่างหนึ่งของโรงงานตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทย คือ ที่ตั้งเนื่องจากในสังคมไทยไม่ค่อยมีโรงงานที่ตั้งเป็นการถาวร (ยกเว้นโรงงานของวัด, สำนักปฏิบัติธรรม, มูลนิธิจิตอาสาบางแห่ง) แม้จะมีการก่อสร้างโรงงานเป็นอาคารถาวรแต่ก็ไม่ได้ดำเนินการแจกทานเป็นการประจำ แต่จะมีการแจกทานเฉพาะเทศกาลหรือวันสำคัญเท่านั้น เช่น

(๑) โรงงานของศาลเจ้า โรงเจ ส่วนมากจะแจกทานเฉพาะวันตรุษจีน เทศกาลถือศีลกินเจ วันสำคัญทางศาสนา วันสำคัญของสถาบันสำคัญของชาติ มีเพียงไม่กี่แห่งที่แจกทาน (อาหารและสิ่งของจำเป็นต่อการดำรงชีพ) ทุกวัน

(๒) โรงงานของเหล่ากาชาดจังหวัด สภากาชาดไทย ก็จะนิยมดำเนินเฉพาะในช่วงที่ออกหน่วยไปให้บริการประชาชนโอกาสสำคัญๆ เช่น งานบุญ งานสังคม งานกาชาดจังหวัด ประชาชนที่ประสบภัยพิบัติ หรืองานที่ประชาชนมารวมตัวกันเพื่อแสดงความจงรักภักดีต่อสถาบันสำคัญของชาติ เช่น วันเฉลิมพระชนมพรรษา วันคล้ายวันสวรรคตของพระบูรพมหากษัตริย์และพระราชวงศ์

(๓) โรงงานของหน่วยงานภาครัฐ เช่น กรมประชาสัมพันธ์ กรุงเทพมหานคร มีที่ตั้งหลายแห่ง เช่น สนามหลวง ลานคนเมืองหน้าศาลาว่าการ สวนสาธารณะ แต่ก็นิยมแจกทานเฉพาะในวันสำคัญของชาติ

ปัญหาที่เกิดขึ้นคือ ผู้ที่ต้องการรับอาหารหรือของแจกจากโรงงานไม่ทราบว่าโรงงานใดบ้างมีการแจกทาน อีกทั้งที่ตั้งโรงงานก็ไม่ใช่ที่รับทราบ ซ้ำนี้จะแตกต่างจากโรงงานในคัมภีร์พระพุทธศาสนาที่มักจะตั้งอยู่ในสถานที่ที่ประชาชนรับรู้โดยทั่วไป เช่น ประตูเมืองทั้ง ๔ ทิศ กลางเมือง และประตูพระราชนิเวศน์ ดังนั้น สิ่งหนึ่งที่ต้องทำให้ชัดเจนสำหรับโรงงานในสังคมไทย คือ ควรมีการประชาสัมพันธ์และดำเนินการจัดตั้งโรงงานให้เป็นการถาวร เพื่อให้ประชาชนที่ต้องการความช่วยเหลือหรือรับทราบและสามารถเดินทางไปรับแจกของจากโรงงานได้ตามความต้องการ

๔.๒.๗ การดำเนินการให้ทานตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทย

การให้ทานในโรงงานหรือการให้ทานในสถานที่ต่างๆ ควรทำด้วยศรัทธาและทำด้วยความเคารพ โดยตั้งจิตปรารถนาดีต่อผู้มารับแจกของ มีความศรัทธาและเคารพในการให้ทานของตนเอง มีหลักการที่ถือปฏิบัติสืบเนื่องกันมาเป็นเวลานานว่า ผู้ให้ทานต้องเป็นคนดี เพราะจะเป็นประโยชน์ทั้งแก่เจ้าของทาน และเป็นประโยชน์แก่ผู้รับทาน มีรายละเอียดดังตารางต่อไปนี้

ตารางสรุปการดำเนินการให้ทานตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทย

การดำเนินการให้ทานที่ดี	การดำเนินให้ทานที่ไม่ดี
(๑) ให้ของที่สะอาด ของที่จะนำไปถวายต้องเป็นของที่สะอาด บริสุทธิ์ มีความสวยงาม เรียบร้อย ก็คือ สะอาดทั้งขณะแสวงหา สะอาดทั้งขณะถวาย	(๑) ให้ของไม่สะอาด คือของที่จะให้ก็ไม่สะอาด หรือหาได้มาด้วยความไม่สะอาดบริสุทธิ์ เช่น ไปลักขโมยเขามา เป็นต้น
(๒) ให้ของที่ประณีต ของที่ถวายนั่นเป็นของที่ประณีตอาจจะไม่มีค่ามากเท่าใด แต่ว่าให้มันสะอาดเรียบร้อย ให้ดูดีขึ้น ก็เป็นของประณีตขึ้นมาก	(๒) ให้ของที่ไม่ประณีต คือของที่จะให้นั้นเป็นของที่ไม่มีคุณค่าไม่มีประโยชน์ หรือเป็นอาหารไม่ประณีตเลย จะให้ดอกไม้ ก็ให้ดอกไม้เหี่ยวๆ หรือจะให้อาหารการกิน ก็อาจจะเป็นของหมดอายุ หรือของใกล้จะเสียแล้ว
(๓) ให้ของตามฤดูกาล ในช่วงเวลาเทศกาลต่างๆ ช่วงที่มันเข้ากับเหตุการณ์ เช่น ถึงหน้าพรรษา ก็ถวายผ้าอาบน้ำฝน ถึงหน้าออกพรรษา ก็ถวายผ้ากฐิน	(๓) ไม่ให้ของตามฤดูกาล เมื่อถึงเวลาที่ควรถวายของนั้นๆ ก็ไม่ถวาย
(๔) ให้ของที่เหมาะสมกับบุคคลผู้รับ เห็นว่าของนี้เหมาะสมกับบุคคลนี้เอามาให้ มามอบ มาถวาย แต่บางที่บางแห่งก็เอาของที่ไม่เหมาะสมกับพระภิกษุมารถวาย เอาสัตว์เดรัจฉานเป็นๆ มาถวาย เช่น เป็ด ไก่ หมู สุนัขเป็นๆ หรือเอาเนื้อดิบๆ หรือสิ่งของอะไรก็ตามที่มันไม่เหมาะสมไม่ควรที่เรียกว่า อภัยปิยะ มาถวาย มาประเคน	(๔) ให้ของไม่เหมาะสมบุคคล ผู้รับเป็นพระสงฆ์ แต่บางคนนำเสื้อผ้าไปถวายท่าน ในการถวายลักษณะนี้ก็มีอยู่ในบางที่บางถิ่นของสังคมไทย บางสังคมก็คือบางที่บางแห่งเมื่อมีผู้เสียชีวิต เสื้อผ้าทั้งหมดของผู้เสียชีวิตนั้นอาจจะซื้อมายังไม่ทันได้ใช้ แต่เขาก็เสียชีวิตไปก่อน ญาติๆ จะไม่ใช่แต่จะเอาไปถวายพระสงฆ์ เพราะญาติบางคนก็อยากจะเอาตรงนี้แหละอุทิศส่วนกุศลไปให้เขา เมื่อท่านไม่ได้ใส่เสื้อผ้านั้นท่านก็อาจจะมอบต่อให้ลูกศิษย์ลูกหาของท่าน
(๕) เลือกสรรบุคคลแล้วจึงให้ ทานที่บุคคลก่อนที่จะถวายก็เลือกสรรหาบุคคลผู้รับนั้นสมควรที่จะรับไหม เช่น เรามีของวัตถุสิ่งหนึ่ง เราต้องเลือกหาว่าใครจะเป็นผู้สมควรรับของของเรามากที่สุด	(๕) ไม่เลือกสรรบุคคลผู้รับทาน เพราะเมื่อเราไม่เลือกสรรว่าคนนี้มีคุณสมบัติอย่างไร เราอาจให้สิ่งหนึ่งที่ไม่จำเป็นและไม่เป็นประโยชน์ต่อเขาเลย

<p>(๖) ให้เนื่องนิตย์ ก็คือ ทานที่ทำประจำสม่ำเสมอตามความสามารถของตน เช่น เราอาจจะใส่บาตรทุกวัน หรือทำทานอันใดก็ตาม เป็นกิจวัตร หรือถ้าใส่บาตรไม่ได้ หาพระรับบาตรก็ไม่มี หาผู้ทรงศีลก็ไม่มี หากคนชั่วๆ สักคนหนึ่งก็ไม่มี กระทั่งสุดท้ายก็คือเลี้ยงสุนัขหรือแมวอยู่ในบ้านของเรา ก็เป็นบุญ บางคนอาจจะสงสัยว่าเราก็เป็นเจ้าของ มีหน้าที่เลี้ยงดูมัน แล้วการเลี้ยงดูสุนัขที่อยู่ในบ้านจะได้บุญด้วยหรือ ความจริงสุนัขก็จัดอยู่ในกลุ่มผู้รับทานสุดท้ายคือสัตว์เดรัจฉาน เมื่อเราเลี้ยงดูมัน เราก็ก็นับบุญ ได้อานิสงส์ แต่เป็นอย่างต่ำที่สุดเท่านั้นเอง</p>	<p>(๖) ไม่ให้เนื่องนิตย์ ก็คือ แม้มีความสามารถที่จะให้ทานเป็นประจำ แต่ก็ไม่ทำ</p>
<p>(๗) ทานที่ทำให้จิตเกิดศรัทธา เลื่อมใสในขณะที่ให้ ก็คือเป็นคนที่มีปัญญา ก่อนที่จะให้ก็มีเจตนาขณะให้ทานก็สักว่าให้ รู้สึกเฉยๆ ไม่เห็นมีอะไรพิเศษขึ้นมา ไม่มีความดีอกดีใจแต่อย่างใด แท้จริงแล้วโอกาสที่เราจะให้ทานได้นั้น ๑. มีวัตถุ ๒. มีผู้รับ ๓. เรายังมีชีวิตอยู่ แต่บางครั้งเราอาจมีวัตถุที่จะให้ทาน แต่เราไม่มีชีวิตอยู่แล้ว ไม่มีผู้รับทาน หรือบางครั้งเราอยู่ในสถานที่ที่ไม่มีพระสงฆ์ ไม่มีผู้รับทาน เราไม่มีโอกาสให้ทานเช่นกัน เพราะฉะนั้นเมื่อเรามีทั้งวัตถุทาน มีทั้งบุคคลผู้รับทาน และเรายังมีชีวิตอยู่ เราจึงควรทำให้จิตเกิดความเลื่อมใสในการให้ ไม่ใช่สักแต่ว่าให้</p>	<p>(๗) ขณะให้ทานก็ไม่มีจิตเลื่อมใส ถวายไปด้วยจิตเฉยๆ รู้สึกเฉยๆ ไม่มีความดีอกดีใจแต่อย่างใด</p>
<p>(๘) หลังจากให้ไปแล้ว ก็ดีอกดีใจ เบิกบานใจ เรียกว่า ให้ถึงพร้อมด้วยเจตนาที่ดี ฉะนั้น แนวทางการดำเนินการที่ดีในการให้ทาน ๘ ประการดังกล่าวแล้วเป็นสิ่งที่ชาวพุทธควรพิจารณาเนืองๆ ว่าเราให้ทานจัดอยู่ในประเภทไหน</p>	<p>(๘) หลังจากการถวายไปแล้ว ก็ไม่มีความยินดี ไม่เบิกบานใจ หรืออาจจะเกิดเสียดายวัตถุที่ตนถวายไปแล้วด้วยซ้ำไป</p>

จากตารางการดำเนินการที่ดีการให้ทานในข้อ ๕ นี้ก็ควรเลือกผู้รับ ไม่ใช่ว่ามีแล้วอยากจะให้ใคร ทำบุญตรงไหนก็ทำ แต่เราควรเลือกผู้ที่จะรับทานว่ามีใครบ้างในขณะนี้ ทำบุญกับใครจึงจะได้ อานิสงส์มากที่สุดเพราะการที่เราจะได้รับอานิสงส์มากหรือน้อยนั้นก็ขึ้นอยู่กับบุคคลผู้รับที่มีคุณธรรม มากน้อยตามลำดับนั่นเอง

จากการศึกษาโรงงานตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทยสรุปความได้ว่า การให้ทาน และโรงงานในสังคมไทยปัจจุบัน มีแนวคิดและค่านิยมในเรื่องการให้ทานและโรงงานยังยึดถือ ขนบธรรมเนียมประเพณีการปฏิบัติเกี่ยวกับความเชื่อและศรัทธาในพระธรรม คำสอนของ พระพุทธศาสนา มิได้ละเลยต่อความเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดี คือยังให้ทาน ทำบุญ แต่พระภิกษุสงฆ์ ตลอดมา แม้ว่าในปัจจุบันความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีจะเพิ่มขึ้น การใช้ชีวิตเริ่มปรับเปลี่ยนไป ตามยุคสมัยที่ก้าวผ่าน ไปตามกระแสโลกาภิวัตน์แล้วก็ตาม การทำบุญให้ทานก็ยังเหนียวแน่นคงอยู่คู่ ไปกับจิตใจของสังคมไทย

การให้ทานและโรงงานคือการให้ที่ดูเหมือนว่าคนส่วนใหญ่ในสังคมไทยเข้าใจตรงกัน เช่น ให้ทานกับพระด้วยการตักบาตรทุกเช้าและไปวัด การให้ทานและการตั้งโรงงานยังเป็นการให้ทานที่เป็นพื้นฐาน คือ ปัจจัย ๔ สิ่งของ เครื่องใช้ พวกอุปโภคบริโภค เน้นและคุ้นเคยกับวิถีปฏิบัติแห่ง วัฒนธรรมสมัยก่อนมานานมาก แต่ ณ ปัจจุบันทานและการตั้งโรงงานเริ่มมีความหมายที่กว้างขึ้น ไม่จำกัดเหมือนสมัยก่อน เช่น ให้ความช่วยเหลือ ให้ความมีน้ำใจให้การแบ่งปัน ให้คำปรึกษา ให้ความ ศรัทธา เพื่อสร้างบุญบารมีบุคคลในสังคมไทยส่วนใหญ่ให้ทานจะแบ่งได้ ๕ กลุ่มคือ ๑) พระสงฆ์ โดย ให้เหตุผลว่าเป็นผู้ทรงศีล มีความประพฤติถูกต้อง ดำเนินชีวิตตามหลักธรรมคำสอนของ พระพุทธศาสนา ๒) ญาติ เช่น พ่อแม่ ครูบาอาจารย์และมิตรสหาย เนื่องจากท่านเหล่านี้ เปรียบเสมือนดังพระอรหันต์ ๓) คนชรา คนพิการ คนยากจน เด็กกำพร้า ๔) หน่วยงานต่างๆ เช่น มูลนิธิ โรงพยาบาล โรงเรียน มหาวิทยาลัย ฯลฯ และ ๕) สัตว์ทั่วไป การให้ทานเป็นส่วนหนึ่งของชีวิต การให้จึงมีวัตถุประสงค์มากมายแล้วแต่บุคคล เช่น เพราะความสงสาร อยากช่วยเหลือ อยากได้บุญ กุศล อยากมีความสุขปรารถนาสวรรค์ พระนิพพานอีกอย่างเคยเห็นพ่อแม่ ตายายพาปฏิบัติ ถือเป็น ธรรมเนียมประเพณีที่ต้องทำสืบกันมา และส่วนหนึ่งมาจากจิตใต้สำนึกที่ถูกปลูกฝังของคนใน ครอบครัวเพื่อสืบทอดวัฒนธรรมพระพุทธศาสนา และเห็นใจในฐานะที่เป็นเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน นอกจากนี้การให้ทานและโรงงานตามหลักศาสนาของสังคมไทย มีเหตุให้ทานและตั้งโรงงานคือ ๑) เลือกก่อนให้ ๒) คิดก่อนให้ ๓) ให้ตามความเหมาะสม ๔) ดูจากบุคลิกลักษณะ ๕) ให้ตามฤดูกาล มีการคัดเลือกผู้รับทานและผู้ให้ทาน ผู้รับทาน แบ่งได้ ๒ กลุ่ม คือ กลุ่มที่ไม่เลือกผู้รับทานกับกลุ่มที่ เลือกรับทาน เช่น พระสงฆ์ เลือกคนที่ยากจน คนด้อยโอกาส ผู้ที่เดือดร้อนขาดแคลน คนขอทาน เด็ก กำพร้า คนพิการ และบุคคลที่น่าเชื่อถือมากที่สุดไว้ใจที่สุด มียกเว้นว่า คนดื่มสุรา คนขี้ยา ไม่มี คุณสมบัติเป็นผู้รับทาน ส่วนผู้ให้ทาน ควรเป็นผู้มีจิตใจกว้างขวาง สะอาด บริสุทธิ์ ทำแล้วไม่สร้าง

ความเดือดร้อนให้กับตนเองและครอบครัว ควรเป็นคนดี มีเจตนาจะให้ แบ่งปัน และมีความพอเพียง ควรเป็นผู้ไม่มีความเดือดร้อน มีจิตใจใสสะอาด บริสุทธิ์ ควรมีจิตใจดีงาม มีศีล สร้างศรัทธาด้วยความบริสุทธิ์ ไม่คิดเอาเปรียบ (เอาหน้า) หรือสร้างความเดือดร้อนให้กับคนอื่น เป็นคนมีความเมตตา ชอบทำทาน เป็นผู้มีบุญ บารมีสูง มีบุญเก่า ควรเป็นผู้ประกอบศรัทธา มีศีล สุจริต ไม่โกงไม่ลักขโมย มีวุฒิภาวะสูง นำเคารพนับถือ ต้องเป็นเหมือนพระภิกษุหรือมีจิตใจเหมือนพระ และมีความแตกต่างไปตามวิถีชีวิต และความเป็นอยู่ ให้ความสำคัญด้านเจตนา และความเมตตาต่อทุกๆ ชีวิต และมีบางกลุ่มที่ให้ความเห็นว่าไม่จำกัดคุณสมบัติผู้ให้ทานทุกคนสามารถทำทานได้

๔.๓ วิเคราะห์และสังเคราะห์โรงงานในสังคมไทยและโรงงานตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทย

๔.๓.๑ วิเคราะห์และสังเคราะห์โรงงานในสังคมไทย

โรงงานในสังคมไทยกำเนิดและพัฒนาการมาจาก

- ๑) การให้ทาน
- ๒) ชีวิต สังคม วัฒนธรรม ประเพณี และพิธีกรรมต่างๆ
- ๓) แนวคิดพื้นฐานทางด้านศาสนาและลัทธิความเชื่อ
- ๔) มีความเชื่อเรื่องกรรม ผลกรรม

ทำให้สังคมไทยมีความเกรงกลัวและละอายต่อบาป วรรณกรรมพุทธศาสนาและประเพณีการทำบุญต่างของสังคมไทย พระมาลัยคำหลวงจึงมีอิทธิพลต่อสังคมไทยในด้านพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะในด้านการบริจาคทาน เป็นสิ่งที่เห็นได้ง่ายและทำง่ายในสังคมไทยในยุคปัจจุบัน การตั้งโรงงานเพื่อแจกจ่ายอาหารและเครื่องดำรงชีพเพื่อเป็นการกุศลเป็นกิจกรรมที่ได้รับความนิยมมากในสังคมไทย เนื่องจากสอดคล้องกับการทำบุญให้ทานของชาวพุทธ และสังคมเห็นร่วมกันว่าเป็นกิจกรรมที่มีประโยชน์เปิดโอกาสให้คนในสังคมได้ช่วยเหลือกัน ทั้งในยามมาร่วมทำกิจกรรมทางสังคม ทำบุญหรือประชุม ทั้งในยามที่ประสบกับความยากลำบาก อย่างไรก็ตาม จากการศึกษาพบว่า การตั้งโรงงานนั้นโดยภาพรวมถือว่าได้ดำเนินการอย่างมีประสิทธิภาพ อำนวยประโยชน์ให้แก่ประชาชนผู้มารับแจกทานอย่างมาก แต่หากพิจารณาในรายละเอียดพบว่ามีหลายสิ่งๆ ที่ควรปรับปรุงแก้ไข เช่น

๑. สถานที่แจกทานเป็นการกุศลในสังคมไทยมีหลายสถานที่ เรียกชื่ออย่างอื่นได้ด้วย ในบางครั้งอาจไม่ใช่อาคารที่ก่อสร้างอย่างถาวร อาจเป็นเพียงสถานที่ที่กำหนดขึ้นชั่วคราว
๒. บุคคลที่มารับของจากโรงงานค่อนข้างหลากหลาย จนไม่อาจจะระบุได้อย่างชัดเจน

๓. สิ่งของที่แจกในโรงงานส่วนมากจะเป็นอาหารและเครื่องดื่ม

พบว่ามีความแตกต่างกันอยู่พอสมควร บางหน่วยงานก็ดำเนินการโดยอิสระ ไม่รวมกับหน่วยงานอื่น ในลักษณะต่างคนต่างทำ แต่ก็มีหลายหน่วยงานที่ร่วมมือกันดำเนินการ คือ มี

ความร่วมมือกันดำเนินการตั้งโรงงาน เช่น โรงงานมูลนิธิร่วมกตัญญูพบว่าไปตั้งโรงงานในงานเกือบทุกประเภท ทั้งเกี่ยวกับศาสนาโดยไม่แบ่งแยกศาสนา งานเกี่ยวกับสถาบันสำคัญของชาติ งานของหน่วยงานภาครัฐ งานของเอกชน และงานที่ให้บริการแก่ประชาชน เห็นได้ชัดเจนว่า หากมีการร่วมมือกันจัดตั้งโรงงานจะทำให้ช่วยเหลือสังคมได้มาก

จึงมีข้อเสนอสำหรับตั้งโรงงานในสังคมไทย ดังต่อไปนี้

(๑) หน่วยงานที่ตั้งโรงงานน่าจะมีการรวมตัวกันเป็นเครือข่าย มีการพบปะปรึกษาหารือ แลกเปลี่ยนข้อมูลกัน เมื่อถึงคราวจะตั้งโรงงานก็จะได้แบ่งงานหรือแบ่งความรับผิดชอบกัน จะได้ไม่ทำงานหรือให้บริการซ้ำซ้อน

(๒) โรงงานที่ตั้งโดยพระสงฆ์ควรมีการปรับปรุงแบบให้เหมาะสมและเอื้อเพื่อต่อพระวินัย โดยพระสงฆ์อาจชักชวน บอกรับบุญหรือเป็นผู้ริเริ่มตั้งโรงงานตามสถานที่ต่างๆ แต่พระสงฆ์ไม่ควรดำเนินการในกิจกรรมที่เสี่ยงต่อการขัดพระวินัย ดังที่ปรากฏภาพข่าวและมีการวิพากษ์วิจารณ์ในสังคม เช่น

๑) พระสงฆ์ไม่ควรทำหน้าที่เตรียมวัตถุดิบสำหรับปรุงอาหารด้วยตัวเอง เช่น การหั่นเนื้อ ผัก หรือสิ่งของสำหรับปรุงอาหาร

๒) พระสงฆ์ไม่ควรทำหน้าที่หุงต้ม หรือปรุงอาหารให้สุกด้วยตัวเอง โดยเฉพาะในเวลาวิกาลหรือหลังเที่ยงวัน

๓) พระสงฆ์ไม่ควรเที่ยวแจกอาหารให้แก่คนที่ไม่ใช่ญาติ ไม่ใช่คนปวารณาด้วยตัวเอง

กิจกรรมในลักษณะมาข้างต้นได้กลายเป็นข้อถกเถียงในสังคมไทยว่าด้วยเกรงว่าอาจไม่เหมาะสม ไม่สอดคล้องกับพระวินัย ด้วยมีผู้ยกพระวินัยมาแสดงว่า การที่พระสงฆ์กระทำการหุงต้มอาหารให้สุกเอง หรือนั่งบนเรือแล้วไปแจกอาหารแก่ประชาชนที่ประสงฆ์น้ำท่วมตามบ้านเรือนไม่ใช่กิจของสงฆ์ อาจเสี่ยงต่อการผิดพระวินัยข้อที่ว่าด้วยการห้ามหุงต้ม และห้ามประทุษร้ายตระกูลหรือประจบคฤหัสถ์ จึงมีข้อเสนออย่างน่ารับฟังว่า โรงงานที่ตั้งโดยวัดหรือพระสงฆ์ควรให้อุบาสกอุบาสิกา หรือศิษย์เป็นคนดำเนินการ พระสงฆ์ไม่ควรลงมือทำหน้าที่ต่างๆ ด้วยตัวเอง

จากการวิเคราะห์และสังเคราะห์สรุปได้ว่า โรงงานในสังคมไทยส่วนมากดำเนินการด้วยความเรียบร้อย แต่มีเพียงบางประเด็นเท่านั้นที่ควรปรับปรุงให้สอดคล้องกับหลักของการให้ทานตามแนวพระพุทธศาสนา ในส่วนของโรงงานที่ดำเนินการโดยพระสงฆ์ก็ควรให้สอดคล้องตามหลักพระวินัย คือ พระสงฆ์ไม่ควรดำเนินการด้วยตัวเอง แต่ควรมอบหมายให้คฤหัสถ์เป็นคนดำเนินการ การให้ทานผ่านโรงงานควรมีการดำเนินการอย่างต่อเนื่องในสถานที่ที่ประชาชนรับรู้ เพื่อให้คนที่เดือดร้อนไปรับแจกของได้สะดวก ฝ่ายประชาชนหรือหน่วยงานต่างๆ หากต้องการไปร่วมบริจาคของก็จะได้เดินทางไปได้โดยง่าย

๔.๓.๒ วิเคราะห์และสังเคราะห์โรงงานตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทย

โรงงานตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทย กำเนิดและพัฒนาการมาจากการให้ทานที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดพื้นฐานทางด้านศาสนาและลัทธิความเชื่อศรัทธาในพระพุทธศาสนา พื้นฐานทางความคิดเชื่อเรื่องกรรม ผลกรรม ความที่สัตว์มีกรรมเป็นของตนและทำให้มีความเกรงกลัวและละอายต่อบาป ความเชื่อในเรื่องการถวายทานเหล่านี้แล้ว ย่อมมีอิทธิพลในด้านจิตใจทำให้มนุษย์พากันแต่คุณงามความดี หวังจะได้ไปเกิดในภพภูมิสุคติ การให้ทานในพระพุทธศาสนา จะต้องประกอบด้วยเจตนาทั้ง ๓ อย่าง

๔.๔ เสนอรูปแบบโรงงานตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทย

โรงงานตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทย มีความหมายค่อนข้างกว้าง มีหลายประเภทและมีคนที่เป็นเจ้าของหลายกลุ่มบุคคล ทั้งที่เป็นพระสงฆ์ อุบาสกอุบาสิกา องค์กร มูลนิธิ หน่วยงานราชการ และเอกชน บริษัท ห้างร้าน และประชาชนทั่วไป มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๔.๔.๑ ทศนคติของพุทธศาสนิกชนต่อการตั้งโรงงานตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทย

ในการตั้งโรงงานตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทยนั้น มีการดำเนินการอย่างกว้างขวาง จากการลงพื้นที่สัมภาษณ์ประชาชนที่มีส่วนร่วมกับการตั้งโรงงานเพื่อทราบทัศนคติด้านต่างๆ ประกอบด้วยกลุ่มพระสงฆ์ นักการเมือง นักธุรกิจ ข้าราชการชาย-หญิง และกลุ่มเยาวชน มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ตารางสรุปทัศนคติของพุทธศาสนิกชนต่อการตั้งโรงงานตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทย

กลุ่ม	ทัศนคติการตั้งโรงงาน	ปัญหา
พระสงฆ์ - เป็นบุคคลกลุ่มหลักๆ ที่มีบทบาทสำคัญเกี่ยวกับโรงงานทั้งในฐานะผู้เป็นเจ้าของโรงงานและเป็นผู้เข้าไปรับแจกอาหารจากโรงงาน	- ทัศนคติการตั้งโรงงาน ยึดหลักพระพุทธศาสนาในเรื่องการให้ทาน ทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา เพื่อให้เสื่อมสลาย - โรงงานจึงมีลักษณะที่ไม่ถาวร อยู่ในบริเวณวัดหรือเป็นโต๊ะอยู่บนศาลา ซึ่งจะมีตามเทศกาลงานบุญ เช่น งานฉลองกฐิน ทอดผ้าป่า รวมถึงการปฏิบัติธรรมในงานสำคัญๆ	- ของในโรงงานซ้ำกัน - ของในโรงงานเหลือ - ผู้รับแจกทานไม่หลากหลายและไม่ได้ประโยชน์จริงๆ
นักการเมือง - เป็นบุคคลที่มี	- ทัศนคติการตั้งโรงงาน จะยึดหลักในการให้	- ของที่แจกซ้ำกับโรง

<p>บทบาทช่วยเหลือสังคมในท้องถิ่นต่างๆ เป็นผู้มีศักยภาพทางการเงินและกำลังคน จึงมักจะถือโอกาสช่วยเหลือสังคมด้วยการตั้งโรงงาน</p>	<p>สิ่งของที่เป็น อาหารสด อาหารแห้ง น้ำดื่ม เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค ส่วนใหญ่ก็จัดตั้งตามงานสำคัญๆ ที่เป็นกิจกรรมการกุศล หรือกิจกรรมเทศกาลที่มีคนมารับทานหลากหลาย</p>	<p>ทานอื่น</p> <ul style="list-style-type: none"> - ผู้รับแจกทานอาจไม่มีความจำเป็นที่จะรับแจกจริง - เพื่อประชาสัมพันธ์ตัวเอง - เพื่อหวังคะแนนเสียง
<p>นักธุรกิจ</p> <ul style="list-style-type: none"> - เป็นบุคคลกลุ่มหนึ่งที่มีความสำคัญในสังคมไทย เพราะเป็นผู้ที่มีทรัพย์สิน และมีโอกาสทางการเงิน 	<ul style="list-style-type: none"> - ทักษะคิดการตั้งโรงงาน มีทัศนคติค่านิยมในการตั้งโรงงาน เพื่อแบ่งปันแก่ผู้ยากลำบาก ด้อยโอกาสทางการเงิน และทางสังคม ส่วนใหญ่ก็จะบริจาคเป็นส่วนใหญ่ นอกจากธุรกิจบางอย่างต้องการโฆษณา หรือต้องการขยาย ก็อาจจะตั้งโรงงานและแฝงด้วยการประชาสัมพันธ์สินค้า 	<ul style="list-style-type: none"> - สิ่งของซ้ำ - ผู้รับไม่ได้รับประโยชน์จากทานที่ให้ - ของที่ให้อาจไม่เพียงพอ เพราะในกรณีเป็นของแตกต่างจากโรงงานอื่น เช่น เครื่องอุปโภคบริโภคใช้ต่างๆ
<p>บุคคลทั่วไป</p> <ul style="list-style-type: none"> - โดยเฉพาะอุบาสก อุบาสิกา ถือว่าเป็นบุคคลกลุ่มใหญ่ที่สุดที่มีบทบาทตั้งโรงงาน 	<ul style="list-style-type: none"> - ทักษะคิดการตั้งโรงงานเป็นการทำบุญ และมีความตั้งใจที่จะตั้งโรงงานเพื่อช่วยเหลือผู้ตกยากลำบาก ยากจน ผู้ประสบปัญหาในชีวิต และผู้ประสบเหตุการณ์ที่เป็นภัยธรรมชาติ และมีมุมมองในเรื่องการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา 	<ul style="list-style-type: none"> - ของที่ให้ไม่เพียงพอกับผู้รับทาน - การบริหารจัดการของโรงงาน - จำเพาะกลุ่มผู้รับทานมากเกินไป

ความเชื่อในเรื่องการให้ทานและการตั้งโรงงาน เป็นการสั่งสมบุญที่เชื่อมโยงไปกับความเชื่อเรื่องการเวียนว่ายตายเกิดกระบวนการดังกล่าว ก็ยังทำให้กิจกรรมในชุมชนที่กลายเป็นประเพณี และวัฒนธรรมของสังคมไทย ที่ส่งเสริมให้เกิดการบริจาคทานอื่นๆ ตามมา เช่น การทอดผ้าป่า และการทอดกฐินก็นับเป็นพฤติกรรมที่บ่งบอกถึงคุณลักษณะของคนไทย ที่มีความเป็นผู้ให้เพื่อสังคม ใน

บริบทของสังคมตะวันตกมีจุดร่วมที่คล้ายกันอีกประการหนึ่ง คือการที่กลุ่มพ่อค้า หรือผู้มีฐานะเป็นผู้นำ ในการบริจาคระดมทุนจากผลกำไรจากธุรกิจของตน จัดตั้งเป็นองค์กร สมาคม มูลนิธิ เพื่อให้การช่วยเหลือผู้เดือดร้อน และชุมชนขณะที่การให้เพื่อสังคม ตามรูปแบบในสังคมไทยที่เรียกว่า การทำบุญทำทาน นั้น จึงมีนัยยะที่เชื่อมโยงกับทางพระพุทธศาสนา ที่หมายถึง การทำให้ตัวตนลดความตระหนี่ เมื่อบุคคลได้บริจาคเป็นทานวัตถุ เพื่อกำจัดความโลภ ความโกรธ ความหลง เมื่อบริจาคทาน เป็นอภัยทาน และธรรมทานการให้ในลักษณะนี้จึงเป็นการให้ ที่มีมิติที่หลากหลาย ทั้งในแง่ประโยชน์ต่อตนเอง และสร้างประโยชน์ให้แก่ผู้อื่น และเชื่อมโยงไปถึงการเวียนว่าย ตายเกิดในอนาคตชาติ ด้วยความเชื่อในการทำบุญให้ทาน เป็นสิ่งที่มีความสำคัญมากที่สุด ต่อการระดมทุนเพื่อสังคมในบริบทประเทศไทย แต่การให้ในลักษณะดังกล่าวของสังคมไทยนั้น เป็นการให้ที่อยู่ในส่วนองค์กรศาสนาเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งรูปแบบการให้ดังกล่าวอาจจะไม่เพียงพอต่อการนำมาเป็นกลไกในการแก้ปัญหาชุมชน และสังคมท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงทางสังคมสมัยใหม่ เนื่องจากมีวัฒนธรรมต่างชาติเข้ามาเผยแพร่ เข้ามาอย่างไร้ขีดจำกัด จึงต้องมีการปรับรูปแบบการให้ทานและโรงทาน เพื่อให้สัมพันธ์กับการเป็นอยู่ในสังคมไทยปัจจุบัน

๔.๔.๒ ประเภทของโรงทานตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทย

โรงทานตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทย จำแนกเป็นประเภทใหญ่เป็น ๓ ประเภท ดังตารางข้างล่าง

ตารางสรุปประเภทโรงทานตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทย

โรงทานตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทย	ลักษณะของโรงทาน
๑. โรงทานที่จัดตั้งถาวร	- โรงทานที่ก่อสร้างเป็นอาคาร สถาปัตยกรรมถาวร และดำเนินการแจกจ่ายทานทุกวัน มีการประกาศให้ทุกคนทราบ ผู้ที่ต้องการอาหารสามารถมารับแจกปัจจัยมีอาหารเป็นต้นได้ตลอดเวลา โรงทานลักษณะนี้มักตั้งอยู่ในวัด หรือสำนักปฏิบัติธรรม บางครั้งเรียกว่า โรงอาหาร โรงฉัน อาคารหอฉัน หรือหอฉัน ใช้เป็นสถานที่ประกอบพิธีถวายทานแก่พระสงฆ์และแจกจ่ายอาหารแก่อุบาสกอุบาสิกาผู้มาทำบุญและมาปฏิบัติธรรม
๒. โรงทานที่จัดตั้งบางช่วงเวลา	- โรงทานชั่วคราวที่ตั้งขึ้นเพื่อแจกจ่ายอาหารแก่ประชาชนหรือพระสงฆ์ที่มาร่วมงานบางช่วงเวลา

	ไม่ใช่โรงทานถาวร แต่จะจัดตั้งโรงทานในช่วงเทศกาลสำคัญ ที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อทางศาสนา งานบุญประจำปี วันสำคัญของชาติ หรือวันเฉลิมพระชนมพรรษา
๓. โรงทานที่ตั้งเมื่อเกิดเหตุการณ์สำคัญหรือเกิดภัยพิบัติ	- โรงทานที่ตั้งขึ้นเพื่อแจกจ่ายอาหาร หรือสิ่งของเครื่องใช้อื่นๆ แก่ประชาชนที่ประสบภัยพิบัติหรือได้รับความเดือดร้อน จากภัยพิบัติ แผ่นดินไหว โรงทานประเภทนี้มักดำเนินการโดยหน่วยงานที่มีความพร้อมทั้งจำนวนเงิน จำนวนคนอาสาสมัคร เครื่องมือช่วยเหลือ และการบริหารจัดการที่ประสิทธิภาพ หน่วยงานที่มีศักยภาพ

๔.๔.๓ ผู้ก่อตั้งโรงทานตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทย

การตั้งโรงทานเป็นกิจกรรมที่หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน มูลนิธิ องค์กรการกุศล บริษัท ห้างร้าน และประชาชนชาวไทยจัดตั้งเพื่อแจกจ่ายอาหารเป็นปกติ เนื่องจากคนไทยเป็นคนใจบุญ ชอบทำบุญ อีกทั้งการตั้งโรงทานแต่ละครั้งก็เน้นแจกอาหารจึงมีค่าใช้จ่ายไม่มากนัก จึงพบเห็นการตั้งโรงทานได้ทั่วไปทั้งในงานที่เกี่ยวกับศาสนาและงานทั่วไปที่มีคนมาร่วมกันจำนวนมาก อย่างไรก็ตามสามารถจำแนกหน่วยงานทั้งภาครัฐ เอกชนและประชาชนที่มักจะพบว่าเป็นผู้ตั้งโรงทานในสังคมไทยตามตารางดังนี้

ตารางสรุปผู้ก่อตั้งโรงทานตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทย

โรงทาน	ผู้ก่อตั้ง	วัตถุประสงค์/กิจกรรม
๑. โรงทานของวัด สำนักปฏิบัติธรรม	- ดำเนินการก่อตั้งโดยพระสงฆ์ เจ้าอาวาส, วัด และสำนักปฏิบัติธรรม	วัตถุประสงค์ - สำหรับปฏิบัติธรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา - เพื่อร่วมพิธีทำบุญ กิจกรรม - ถวายภัตตาหาร, อาหารคาวและหวาน, น้ำปานะแต่ภิกษุสงฆ์และผู้มาร่วมปฏิบัติธรรม
๒. โรงทานของหน่วยงาน	- หน่วยงานภาครัฐทั้งระดับ	วัตถุประสงค์

<p>ภาครัฐ สถานบันการศึกษา</p>	<p>กระทรวง กรมและส่วนอื่นๆ เช่น กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, กรมประชาสงเคราะห์, กรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย ฯลฯ</p>	<ul style="list-style-type: none"> - พิธีทอดกฐินพระราชทาน ทำบุญวันสำคัญทางศาสนา หรือร่วมแสดงความจงรักภักดี ในวันสำคัญของชาติหรือวันเฉลิมพระชนม์พรรษา - เพื่อดูแลประชาชนทั้งตอนที่มาร่วมพิธีสำคัญของชาติหรือทางศาสนา หรืออาจเป็นประชาชนที่ประสบปัญหาครอบครัว ปัญหาสังคม ต้องเป็นต้นตองาน ขอลาน คนเร่ร่อน คนไร้ญาติ - เพื่อช่วยเหลือประชาชนประสบกับภัยพิบัติทางธรรมชาติ เช่น น้ำท่วม วาตภัย แผ่นดินไหว - เพื่อเป็นการกุศล <p>กิจกรรม</p> <ul style="list-style-type: none"> - แจกจ่ายอาหารแก่คนทั่วไป
<p>๓. โรงทานของศาลเจ้า โรงเจ</p>	<p>- สมาคมคนจีนแต่ละท้องถิ่นหรือชุมชนชาวจีนในปนประเทศไทยที่อยู่ในท้องถิ่นนั้นๆ</p>	<p>วัตถุประสงค์</p> <ul style="list-style-type: none"> - เพื่อเป็นศูนย์รวมของพี่น้องชาวไทยเชื้อสายจีน - ประเพณีปฏิบัติของพี่น้องชาวจีน <p>กิจกรรม</p> <ul style="list-style-type: none"> - ประกอบอาหาร แจกอาหารแก่ชาวไทยเชื้อสายจีนและคนไทยที่มาร่วมงานบุญ โดยเฉพาะเทศกาลถือศีลกินเจจะมีการเปิดโรงทานอย่างทั่วถึง
<p>๔. โรงทานของมูลนิธิ องค์กร</p>	<p>- มูลนิธิและองค์กรการกุศล</p>	<p>วัตถุประสงค์</p>

การกุศล		<ul style="list-style-type: none"> - เพื่อบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ - เพื่อบรรเทาสาธารณภัย - เพื่อช่วยเหลือสังคมด้านต่างๆ - เพื่อช่วยเหลือประชาชนที่ต้องการความช่วยเหลือ - งานการกุศลทั้งหลายที่เกี่ยวข้องกับศาสนา <p>กิจกรรม</p> <ul style="list-style-type: none"> - แจกจ่ายอาหาร - แจกจ่ายเครื่องอุปโภคต่าง - แจกจ่ายเสื้อผ้า เครื่องนุ่งห่ม
๕ โรงทานของประชาชนทั่วไป	<ul style="list-style-type: none"> - ประชาชนชาวไทยทั่วทุกภาคของประเทศเมื่อถึงโอกาสที่จะมีคนมารวมกันมากๆ - กลุ่มบุคคลที่มีความเชื่อในลัทธิศาสนาเดียวกัน 	<p>วัตถุประสงค์</p> <ul style="list-style-type: none"> - เพื่อจัดอาหารถวายพระสงฆ์ - เพื่อจัดอาหารแจกจ่ายประชาชนทั่วไป

๔.๔.๔ สิ่งของที่แจกในโรงทานตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทย

เรื่องหนึ่งที่ควรพิจารณา คือ สิ่งของที่แจกในโรงทานในสังคมไทยส่วนมากเป็นอาหารและเครื่องดื่ม หรือน้ำปานะ มีเพียงโรงทานบางแห่งเท่านั้นที่แจกของอย่างอื่นนอกจากอาหารและเครื่องดื่ม โรงทานต่างๆ จึงควรมีการบริหารจัดการเพื่อให้มีของแจกที่หลากหลาย โดยสิ่งของที่ควรมีแจกในโรงทานควรจัดตามความจำเป็นของประชาชน และมีจำนวนที่เพียงพอต่อการแจกจ่าย ควรบริหารจัดการตามตารางดังนี้

ตารางสรุปสิ่งของที่แจกในโรงทานตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทย

รูปแบบโรงทาน	สิ่งของที่ควรมีแจก
๑. โรงทานที่ตั้งในวัดหรือสำนักปฏิบัติธรรม	๑. อาหารปรุงสด เช่น ข้าวสวย ก๋วยเตี๋ยว, อาหารแห้ง เช่น บะหมี่กึ่งสำเร็จรูป อาหารกระป๋อง ๒. ขนมหวานที่ทำใหม่, ขนมขบเคี้ยว ๓. น้ำ, น้ำปานะ เช่น นมกล่อง, น้ำผลไม้กล่อง,

	<p>น้ำเต้าหู้, น้ำหวานต่างๆ</p> <p>๔. เครื่องอุปโภค เช่น สบู่ ยาสระผม ยาสีฟัน แปรงสีฟัน ผ้าเช็ดตัว เป็นต้น</p> <p>๕. ยารักษาโรค</p>
<p>๒. โรงงานที่ตั้งตามสวนสาธารณะ หน่วยงานภาครัฐ และมูลนิธิ ที่มีวัตถุประสงค์เพื่อมุ่งสงเคราะห์แก่คนไร้บ้าน ขอทาน คนเร่ร่อน</p>	<p>๑. อาหารปรุงสดที่มีการกำหนดเวลา เช่น เช้า เวลา ๖.๐๐ – ๑๐.๐๐ น. กลางเวลา ๑๑.๐๐ – ๑๔.๐๐ น. เย็นเวลา ๑๖.๐๐ – ๒๐.๐๐ น.</p> <p>๒. อาหารแห้ง เช่น บะหมี่กึ่งสำเร็จรูป, อาหารกระป๋อง, ขนมขบเคี้ยว</p> <p>๓. น้ำดื่ม</p> <p>๔. เครื่องอุปโภค เช่น สบู่ ยาสระผม ยาสีฟัน แปรงสีฟัน ผ้าเช็ดตัว เป็นต้น</p> <p>๕. เสื้อผ้า เครื่องนุ่งห่มที่สะอาด</p> <p>๖. อุปกรณ์เครื่องนอน</p> <p>๗. ยารักษาโรค</p>
<p>๓. โรงงานที่ตั้งตามสถานที่ประสภัยพิบัติ เช่น ไฟไหม้ น้ำท่วม แผ่นดินไหว</p>	<p>๑. อาหารปรุงสดทั้งคาวและหวาน</p> <p>๒. อาหารแห้ง เครื่องกระป๋อง</p> <p>๓. น้ำดื่ม, นมกล่อง, นมผงพร้อมอุปกรณ์ (เพื่อเด็กอ่อน)</p> <p>๔. เครื่องอุปโภค เช่น สบู่ ยาสีฟัน ยาสระผม แปรงสีฟัน ผ้าเช็ดตัว เป็นต้น</p> <p>๕. เสื้อผ้า เครื่องนุ่งห่ม (ควรมีของเด็กเล็ก และเด็กอ่อนด้วย)</p> <p>๖. อุปกรณ์เครื่องนอน</p> <p>๗. ยารักษาโรค</p> <p>๘. หน่วยบริการทางการแพทย์</p> <p>๙. อุปกรณ์ก่อสร้าง เช่น ปูน สังกะสี ตะปู และเครื่องมือช่างต่างๆ</p>

สิ่งของที่เตรียมไว้แจกในโรงทานควรมีการบริหารจัดการเพื่อให้มีความหลากหลาย ไม่ให้มีแต่สิ่งของอย่างเดียว มีปริมาณมากเกินจนเหลือแจกจ่าย อาจเปิดให้ลงทะเบียนแจ้งความประสงค์แล้วมีการตกลงกันว่าโรงทานแห่งไหนจะนำสิ่งของใดมาแจก เพื่อให้ในโรงทานมีของแจกที่หลากหลาย

๔.๔.๕ บุคคลที่รับแจกของโรงทานตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทย

บุคคลที่มารับของจากโรงทานค่อนข้างหลากหลาย จนไม่อาจระบุได้อย่างชัดเจน เพราะโรงทานในสังคมไทยก่อตั้งขึ้นด้วยวัตถุประสงค์ต่างๆ สิ่งของที่แจกในโรงทานก็เป็นอีกเรื่องหนึ่งที่แตกต่างกัน คือ โรงทานในสังคมไทยส่วนมากจะเน้นหนักแจกอาหารและเครื่องดื่ม มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ตารางสรุปบุคคลที่รับแจกของโรงทานตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทย

โรงทาน	ที่ตั้ง	บุคคลที่มารับ
โรงทานที่ตั้งตามวัด หรือ สำนักปฏิบัติธรรม	โรงทานที่ตั้งในวัด หรือ สำนักปฏิบัติธรรม	(๑) ภิกษุ สามเณร แม่ชี (๒) ประชาชนผู้ปฏิบัติธรรม (๓) ข้าราชการ, พ่อค้า, ประชาชนที่มาร่วมงาน
โรงทานที่ตั้งในที่ประสภภัยพิบัติ	โรงทานที่ตั้งอยู่ในที่ประสภภัยพิบัติ	(๑) ประชาชนผู้ประสภภัยพิบัติ (๒) ญาติของผู้ประสภภัยพิบัติ (๓) เจ้าหน้าที่ภาครัฐ เช่น ทหาร ตำรวจ เจ้าหน้าที่กู้ภัย (๔) เจ้าหน้าที่กู้ภัยภาคเอกชน และเจ้าหน้าที่จิตอาสาต่างๆ เป็นต้น
โรงทานที่ตั้งในสถานที่จัดงานสำคัญ	โรงทานที่ตั้งในสถานที่จัดงานสำคัญ	(๑) ประชาชนที่มาสักการะพระบรมศพ (๒) ภิกษุที่มาร่วมพิธีบำเพ็ญกุศล (๓) ข้าราชการ อาสาสมัครภาคเอกชน และประชาชนจิตอาสา (๔) นักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวชม

		พระบรมมหาราชวังและวัดพระแก้ว
โรงงานที่ตั้งตาม สวนสาธารณะหรือหน่วยงาน ราชการ		(๑) ประชาชนที่ประสบปัญหาทางเศรษฐกิจ เช่น คนว่างงาน คนยากจน (๒) คนเร่ร่อน (๓) ขอทาน (๔) คนไร้บ้าน

บุคคลที่มารับของแจกจากโรงงานในสังคมไทยค่อนข้างหลากหลาย โรงงานในสังคมไทยไม่ได้ตั้งขึ้นเพื่อแจกของแก่บุคคลกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งเป็นการเฉพาะ แต่ตั้งขึ้นเพื่อแจกจ่ายอาหารแก่คนที่มาร่วมงาน ให้มีอาหารรับประทานอย่างเพียงพอ ไม่ได้มีเป้าหมายเพื่อแจกอาหารแก่คนกำพร้า คนเดินทาง ยาก วนิพกหรือคนขอทานเหมือนกับโรงงานในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

๔.๔.๖ เป้าหมายการตั้งโรงงานตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทย

การให้ทานผ่านโรงงานตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทยควรจะมีเป้าหมายกว้างๆ ให้สอดคล้องกับหลักการของพระพุทธศาสนาเรื่องการให้ทาน โดยครอบคลุมทั้งตัวผู้ตั้งโรงงาน ผู้มารับแจกของจากโรงงานและสิ่งของที่แจกในโรงงาน มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๔.๔.๖.๑ เป้าหมายเกี่ยวกับบุคคลผู้ให้ทาน

บุคคลผู้เป็นเจ้าของโรงงาน ควรได้รับประโยชน์จากการทำหน้าที่ทายกหรือทานบัตินจากการได้เสียสละวัตถุสิ่งของที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตแก่เพื่อนมนุษย์ในสังคม ทั้งที่เป็นพระภิกษุ สามเณร ผู้ปฏิบัติธรรม และที่เป็นคฤหัสถ์ การให้ทานในโรงงานควรมีเป้าหมายให้เป็นประโยชน์แก่เจ้าของโรงงาน ดังต่อไปนี้

(๑) เจ้าของโรงงานควรได้รับความชื่นใจ อิ่มเอมใจในทานที่ตนให้ให้ทั้ง ๓ เวลา คือ ก่อนเวลาให้ทาน ขณะที่กำลังให้ทาน และหลังจากให้ทาน

(๒) ในการให้ทานในโรงงานนั้น เจ้าของโรงงานควรพิจารณาใคร่ครวญทานที่ตนจะถวายเพื่อฝึกความเสียสละความเห็นแก่ตัว และกำจัดความตระหนี่ในวัตถุสิ่งของที่ตนหามาได้ด้วยความยากลำบาก เมื่อพิจารณาอย่างนี้แล้วการให้ทานก็จะเป็นกิจกรรมที่ยกระดับจิตใจของทายกให้สูงขึ้น

(๓) การให้ทานของเจ้าของโรงงานควรพัฒนาให้ครบกระบวนการตามหลักบุญกิริยาวัตถุ ๓ ประการ (ที่ตั้งแห่งการทำบุญ หรือหลักการทำความดี หมายถึง วิธีการสร้างกุศลที่ถูกต้อง) มี ๓ ประการ ได้แก่ ๑) ทำบุญด้วยการให้ คือ การแบ่งปันสิ่งของ แก่คนอื่น ด้วยความเต็มใจ

เป็นการเสียสละ ๒) ทำบุญด้วยการรักษาศีล เป็นการสำรวมกายและวาจา โดยอ่อนน้อมถ่อมตน มี วาจาสุภาพ และ ๓) ทำบุญด้วยการเจริญภาวนา คือ การฝึกอบรมจิตให้สงบและเกิดปัญญา ไม่ถูก โมหะครอบงำ คิดแต่เรื่องดีที่เป็นกุศล เป็นการสำรวมจิตใจ เพื่อกำจัดกิเลส ตามความหมายนี้ การให้ ทานผ่านโรงทานควรเป็นกิจกรรมที่เป็นทั้งการแบ่งปันสิ่งของแก่ผู้อื่น เป็นการลดกิเลสความเห็นแก่ตัว ตามด้วยการสำรวมกายและวาจาเป็นการกำจัดกิเลสอย่างหยาบ รวมไปถึงการสำรวมจิตใจ ซึ่งเป็น กำจัดกิเลสอย่างละเอียดในที่สุด

๔.๔.๖.๒ เป้าหมายเกี่ยวกับผู้มารับแจกทานในโรงทาน

โรงทานเป็นที่รับทราบว่าเป็นสถานที่ที่สร้างขึ้นเพื่อเป็นสถานที่แจกจ่ายอาหารและ ปัจจัยช่วยเหลือยืมชีพประเภทต่างๆ แก่พระภิกษุสามเณรและประชาชนทั่วไป ในการตั้งโรงทานแต่ละ ครั้ง กลุ่มบุคคลที่มารับแจกสิ่งของในโรงทานจึงเป็นเรื่องสำคัญมาก เป็นที่สังเกตว่า ในการแจกของใน โรงทานนั้นจะกล่าวถึงคน que รับแจกของค่อนข้างกว้าง แตกต่างจากคำสอนเรื่องการให้ทานที่สอน โดยทั่วไป กล่าวคือคนที่มารับแจกของในโรงทานไม่ถูกกำหนดด้วยมาตรฐานทางศีลธรรม ในขณะที่คำ สอนเรื่องการให้ทานในพระพุทธศาสนา จะแนะนำให้ถวายทานแก่ผู้มีศีล เช่น พระภิกษุสามเณรหรือ ผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ โดยเชื่อกันว่าพระภิกษุสามเณรหรือผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบเปรียบเหมือนเนืองนา บุญของโลก ถ้าได้ถวายทานแก่พระภิกษุสามเณรผู้มีศีลปฏิบัติดีปฏิบัติชอบจะทำให้ได้บุญหรืออานิสงส์ มาก เปรียบเหมือนได้หว่านข้าวกล้าลงในนาที่ดี ข้าวกล้าย่อมเจริญงอกงาม

แต่ในการแจกของในโรงทานนั้นแม้จะประสงค์จะถวายทานแก่พระภิกษุสามเณรผู้ ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบแล้วยังมีความประสงค์จะแจกสิ่งของแก่คนที่มีคุณสมบัติอื่นๆ ด้วย เช่น คนตกงาน คนไร้บ้าน คนป่วย หรือคนที่ประสบกับภัยพิบัติ ท่านพุทธทาสภิกขุได้กล่าวไว้อย่างน่าสนใจว่า ในการ ให้ทานนั้นควรให้ทานแก่คน ๕ ประเภท คือ

(๑) ให้ทานเพราะสงสาร ผู้รับคือสัตว์เดรัจฉานหรือคนขอทาน หรือคนทั่วไปที่ ช่วยเหลือตัวเองไม่ได้ เช่น คนพิการ หูหนวก ตาบอด ขอทาน

(๒) ให้ทานเพราะความเลื่อมใส ผู้รับเป็นผู้มีศีลปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ ผู้ให้ (ทายก-ทานบดี) มีความศรัทธาเลื่อมใสจึงให้ทานเพราะเลื่อมใสในตัวของปฏิคาหก [เช่น ภิกษุ สามเณร]

(๓) ให้ทานเพื่อบูชาคุณ ผู้รับเป็นผู้มีบุญคุณต่อคนอื่น เช่น พ่อ แม่ ครู อุปัชฌาย์ อาจารย์ รวมทั้งผู้มีมหากรุณาธิคุณอย่างสูงสุด คือ พระพุทธเจ้าและพระอรหันต์ทั้งหลาย

(๔) ให้ทานเพื่อใช้หนี้ ข้อนี้อีกหลายๆ กับให้เพื่อบูชาคุณ แต่ว่าการใช้หนี้คือการ ให้ที่เกิดจากความรู้สึกรับผิดชอบ รู้สึกในความจำเป็นที่เราจะต้องใช้หนี้ ในกรณีที่เป็นชาวพุทธ พระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ บุชนียบุคคลทั้งหลาย รวมทั้งครู อุปัชฌาย์ อาจารย์ถือว่าเป็นเจ้าหนี้

ของชาวพุทธเพราะได้เป็นผู้ทำอุปัชฌาระแก่ชาวพุทธด้วยวิธีต่างๆ ถือว่าเป็นผู้ทำอุปัชฌาระแก่ชาวพุทธทั้งหลาย

(๕) ให้ทานแก่คนไม่ดี เช่น คนอันธพาล คนที่มีปัญหาความประพฤติที่สมควรให้ทานเพื่อให้เขากลับตัว โดยถือว่าการให้ทานแก่คนไม่ดีเป็นอุบายวิธีให้เขากลับตัวเป็นคนดี แม้สังคมจะมองว่าเป็นปฏิคาหกที่ไม่ดีก็ตาม ขอให้มองอีกแง่หนึ่ง คือ ให้ทานแก่คนไม่ดีจะทำให้เขาเกิดสำนึกตัวที่ได้รับความช่วยเหลือจากสังคม ขณะเดียวกันเมื่อเขาได้รับความช่วยเหลือ ก็จะตัดโอกาสหรือแรงจูงใจที่เขาจะไปก่ออาชญากรรมเพื่อหารายได้มาเลี้ยงตัวเองก็ได้

๔.๔.๖.๓ เป้าหมายเกี่ยวกับสิ่งของที่แจกในโรงทาน

ในการให้ทานในโรงทานในสังคมไทย มักพบปัญหาอยู่บ่อยครั้งเรื่องจำนวน คุณภาพ และชนิดของสิ่งของที่นำมาแจกในโรงทาน คือ มีคนนำสิ่งของมาแจกในโรงทานเป็นจำนวนมาก สิ่งของที่นำมาแจกบางครั้งเสื่อมคุณภาพ (หรือเก็บรักษาได้ไม่นาน บางอย่างเป็นของสดเป็นภาระในการเก็บรักษา) ที่สำคัญสิ่งของที่แจกในโรงทานส่วนมากเป็นอาหารและน้ำปานะที่ปรุงแบบเร่งด่วน จึงมีข้อเสนอเกี่ยวกับสิ่งของที่แจกในโรงทาน ดังต่อไปนี้

โรงทานเป็นสถานที่ตั้งขึ้นเพื่อถวายหรือแจกจ่ายอาหารเป็นการเฉพาะ ไม่ได้ดำเนินการทุกวัน เจ้าภาพโรงทานมักจะเป็นผู้ดำเนินการจัดเตรียมอาหารด้วยตัวเอง จึงควรเลือกอาหารที่ส่งเสริมสุขภาพ คือ มีผลดีต่อสุขภาพ โดยเฉพาะการถวายภัตตาหารและน้ำปานะแก่พระสงฆ์ควรงดอาหารที่มีรสจัด หวานจัด เผ็ดจัด ดังที่แพทย์ด้านอายุรศาสตร์โรคไตได้เสนอแนวทางการจัดอาหารถวายแก่พระสงฆ์ไว้อย่างน่าสนใจว่า

การถวายอาหารแก่พระสงฆ์สิ่งที่มีผู้ถวายควรถวายควรพิจารณาก่อนที่จะถวาย โดยควรเลือกถวายอาหารแก่พระสงฆ์อย่างถูกต้อง และพระภิกษุก็ควรเลือกฉันอาหารที่ถูกต้องตามหลักแห่งสุขภาพที่ดี มีแนวทางปฏิบัติดังต่อไปนี้

- ๑) เลือกของที่ดีมีคุณภาพถวายพระสงฆ์
- ๒) เลี่ยงการถวายน้ำหวาน น้ำอัดลม และของหวาน
- ๓) ถวายน้ำดื่มที่ดี สะอาด
- ๔) เลี่ยงการถวายของทอด
- ๕) เลี่ยงการถวายครีมเทียม
- ๖) เลี่ยงการถวายบุหรีและยาเส้น
- ๗) ถวายวิตามิน [หรืออาหารเสริม] เพื่อทดแทนสารอาหารที่ได้รับไม่เพียงพอ

จากการฉันอาหารตามปกติ

นอกจากในโรงทานจะมีการคัดเลือกสิ่งของที่ดีมีประโยชน์ต่อสุขภาพแล้ว สิ่งของที่แจกอื่นๆ ก็ควรจะมีการบริหารจัดการที่ดี คือ ควรมีการลงทะเบียนและแจ้งจำนวนของที่จะมาแจกใน

โรงงาน หรือแจ้งข่าวแก่โรงงานที่จะมาตั้งในบริเวณเดียวกันเพื่อป้องกันปัญหาที่มีโรงงานมาแจกของซ้ำๆ กัน และมีของจำนวนมากจนแจกไม่หมด ทำให้ของที่เตรียมมาเหลือจำนวนมาก ไม่เกิดประโยชน์แก่ผู้มาร่วมงาน อีกทั้งยังจะทำให้มีของแจกในงานหลากหลายรายการอีกด้วย

๔.๕ สรุป

รูปแบบโรงงานตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทยสรุปความได้ว่า โรงงานตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทยเป็นกิจกรรมที่ได้รับความนิยมอย่างกว้างขวาง ทั้งในหมู่พระสงฆ์ ส่วนราชการ เอกชนและประชาชนทั่วไป พบว่ารูปแบบโรงงานตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทย ควร มีรูปแบบโรงงานแบ่งได้เป็น ๓ ประเภท

ตารางสรุปแผนภูมิโรงงานตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทย

และการบริหารจัดการสิ่งของที่แจกในโรงงานไม่ควรมีเฉพาะอาหารและเครื่องดื่มเท่านั้น และไม่มี ความจำเป็นต้องมีจำนวนมากเกินไป รายการสิ่งของไม่ควรซ้ำกัน ทำให้มีของเหลือเป็นจำนวนมาก จึง เห็นว่าควรมีการปรับปรุงแนวทางใหม่ ดังนี้ (๑) ควรจัดการให้มีของแจกในโรงงานอย่างหลากหลาย ไม่ควรเน้นที่อาหารและเครื่องดื่ม ควรแจกสิ่งของที่ผู้รับนำไปประกอบเป็นอาชีพเป็นรายได้ เพื่อให้เขา พึ่งตัวเองได้ (๒) จัดให้มีการแจกของแก่ผู้รับตามความจำเป็นและเป็นของดีต่อสุขภาพ เช่น งดถวาย ของหวานจัด มันจัดแก่พระสงฆ์เพื่อรักษาสุขภาพ ไม่ให้พระสงฆ์อาพาธจากการฉันอาหารที่ไม่ถูก สุขลักษณะ (๓) โรงงานของวัด พระสงฆ์ไม่ควรดำเนินการปรุงอาหารด้วยตนเอง ควรมอบหมายให้ คฤหัสถ์เป็นคนทำเพื่อไม่ให้ผิดพระวินัย (๔) ควรตั้งโรงงานแบบถาวรตามส่วนราชการหรือที่ สาธารณะเพื่อแจกอาหารแก่ประชาชนที่ประสบปัญหา เช่น คนไร้บ้าน ขอดาน คนตกงาน (๕) ควรใช้ โรงงานเป็นสถานที่สงเคราะห์ประชาชนด้านอื่นๆ ด้วย เช่น รักษาโรค แนะนำอาชีพ ฝึกอาชีพ (๖) ควรมีการจัดระบบโรงงานเพื่อให้มีความโปร่งใส ตรวจสอบได้ และเปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายเข้ามามี ส่วนร่วม และ (๗) ควรปลูกฝังแนวคิดจิตอาสาแก่ประชาชนให้เข้ามาช่วยงานโรงงาน เมื่อมีความ

จำเป็นต้องตั้งโรงงานจะได้มีคนมาร่วมบริจาคสิ่งของและมาช่วยบริการแจกจ่ายสิ่งของอย่างเพียงพอ
ฝึกให้ประชาชนรู้จักเสียสละกำลังทรัพย์และกำลังกาย ยินดีช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ทั้งในยามปกติและ
ในยามได้รับความลำบาก อันเป็นการสร้างทานบารมีไปในตัว

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

การวิจัยครั้งนี้ “รูปแบบโรงงานตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทย” ผู้วิจัยตั้งวัตถุประสงค์ในการศึกษาวิจัยไว้ ๓ ประการดังต่อไปนี้ ๑. เพื่อศึกษาคำสอนเรื่องการให้ทานและโรงงานในพระพุทธศาสนา ๒. เพื่อศึกษารูปแบบโรงงานตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทย ๓. เพื่อนำเสนอรูปแบบโรงงานตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทย วิธีการศึกษาครั้งนี้ มี ๒ ลักษณะคือ การศึกษาวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) สรุปผลการวิจัยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๑.๑ คำสอนเรื่องการให้ทานและโรงงานในพระพุทธศาสนา

จากการศึกษาคำสอนเรื่องทานและโรงงานในคัมภีร์พระพุทธศาสนาสรุปความได้ว่า ทาน หมายถึง การให้วัตถุสิ่งของ และการให้ธรรมทานเป็นทาน มี ๒ ประเภท คือ อามิสทานและธรรมทาน ทาน มี ๓ ระดับ คือ ระดับต้น ได้แก่ อามิสทาน ระดับกลาง ได้แก่ ทานวิริติ (การงดเว้นจากศีล ๕) ระดับสูง ได้แก่ ธรรมทานและอภัยทาน ทาน หมายถึง การเสียสละสิ่งของเพื่อทำบุญ โดยหวังผลตอบแทน ส่วนจาคะ หมายถึง การสละกิเลสหรือสละความสุขส่วนตัวเพื่อส่วนรวม แต่มีจุดมุ่งหมายอย่างเดียวกันคือกำจัดกิเลสคือความตระหนี่ วิธีให้ทานที่ถูกต้อง ต้องให้ความสำคัญแก่สิ่งของที่ให้และผู้รับ เช่น ให้ทานด้วยความเคารพ ให้ด้วยความศรัทธา ให้ด้วยไม่กระทบผู้อื่น เป็นต้น นิยมให้ทานโดยเปิดเผย และมีผลบุญคือการอนุโมทนาบุญเป็นการร่วมแสดงความยินดีในทานของบุคคลอื่น การให้ทานที่มีผลมาก คือ ผู้ให้ มีเจตนาดี มีความบริสุทธิ์ของจิตให้ มีจิตศรัทธาเลื่อมใส ให้ทานโดยไม่คิดเบียดเบียนตนและผู้อื่นได้รับความเดือดร้อน ผู้รับ เป็นคนมีศีลธรรม และผู้รับต้องการสิ่งของนั้นๆ และสิ่งของที่ให้ ได้มาโดยชอบธรรม เป็นของมีคุณภาพ และเป็นประโยชน์แก่ผู้รับ

การให้ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท ที่ท่านกล่าวไว้ในหมวดธรรมสังคหวัตถุมีการให้เพื่อสงเคราะห์เป็นการยึดเหนี่ยวจิตใจกันไว้ได้บุญกิริยาวัตถุ ๓ คือ ทานมัย ศีลมัย ภาวนามัย การให้ทานอามิสทาน ธรรมทาน อภัยทาน หรือการให้ทานในรูปแบบการทำบุญตามประเพณี เช่น การให้ทานการทอดกฐิน ทอดผ้าป่า การให้ทานได้กลายเป็นขนบธรรมเนียมประเพณีของสังคมไทยตลอดมา ดังนั้นแนวคิดเกี่ยวกับการให้ทาน อาณิสงส์ของการให้ทาน เชื่อเรื่องกรรม และผลของทานมีจุดประสงค์ ๒ อย่าง คือ ส่วนตนเพื่อกำจัดกิเลสคือความโลภ และความตระหนี่ในจิตสันดาน ส่วนสังคม คือ การช่วยเหลือผู้อื่น การให้ทานเป็นการผูกมิตรไมตรี และความสามัคคีต่อกันจุดหมายที่พุทธศาสนิกชนให้ทาน เช่น ให้ทานเพราะหวังผลตอบแทน ซึ่งไม่ถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนา และวิธีการให้ทานที่ถูกต้องสิ่งที่ถูก คือ ต้องให้ความสำคัญแก่วัตถุทาน และตัวผู้รับ เช่น ให้ทานด้วยความเคารพ ให้ทานด้วยความศรัทธา ให้ทานโดยไม่เบียดเบียนตน และตนผู้ให้โดยจิตอนุเคราะห์ต้องการช่วยเหลือผู้อื่นเป็นต้นทาง ทานจะมีอานิสงส์มากเพียงใด ต้องขึ้นอยู่กับองค์ประกอบหลัก ๓ ประการ

คือ ผู้ให้ ผู้รับ และวัตถุประสงค์ของผู้ให้ต้องมีเจตนาดี ก่อนให้ กำลังให้ และหลังให้ทานไปแล้ว การให้ทานยังมีความสำคัญ คือมีความสำคัญต่อบุคคล เมื่อปฏิบัติตามแล้วบรรลุเป้าหมายสูงสุดในชีวิต ความสำคัญต่อพระพุทธศาสนา คือ เป็นการบำรุงพระพุทธศาสนา ให้คงอยู่ตลอดไป ด้วยการให้ทานของพุทธศาสนิกชน ความสำคัญต่อสังคมคือเมื่อให้ทานแล้ว สังคมย่อมมีความสามัคคี มีมิตรไมตรี และมีความเอื้อเฟื้อต่อกัน เป็นอีกแนวทางหนึ่งที่จะดำรงพระพุทธศาสนา ให้ถาวรด้วยแรงศรัทธาของพุทธศาสนิกชน ทานมีความหมายคล้ายกับจาคะ หรือบาริจาคะ ทาน หมายถึง การเสียสละสิ่งของเพื่อทำบุญ โดยอาจหวังผลตอบแทนเป็นบุญหรือความสบายใจ ความอึดใจเป็นต้น ส่วนจาคะ หมายถึง การสละกิเลสหรือสละความสุขส่วนตัวเพื่อส่วนรวม แต่มีจุดมุ่งหมายอย่างเดียวกันคือกำจัดกิเลสคือความตระหนี่ วิธีให้ทานที่ถูกต้อง ต้องให้ความสำคัญแก่สิ่งของที่ให้และตัวผู้รับ เช่น ให้ทานด้วยความเคารพ ให้ด้วยความศรัทธา ให้ด้วยไม่กระทบผู้อื่น เป็นต้น นิยมให้ทานโดยเปิดเผย และมีผลบุญคือการอนุโมทนาบุญเป็นการร่วมแสดงความยินดีในทานของบุคคลอื่น การให้ทานที่มีผลมาก คือ ผู้ให้ มีเจตนาดี มีความบริสุทธิ์ของจิตให้ มีจิตศรัทธาเลื่อมใส ให้ทานโดยไม่คิดเบียดเบียนตนและผู้อื่นได้รับความเดือดร้อน ผู้รับ เป็นคนมีศีลธรรม และผู้รับต้องการสิ่งของนั้นๆ และสิ่งของที่ให้ ได้มาโดยชอบธรรม เป็นของมีคุณภาพ และเป็นประโยชน์แก่ผู้รับ

ทานมีความสำคัญต่อปัจเจกบุคคลทำให้บรรลุเป้าหมายสูงสุดในชีวิต ความสำคัญต่อสังคมทำให้สังคมสงบสุข และความสำคัญต่อพระพุทธศาสนา คือ เป็นการบำรุงพระพุทธศาสนาให้คงอยู่ตลอดไป เมื่อพระพุทธศาสนาคงอยู่ การปฏิบัติตามหลักพระพุทธศาสนามีอยู่ และผลการปฏิบัติคือการบรรลุเป้าหมายชีวิตและความสงบสุขในสังคม การให้ทานมีความสำคัญต่อการสืบทอดอายุของพระพุทธศาสนาให้คงอยู่ตลอดไปเนื่องจากพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่มีนิกบวชคือพระสงฆ์ มีศาสนสมบัติ คือวัด พุทธศาสนิกชนมีหน้าที่จะต้องทะนุบำรุงรักษาพระพุทธศาสนาให้ดำรงอยู่ตลอดไป ในการบำเพ็ญบารมีเพื่อความเป็นพระพุทธเจ้า ต้องบำเพ็ญบารมีให้ครบทั้ง ๑๐ ประการ อันดับแรกต้องบำเพ็ญทานบารมีแล้วจึงบำเพ็ญบารมีข้ออื่นๆต่อไป ทานบารมีที่พระโพธิสัตว์บำเพ็ญ และที่กล่าวไว้ในจรรยาปฏิภาณนี้ ส่วนใหญ่จะเป็นการบำเพ็ญเพราะหวังพระสัมพันธูปัญญา หรือพระโพธิญาณ โดยไม่หวัง ภา ยศ สรรเสริญ สุข ในโลกธรรม แต่มีได้กล่าวว่าการทำด้วยเจตนาช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นทุกข์โดยไม่หวังผล มีเพียงเรื่องราวของสังขพราหมณ์ที่ทำทานเพราะหวังผลบุญ และสสบัณฑิตซึ่งสละชีวิตให้เป็นอาหารแก่พราหมณ์

พระพุทธศาสนาเน้นจุดมุ่งหมายของการให้ทาน เราให้เพื่อบูชาคุณ ให้เพื่อสาธารณะประโยชน์(ส่วนรวม) ให้เพื่ออนุเคราะห์ ให้เพื่อสงเคราะห์ ให้เพื่อชำระกิเลสหรือเพื่อสร้างความคิด เห็นได้ว่าการให้นั้นก็เพื่อขจัดความตระหนี่ ความหวง ความเห็นแก่ตัว ซึ่งก็คือการกำจัดกิเลสในจิตใจตนเอง และเรารู้ว่าในทางพระพุทธศาสนาให้ความสำคัญแก่ทาน เพราะทานจัดเป็นการทำบุญอย่างหนึ่งในบุญกิริยา ๓ เป็นการสั่งสมบุญบารมีให้กับตนเอง ในทัศนะของคนในสังคมไทยที่สืบทอดกันมาหลายชั่วคนจะให้ความสำคัญของท่านในลักษณะที่ผิดไปจากหลักพระพุทธศาสนา หรือพระไตรปิฎกที่แตกต่างกันในเรื่องของความเข้าใจในหลักปฏิบัติซึ่งเกี่ยวข้องกับแนวคิดทัศนคติ แนวคิดทัศนคติคือความคิดเห็น ความเชื่อ หรือความรู้สึกชอบหรือไม่ชอบในสิ่งต่าง ๆ ซึ่งอาจเกี่ยวข้องกับบุคคล สิ่งของ สถานการณ์ หรือสถานที่อย่างใดอย่างหนึ่ง และมีความพร้อมที่จะแสดงออกในลักษณะใดลักษณะหนึ่งที่เป็นการสนับสนุน หรือ ต่อต้าน มีผลต่อการแสดงพฤติกรรมของบุคคล ทัศนคติมีความสำคัญใน

เรื่องการปรับตัว ป้องกันตัวเอง การแสดงออกซึ่งค่านิยม การแสดงออกถึงความรู้ ทัศนคติเป็นการเรียนรู้ของมนุษย์ ถูกสร้างขึ้นจากผลของกระบวนการปรับปรุงตนเองให้เข้ากับสภาพแวดล้อมในชีวิต มีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับอารมณ์และความรู้สึกและเป็นสัมพันธ์ภาพทางวัตถุ-จิตวิสัยที่มีองค์ประกอบคือ ด้านความรู้ความเข้าใจ ด้านความรู้สึก และด้านการกระทำหรือพฤติกรรม

การให้ทานเป็นคำสอนที่พระพุทธเจ้าสอนสาวกของพระองค์ทั้งสาวกฝ่ายบรรพชิต (ภิกษุ-ภิกษุณี) และสาวกฝ่ายคฤหัสถ์ (อุบาสก-อุบาสิกา) ทรงสอนว่าธรรมทานเลิศกว่าอามิสทาน เพราะธรรมทานจะให้แนวปฏิบัติเพื่อพัฒนาชีวิตสู่ความเป็นอริยบุคคลได้ ขณะเดียวกันก็สอนอามิสทานในฐานะปัจจัยหล่อเลี้ยงชีวิตที่พระสงฆ์ได้ต้องรับจากคฤหัสถ์ ในการให้ทานนั้นสามารถให้ได้ทุกสถานที่ แต่ก็มีกำหนดสถานที่ให้ทานเป็นการเฉพาะเรียกว่า โรงทาน ได้แก่ สถานที่สำหรับแจกจ่ายสิ่งของที่ใช้ในการดำรงชีวิตมีอาหารเป็นต้นเพื่อเป็นการกุศล ตรงกับภาษาบาลีว่า “ทานัคคะ” และ “ทานศาลา” โรงทานในคัมภีร์พระพุทธศาสนามี ๓ ประเภท คือ (๑) โรงทานที่ตั้งถาวร เปิดบริการตลอดเวลา (๒) โรงทานที่ตั้งบางช่วงเวลา และ (๓) โรงทานที่ตั้งเฉพาะเกิดเหตุการณ์สำคัญ เช่น ตอนเกิดภัยพิบัติ ผู้ตั้งโรงทานได้แก่ พระราชา พระเจ้าจักรพรรดิ พราหมณ์ พระโพธิสัตว์ เศรษฐี และประชาชนทั่วไป จำนวนโรงทานในแต่ละเมืองแตกต่างกันไป บางเมืองมี ๑ แห่ง บางเมืองมี ๖ แห่ง (คือ ที่ประตูเมืองทั้ง ๔ ทิศ, กลางเมือง, และที่พระราชานิเวศน์) บุคคลที่เข้าไปรับแจกของจากโรงทานจำแนกเป็น ๒ กลุ่ม คือ (๑) สมณพราหมณ์ (ภิกษุและนักบวชนอกศาสนา) และ (๒) ประชาชนที่ได้รับความลำบากหรือยากจน เช่น คนกำพร้า คนเดินทาง ยาจก วนิพก คนป่วยและคนประสพภัยพิบัติ สิ่งของที่แจกในโรงทานส่วนมากเป็นปัจจัย ๔ ยานพาหนะ และสัตว์เลี้ยง การตั้งโรงทานเป็นประโยชน์แก่บุคคลหลายฝ่าย คือ (๑) เจ้าของโรงทานได้ให้ความช่วยเหลือแก่คนอื่น ฝึกการเสียสละลดความตระหนี่ ได้บำรุงสมณพราหมณ์ ได้สงเคราะห์เพื่อนมนุษย์ผู้ตกยาก เป็นการบำเพ็ญทานบารมี (๒) คนที่มารับแจกของได้รับความสะดวกในการดำเนินชีวิตโดยเฉพาะปัจจัย ๔

๕.๑.๒ ศึกษารูปแบบโรงทานตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทย

จากการศึกษาโรงทานตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทยสรุปความได้ว่า โรงทานในสังคมไทยตั้งขึ้นตามค่านิยมเรื่องทานของหลายภาคส่วน คือ (๑) พระพุทธศาสนา (๒) ศาลเจ้า โรงเจ (๓) หน่วยงานภาครัฐด้านสังคมสงเคราะห์ และ (๔) มูลนิธิจิตอาสา องค์กรอาสาสมัครภาคประชาชน มีการตั้งโรงทานในสังคมไทยตั้งแต่สมัยสุโขทัยเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน จำแนกโรงทานได้ ๓ ประเภท คือ (๑) โรงทานที่ตั้งแบบถาวร ตามวัดและสำนักปฏิบัติธรรม (๒) โรงทานที่ตั้งแบบชั่วคราว ตามสถานที่จัดงานบุญ เช่น งานพระถวายพระเพลิงพระบรมศพ และ (๓) โรงทานที่ตั้งช่วงเหตุการณ์สำคัญ ตามสถานที่เกิดภัยพิบัติ เช่น น้ำท่วม ไฟไหม้ชุมชน ผู้ที่ตั้งโรงทานในสังคมไทย ได้แก่ (๑) วัดในพระพุทธศาสนา (๒) หน่วยงานภาครัฐ (๓) ศาลเจ้า โรงเจ (๔) มูลนิธิจิตอาสา องค์กรการกุศล และ (๕) ประชาชนทั่วไป บุคคลที่มารับของแจกจากโรงทานตามวัด ได้แก่ พระสงฆ์ สามเณร แม่ชี ผู้ปฏิบัติธรรม บุคคลที่มารับของแจกจากโรงทานตามสถานที่เกิดภัยพิบัติ ได้แก่ ผู้ประสพภัยพิบัติ ญาติเจ้าหน้าที่ภาครัฐ เจ้าหน้าที่อาสาสมัครภาคประชาชนเป็นต้น สิ่งของที่แจกในโรงทานส่วนมากเป็นอาหารและเครื่องดื่ม (น้ำปานะ) มีเพียงบางโรงทานทำนึ่งที่สามารถแจกที่อยู่ (บ้านสร้างเสร็จรูปอุปกรณ์ก่อสร้างบ้าน) สัตว์เลี้ยง เมล็ดพันธุ์พืช และยานพาหนะ

รูปแบบโรงงานตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทย อาจแบ่งกว้างๆ ได้ ๒ รูปแบบ คือ

(๑) โรงงานที่ดำเนินการตามแนวทางพระพุทธศาสนาเป็นหลัก เช่น โรงงานที่ตั้งตามวัด สำนักปฏิบัติธรรม หรือตามงานพิธีทำบุญต่าง มุ่งเน้นถวายปัจจัย ๔ สมณบริขารและสิ่งของอันควรแก่สมณบริโภคอื่นๆ แก่พระสงฆ์ เช่น ภัตตาหาร น้ำปานะ ยารักษาโรค จีวร พร้อมกันนั้นก็ถือโอกาสให้ทานแก่อุบาสกอุบาสิกา และประชาชนผู้มาร่วมปฏิบัติธรรมหรือมาร่วมบำเพ็ญบุญตามโอกาสต่างๆ เช่น โรงงานวัดสังฆทาน โรงงานวัดอ้อน้อย โรงงานบ้านเพชรบำเพ็ญ

(๒) โรงงานที่ดำเนินการตามแนวทางสังคมสงเคราะห์ของหน่วยต่างๆ ทั้งภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มูลนิธิ-องค์กรการกุศล และเอกชน กล่าวคือ (๑) หน่วยงานภาครัฐที่มีบทบาทตั้งโรงงาน เช่น กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ กรมประชาสงเคราะห์ โรงพยาบาล สถาบันการศึกษา สภากาชาดไทย กาชาดจังหวัด จังหวัดต่างๆ กองทัพ หน่วยทหารตามภาคและจังหวัดต่างๆ รวมทั้งตำรวจ (๒) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีบทบาทตั้งโรงงาน เช่น องค์กรบริหารส่วนจังหวัด เทศบาล กรุงเทพมหานคร องค์กรบริหารส่วนตำบล องค์กร (๓) มูลนิธิ-องค์กรการกุศลที่มีบทบาทตั้งโรงงาน เช่น มูลนิธิเพื่อนพึ่ง (ภาฯ) ยามยาก มูลนิธิร่วมกตัญญู มูลนิธิปอเต็กตึ๊ง มูลนิธิร่มไทร มูลนิธิการกุศลตามศาลเจ้า-โรงเจ มูลนิธิของวัดที่ตั้งตามความดำริของพระสงฆ์ (๔) องค์กรภาคเอกชนที่มีบทบาทตั้งโรงงาน เช่น มูลนิธิสิริวัฒนภักดี

๕.๑.๓ นำเสนอรูปแบบโรงงานตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทย

จากการวิเคราะห์รูปแบบโรงงานตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทยสรุปความได้ว่าการให้ทานผ่านโรงงานตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทยเป็นกิจกรรมที่ได้รับความนิยมอย่างกว้างขวาง ทั้งในหมู่พระสงฆ์ ส่วนราชการ เอกชนและประชาชนทั่วไป พบว่าสิ่งของที่แจกในโรงงานส่วนมากเป็นอาหารและเครื่องดื่ม บางแห่งมีของจำนวนมากเกินไป รายการสิ่งของก็ซ้ำกัน ทำให้มีของเหลือเป็นจำนวนมาก จึงเห็นว่าควรมีการปรับปรุงแนวทางใหม่ ดังนี้ (๑) ควรจัดการให้มีของแจกในโรงงานอย่างหลากหลาย ไม่ควรเน้นที่อาหารและเครื่องดื่ม ควรแจกสิ่งของที่ผู้รับนำไปประกอบเป็นอาชีพเป็นรายได้ เพื่อให้เขาพึ่งตัวเองได้ (๒) จัดให้มีการแจกของแก่ผู้รับตามความจำเป็นและเป็นของดีต่อสุขภาพ เช่น งดถวายของหวานจัด มันจัดแก่พระสงฆ์เพื่อรักษาสุขภาพ ไม่ให้พระสงฆ์อาพาธจากการฉันทอาหารที่ไม่ถูกสุขลักษณะ (๓) โรงงานของวัด พระสงฆ์ไม่ควรดำเนินการปรุงอาหารด้วยตนเอง ควรมอบหมายให้คฤหัสถ์เป็นคนทำเพื่อไม่ให้ผิดพระวินัย (๔) ควรตั้งโรงงานแบบถาวรตามส่วนราชการหรือที่สาธารณะเพื่อแจกอาหารแก่ประชาชนที่ประสบปัญหา เช่น คนไร้บ้าน ขอดาน คนตกงาน (๕) ควรใช้โรงงานเป็นสถานที่สงเคราะห์ประชาชนด้านอื่นๆ ด้วย เช่น รักษาโรค แนะนำอาชีพ ฝึกอาชีพ (๖) ควรมีการจัดระบบโรงงานเพื่อให้ความโปร่งใส ตรวจสอบได้ และเปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายเข้ามามีส่วนร่วม และ (๗) ควรปลูกฝังแนวคิดจิตอาสาแก่ประชาชนให้เข้ามาช่วยงานโรงงานเมื่อมีความจำเป็นต้องตั้งโรงงานจะได้มีคนมาร่วมบริจาคสิ่งของและมาช่วยบริการแจกจ่ายสิ่งของอย่างเพียงพอ ฝึกให้ประชาชนรู้จักเสียสละกำลังทรัพย์และกำลังกาย ยินดีช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ทั้งในยามปกติและในยามได้รับความลำบาก อันเป็นการสร้างทานบารมีไปในตัว

นำเสนอรูปแบบโรงงานตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทย อาจแบ่งกว้างๆ ได้ ๒ รูปแบบ คือ (๑) โรงงานที่ดำเนินการตามแนวทางพระพุทธศาสนาเป็นหลัก เช่น โรงงานที่ตั้งตามวัด สำนักปฏิบัติธรรม หรือตามงานพิธีทำบุญต่าง มุ่งถวายปัจจัย ๔ และสมณบริขารแก่พระสงฆ์และ

อุบาสกอุบาสิกาผู้มาร่วมปฏิบัติธรรม (๒) โรงทานที่ดำเนินการตามแนวทางสังคมสงเคราะห์ของหน่วยต่างๆ ทั้งภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มูลนิธิ-องค์กรการกุศล และเอกชน มุ่งแจกจ่ายอาหาร และให้ความช่วยเหลือแก่ประชาชนหลายกลุ่ม เช่น ประสบกับภัยพิบัติ มีปัญหาครอบครัว มีปัญหาทางเศรษฐกิจ มาร่วมกันในพิธีสำคัญ หรือ คนไร้บ้าน คนไร้ที่พึ่ง คนพิการ คนตกงาน

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะเพื่อนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

สังคมไทยนับถือพระพุทธศาสนา คำสอนเรื่องทานก็แผ่เข้ามาแทรกซึมในวัฒนธรรมและการดำเนินชีวิตของชาวไทยอย่างกว้างขวางและลึกซึ้ง และมีความเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรมตามหลักพระพุทธศาสนา ชาวไทยพุทธมีความเชื่อว่า เหตุที่บุคคลหนึ่งมีสภาพความเป็นอยู่ดีกว่าบุคคลอื่น เพราะเขาได้สั่งสมกรรมดีมาแต่ชาติปางก่อน ดังนั้น คนที่ให้ทานไว้มาก ผลบุญย่อมส่งผลให้เขาเลื่อนฐานะสูงขึ้นได้ในชาติหน้า เชื่อว่าการถวายทานแก่พระภิกษุสงฆ์ได้บุญมากกว่าให้กับคนหรือสัตว์ทั่วไป ตามหลักที่แท้จริงนั้น การให้ทั้งสองอย่าง ก็จัดเป็นบุญที่สำเร็จด้วยการให้ทานเหมือนกัน ลักษณะการให้ทานในสังคมไทย มีลักษณะพุ่มเพื่อย ให้ทานเพื่อผลตอบแทนทางการค้า

จากการศึกษารูปแบบโรงทานตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทย ในเรื่องการให้ทาน และโรงทานตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทย เป็นการทำบุญอย่างหนึ่งที่ชาวพุทธในสังคมไทย นิยมทำกัน จะสังเกตเห็นได้ คือ เมื่อทำบุญในวาระหรือโอกาสใดก็ตามส่วนใหญ่จะมีการให้ทานและตั้งโรงทานเสมอ เนื่องจากเชื่อกันว่าจะได้บุญมาก และเป็นการทำบุญที่ทำได้ง่าย อีกทั้งยังสอดคล้องกับวิถีการดำเนินชีวิตของคนชาวพุทธในสังคมไทยปัจจุบัน แม้ในสังคมจะนิยมให้ทานซึ่งเกิดจากอิทธิพลคำสอนเรื่องทาน แต่การให้ทานของชาวพุทธไทยยังมีความคลาดเคลื่อนไปจากวัตถุประสงค์ของการให้ทานในพระพุทธศาสนา วัตถุประสงค์ของการให้ทานในทัศนะของพระพุทธเจ้าที่สำคัญที่สุดคือให้เพื่อชำระกิเลสอันเป็นการกำจัดความโลภและความเห็นแก่ตัว การให้ทานของชาวพุทธส่วนใหญ่ไม่ได้ให้ทานเพื่อชำระล้างกิเลส แม้บางส่วนจะให้ทานเพื่อบูชาคุณ เพื่อสงเคราะห์และอนุเคราะห์ก็ตาม แต่การให้ทานนั้นมิเจตนาที่ไม่บริสุทธิ์เพราะเป็นการให้โดยหวังผลตอบแทน การให้ทานที่ถูกต้องไม่หวังผลตอบแทนใดๆทั้งสิ้น อนึ่ง ความผิดพลาดของชาวพุทธในสังคมไทย คือ ให้ทานยึดติดตัวบุคคลผู้รับทานเกินไป การให้เช่นนี้ พระพุทธองค์ไม่ทรงสรรเสริญ เพราะมีผลเสียมากกว่าผลดี การให้ทานทรงยกย่อง คือ การให้ทานเพื่อประโยชน์ส่วนรวมเท่านั้น

๕.๒.๒ ข้อเสนอแนะเพื่อการศึกษาวิจัยต่อไป

ผู้วิจัยเห็นว่า เนื้อหาเกี่ยวกับโรงทานในสังคมไทยยังมีอีกหลายประเด็นที่ควรศึกษาวิจัย เนื่องจากมีขอบข่ายและความเกี่ยวข้องกับบุคคลหลายฝ่าย จึงเสนอให้ทำวิจัยในหัวข้อดังต่อไปนี้

(๑) วิเคราะห์สถานภาพและบทบาทของโรงทานของวัดในพระพุทธศาสนาเถรวาท มหายานและมูลนิธิการกุศลในสังคมไทย

(๒) วิเคราะห์การสร้างเครือข่ายจิตอาสาของประชาชนผู้ตั้งโรงทานในสังคมไทย

(๓) วิเคราะห์ค่านิยมการให้ทานและนโยบายสังคมสงเคราะห์ที่มีอิทธิพลต่อรูปแบบโรงทานสังคมไทยในทศวรรษหน้า

(๔) วิเคราะห์การบริหารจัดการโรงทานในสังคมไทย : บูรณาการตามหลักพุทธธรรมและทฤษฎีสวัสดิการสังคมสงเคราะห์

(๕) แนวทางการส่งเสริมโรงงานของวัด ศาลเจ้า โรงเจ มุณิฉิตอาสาและหน่วยงาน
ภาครัฐ

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถา แปล ชุด ๙๑ เล่ม. พิมพ์ครั้งที่ ๔.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ:

กรมศิลปากร. จารึกสมัยสุโขทัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ศิลปากร, ๒๕๒๗.

กุลศิริ อรุณภาคย์. ศาลเจ้า ศาลจีน ในกรุงเทพฯ. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มิวเซียมเพรส,

๒๕๕๓.

คุณ โทซันท์. พุทธศาสนากับชีวิตประจำวัน. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๗.

จักรพล ฉายาภิรัช. อารมย์บำบัด. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: เคล็ดไทย, ๒๕๕๒.

ธีระ วงศ์โพธิ์พระ. ตำนานศาลเจ้า-โรงเจที่มีอายุ ๑๐๐ ปีเมืองสยามมหาโพธิ์สัตว์ (อวังเขียงเหลา

ใจ้ว) สอนเข้ารูปมาน เล่มที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: ชมรมธรรมทานทาง ป.ณ.เป้าเต็งแก้ง,

๒๕๕๕.

ป. หลงสมบุญ. พจนานุกรม มคอ-ไทย. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: เรื่องปัญญา, ๒๕๔๙.

ประทีป ชุมพล. จิตกรรมฝาผนังภาคกลาง: ศึกษากรณีความสัมพันธ์กับวรรณคดีและอิทธิพลที่มี

ต่อความเชื่อประเพณีและวัฒนธรรม. กรุงเทพมหานคร: สำนักวิจัยแห่งชาติ, ๒๕๓๙.

ประภาพร แจ่มใสพงษ์ (กองบรรณาธิการ). ประเพณีไทย. กรุงเทพมหานคร: เพื่อนเรียน, ๒๕๔๙.

ประเวศ วะสี. พุทธธรรมกับสังคม. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์หมอชาวบ้าน, ม.ป.ป.

ปิ่น มุกกันต์. พ.อ.. คำบรรยายพุทธศาสตร์ภาคที่ ๓ ฉบับฉลอง ๒๕ พุทธศตวรรษ.

กรุงเทพมหานคร: กมลการพิมพ์, ๒๕๒๗.

_____ . มงคลชีวิต ภาคที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: พิศนาคะการพิมพ์, ๒๕๐๖.

ปิยโสภณ. อภัยทาน. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ม.ป.ป.

พญาลิไท. ไตรภูมิพระร่วง. พิมพ์ครั้งที่ ๘. กรุงเทพมหานคร: จักรานุกูลการพิมพ์, ๒๕๔๓.

พระชาย วรรณโม. ฉลาดทำบุญ. พิมพ์ครั้งที่ ๕๖. กรุงเทพมหานคร: เคล็ดไทย, ๒๕๔๙.

พระเทพวิสุทธิกวี (พิจิตร จิตตวณฺโณ). **กฎแห่งกรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหา
มกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.๙, ราชบัณฑิต). **พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ ชุด
คำวัด**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ช่อระกา, ๒๕๔๘.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). **ก้าวไปในบุญ**. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๒.

_____. **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

พระธรรมวิสุทธิกวี (พิจิตร จิตตวณฺโณ). **กฎแห่งทาน: ทำหนึ่งได้ร้อย ทำร้อยได้ล้าน**. นนทบุรี: กรีน
ปัญญาญาณ, ม.ป.ป..

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. **พระราชพิธีสิบสองเดือน เล่ม ๑**. กรุงเทพมหานคร:
วังอักษร, ๒๕๐๖.

_____. **พระราชพิธีสิบสองเดือน**. กรุงเทพมหานคร: บรรณาการ, ๒๕๑๓.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๓๑.
กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ผลิธัมม์, ๒๕๕๘.

พระภวานาวีรยคุณ (หลวงพ่อทัตตชีโว). **ทุกนาทีมีไว้เพื่อสร้างบุญ**. ปทุมธานี: มูลนิธิธรรมใจ, ๒๕๕๑.

พระมหาสมปอง มุทิโต แปลและเรียบเรียง. **คัมภีร์อภิธานวรรณนา**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์
มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

พระยาอนุমানราชธน. **การศึกษาวรรณคดีแห่งวรรณศิลป์**. กรุงเทพมหานคร: ราชบัณฑิตยสถาน,
๒๕๐๗.

พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ วิฑูญาโณ). **ธรรมปริทรรศน์**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราช
วิทยาลัย, ๒๕๓๘.

พระสิริมงคลอาจารย์. **มังคลัตถทีปนี แปล เล่ม ๓**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๘. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์
มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗.

ไพรัตน์ จันท์แบบ. **ความรู้เรื่องมอญ**". อนุสรณ์ในการออกเมรุพระราชทานทานเพลิงศพ
พระธรรมสิริชัย (บุญเลิศ โฆสโก) ๑๙ เมษายน ๒๕๕๒ ณ เมรุปราสาทรามัญ
วัดอรุณราชวราราม. กรุงเทพมหานคร: วังอักษร, ๒๕๕๒.

ยุพา อร่ามกุล. **ทานและอานิสงส์ของทาน**. กรุงเทพมหานคร: หจก.ทิพย์วิสุทธิ, ๒๕๔๑.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน**. กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญทัศน์,
๒๕๓๐.

_____. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร:
นานมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์, ๒๕๔๖.

วันทนีย์ วาสิกะสิน. **ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับสวัสดิการสังคมและสังคมสงเคราะห์**. พิมพ์ครั้งที่ ๗.

กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๓.

สถาบันบันลือธรรม. **การทำทาน: ธรรมทาน-การถวายสังฆทาน-การให้อภัยทาน**. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ม.ป.ป..

สนิท ตั้งทวี. **วรรณคดีและวรรณกรรมศาสนา**. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๗.

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. **พุทธประวัติ เล่ม ๒**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

_____. **สารานุกรมพระพุทธศาสนา**. สุเชาว์ พลอยชุม รวบรวม. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.

_____. **บาลีไวยากรณ์ วจีวิภาค ภาคที่ ๒ อาชยาตและกิตต์**. พิมพ์ครั้งที่ ๓๙. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.

สมปราชญ์ อัมมะพันธ์. **ประเพณีและพิธีกรรมในวรรณคดีไทย**. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๖.

สมาคมบาลีปกรณ์ ลอนดอน. **พจนานุกรม บาลี-ไทย-อังกฤษ ฉบับภูมิพล ภิภุ**. แปลโดยมูลนิธิภูมิพลภิภุ. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มูลนิธิภูมิพลภิภุ ในบริเวณวัดสระเกษ, ๒๕๓๑.

เสถียร โกเศศ. **การศึกษาเรื่องประเพณีไทยและชีวิตชาวไทยสมัยก่อน**. กรุงเทพมหานคร: คลังวิทยา, ๒๕๒๑.

_____. **วัฒนธรรมและประเพณีต่างๆ ของไทย**. กรุงเทพมหานคร: คลังวิทยา, ๒๕๑๖.

หลวงเทพดรณานุกิษฐ์ (ทวี ธรรมธัช ป.ธ.๙). **ธาตุุปทีปิกา หรือพจนานุกรม บาลี-ไทย แผนกธาตุ ประกอบด้วยหลักไวยากรณ์ชั้นสูง**. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๒๘.

องค์ บรรจุน (บรรณาธิการ). **จดหมายเหตุชาวไทยเชื้อสายมอญ บำเพ็ญกุศลถวายสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ ตามลัทธิธรรมเนียมมอญ ณ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท พระบรมมหาราชวัง วันอาทิตย์ที่ ๑๒ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๕๑**. กรุงเทพมหานคร: ชมรมเยาวชนมอญกรุงเทพ, ๒๕๕๑.

อร่าม อินพุ่ม. **มงคลชีวิต ๓๗ ประการ**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เพชรกระรัต, ๒๕๓๗.

เอนก นาวิกมูล. **อยู่อย่างชาวสยาม**. กรุงเทพมหานคร: แสงแดด, ๒๕๔๑.

(๒) วิทยานิพนธ์

ชฎาลักษณ์ สรรพานิช. “พระมาลัย: การศึกษาเชิงวิเคราะห์”. **วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต**. คณะโบราณคดี: มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๒๔.

ฐมาภรณ์ โพธิ์สัตย์. “การดำเนินงานของมูลนิธิเพื่อนพึ่ง (ภาฯ) ยามยากที่มีต่อผู้ประสบอุทกภัย กรณีศึกษา ตำบลน้ำก้อ จังหวัดเพชรบูรณ์” **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (สังคมศาสตร์เพื่อการพัฒนา)**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา, ๒๕๔๘.

ทิพย์ชนก รัตโนสถ. “ขราวาสสมัยพุทธกาล: บทบาทในการสนับสนุนพระพุทธศาสนา”. **สารนิพนธ์พุทธศาสตร์ดุสิตบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

นฤชิต จุสปะปาโล. “การศึกษาเปรียบเทียบเรื่องทานในพระพุทธศาสนากับเศาะกะตะ-เกะฮ์ในศาสนาอิสลาม”. **ปริญาญอักษรศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๓.

นวลศรี พงศ์ภัทรวัต. “บทบาทผู้นำชาวจีนฮกเกี้ยนในเกาะภูเก็ต ระหว่าง พ.ศ. ๒๓๙๖ – ๒๔๗๕”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๔๒.

พระครูไพศาลธรรมานุสิฐ (ถนอม ภิญโญจิตร). “การศึกษาเปรียบเทียบตัวอย่างการให้ทานในพระสุตตันตปิฎกกับการปฏิบัติจริงในลำพูน”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

พระมหาสนิท อนุจารี. “พระพุทธศาสนากับวรรณคดีไทยสมัยสุโขทัย: ศึกษาเฉพาะกรณี ศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงและสุภาษิตพระร่วง”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

พระมหาอานนท์ ชวนาภิภู (แสนแป้). “การศึกษาเรื่องทานในพระไตรปิฎกที่มีอิทธิพลต่อสังคมไทย”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

พระสมุห์อุตร ปริบุญโณ (มะลิพวง). “บทบาทการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระราชสุวรรณหเวที (ประถม กนตสีโล)”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

รตพร ปัทมเจริญ. “บทบาทของศาลเจ้าจีนในการธำรงอัตลักษณ์ชาติพันธุ์: ศึกษากรณีในเขตอำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๔.

รังษี สุทนต์. “การศึกษาวิเคราะห์บทบาทของอนาถบิณฑิกอุบาสก ที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๔๔.

ลักษณะ ทอทศ. “ศึกษาทัศนคติเรื่องการให้ทานของชาวบ้านตอนกลาง ตำบลธาดู อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานีกับหลักการให้ทานในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕.

วนิดา ฉายาสุตบุตร. “การศึกษาวิเคราะห์บทบาทของพระนางสามาวดีที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

สมานใจ ชั้นที่ห้าว. จริยธรรมของอาสาสมัครในหน่วยกู้ภัย: กรณีศึกษามูลนิธิร่วมกตัญญู. **วิทยานิพนธ์จริยศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๗.

สุรีย์ บัณฑุชัย. “ประเพณีการกินเจของชาวไทยเชื้อสายจีนในจังหวัดพิษณุโลก”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา)**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยนเรศวร, ๒๕๓๗.

เอื้อนทิพย์ พิระเสถียร. “การศึกษาเชิงวิเคราะห์แบบเรื่องและอนุภาคในปัญญาสชาดก”. **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๙.

(๓) วารสาร

เรื่อนแก้ว ภัทรานุประวัติ. “เทศกาลและพิธีกรรมสำคัญของศาลเจ้าจีนในจังหวัดสมุทรสงคราม”. **วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยหอการค้าไทย**. ฉบับที่ ๓ ปีที่ ๒๙ เดือนกรกฎาคม: ๑๑๔.

ท่านผู้หญิง มณฑินี มงคลนาวิน. “โรงบุญ-โรงทาน สมัย IMF” [จุลสาร]. ๒๕๔๑.

กำธร พิทักษ์วงศ์วานิช. “ปัญหาและอุปสรรคของอาสาสมัครกู้ภัยมูลนิธิร่วมกตัญญูในการปฏิบัติงานช่วยเหลือผู้ประสบภัย ในเขตพื้นที่กรุงเทพมหานคร” **วารสารวิชาการ บัณฑิตวิทยาลัยสวนดุสิต**; ปีที่ ๔ฉบับที่ ๑ (ม.ค.-มิ.ย.๕๑) : ๖๑-๗๑.

(๔) สื่ออิเล็กทรอนิกส์

กรุงเทพธุรกิจ (๑๗ ต.ค. ๕๙). “กทม.เชิญผู้ตั้งโรงทาน-แจกอาหารลงทะเบียนล่วงหน้า”. กรุงเทพธุรกิจ. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://www.bangkokbiznews.comnews/detail/723209>. [๑๕ เมษายน ๒๕๖๑].

มหาจุฬาอาศรม (๑๐ กพ. ๖๐). “ศูนย์ปฏิบัติธรรมมหาจุฬาอาศรม”. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://dcd.mcu.ac.th/?p=981>. [๑๕ เมษายน ๒๕๖๑].

- วัดสังฆทาน. (๑๙ พ.ย. ๕๙) “**โรงงานวัดสังฆทาน**”. [ออนไลน์].แหล่งที่มา:<https://www.youtube.com/watch?v=4ff2OyaGxrk>[๑๕ เมษายน ๒๕๖๑].
- วัดอ้อน้อย (๓๐ ธค.๖๐). “กำหนดบวชนกขัมมะเนื่องในวันปีใหม่ ๒๕๖๑”. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.onoi.org/index.php/2010-12-24-15-19-21>. [๑๕ เมษายน ๒๕๖๑].
- วัดอัมพวัน. (๑๖ มค. ๕๘) “**โรงงานการกุศลวัดอัมพวัน**”. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา:<https://www.youtube.com/watch?v=vk9sDs9mcYk>. [๑๕ เมษายน ๒๕๖๑].
- วัดท่าซุง. (๒๐ พ.ค. ๕๙). “**โรงงานศาลา ๔ ไร่ วันวิสาขบูชา ๕๙**”. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: https://www.youtube.com/watch?v=2i_YMLBT9R0. [๑๕ เมษายน ๒๕๖๑].
- ไปด้วยกัน.คอม. “**วัดโนนกุ่ม หรือ วัดสรพงษ์**”. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา:<http://www.paiduaykan.com/province/Northeast/nakhonratchasima/watnonkhum.html>. [๑๕ เมษายน ๒๕๖๑].
- เครือข่ายกาญจนาภิเษก. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://kanchanapisek.or.th/speeches/2002/0811.th.html> (๑๕ เมษายน ๒๕๖๑).
- หอพักนิสิตมหาวิทยาลัยพะเยา. “**โรงงาน**” (๒๕ ตค. ๕๓) (มหาวิทยาลัยพะเยา). [ออนไลน์]. แหล่งที่มา:<http://updorm.com/main.php?name=service&file=almshouse>. [๑๕ เมษายน ๒๕๖๑]
- สารานุกรมวิกิพีเดีย. “**जूबूयनीय-जैमाँतबतुतु**”. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา:<https://th.wikipedia.org/wiki>. [๑๕ เมษายน ๒๕๖๑]
- เสียงเสรี SEREE VOICE. (๓๐ เม.ย. ๕๙). “**โรงงานมูลนิธิกลุ่มเพื่อนเสรี ในโอกาสขึ้นปีที่ ๔ ณ วัดเจ้าอาม**”. (๑๐ เมษายน ๒๕๖๑).

(๕) สัมภาษณ์:

- สัมภาษณ์ กิตติคุณ กลมกล่อม, นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๕ โรงเรียนสวรรคค่อนันตวิทยา, ๒๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.
- สัมภาษณ์ จ.ส.อ.สัมพันธ์ ศิริโชค, อดีตครูฝึกทหารใหม่ ร.๒ รอ.ชลบุรี นายสิบยุทธการ, ๒๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.
- สัมภาษณ์ ณีฐฎิฎาภรณั ภัทรสิริวราพงค์, ผู้จัดการ สหกรณ์การเกษตรเมืองสวรรคคัจำกัฎ จัังหวัดสุโขทัย, ๖ ธันวาคม ๒๕๖๐.
- สัมภาษณ์ ดร.นพ.เฉลิม หาญพานิช, ประธานกรรมการ/ประธานเจ้าหน้าที่บริหาร บริษัทบางกอกเซนฮอสพิทอล จำกัฎ (มหาชน), ๒๔ พฤษภาคม ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ ดวงพร ชิดเชื้อ, นักวิเคราะห์นโยบายและแผนปฏิบัติการ ที่ดินอำเภอสวรรคโลก
จังหวัดสุโขทัย, ๒๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ ทิศวรรณ ช่อจันทร์, เจ้าของร้านอาหารมังสวิรัต แพลตบางชั้น มีนบุรี กรุงเทพมหานคร,
๕ ธันวาคม ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ ธนดล ปานเปี้ยว, นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ โรงเรียนสวรรคค่อนันตวิทยา, ๒๙ พฤศจิกายน
๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ ธันย์สุดา อมรวัฒนาพงษ์, เจ้าหน้าที่สมาคมฯ สหกรณ์การเกษตรเมืองสวรรคค จำกัด
จังหวัดสุโขทัย, ๖ ธันวาคม ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ นภาพันธุ์ ลิ้มประพันธ์, เจ้าหน้าที่ธุรการและการตลาด สหกรณ์การเกษตรเมืองสวรรคค
จำกัด จังหวัดสุโขทัย, ๒๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ พนิดา ภาณุพัฒน์พงศ์, กรรมการบริหารบริษัทสินแพทย์จำกัด, ๕ มิถุนายน ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ พระครูวิจิตรธรรมนิเทศ, เจ้าอาวาสวัดหนองป่าตอสามัคคีธรรม, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ พระครูเวฬุวันพิทักษ์สุนทร, เจ้าอาวาสวัดไผ่ล้อม, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ พระครูอัมพวันประภาส, เจ้าอาวาสวัดอัมพวันนาราม, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ โรจน์ ชิดเชื้อ, พนักงานธนาคารออมสิน จังหวัดสุโขทัย, ๒๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ วาสนา หอวิจิตร, ผู้อำนวยการฝ่ายการพยาบาล โรงพยาบาลการุณเวช สุขุมวิท ๓,
๒๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ วิชาญ มินชัยนันท์, รองหัวหน้าพรรคเพื่อไทยและประธานมูลนิธิร่มไทย, ๒๙ มีนาคม
๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ วิศาล ตันติรัตน์, หัวหน้านายไปรษณีย์อำเภอศรีสำชนาลัย จังหวัดสุโขทัย, ๖ ธันวาคม
๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ วีรพล ไผ่แจ้คำมูล, ปลัดอำเภอ ที่ทำการปกครอง จังหวัดสุโขทัย, ๓๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ วัฒนา ตันติรัตน์, ผู้จัดการฝ่ายสินเชื่อ สหกรณ์การเกษตรเมืองสวรรคค จำกัด
จังหวัดสุโขทัย, ๖ ธันวาคม ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ สุขเกษม จริยา, เจ้าหน้าที่สินเชื่อ สหกรณ์การเกษตรเมืองสวรรคค จำกัด จังหวัดสุโขทัย,
๒๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ สุเมธ ลิ้มประพันธ์, อาจารย์ประจำวิชาสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม
โรงเรียนสวรรคค่อนันตวิทยา, ๒๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ โสภา สังฆะวดี, เภรัญญิก มูลนิธิอนุเคราะห์ปัญญา ถนนสามวา กรุงเทพมหานคร,
๕ ธันวาคม ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ อมรรัตน์ ดวงจันทร์, เจ้าของร้านรุ่งโรจน์การเกษตร จังหวัดสุโขทัย, ๑ ธันวาคม ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ อรชิสา บุษากีเกียรติ, ผู้ช่วยผู้จัดการ สหกรณ์การเกษตรเมืองสวรรคร์ จำกัด จังหวัดสุโขทัย,
๓๑ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ อุดม ทองอุทัยศรี, RM ทีมลูกค้าดูแลผู้ประกอบการ ธนาคารกสิกรไทย, ๒๙ พฤศจิกายน
๒๕๖๐.

ภาคผนวก ก

แบบสัมภาษณ์

แบบสัมภาษณ์วิทยานิพนธ์

เรื่อง

รูปแบบโรงงานตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทย

A BUDDHISM'S BASED MODEL OF ALMSHOUSE IN THAI SOCIETY

คำชี้แจง

แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา ๑. เพื่อศึกษาแนวความคิดการให้ทานและโรงงานในพระพุทธศาสนา ๒. เพื่อวิเคราะห์รูปแบบโรงงานในสังคมไทย ๓. เพื่อเสนอรูปแบบโรงงานตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทย

แบบสัมภาษณ์นี้มีจำนวน ๒ ตอน ได้แก่

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

ตอนที่ ๒ ข้อคำถามเพื่อการสัมภาษณ์

ผู้ให้สัมภาษณ์สามารถแสดงความคิดเห็นได้อย่างอิสระโดยคำให้สัมภาษณ์ของผู้สัมภาษณ์ไม่มีถูกผิด และข้อมูลที่ได้จะถูกนำไปใช้เพื่อประโยชน์ในทางวิชาการเท่านั้น

จึงเรียนเชิญท่านผู้เชี่ยวชาญให้สัมภาษณ์ให้ตรงกับความรู้ ความรู้สึกนึกคิดของท่านให้มากที่สุดจนครบทุกข้อคำถาม

ขอขอบพระคุณและอนุโมทนาที่เมตตาให้สัมภาษณ์ครั้งนี้

นางสาววรินทร์ ทวีโชติชัยกุล

นิสิตปริญญาเอก สาขาวิชาพระพุทธศาสนา ๒.๒

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์ประวัติส่วนตัว ประวัติการศึกษา ประวัติการทำงานอย่างย่อ

-ชื่อ..... นามสกุล

-เพศ.....

-อายุ.....

-วุฒิการศึกษา.....

-ตำแหน่ง.....

.....

.....

-ประสบการณ์การทำงาน.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

-สัมภาษณ์วันที่..... เวลา.....

-สถานที่สัมภาษณ์.....

.....

ส่วนที่ ๒ คำถามเพื่อการสัมภาษณ์

๒.๑ ท่านคิดว่า การให้ทานในพระพุทธศาสนา คือการกระทำอย่างไร?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

๒.๒ โรงทานในคัมภีร์พระพุทธศาสนามีลักษณะอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

๒.๓ โรงทานที่ปรากฏในสังคมไทยปัจจุบัน มีความแตกต่างจากโรงทานในสมัยพุทธกาล
อย่างไร?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

๒.๔ ท่านเห็นว่า การจัดตั้งโรงงานในสังคมไทยปัจจุบัน ควรมีการบริหารจัดการให้เป็นระบบหรือไม่?

.....

.....

.....

.....

.....

๒.๕ ท่านมีทัศนคติต่อผู้รับทานจากโรงงานอย่างไร? และท่านเห็นว่าผู้รับทานจากโรงงานควรได้รับการปฏิบัติอย่างไร?

.....

.....

.....

.....

.....

๒.๖ ปัญหาและอุปสรรคการจัดตั้งโรงงาน?

.....

.....

.....

.....

.....

๒.๗ ท่านมีคำแนะนำในการบริหารโรงงานอย่างไร?

.....

.....

.....

.....

.....

(.....)

ผู้ให้สัมภาษณ์

(.....)

ผู้สัมภาษณ์

ภาคผนวก ข

รายชื่อผู้ให้สัมภาษณ์

รายชื่อผู้ให้ข้อมูล (สัมภาษณ์)

พระสงฆ์

- พระครูอัมพวันประภาส, เจ้าอาวาสวัดอัมพวันนาราม, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๖๐
- พระครูเวฬุวันพิทักษ์สุนทร, เจ้าอาวาสวัดไผ่ล้อม, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๖๐
- พระครูวิจิตรธรรมนิเทศ, เจ้าอาวาสวัดหนองป่าตอสามัคคีธรรม, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๖๐

นักการเมือง นักธุรกิจ และบุคคลทั่วไป

- ดร.นพ.เฉลิม หาญพานิช, ประธานกรรมการ/ประธานเจ้าหน้าที่บริหาร บริษัท บางกอกเชน ฮอสปิทอล จำกัด (มหาชน), ๒๔ พฤษภาคม ๒๕๖๐
- คุณวิชาญ มินชัยนันท์, รองหัวหน้าพรรคเพื่อไทยและประธานมูลนิธิธัมมไทย, ๒๙ มีนาคม ๒๕๖๐
- คุณพนิดา ภาณุพัฒน์พงศ์กรรมการบริหารบริษัทสินแพทย์จำกัด, ๕ มิถุนายน ๒๕๖๐
- คุณวีรพล ไผ่แจ้คำมูล, ปลัดอำเภอ ที่ทำการปกครอง จังหวัดสุโขทัย, ๓๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๐
- คุณวิศาล ตันติรัตน์, หัวหน้านายไปรษณีย์อำเภอศรีสัชชาลัย จังหวัดสุโขทัย, ๖ ธันวาคม ๒๕๖๐
- คุณอุดม ทองอุทัยศรี, RM ทีมลูกค้าดูแลผู้ประกอบการ ธนาคารกสิกรไทย, ๒๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๐
- คุณวาสนา หอวิจิตร, ผู้อำนวยการฝ่ายการพยาบาล โรงพยาบาลการุณเวช สุขาภิบาล ๓, ๒๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๐
- คุณวัฒนา ตันติรัตน์, ผู้จัดการฝ่ายสินเชื่อ สหกรณ์การเกษตรเมืองสวรรคร์ จำกัด จังหวัดสุโขทัย, ๖ ธันวาคม ๒๕๖๐
- คุณณัฐฎิญาภรณ์ ภัทรสิริวราพงศ์, ผู้จัดการ สหกรณ์การเกษตรเมืองสวรรคร์ จำกัด จังหวัดสุโขทัย, ๖ ธันวาคม ๒๕๖๐
- คุณทิศวรรณ ช่อจันทร์, เจ้าของร้านอาหารมังสวิรัต แพลตบางชั้น มีนบุรี จังหวัด กรุงเทพมหานคร, ๕ ธันวาคม ๒๕๖๐

-คุณโสภา สังฆะวดี, เหมัญญิก มุลินีอินุเคราะห์ปัญญา ถนนสามวา จังหวัด กรุงเทพมหานคร, ๕ ธันวาคม

-จ.ส.อ.สัมพันธ์ ศิริปโชติ, อดีตครูฝึกทหารใหม่ร.๒ รอ.ชลบุรี นายสิบยุทธการ, ๒๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๐

-คุณดวงพร ชิดเชื้อ นักวิเคราะห์นโยบายและแผนปฏิบัติการ ที่ดินอำเภอสวรรคโลก จังหวัดสุโขทัย, ๒๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๐

-คุณอรชิสรา บุษากียรติ, ผู้ช่วยผู้จัดการ สหกรณ์การเกษตรเมืองสวรรคร์ จำกัด จังหวัด สุโขทัย, ๓๑ พฤศจิกายน ๒๕๖๐

-คุณสุขเกษม จรียา, เจ้าหน้าที่สินเชื่อ สหกรณ์การเกษตรเมืองสวรรคร์ จำกัด จังหวัด สุโขทัย, ๒๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๐

-คุณธัญย์สุดา อมรวัฒนาพงษ์, เจ้าหน้าที่สมาคมฯ สหกรณ์การเกษตรเมืองสวรรคร์ จำกัดจังหวัดสุโขทัย, ๖ ธันวาคม ๒๕๖๐

-คุณนภาพันธุ์ ลิ้มประพันธ์, เจ้าหน้าที่ธุรการและการตลาด สหกรณ์การเกษตรเมือง สวรรคร์ จำกัด จังหวัดสุโขทัย, ๒๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๐

-คุณอมรรัตน์ ดวงจันทร์, เจ้าของร้านรุ่งโรจน์การเกษตร จังหวัดสุโขทัย, ๑ ธันวาคม ๒๕๖๐

-คุณโรจน์ ชิดเชื้อ, พนักงาน ธนาคารออมสิน จังหวัดสุโขทัย, ๒๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๐

ครูและนักเรียน

-คุณสุเมธ ลิ้มประพันธ์, อาจารย์ประจำวิชาสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม โรงเรียนสวรรคร์อนันตวิทยา, ๒๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๐

-นายกิตติคุณ กลมกล่อม, นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๕ โรงเรียนสวรรคร์อนันตวิทยา, ๒๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๐

-นายธนดล ปานเปี้ยว, นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ โรงเรียนสวรรคร์อนันตวิทยา, ๒๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๐

ภาคผนวก ค

ข้อมูลสัมภาษณ์

ข้อมูลสัมภาษณ์

กลุ่มพระสงฆ์

-พระครูอัมพวันประภาส, เจ้าอาวาสวัดอัมพวันนาราม, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๖๐

ให้ความเห็นว่า “การให้ทาน คือการให้ทานนั้น มีความหลากหลายในทางพระพุทธศาสนา ไม่ว่าจะให้มนุษย์หรือสัตว์ ก็นับว่าเป็นทาน คือการให้ด้วยจิตที่บริสุทธิ์ ตั้งใจ และเต็มใจ แต่ต่างกัน คือ อานิสงส์ หากจะมุ่งรับอานิสงส์อย่างเต็มเปี่ยม เราหรือผู้ที่จะบริจาคต้องมีจิตที่ยินดีขณะที่ให้และตามความต้องการของผู้รับ เพราะสิ่งที่ผู้รับได้รับแล้วตามความต้องการก็จะเป็นประโยชน์และจึงเกิดคุณเกิดอานิสงส์แบบนี้ เป็นต้น หากให้ในสิ่งที่เขายังไม่ต้องการก็จะยังไม่เกิดประโยชน์ต่อผู้รับมากนัก”

-พระครูเวฬุวันพิทักษ์สุนทร, เจ้าอาวาสวัดไผ่ล้อม, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๖๐

ให้ความเห็นว่า “การให้ทาน คือการเสียสละซึ่งสิ่งของ การเฉลี่ยความสุขที่เรามีอยู่ไปยังผู้อื่นที่ยังขาดแคลน เป็นการช่วยเหลือคนที่ด้อยโอกาสได้มีโอกาสเต็มเต็มในสิ่งที่บกพร่อง เพื่อทุกคนได้มีความสุขอย่างเสมอภาคกัน

-พระครูวิจิตรธรรมนิเทศ, เจ้าอาวาสวัดหนองป่าตอสามัคคีธรรม, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๖๐

ให้ความเห็นว่า “การให้ทาน คือการให้ทานด้วยจิตที่เป็นกุศล ด้วยใจที่บริสุทธิ์”¹

นักการเมือง นักธุรกิจ และบุคคลทั่วไป

-ดร.นพ.เฉลิม หาญพานิช, ประธานกรรมการ/ประธานเจ้าหน้าที่บริหาร บริษัทบางกอกเซนฮอสปิทอล จำกัด (มหาชน), ๒๔ พฤษภาคม ๒๕๖๐

ให้ความเห็นว่า “การให้ทาน คือการแบ่งปันทรัพย์สิน เงินทอง สิ่งของเครื่องอุปโภค บริโภค แรงกายแรงใจ โดยไม่หวังผลตอบแทน หรือการบำเพ็ญเกิดประโยชน์กับคนอื่น กับสังคมเพื่ออานิสงส์ภายภาคหน้า

-คุณวิชาญ มินชัยนันท์, รองหัวหน้าพรรคเพื่อไทยและประธานมูลนิธิร่มไทย, ๒๙ มีนาคม ๒๕๖๐

ให้ความเห็นว่า “การให้ทาน คือการให้ในสิ่งที่ดีๆ ให้ด้วยความศรัทธา ให้ทรัพย์สิน ให้สิ่งของหรือการบริจาคสิ่งของ ให้ความช่วยเหลือร่างกาย เพื่อให้เกิดประโยชน์และความสุขทั้งผู้ให้และผู้รับ

-คุณพนิดา ภาณุพัฒน์พงศ์กรรมการบริหารบริษัทสินแพทย์จำกัด, ๕ มิถุนายน ๒๕๖๐

¹ สัมภาษณ์, พระครูวิจิตรธรรมนิเทศ, เจ้าอาวาสวัดหนองป่าตอสามัคคีธรรม, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๖๐

ให้ความเห็นว่า “การให้ทาน คือการทำบุญ การเสียสละ การบริจาค ด้วยความเต็มใจ บริสุทธิ์ใจ เพื่อให้ตนเองและผู้รับมีความสุข

-คุณวีรพล ฝ้ายคำมูล, ปลัดอำเภอ ที่ทำการปกครอง จังหวัดสุโขทัย, ๓๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๐

ให้ความเห็นว่า “การให้ทาน คือการแบ่งปันสิ่งของ ของตนเองให้กับผู้อื่น โดยไม่แบ่งชนชั้นวรรณะ ตลอดจนให้แก่สัตว์เดรัจฉาน ถือว่าเป็นการให้ทานทั้งสิ้น ทานอาจให้ได้ตั้งแต่สิ่งของเล็กๆน้อยๆ จนถึงสิ่งอันเป็นมหาทานอันยิ่งใหญ่ เช่นพระโพธิสัตว์ อุทิศร่างกายให้เป็นทานแก่สัตว์ที่กำลังหิวโหย ให้ความเห็น “**โรงงานในคัมภีร์พระพุทธศาสนา** ว่าโรงงานอาจปรากฏในพระสูตรที่เศรษฐีตั้งโรงงานให้กับคนยากไร้ คนเดินทาง และคนอนาถา, “**โรงงานที่ปรากฏในสังคมไทย มีความแตกต่างจากในสมัยพุทธกาล** ว่าความแตกต่างในอดีตเป็นการให้ด้วยใจและคนที่มารับทานก็มารับ เพื่อประทังชีวิตเท่านั้น โรงงานในปัจจุบันบางแห่งอาจมีการขอกันโดยที่ไม่ได้เกิดจากใจ และพฤติกรรมของคนมารับทานในปัจจุบันก็แตกต่าง คือบางคนมารับแทนแล้วนำไปขายหรือมีการเวียนเอาไปทำให้บางทีดูเป็นเรื่องน่าละอาย “**การตั้งโรงงานในสังคมปัจจุบันควรมีการบริหารจัดการให้เป็นระบบหรือไม่?** ให้ความเห็นว่า ควรมีการจัดระบบ คือถ้าจะให้ทานคิดว่าคนให้นั้นมีเจตนาดีอยู่แล้ว แต่คนที่มารับกลับประกอบไปด้วยความโลภ ทำให้คนที่มาร่วมงานบางทีไม่ทันได้ทานอาหาร ถูกพวกที่เป็นนักกินโรงงานมาแย่งเอาไปกินหมด จึงควรมีระบบการจัดการ “**ทัศนคติต่อผู้รับทานจากโรงงานอย่างไร และควรได้รับการปฏิบัติอย่างไร?** ทัศนคติว่าส่วนใหญ่คนมารับทานก็มักเป็นผู้มาร่วมทำบุญเช่นกัน จะรับทานเพียงแค่อ้อม แต่คนส่วนน้อยที่เห็นแก่ตัว เอาเปรียบสังคมก็มักจะสร้างปัญหาเวียนมารับของโรงงานไปจนหมดก่อน “**ปัญหาอุปสรรคการจัดตั้งโรงงาน** ให้ความเห็นว่า ส่วนมากปัญหาจะเกิดจากผู้รับทานที่มีความโลภหาโอกาส และแสวงหาประโยชน์จากรถ “**คำแนะนำในการบริหารโรงงาน**ไว้ว่า ควรให้โรงงานเปิดให้ทานเป็นเวลา และมีคนคอยสอดส่องดูแลคนที่คอยฉวยโอกาสมาขนของโรงงานไปกักตุน เพื่อหาประโยชน์ให้กับตัวเอง ”

-คุณวิศาล ตันติรัตน์, หัวหน้านายไปรษณีย์อำเภอศรีสัชชนาลัย จังหวัดสุโขทัย, ๖ ธันวาคม ๒๕๖๐

ให้ความเห็นว่า “การให้ทาน คือการบริจาคอาหารสด อาหารแห้ง สิ่งของเครื่องใช้ เสื้อผ้า แก้วผู้ขาดแคลน และสัตว์เดรัจฉาน เช่นให้ทานสุนัข แมวจรจัด และการให้อาหารปลาในวัด หรือที่สาธารณะ”

-คุณอุดม ทองอุทัยศรี, RM ทีมลูกค้าดูแลผู้ประกอบการ ธนาคารกสิกรไทย, ๒๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๐

ให้ความเห็นว่า “การให้ทาน คือการให้อาหาร สิ่งของ ทรัพย์สิน เงินทอง และปัจจัย ๔ ผู้ขาดแคลนและผู้ด้อยโอกาส เพื่อความสุข เพื่อประโยชน์แก่ผู้รับทาน”

-คุณวาสนา หอวิจิตร, ผู้อำนวยการฝ่ายการพยาบาล โรงพยาบาลการุณเวช สุขุมวิท ๓, ๒๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๐

ให้ความเห็นว่า “การให้ทาน คือทาน คือการแบ่งปันทรัพย์สิน เงินทอง สิ่งของเครื่องอุปโภค บริโภค แรงกายแรงใจ โดยไม่หวังผลตอบแทน หรือการบำเพ็ญเกิดประโยชน์กับคนอื่น กับสังคมเพื่อ อานิสงส์ภายภาคหน้า”

-คุณวัฒนา ตันติรัตน์, ผู้จัดการฝ่ายสินเชื่อ สหกรณ์การเกษตรเมืองสวรรคร์ จำกัด จังหวัด สุโขทัย, ๖ ธันวาคม ๒๕๖๐

ให้ความเห็นว่า “การให้ทาน คือ การทำบุญ โดยการบริจาคอาหาร เสื้อผ้า สิ่งของอุปโภค เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรคแก่ผู้ยากไร้ ผู้ประสบเหตุการณ์ไม่พึงประสงค์ เช่นผู้ประสบภัยธรรมชาติ หรือ การให้ที่พักอาศัย หรืออาหารแก่สัตว์”

-คุณณัฐฎิญาภรณ์ ภัทรสิริวราพงศ์, ผู้จัดการ สหกรณ์การเกษตรเมืองสวรรคร์ จำกัด จังหวัด สุโขทัย, ๖ ธันวาคม ๒๕๖๐

ให้ความเห็นว่า “การให้ทาน คือ การให้อาหาร ทรัพย์สินเงินทอง การบริจาคเสื้อผ้า ยา รักษาโรค แก่ผู้ด้อยกว่า “**โรงงานในคัมภีร์พระพุทธศาสนา** คือโรงงานที่มีลักษณะการให้ทานที่มีลักษณะพอเหมาะ เพียงพอต่อผู้รับทาน มีความตั้งใจที่ตั้งโรงงานเพื่อให้ทานเหมาะสมพอดีกับคนรับทาน “**โรงงานที่ปรากฏในสังคมไทย มีความแตกต่างจากในสมัยพุทธกาล** ให้ความเห็นว่า โรงงานในสังคม มีความแตกต่างกับโรงงานในสังคมไทย คือผู้ตั้งโรงงานในสมัยพุทธกาลส่วนใหญ่ผู้ที่ตั้งโรงงานได้จะเป็นกษัตริย์ ขุนนาง พราหมณ์ เศรษฐี และผู้มีฐานะดี “**การตั้งโรงงานในสังคมปัจจุบันควรมีการบริหารจัดการให้เป็นระบบหรือไม่?** ให้ความเห็นว่าควรมีการบริหารจัดการตามความพร้อม ความสะดวกของผู้ตั้งโรงงาน “**ทัศนคติต่อผู้รับทานจากโรงงานอย่างไร และควรได้รับการปฏิบัติอย่างไร?** ให้ทัศนคติว่าผู้ให้ทานควรมีการจัดรูปแบบ และระเบียบที่ชัดเจนแก่ผู้รับ “**ปัญหาอุปสรรคการจัดตั้งโรงงาน** ให้ความเห็นว่า โรงงานมีมากเกินความต้องการ ไม่มีระเบียบข้อปฏิบัติ ความสะอาด และ กระบวนการให้ทาน “**คำแนะนำในการบริหารโรงงาน**ไว้ว่า จัดระเบียบโรงงาน โดยแยกตามสิ่งของ หรืออาหารที่นำมาตั้งโรงงาน เช่นโรงงานอาหารคาว โรงงานอาหารหวานและโรงงานอาหารคาว เป็นต้น ”

-คุณทศวรรษณ ช่อจันทร์, เจ้าของร้านอาหารมังสวิรัต แพลตบางชั้น มีนบุรี จังหวัด กรุงเทพมหานคร, ๕ ธันวาคม ๒๕๖๐

ให้ความเห็นว่า “การให้ทาน คือให้สิ่งที่จำเป็นแก่ผู้ยากไร้ ผู้ด้อยโอกาส ด้วยความตั้งใจ ด้วยจิตใจที่บริสุทธิ์ โดยไม่ผลตอบแทน”

-คุณโสภา สังฆะวัต, เหมรัญญิก มุลนิธิอนุเคราะห์ปัญญา ถนนสามวา จังหวัดกรุงเทพมหานคร, ๕ ธันวาคม

ให้ความเห็นว่า “การให้ทาน คือการบริจาคทรัพย์สินเงินทอง อาหาร สิ่งของเครื่องใช้ที่จำเป็น แก่ผู้ยากไร้ เพื่อประโยชน์และความสุขของทั้งผู้ให้และผู้รับ

-จ.ส.อ.สัมพันธ์ ศิริปโชติ, อดีตครูฝึกทหารใหม่ร.๒ รอ.ชลบุรี นายสิบยุทธการ, ๒๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๐

ให้ความเห็นว่า “การให้ทาน คือการให้ทานมีทั้งการจัดตั้งโรงทานบริจาคเป็นสิ่งของ มีทั้งสิ่งของ,อาหารสด อาหารแห้งบริจาคให้กับผู้ได้รับความเดือดร้อน และการให้ทานในลักษณะจิตอาสา โดยการรวมตัวเป็นกลุ่มหรือเป็นชมรม เพื่อให้ความช่วยเหลือ ให้ความรู้กับผู้เจ็บป่วยตามโรงพยาบาล เช่นนำสิ่งของไปเยี่ยมผู้ทนนอนอยู่โรงพยาบาลและให้กำลังใจที่เจ็บป่วยอยู่ที่บ้าน

-คุณดวงพร ชิดเชื้อ นักวิเคราะห์นโยบายและแผนปฏิบัติการ ที่ดินอำเภอสุวรรณโคโลก จังหวัดสุโขทัย, ๒๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๐

ให้ความเห็นว่า “การให้ทาน คือการทำบุญ การให้วัตถุสิ่งของ การเสียสละเวลา วิชาการ ความรู้ รวมทั้งทานคือการให้ เช่นอาหาร น้ำ ขนม ยารักษาโรค หนังสือ การให้คำปรึกษา”

-คุณอรชิสรา บุษากีเกียรติ, ผู้ช่วยผู้จัดการ สหกรณ์การเกษตรเมืองสวรรคร์ จำกัด จังหวัดสุโขทัย, ๓๑ พฤศจิกายน ๒๕๖๐

ให้ความเห็นว่า “การให้ทาน คือการนำอาหาร เครื่องดื่ม สิ่งของที่มีความจำเป็นในชีวิตประจำวัน เสื้อผ้า ยารักษาโรค ให้กับผู้ยากไร้”

-คุณสุขเกษม จรียา, เจ้าหน้าที่สินเชื่อ สหกรณ์การเกษตรเมืองสวรรคร์ จำกัด จังหวัดสุโขทัย, ๒๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๐

ให้ความเห็นว่า “การให้ทาน คือการเลื่อมใส ศรัทธาในหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า”

-คุณธัญย์สุดา อมรวัฒนาพงษ์, เจ้าหน้าที่สมาคมฯ สหกรณ์การเกษตรเมืองสวรรคร์ จำกัด จังหวัดสุโขทัย, ๖ ธันวาคม ๒๕๖๐

ให้ความเห็นว่า “การให้ทาน คือการให้อนุเคราะห์ การสังเคราะห์ แก่คนตกทุกข์ได้ยาก การบริจาคเพื่อช่วยเหลือคนอื่น”

-คุณนภาพันธุ์ ลิ้มประพันธ์, เจ้าหน้าที่ธุรการและการตลาด สหกรณ์การเกษตรเมืองสวรรคร์ จำกัด จังหวัดสุโขทัย, ๒๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๐

ให้ความเห็นว่า “การให้ทาน คือการให้ทานแก่ผู้เลื่อมใส และมีศีล แต่อย่าละเลยผู้ที่ไม่เลื่อมใส ตลอดจนสัตว์เดรัจฉาน ยาจก วณิกก ถึงแม้จะได้ผลน้อย แต่ขึ้นชื่อว่าบุญแล้วแม้เล็กน้อยไม่ควรประมาทและปล่อยผ่าน บุญที่ว่าเล็กน้อยสะสมบ่อยๆจะเป็นบุญมากได้เช่นกัน”

-คุณอมรรัตน์ ดวงจันทร์, เจ้าของร้านรุ่งโรจน์การเกษตร จังหวัดสุโขทัย, ๑ ธันวาคม ๒๕๖๐
ให้ความเห็นว่า “การให้ทาน คือการมอบสิ่งของให้กับผู้ยากไร้”

-คุณโรจน์ ชิดเชื้อ, พนักงาน ธนาคารออมสิน จังหวัดสุโขทัย, ๒๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๐
ให้ความเห็นว่า “การให้ทาน คือการให้เงิน สิ่งของ ให้ปัจจัย๔ ให้ธรรมตามพระไตรปิฎก

ครูและนักเรียน

-คุณสุเมธ ลิ้มปรีประพันธ์, อาจารย์ประจำวิชาสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม โรงเรียนสวรรคค่อนันตวิทยา, ๒๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๐

ให้ความเห็นว่า “การให้ทาน คือการมอบสิ่งของ อาหาร บริจาค ให้กับผู้ยากไร้เป็นประโยชน์ มีจิตใจผ่องใสก่อนให้ ขณะให้และหลังจากให้

-นายกิตติคุณ กลมกล่อม, นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๕ โรงเรียนสวรรคค่อนันตวิทยา, ๒๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๐

ให้ความเห็นว่า “การให้ทาน คือการให้อภัยซึ่งกันและกัน การให้สิ่งของต่างๆ”

-นายธนดล ปานเปี้ยว, นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ โรงเรียนสวรรคค่อนันตวิทยา, ๒๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๐

ให้ความเห็นว่า “การให้ทาน คือการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ไม่ว่าจะเป็สิ่งของ เงิน ทอง หรือการช่วยเหลือ

ประวัติผู้วิจัย

- ชื่อ : นางสาววรินทร์ ทวีโชติชัยกุล
- วัน เดือน ปีเกิด : วันอาทิตย์ที่ ๓ มกราคม พ.ศ. ๒๕๑๔
- สถานที่เกิด : บ้านเลขที่ ๑๖ หมู่ ๑๑ ต. ยานยาว อ. สวรรคโลก จ. สุโขทัย
- ประวัติการศึกษา
- ๒๕๒๒ : จบการศึกษาระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ ๒ โรงเรียนวัดคู้งวาริ
 - ๒๕๒๕ : จบการศึกษาระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ โรงเรียนเทศบาลเมืองสวรรคโลก
 - ๒๕๓๑ : จบการศึกษาระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖ โรงเรียนสวรรคค่อนันตวิทยา
 - ๒๕๓๕ : จบอนุปริญญา โรงเรียนรังสีเทคนิคจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
 - ๒๕๓๗ : จบปริญญาตรี สาขาวิทยาศาสตร์สุขภาพ มหาวิทยาลัยรามคำแหง
 - ๒๕๔๑ : จบปริญญาตรี สาขามนุษยศาสตร์ สื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยรามคำแหง
 - ๒๕๔๖ : จบปริญญาโท สาขาบริหารธุรกิจการตลาด มหาวิทยาลัยรามคำแหง
 - ๒๕๔๖ : จบประกาศนียบัตรผู้เยี่ยมสำรวจภายนอก (คุณภาพโรงพยาบาลมาตรฐาน HA) สถาบันรับรองคุณภาพสถานพยาบาล องค์กรมหาชน

การทำงาน

- : ตำแหน่งนักรังสีเทคนิค โรงพยาบาลพระรามเก้า, โรงพยาบาลนวมินทร์
- : ตำแหน่งหัวหน้าแผนกรังสีวิทยา โรงพยาบาลนวมินทร์
- : ตำแหน่งผู้จัดการฝ่ายพัฒนาธุรกิจและคุณภาพโรงพยาบาลนวมินทร์๒
- : ตำแหน่งผู้จัดการฝ่ายพัฒนาคุณภาพ โรงพยาบาลเกษมราษฎร์ สุขุมวิท๓
- : ตำแหน่งที่ปรึกษาฝ่ายพัฒนาธุรกิจและคุณภาพ โรงพยาบาลปิยมินทร์
- : ตำแหน่งที่ปรึกษาฝ่ายพัฒนาคุณภาพ โรงพยาบาลเกษมราษฎร์ สุขุมวิท ๓
- : ตำแหน่งหัวหน้าแผนก X-RAY โรงพยาบาลเสรีรักษ์

- ที่อยู่ปัจจุบัน : ๕๙/๑๒๐ หมู่บ้านสิริกร ซ.สามวา๑๕ ถ.สามวา แขวงบางชัน
เขตคลองสามวา จังหวัดกรุงเทพมหานคร ๑๐๕๑๐
โทร ๐๙๙-๒๖๙-๙๕๓๖